

Η ΚΥΠΡΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΤΗΣ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ

1821 - 1930

Τὸν κυπριακὸν λαὸν «οὔτε τὰ πλούτη
τῆς προσταρίας θαμβοῦσιν, οὔτε ἡ πε-
νία τῆς Ἑλλάδος τὸν φοβίζει· ὁ μόνος
αὐτοῦ πόθος, τὸ μόνον αὐτοῦ ὄνειρον
εἶνε ἡ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσις».
Ἀπάντησις βουλευτῶν εἰς τὸν Ὑ-
πουργὸν τῶν Ἀποικιῶν 1903.

1930
ΤΥΠΟΙΣ Δ. ΔΕΛΗ & Ι. ΤΣΙΠΗ - ΜΙΛΑΤΙΑΔΟΥ 1
ΑΘΗΝΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Ἀ. Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, Κύριλλος ὁ Γ, δι' ἐπιστολῆς του ἀπὸ 17 Ἀπριλίου 1929, μοὶ ἐγνώριζεν, ὅτι, ληφθείσης ἀποφάσεως ὑπὸ τῆς Ι. Συνόδου νὰ συνορτάσῃ ἡ Κύπρος ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τῆς ιδρύσεως τοῦ ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ Κράτους, «μοὶ ἀντίθετο ἢ σύνταξις καταλλήλου **Κυπριακοῦ Δευκώματος**, συνοπτικῶς περιγράφοντος τὰς θυσίας τῆς Κύπρου ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς Ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνι καὶ τὴν ἐν γένει ἐθνικὴν δρασίαν αὐτῆς καθ' ὅλην τὴν λήξασαν ἑκατονταετίαν». Μολονότι εὐθύς ἀμέσως ἀντελήφθην καὶ ἀνεμέτρησα τὸ λίαν δυσχερὲς τοῦ πράγματος, ἀπήντησα ἀποδεχόμενος τὴν ἐντολήν, διότι μοὶ ἦτο οἰονεὶ ἀδύνατον ν' ἀρνηθῶ οἰανδήποτε ὑπηρεσίαν διὰ τὴν φιλιότην μου Κύπρον. Τολμήσας, ἔξαιτούμαι ἐκ προκαταβολῆς τὴν ἐπεικῆ κρίσιν τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ διὰ πᾶσαν τυχὸν ἀνεπάρκειάν μου. Πᾶν ἀπὸ ταύτης κενὸν ἄς πληροῦται ὑπὸ τῆς ἐκτιμῆσεως τῆς ἀπὸ ἀγαθῆς προαιρέσεως προθυμίας μου.

Ἡ προκειμένη συγγραφή, ὡς ἐκ τῆς δοθείσης ἐντολῆς, δὲν εἶνε ἱστορία, ἀλλ' ἱστορικὸν σταχυολόγημα κατ' ἐπιλογὴν πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος. Διὰ τοῦτο ἀποφεύγονται, ὅσον ἐστάθη δυνατόν, αἱ προσωπικαὶ κρίσεις. Ὁ κανὼν αὐτὸς ἐτηρήθη αὐστηρότερον εἰς τὴν περίοδον τῆς Ἀγγλοκρατίας. Παρατάσσονται ὁμιλοῦντα τὰ πράγματα, ἀφιεμένου εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ κρίνῃ κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ἐλευθέραν ἀντίληψιν. Ἐτι πλέον, ὁ κύριος ἥρως εἶνε πάντοτε ὁ λαὸς ἐν τῷ συνόλω του. Τὰ δρῶντα πρόσωπα ἐλάχιστα φαίνονται, θεωρούμενα ὡς λαϊκὰ ὄργανα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔξ ἄλλου ὀρθὸν εἶνε νὰ μὴ μείνωσιν ἄγνωστοι οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐντελῶς ἐνταῦθα, παρατίθενται εἰς τὸ τέλος τῆς πραγματείας εἰς εἰδικούς πίνακας πάντες οἱ τὰ κοινὰ πράξαντες ἢ ταῦτα ὑπηρετήσαντες, εἴτε ἀπὸ ἐπαγγέλματος, εἴτε ἄλλως πως. Εἰς τὴν Ι. Σύνοδον ἀφίνομεν τὴν πρωτοβουλίαν, ἂν θέλῃ νὰ κοσμηθῇ τὸ βιβλίον δι' εἰκόνων τῶν διαπρεπεστέρων ἀνδρῶν μετὰ βιογραφικῶν αὐτῶν σημειώσεων, πρὸς τελείαν συμπλήρωσιν τοῦ ὡς πρὸς τοῦτο κενοῦ τῆς ἄκρας ἀντικειμενικότητι τηρησάσης συγγραφῆς.

Ἐν Ἀθήναις 1930

ΦΙΛΙΟΣ ΖΑΝΝΕΤΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

113377

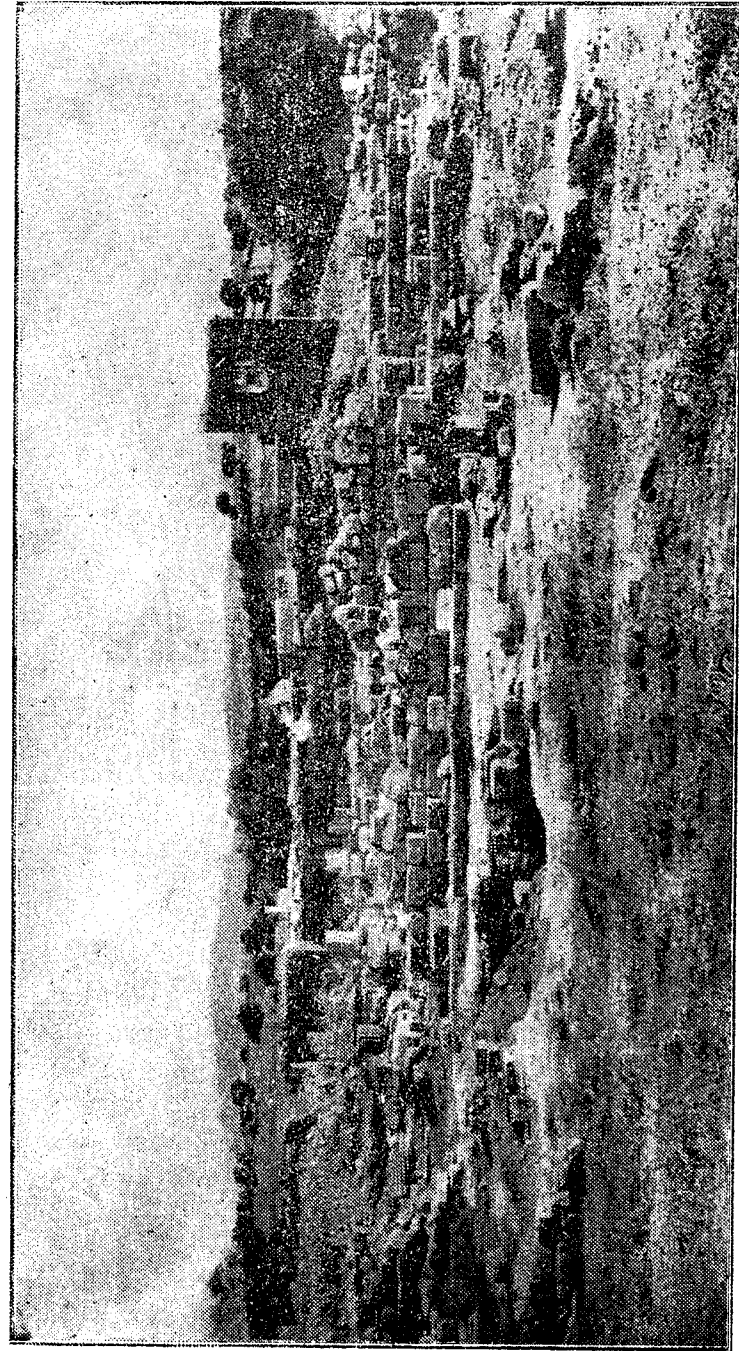
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ προκειμένη συγγραφή, ὡς ἐκ τοῦ προλόγου καταφαίνεται, ὄφειλε νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τῆς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1930 περιόδου. Ἐν τῇ ἡμετέρῃ ἡμερᾷ ἡ περίοδος αὕτη δὲν εἶνε ἢ συνέχεια μακροτάτης προηγηθείσης ἱστορικῆς περιόδου, στοιχειώδεις τινες ἐπὶ τῆς ὁποίας γνώσεις φαίνονται ἀπαραίτητοι, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ νοηθῶσιν ἀποχρώντως καὶ ἐπαρκῶς ὅσα θὰ ἀναπτυχθῶσιν ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος. Διὰ τοῦτο προτάσσεται εἰσαγωγικῶς συντομωτάτη ἀνασκόπησις τῆς γενικῆς τῆς Κύπρου ἱστορίας, ἵνα ὁ ἀναγνώστης μὲ τὴν ἀπὸ ταύτης ἀποκτωμένην φορὰν εἰσέλθῃ φυσικώτατα καὶ ἀρκούντως παρασκευασμένος εἰς τὴν τοῦ ὑπ' ὄψει αἰῶνος ἀνέλιξιν τῶν πραγμάτων τῆς λαϊκῆς δράσεως.

Ἐπιπλέον ἐν τῷ κόσμῳ ἀληθῶς χῶραι ὡς ἡ Κύπρος ἔχουν τόσῳ μακρῶν, πολυκύμαντον, ἀλλὰ καὶ σημειώδη ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν συμβολήν, κατὰ περιόδους, εἰς αὐτὸν ἱστορίαν. Ἀπὸ τῆς πέμπτης τοῦλάχιστον π. χ. χιλιετηρίδος προβάλλουσιν ἀπὸ τοῦ κυπριακοῦ ἐδάφους μαρτυρίαι οἰκισμοῦ ἀνθρώπων μὲ προηγμένον, ἐν σχέσει πάντως πρὸς τὴν ἐποχὴν, πολιτισμὸν. Ὁ λαὸς ἐκεῖνος ἀποδεικνύεται προελθὼν ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ κορμοῦ. Γνωρίζει γραφὴν, ἔχει βιομηχανίαν, ἐκκαμινεῦει καὶ χρησιμοποιεῖ τὰ μέταλλα, καλλιεργεῖ τὴν γῆν, ἔχει ναυτιλίαν καὶ ἀσκήσκει τὴν ἐμπορίαν καὶ ἔξω τῆς νήσου. Ἡ χώρα του δέχεται κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ χρόνου ἐποίκους ἐξ ἑλληνικῶν ἄλλων χωρῶν καὶ ἐκ Φοινίκης. Εἶνε ὅμως τόσῳ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἐστίᾳ του, ὥστε ἀφομοιοῖ τούτους εἰς τὸν ἴδιον ἐαυτοῦ τύπον καὶ τοὺς συγχωνεύει ἐν τέλει. Ἡ τάξις καὶ εὐνομία του ἔκτοτε φημίζονται μέχρι Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου, ὡς ἀναφέρεται ἐν τινι αἰγυπτιακῷ παπύρῳ τῆς δευτέρας π. χ. χιλιετηρίδος. Τὰ βιομηχανικά του προϊόντα πωλοῦνται καὶ θαυμάζονται εἰς τὰς γειτονικὰς ἀγοράς. Οἱ **κέγκουροι του** θαλασσοκρατοῦν πρὸ τῶν Ροδίων. Διὰ τῆς στενῆς ταύτης ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ Αἰγαῖον, τὴν Μικρὰν καὶ Ἡπειρωτικὴν Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον δέχεται καὶ δίδει πολιτισμὸν, ἡ δὲ νῆσος του καθίσταται κέντρον διασταυρώσεως πολιτισμῶν. Ἀλλὰ ταυτοχρόνως προκαλεῖ καὶ τὴν κατακτητικὴν ὄρεξιν τῶν ἰσχυροτέρων γειτόνων της ἐν τῇ Ἡπειρωτικῇ Ἀσίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ. Κατὰ διαδοχὴν οἱ Ἀσσυρο-Βαβυλώνιοι, οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Πέρσαι κάμνουν ὑποτελεῖ τῶν τὴν νῆσον, ἀλλ' ἀρκοῦνται εἰς πληρωμὴν μόνον φόρου, χωρὶς νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς διοίκησιν.

Ἐπὶ χιλιετηρίδας ἤδη ὁ κυπριακὸς λαὸς εὐημερεῖ, ὥστε ἡ νῆσος τοῦ νῦν κληθῆ Μακαρία. Μόνον οἱ Πέρσαι ἐπέβαλλον τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κυπριακοῦ στόλου εἰς τοὺς πολέμους τῶν, κατέστησαν δὲ καὶ μικρὰν φρουρὰν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς κυριαρχίας των, συνεπέα στάσεων κατ' αὐτῆς. Εἶνε ἡ ἐποχὴ τῆς διαπάλης τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου κατὰ τῆς Περσίας. Οἱ Κύπριοι μετέχουσι τῆς μεγάλης ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως. Ὀλίγω βραδύτερον ἐπαναστατεῖ ὁ Εὐαγόρας. Κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ἐπιθετικοὺς πολέμους περιλαμβάνεται εἰς τὸ θεατρὸν των καὶ ἡ Κύπρος, ἡ ὁποία ἔρχεται εἰς στενωτέραν ἐπαφὴν μὲ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ ἀποκτᾷ πληροστέραν συνειδησιν τῆς ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης. Διὸ καὶ εὐχαρίστως συντάσσονται, ἀλλὰ καὶ πολυτίμως ἐπικουροῦσιν οἱ Κύπριοι βασιλεῖς εἰς τὸ ἔργον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τούτου ἡ Κύπρος ἀποτελεῖ ἐπαρχίαν τοῦ πτολεμαϊκοῦ κράτους. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς γενικεύεται ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἀναδεικνύει πληθὺν λογίων ἐπιστημόνων καὶ συγγραφέων. Αἱ κοινοτικαὶ ἐλευθερίαι ἀποδίδουσι ἀγλαοὺς πνευματικοὺς ὄσω καὶ ὑλικοὺς καρπούς. Ὁ τελευταῖος Πτολεμαῖδης ἡγεμὼν τῆς Κύπρου αὐτοκτόνεῖ ἀντὶ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης, τὰ δὲ ἐκ μόνον τῶν σκευῶν τῶν ἀνακτόρων του προσπορισθέντα ἑπτακισχίλια τάλαντα καταπλήττουσιν ἐν κυριολεξίᾳ τοὺς Ρωμαίους. Ἡ ρωμαϊκὴ κατάκτησις ἀνακόπτει ἀποτόμως τὴν εὐημερίαν τῆς νήσου καὶ περιάγει αὐτὴν ἐν βραχεῖ διαστήματι εἰς δυσχερῆ οἰκονομικὴν θέσιν. Βαθμηδὺν ὅμως ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις μεταβάλλεται ἐπὶ τὸ εὐνότερον. Αἱ ἀστικά καὶ κοινοτικὰ ὀργανώσεις διατηροῦνται εἰς τινα βαθμὸν ἐπιτρέψαντα τὴν ὑλικὴν βελτίωσιν, ὄχι ὅμως καὶ τὴν πνευματικὴν. Ἡ πνευματικὴ ὀσπὴ λαμβάνει νέαν κατεύθυνσιν μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Κύπρος προσχωρεῖ ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν νέαν πίστιν καὶ γίνεται ἀφετηρία διαδόσεώς της. Ἐπανασυνδέεται ἡ νῆσος μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, περιληφθεῖσα εἰς τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος κατὰ τὴν διαίρεσίν του. Ἀμελεῖται ὅμως ὑπὸ τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου ἡ Κύπρος ὡς ἐκ τῆς ἀποκέντρον μὲν αὐτῆς θέσεως, τῶν διηγεκῶν δὲ περισπασμῶν τοῦ βασιλείου. Ἡ θέσις της τὴν κάμνει νὰ ὑποστῇ δεινὰς συμφορὰς ἐκ τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν καὶ εἶτα ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Διατηρεῖ ὅμως εἰσέτι σχετικὴν εὐημερίαν, ἀφ' οὗ οἱ ἐν Πτολεμαῖδι Σταυροφόροι καταπλήττονται, ὡς ἄλλοτε οἱ Ρωμαῖοι, ἐκ τῶν ἐκεῖ ἐπιδειχθέντων ἀπὸ τῆς νήσου λαφύρων ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ της Ριχάρδου τοῦ Λεοντοθύμου. Ἀπ' αὐτοῦ ἄρχεται δεινὴ περίοδος διὰ τὴν Κύπρον. Γούτιδος ὁ Λουζινιανὸς ἀγοράζει τὴν νῆσον ἀπὸ τῶν Ριχάρδου καὶ ἰδρύει ἡγεμονίαν, τὴν ὁποίαν κατόπιν διεδέχθη ἡ κυριαρχία τῆς Ἑνετίας. Εἶνε ἡ περίοδος τῆς λεγομένης Φραγκοκρατίας, διαρκέσασα πέντε σχεδὸν αἰῶνας. Ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων εἰσαγωγὴ τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος ὑπὲρ τῶν ἐπηλύδων τυχοδιωκτῶν περιάγει τὸν κυπριακὸν λαὸν εἰς

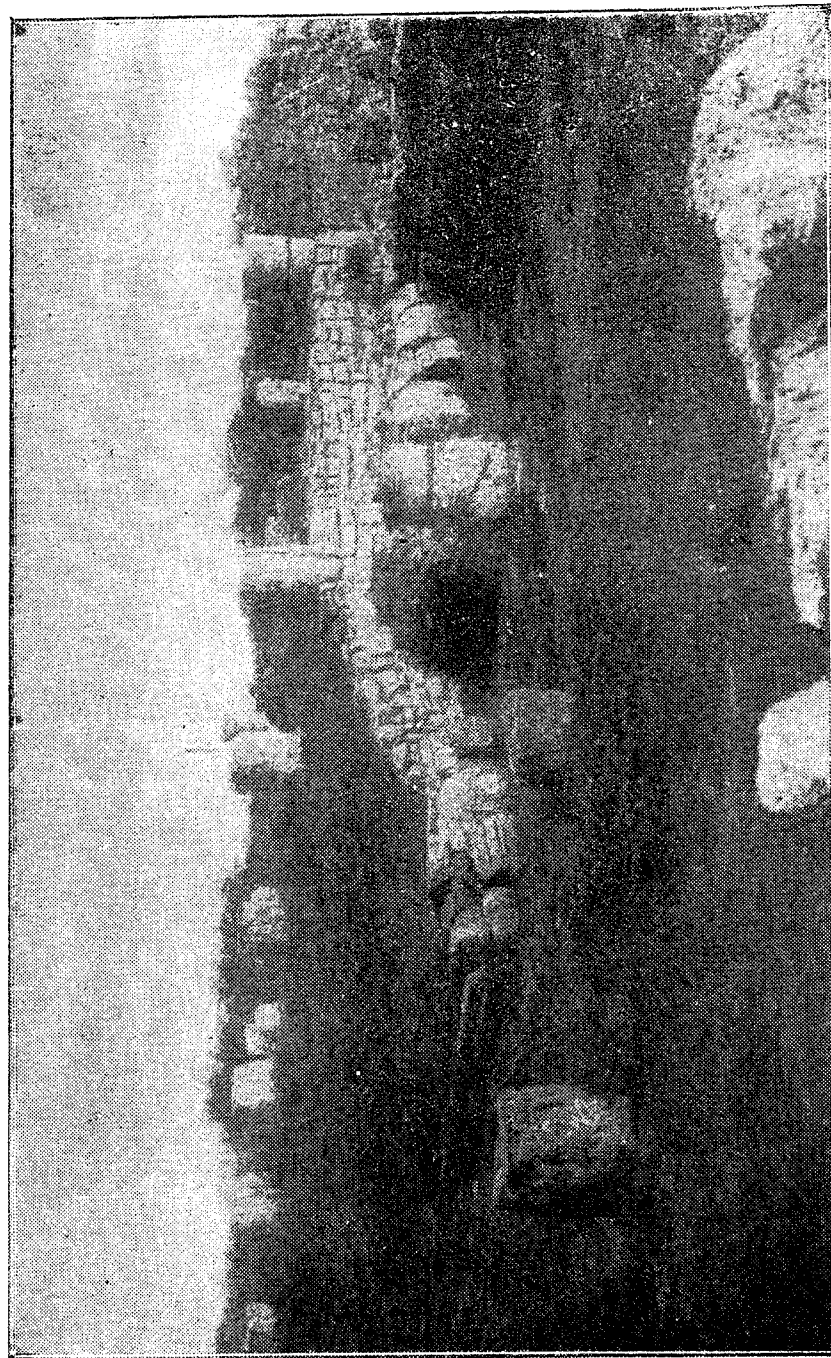
Ἐρείπια τοῦ ἐν Πάφῳ περιωνύμου ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης

πραγματικὴν ἀνάγκην καὶ δουλείαν. Οἱ ἡμιβάρβαροι ξένοι λαμβάνουσι ἐκ τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ τῶν Κυπρίων, ἀναγκάζοντες αὐτοὺς εἰς ἀμάθειαν, πλουτίζουν ἀπὸ τῶν σφετερισθειῶν περιουσιῶν των καὶ τῆς δουλικῆς ἐργασίας των, καταδικάζοντες αὐτοὺς εἰς ἀκτημοσύνην. Οὕτω δημιουργεῖται ἐν βασίλειον μὲ διπλὴν καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον ὄψιν. Ἐνὸς μὲν πλοῦτος, λαμπρότης, εὐμάρεια καὶ γλιδὴ μεθ' ἑνὸς σχετικοῦ πολιτισμοῦ, ὥστε νὰ θαυμάζηται τὸ κυπριακὸν βασίλειον ὑπὸ τῶν ἐπισκεπτῶν του Εὐρωπαϊῶν κατὰ τὰ εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους ταξείδιά των, ἀθλιότης ὅμως τῶν ἰθαγενῶν ἀπερίγραπτος. Γλῶσσαι πολλαὶ ὠμιλοῦντο καὶ ἐδιδάσκοντο, ἀλλ' ἡ γλῶσσα τῶν ἰθαγενῶν ἐξεβαρβαροῦτο, ὡς μετ' ὀδύνης ἀναφέρει ὁ συμπαθητικώτατος Κύπριος Χρονογράφος Μαχαράς. Αὐτὴ ἡ γερὰ Ἀὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἐξαναγκάζεται εἰς Ὑποταγὴν τῷ Πάπῃ καὶ ἀποκόπτεται τυπικῶς, ἂν ὄχι ψυχικῶς, τῆς λοιπῆς ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας. Καὶ ὅμως ἡ ζωικότης τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ δὲν σβέννεται ἐντελῶς, ἡ δὲ ἀφομοιωτικὴ του δύναμις, σὺν τῇ βαθμιαίᾳ ἀνακύψει του, ἐνεργεῖ βραδέως ἴσως, ἀλλὰ θαυμασίως, καὶ εἶνε βέβαιον, ὅτι, ἂν δὲν ἀνεκόπτετο ὑπὸ τῆς Ἐνετοκρατείας, ὁ ἀρχάμενος ἐξελληνισμὸς τῆς Δυναστείας θὰ συνεπληροῦτο ἐντὸς ὀλίγου ἀκόμη. Οἱ ἀπελεύθεροι ἐπολλαπλασιάζοντο, ἡ ἑλικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις ἐβελτιοῦτο. Κύπριοι, ὡς καὶ ἄλλοι Ἕλληνες, ἤρχιζον νὰ φωτίζονται ἐκ τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἀναγεννήσεως. Ἡ Πάδουα εἶνε ἡ κυρία ἐστία φώτων, εἰς τὰ ὅποια προσφεύγουσιν. Λευκοσιάτης ἔμπορος, Πέτρος Γκαφράνος, πλουτίας ἐν Ἐνετία, προικοδοτεῖ εἰς τὸ διηγεκὲς τέσσαρας σπουδαστὰς διὰ τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παδούης διὰ διαθήκης του μὲ ἐκτελεστὴν τὴν Ἐνετικὴν Δημοκρατίαν (1393). Ἄλλος Κύπριος, ὁ Λατίνος Ἀρχιεπίσκοπος Λίβιος Παδοκατάρους, κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα προικοδοτεῖ τὸ αὐτὸ Πανεπιστήμιον, ὅπως σπουδάζωσιν ἐν αὐτῷ Κύπριοι. Ἡ ἐπακολουθήσασα (1489) Ἐνετοκρατία εἶνε ἴσως πιεστικωτέρα εἰς τὴν φορολογίαν, ἐφαρμόζει ὅμως αὐστηροτέραν τάξιν καὶ οὐδαμῶς ἀνακόπτει τὴν ὕλικὴν καὶ μάλιστα τὴν πνευματικὴν τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ πρόοδον, ἐν σχετικῷ πάντοτε βαθμῷ. Περὶ τὰ τέλη ταύτης πληθὺς ἐμφανίζεται Κυπρίων ἢ Φραγκο-Κυπρίων συγγραφέων εἰς ἱστορικὰ κυρίως ἔργα, ἄξια λόγου διὰ τὴν ἐποχὴν των βεβαίως.

Ἀλλὰ νέα, ἡ χειρίστη πασῶν, ἐπέρχεται διὰ τὴν Κύπρον συμφορὰ, ἡ τουρκικὴ κατάκτησις (1571). Ἔσχεν ὅμως αὕτη καὶ τὰ σχετικὰ ἀγαθὰ της. Κατέλυσε ἐν πρώτοις τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα καὶ ἀνεστήλωσε τὴν Ἀὐτοκέφαλον τῆς Κύπρου Ἐκκλησίαν. Καθιέρωσε τὴν ἐλευθέραν ἰδιοκτησίαν διὰ τε τὰ ἄτομα καὶ τὰ ἱερὰ ἰδρύματα (Μητροπόλεις, Ἐκκλησίας, Μονὰς), τὰ ὅποια ἀπέκτησαν, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, τὰς παλαιὰς ἰδιοκτησίας των. Ἐπι πλεον ὁ Κλήρος, τυχῶν τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Προνομιῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, λαμβάνει ἕκτοτε ἐξέχουσαν θέ-

σιν καὶ ἡγεῖται τοῦ λαοῦ ὡς πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτοῦ (θρησκευτικὰς, κοινοτικὰς καὶ κοινωνικὰς) ὑποθέσεις καὶ τὴν ἔναντι τῶν Ἀρχῶν ἐκπροσώπησιν καὶ προστασίαν του. Ὁ κατακτητὴς Σουλτάνος Σελήμ ὁ Β΄ δεικνύει μέγιστον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν εὐημερία, ντῆς Κύπρου. Ἐν καὶ ἐλάχιστα ἔξ' ὅσων διέταξεν οἱ Τοῦρκοὶ ὑπάλληλοι ἐφήρμοζον τότε, ἀλλὰ καὶ γενικῶς κατόπιν, ἂν ἡ τῶν ὑπαλλήλων διοικήσεις δὲν ἦτο σχεδὸν ἀντίθετος πρὸς τὰς φαινόμενας ὡς κρατούσας ἀρχὰς διοικήσεως τῆς Τουρκίας, ἡ Κύπρος βεβαίως θὰ ἀνέκτα τὴν εὐημερίαν, τὴν ὁποίαν ἐπηγγέλθη ὁ Σελήμ. Ἀλλ' ἡ τουρκικὴ διοίκησις ἐν τῇ πράξει εἶνε τόσο κακὴ ὅσο καὶ γνωστὴ, ἢ ὥστε νὰ ἀπορήσῃ τις διὰ τὸ ὅτι ὁ κυπριακὸς λαὸς ὑπέστη ὑπ' αὐτὴν ὅσα οὐδέποτε ἐν τῷ μακροίῳ αὐτοῦ βίῳ. Παρὰ ταῦτα, πράττει ὁ τι τοῦ εἶνε δυνατὸν νὰ βελτιώσῃ τὴν πνευματικὴν καὶ ὕλικὴν θέσιν καὶ κατάστασίν του. Εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του θερμαίνει τὸ ὄνειρον τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεώς του μετὰ τοῦ συνδουλεύοντος ὑπὸ τὸν αὐτὸν ζυγὸν γένους. Προϊσταται πάντοτε ὁ κληρὸς καὶ ὀλίγοι τινὲς ἐκάστοτε ἔξω μορφούμενοι, ἢ ἔξωθεν μετακαλούμενοι λαϊκοί. Πάντων ἡ προσοχὴ στρέφεται πρὸς τὴν παιδείαν, ὡς τὸ κράτιστον ὄργανον ἐπιτεύξεως τῶν ἄνω σκοπῶν. Οἱ ἱερεῖς, ὅσοι δύνανται, διδάσκουσι τὰ ὀλίγα, διὰ τὰ ὁποῖα ἦσαν μόνον ἱκανοί, **κολληβογράμματα** καλούμενα. Αἱ Μοναί, ὡς ὁ Κύκκος, πολλάκις ἔχουσιν ἀξιόους λόγον ἐκπαιδευτὰς, ὡς τὸν Ἐφράς τὸν Ἀθηναῖον. Αἱ κριωτέραι πόλεις ἀποκτῶσι καὶ συντηροῦσι σχολὰς κατωτέρας παιδείας. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλόθεος (1734-1759) ἰδρύει ἐν Λευκωσίᾳ Σχολὴν Ἑλληνικῆς, Διδασκαλείου καὶ Μουσικῆς, Σχολὴν τουτέστι Μέσης παιδείας, λειτουργήσασαν ἐφ' ἱκανὰ μὲν ἔτη, ἄγνωστον ὅμως πόσα ἀκριβῶς. Ἐν ἔτει 1812 ἐπανιδρύει ταύτην ὁ ἐθνομάρτυς Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός. Ἐλειτούργουν δ' ἤδη τοιαῦτα ἐν Λάρνακι καὶ Λεμεσῷ. «Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἔγραφεν ὁ Κυπριανός, εἶνε τὸ μόνον μέσον, ὁποῦ στολίζουσι τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ ὁποῦ ἀποκατασταίνοσι τὸν ἀνθρώπον ἄξιον τῷ ὄντι ἀνθρώπον.» Βεβαίως τρεῖς μόνον Σχολαὶ μέσης Παιδείας, καὶ αὗται ἀνεπαρκεῖς καὶ οὐχὶ ἀδιαλείπτως λειτουργοῦσαι, ὁμοῦ μετ' ἐλαχίστων Σχολῶν κατωτέρας παιδείας παρεῖχον πλέον ἢ περιορισμένην, ποιοτικῶς καὶ ποσοτικῶς, μόρφωσιν εἰς τὸν λαὸν μόνον τῶν πόλεων. Γίνεται ὅμως τιμητικὴ αὐτῶν μνεία ἐνταῦθα, διότι μαρτυροῦσι τὸ πνεῦμα ὡς καὶ τὴν τάσιν τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ πρὸς μόρφωσιν. Ἐν ἄλλο στοιχεῖον μόρφώσεως δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῇ, καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπαρξίν Φραγκῶν ἐμπόρων, ἰδίᾳ ἐν Λάρνακι, ὅπου ἐσχηματίσθη ἰσχυρὰ αὐτῶν παρρηκία, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐπὶ Τουρκοκρατίας δι' αὐτῆς καὶ μόνον ἐπετρέπετο ἡ τῆς ὅλης νήσου εἰσαγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ. Ἡ παρρηκία αὕτη περὶ τοὺς προξένους τῶν ξένων Δυνάμεων, παρὰ τινὰς ὑπ' αὐτῆς ἀναπτυχθεῖσας κακίας εἰς βάρος τῶν ἰθαγενῶν, ἀπετέλει πυρῆνα ἐκπολιτιστικόν, μεταδίδοντα πολιτισμὸν καὶ εἰς τούτους.

Ἐρείκη μιάς τῶν Ἀγορῶν τῆς Σαλαμίνας

ΜΕΡΟΣ Α΄.

1878 — 1821

Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Τὴν 29ην Μαΐου (ἔ.π.) τοῦ 1453 ἔπεσε καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον ἅμα καὶ καταφύγιον τοῦ βυζαντινοῦ Κράτους, ἡ πρωτεύουσά του Κ)πολις. Ἡ Κύπρος κατεκτήθη ἐν ἔτει 1571. Τὸ ὄλον δουλεῦον ἑλληνικὸν γένος διηνεκῶς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ἐπαυειλημμένα ἐπαναστάσεις, πνιγεῖσαι εἰς τὸ αἷμα των, πᾶν ἄλλο ἢ ἀνέκοψαν τὴν ὁρμὴν ταύτην. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος τὸ ἀπελευθερωτικὸν πνεῦμα ἐνισχύεται βαθμηδὸν καὶ γενικεύεται ἐπὶ μᾶλλον. Ἐκτὸς ἄλλων, οἱ διάφοροι λόγιοι ὑποδαυλίζουσιν αὐτό. Μεταξὺ τούτων ὁ Ρήγας προαγγέλλει θαρραλέως τὴν ἐπικειμένην ἐθνεγεσίαν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐπισημοτέρων του εἰς τὴν ἰδέαν καὶ συντρόφων του εἰς τὴν θυσίαν εἶνε καὶ ὁ Κύπριος Ἰωάννης Καρατζᾶς, νεωκόρος τῆς ἐν Πέστη ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς γνωστόν, ἐστραγγαλίσθησαν ὅλοι ἐν Βελιγραδίῳ ὑπὸ τοῦ Τούρκου Πασᾶ τὴν 11 ἢ 12 Ἰουνίου τοῦ 1798. Ὁ Καρατζᾶς ἐπροοιμίασε τὰς μετὰ τὴν γάλας κατόπιν θυσίας τῆς γενετικῆς του. Τῷ 1814 ἰδρύθη ἐν Ὀδησῶ ἡ περιώνυμος «Φιλικὴ Ἐταιρεία» μὲ μυστικὸν πρόγραμμα τὴν παρασκευὴν καὶ ἐξέγερσιν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους καὶ ἀνατροπὴν τοῦ Κράτους τοῦ Σουλτάνου τῆς Τουρκίας. Πράκτορες τῆς Ἐταιρείας διέτρεχον τὰς ἑλληνικὰς χώρας, μυοῦντες τοὺς ἐκασταχοῦ προκρίτους καὶ ἰσχύοντας, ἵνα κινήσουν τὸν λαόν, ὅταν θὰ ἐδίδοτο τὸ σύνθημα. Εἰς κληρικὸς καὶ τρεῖς λαϊκοὶ πράκτορες τῆς Ἐταιρείας ἐπεσκέφθησαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν Κύπρον, ἐλθόντες εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ εὐαρίθμων ἄλλων. Οἱ Κύπριοι εἶπον καὶ ἔπεισαν τοὺς πράκτορας, ὅτι θὰ ἦτο ἀνωφελὴς διὰ τὸν ἀγῶνα καὶ ὀλεθρία δι' αὐτὴν ἀφροσύνη νὰ συνεπαναστατήσῃ ἡ νῆσος, τόσῳ ἀποκέντρως τῶν προβλεπομένων πεδίων πολεμικῆς δράσεως καὶ τόσῳ ἐγγὺς τῆς μουσουλμανικῆς μυρμηκιᾶς κειμένη. Εἰς τὸ ἐθνεγερητήριον ἐπομένως σάλπιγμα ἐσκίρτησε μὲν ἐνδομύχως καὶ ἡ Κύπρος, ἔμεινε ὅμως ἔξω τοῦ ἀγῶνος. Ἀνεγράφη, ἀλλ' ἦτο περιττὸν ν' ἀναγραφῆ ἐπὶ τῆς σημαίας τῶν ἐπαναστατῶν, «ἐλευθερία ἢ θάνατος», διότι οὕτως ἢ ἄλλως περὶ αὐτοῦ ἐπρόκειτο. Εἰς τὴν ὀλικὴν ἀνατροπὴν τῆς Τουρκίας ὄνειροπόλησαν οἱ Ἕλληνες, ταύτην ἐφοβήθη πρὸς στιγμήν καὶ ὁ Σουλτάνος, καὶ ἐν τῇ ἀλλόφρονι ἀγωνίᾳ του ἀπειράσισε τὴν σφαγὴν πάντων τῶν Ἑλλήνων, μαχομένων καὶ μὴ. Καὶ ἀπετράπη μὲν τούτου τῇ ἐνεργῶ ἐπεμβάσει εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἀλλὰ πάντως ἐθεώρησεν ἐπ' ἀνάγκης νὰ προβῆ εἰς γενναίαν ἀφαίμαξιν καὶ τοῦ μὴ μετασχόντος τῆς Ἐπαναστάσεως ἑλληνικοῦ γένους. Διὸ καὶ διέταξεν ὡς προπαρασκευαστικὸν μέσον ἀναντιστάτου ἐκτελέσεως τοῦ ἀπαισίου ἔργου του τὸν γενικὸν ἀφοπλισμὸν τῶν ἐν τῷ κράτει

του Χριστιανῶν. Τὴν 10ην Ἀπριλίου τοῦ 1821, ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ἀπηγχοίνισε τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, Γρηγόριον τὸν Ε΄, καὶ συνώδευσεν αὐτὸν εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν διὰ δισχίλιον περίπου ἄλλων θυμάτων τῆς Πρωτευούσης. Ἐπικολούθησαν παρόμοιαι θυσίαι ἐν Σμύρῃ καὶ ἀλλαγῶ, ὡς καὶ ἐν Κύπρῳ.

Προοίμια τῆς τραγωδίας τοῦ 1821. Διοικητῆς τῆς Κύπρου ἦτο ὁ ἀπαισίον μνήμης Κιουτσούκ Μεχμέτ, αἰμοχαρῆς καὶ παμπόνηρος ἄνθρωπος. Ἐλαβεν εἰδικὸν διὰ τὴν Κύπρον διάταγμα ἀφοπλισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἔλεγεν: «Ἄν καὶ τοὺς κώδικας ἡμῶν ἐξετάσαντες, οὐδέποτε εὔρομεν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν κυριότητα ἡ νῆσος αὕτη, τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ τόπου τούτου ἐνοχοποιηθέντας εἰς τὸ παραμικρὸν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, ἀποστατησάντων τῶν Τούρκων κατὰ τινὰς περιστάσεις, ἠνώθησαν οὗτοι μετὰ τῶν νικηφόρων στρατευμάτων ἡμῶν καὶ συνετέλεσαν προθύμως εἰς τὴν κατατρόπωσιν καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀποστατῶν, πλὴν, πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς γενικῆς ἡμῶν διαταγῆς περὶ ἀφοπλισμοῦ ὄλων τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἐπικρατείας, διατάσσομεν, ἵνα ἐκτελεσθῇ οὗτος καὶ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ.» Εἶνε ζήτημα, ἂν τὰ λεγόμενα ἐν τῷ διατάγματι ἦσαν εἰλικρινῆ, ἢ ἂν ταυτοχρόνως εἶχον δοθῆ καὶ ἄλλαι μυστικαὶ διαταγαί. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ ἀφοπλισμὸς συνετέλεσθη ἡρέμως Ἄλλὰ καὶ μήπως ὑπῆρχον ὄπλα; Εὐθύς κατόπιν ὁ ἄθλιος Κιουτσούκ Μεχμέτ, ἐν συμβουλίῳ μετὰ τῶν ἀγάδων τοῦ τόπου, αἶμα πάντες διψῶντες καὶ τὸν σφετερισμὸν τῶν περιουσιῶν τῶν ὀπωσδήποτε εὐπόρων Ἑλλήνων καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν ἰδρυμάτων βουλιμιῶντες, ἀπεφάσισαν καὶ ὑπέβαλον μυστικῶς εἰς τὴν Πύλην ἔγγραφον, ἐν ᾧ ἔλεγον, ὅτι ὁ ἀφοπλισμὸς ἦτο ἀνωφελής, «ἐφ' ὅσον μένουσιν ἐν τῇ ζωῇ οἱ πλούσιοι καὶ ἰσχυροὶ τῆς νήσου, οἱ ὁποῖοι, σχέσιν ἔχοντες μετὰ πολλῶν εὐρωπαϊκῶν πόλεων καὶ ναυτικῶν νήσων, εὐκόλως, ἐν πάσῃ δεδομένῃ στιγμῇ, δύνανται νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν νῆσον ὄπλα καὶ ἐφόδια πολέμου!» Συνυπεβλήθη δὲ καὶ κατάλογος τῶν ἀφανιστέων, ἐκ 486 προσώπων συνιστάμενος. Ἡ Πύλη οὐδεμίαν δυσκολίαν ἠσθάνθη νὰ ἐγκρίνη αὐτόν, διέταξε δὲ (3 Μαΐου ἔ. π. 1821), ἵνα μεταβιβασθῶσιν ἐκ Συρίας τετρακισχίλιοι στρατιῶται πρὸς ἐπιβολὴν καὶ ἐκτέλεσιν τῆς θυσίας ἄνευ διαμαρτυρίας ἔστω τοῦ οὕτω σκληρῶς μέλλοντος νὰ δοκιμασθῇ κυπριακοῦ λαοῦ. Πρὸς μείζονα ὅμως ἤδη ἀποκοίμωσιν αὐτοῦ ἐκοινοποιήθη ἐγκύκλιος λέγουσα, ὅτι «ὁ Σουλτάνος μετὰ πλείστης ὄσης εὐχαριστήσεως, ἰδὼν τὴν προθυμίαν τῶν ραγιάδων εἰς τὴν παράδοσιν τῶν ὄπλων, διέταξεν ἀσθηρῶς, ἵνα ἀπολαμβάνωσιν, ὡς πιστοὶ, πᾶσαν τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν προστασίαν ἐπὶ τῆς ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας αὐτῶν.» Ὁ πανοῦργος διοικητῆς προέβη μάλιστα καὶ εἰς παραδειγματικὰς τινὰς τιμωρίας μερικῶν Τούρκων δι' ἀτακτήματά των κατὰ Χριστιανῶν.

Ἡ παγίς. Ἐμενε τώρα καὶ ἡ τεχνικὴ προσέλκυσις τῶν θυμάτων εἰς

Γραφικὴ παράστασις χορηγίας προνομίων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου

τὴν θανατικὴν παγίδα. Ἐκ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς προγραφῆς οἱ ἀπολύτως πλείστοι ἦσαν ἐκ τῶν συνήθως καλουμένων εἰς γενικὰς Συνελεύσεις διὰ τὰς μεγάλας ὑποθέσεις τῆς νήσου. Ὁ Μεχμέτ καλεῖ γενικὴν Συνέλευσιν ἐν Λευκωσίᾳ, ἵνα δῆθεν συνταχθῶσι καὶ ὑπογραφῶσι κοινῶς μετὰ τῶν Ἀγάδων εὐχαριστίαι πρὸς τὸν Σουλτάνον διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπιδειχθεῖσαν μεγάλην εὐμένειαν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς νήσου. Διὰ τοὺς μὴ προσκληθέντας ἐκ τοῦ καταλόγου διέταξε πολὺ μυστικῶς νὰ συλληφθῶσι μίαν ὠρισμένην Κυριακὴν καὶ νὰ προσαχθῶσι βία εἰς Λευκωσίαν. Οἱ Κύπριοι εἶχον πικρὰν πεῖραν τῆς δολιότητος τῶν Τούρκων ἢ ὥστε νὰ ἐκλάβωσιν ὡς εἰλικρινῆ τὴν πρόσκλησιν. Μερικοί, ἐλάχιστοι πάντως, κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι τὴν παγίδα, εἴτε σωθέντες ὑπὸ τὴν προστασίαν ξένων Προξένων, εἴτε καὶ δραπετεύσαντες τῆς νήσου. Τὸ ἀπολύτως πλείστον ὅμως τῶν προσκληθέντων, ἔκουσίως ἀκουσίως, ὑπήκουσαν καὶ προσῆλθον. Προσήχθησαν δ' ἐν καιρῷ καὶ οἱ βία συλληφθέντες μὴ προσκεκλημένοι.

Ἡ τραγῳδία τοῦ Ἰουλίου. Μόλις συνεπληρώθη ἡ προσέλευσις, ἐκλείσθησαν αἱ πύλαι τῆς πόλεως, ἐρρίφθησαν δ' ἅπαντες εἰς τὰς φυλακάς. Ἐκτακτον διβάνιον τοῖς ἀναγγέλλει τὸ σουλτανικὸν διάταγμα τῆς εἰς θάνατον καταδίκης των. Εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κυπριαδὸν ὁ δόλιος Μεχμέτ εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ μὴ τὸν ἀποκεφαλίσῃ. Τηρῶν τὴν ὑπόσχεσίν του (!) διατάσσει νὰ τὸν κρεμάσουν (9 Ἰουλίου ἕ. π.) ἀπὸ τῆς πρὸ τοῦ Διοικητηρίου συκαμινέας. Ἀπὸ τῆς ἀντικρὸν πλατάνου κρεμάζεται ὁ Ἀρχιδιάκόνος τοῦ Μελέτιος. Οἱ Μητροπολίται Πάφου Χρῦσανθος, Κιτίου Μελέτιος, Κερυνείας Λαυρέντιος καὶ ὁ Καπουκκαγιαῖς Μουσούρας ἀποκεφαλίζονται κατὰ τὴν πρώτην ταύτην τραγικὴν ἡμέραν. Ὁ πανοῦργος Κιουτσοῦκ Μεχμέτ, ἵνα ἐν πάσῃ μελλοντικῇ περιπτώσει ἀποδυσθῆ τῆς ὅλης εὐθύνης τῆς ἀγρίας θυσίας τῶσων ἀθῶων, προσποιεῖται, ὅτι ἀρκεῖται εἰς τὴν γενομένην ἤδη θυσίαν. Ἄλλ' οἱ Ἀγάδες, καθ' ἃ ἄλλως καὶ ὁ ἴδιος ἀνέμενε, μαίνονται κατὰ τῆς τῆσ αὐτῆς προτάσεως, διὰ τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ χάσωσιν ὅσα ὑπελόγιζον κέρδη ἐκ τῆς ἀπανθρώπου ἐπιχειρήσεως. Ὁ Μεχμέτ ὑποχωρεῖ (;) καὶ ἡ θυσία συνεχίζεται μέχρι τῆς 14 Ἰουλίου ὁ τρόπος μόνον τῶν ἐκτελέσεων ποικίλλει. Κατὰ τὸν Ἰω. Φιλήμονα μόνον ββ ἐκ τῶν ἀσημοτέρων ἐσώθησαν, ἀποκαρτερήσαντες καὶ ἐξιλαμισθέντες, ἀλλὰ φαινομενικῶς μόνον, διότι κατόπιν οἱ πολλοὶ ἐπανῆλθον βαθμηδόν, συγκεκαλυμμένως ἢ καὶ φανερώς, εἰς τὸ πάτριον θρησκεῦμα. Αἱ περιοσίαι τῶν θυμάτων ἐδημεύθησαν ὑπὲρ τῶν δημίων, τὰ δὲ τέκνα των ἐξηνδραποδίσθησαν, ἐξαγορασθέντα κατόπιν ἀντὶ ἐνὸς ἑκατομμυρίου γροσίων, τοῦ πσοῦ εἰσπραχθέντος ἐξ ἐπιβολῆς εἰδικῆς εἰσφορᾶς ἐπὶ ὅλων τῶν Χριστιανῶν ἀρρένων τῆς νήσου. Γενικὴ ἀνὰ τὴν νῆσον ἐπηρεολούθησε διαρπαγὴ ἰδιωτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν περιουσιῶν μετὰ διαπράξεως καὶ τινων φόνων ἐπὶ μῆνα ὀλόκληρον.

Τὰ τῶν θυμάτων ὀνόματα δὲν διεπώθησαν ὅλα. Τὰ διασωθέντα εἶνε τὰ ἐξῆς κατὰ σειρὰν ἡμερομηνιῶν θυσίας τῶν :

9 Ἰουλίου 1821. Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός, Καπουζεγαγιῆς Μανσούρας καὶ οἱ Μητροπολίται : Πάφου Χρῦσανθος, Κιτίου Μελέτιος, Κερηνείας Λαυρέντιος καὶ ὁ Ἀρχιδιάκονος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μελέτιος.

10 Ἰουλίου. Ὁ ἠγούμενος Κύρκου Ἰωσήφ, ὁ οἰκονόμος Ὁμόδου Δοσίθεος, ὁ ἠγούμενος τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Μονῆς Ἰω. τοῦ Χρυσοστόμου καὶ οἱ δύο ἀντιπρόσωποι τοῦ Σινᾶ, Νεόφυτος Ζωγράφος καὶ Κοσμᾶς Μοναχός, ὁ Ἱερομόναχος τῆς ἐν Λευκωσίᾳ Φανερωμένης Λαυρέντιος, ὁ Χριστόδουλος Κουρτελλαρίδης καὶ οἱ δύο δημογέροντες παρὰ τῷ Διοικητηρίῳ, Πέτρος Οἰκονομίδης καὶ Γιαννάκης Ἀντωνόπουλος. Οἱ τῆς Λευκωσίας προὔχοντες Μιχαὴλ Γλυκὺς, Χατζηνικόλαος Ζωγράφος, Χατζηνικόλαος, Σόλων Σολωμῆς, Σ. Συμεόπουλος, Χατζηνικόλαος Πετσοπούλης, Χατζηγιαννάκης Πασπαλίδης, Χατζηγιαννάκης Γιεμενιτζῆς, Χατζηανδρέας Γιαπανῆς, Ζαχαρίας Κολοῖός, Γεώργιος Κουρτελλᾶς, Χατζηπετρῆς, βοσκὸς ἐκ Σολίας, γραμματοκομιστής, Σ. Σολωμῆς, Χατζηκυριάκος Σολωμῆς, ἐκ Σολίας, ὁ ἱεροδιάκονος Μόρφου Χριστόφορος, ὁ ἐξάδελφος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χατζησάββας, οἱ προὔχοντες Λάρονακος Χατζηηλιάσης Συμεοῦ, Συμεὼν Ἡλιάση, Τζένιος Τζένιου, Χατζηάντζουλος Παταροῦ, Νικόλαος Τσικίνης, Νικόλαος Φράγκου, Πισράκης Δημητρίου, Παυλῆς Χάρτας, οἱ προὔχοντες Λεμεσοῦ Χριστόφορος Ἀραπούδης, Ἀνδρέας Δαυῖδ, Δημήτριος Τσιβιτᾶνος, Ὀνούφριος Γιασίνογλου, Γιονούγης, ψάλτης τῆς Ἀγ. Νάπας.

12. Ἰουλίου. Ὁ Παπᾶ Μάρκος, οἱ Χριστουδίας καὶ Χατζηζαχαρίας, γραμματεῖς δημογεροντίας τοῦ Κτήματος (Πάφου).

13 Ἰουλίου. Ὁ ἐκ Λαπήθου Χατζηηλιάς μετὰ 17 ἄλλων συμπολιτῶν του προκρίτων. ὁ Χατζηνικόλαος Λαυρεντίου, πρωτοσύγγελος, ἐκ Καραβᾶ, ὁ Χατζηγιωνᾶς καὶ Χατζηατάλλας ἐκ Κυθραίας, ὁ πρωτόπαπας Χριστόδουλος ἐξ ἔξω Μετοχίου καὶ ὁ Παπᾶ Ἰωάννης ἐκ Βάνης.

14 Ἰουλίου. Ὁ Χατζησυμεὼν Γλυκὺς.

Τινὲς τούτων ἐτάφησαν ἐν Παλουριωτίσῃ, ἄλλοι ἐν Ἀγίοις Ὁμολογηταῖς, οἱ λοιποὶ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐν Λευκωσίᾳ Φανερωμένης, κερωρισμένως οἱ κληρικοὶ ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς. Ἀνακαινισθέντος τοῦ ναοῦ κατὰ τὸ 1872-3 τὰ ὀστᾶ αὐτῶν ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἀγίαν Τράπεζαν. Ἐνεπίγραφος πλάξ ἀναφέρει τὸ γεγονός ὡς καὶ τὰ ὀνόματα. Σήμερον ἡ Κύπρος ἀνεγείρει ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Φανερωμένης σεμνὸν ὄλων τῶν θυμάτων Μουσολεῖον, φέρον τὰ γνωστὰ παραμείναντα ὀνόματα καὶ τὸ ἐξῆς καταλληλότατον ἐπίγραμμα, ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Σίμου Μενάρδου.

**Ἔθνη θύται αἰνὰ τυθέντες ἰδ' ἄλλοι μάρτυρες ἱσοὶ
Ὀδρανόθεν Κύπρῳ νῦν δότ' ἐλευθερίην.**

Οὕτως ἡ Κύπρος δὲν ἔλαβε μὲν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, ἀν καὶ μεμονομένως ἄρκετοὶ Κύπριοι βεβαίως ἐπολέμησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, προσήνεγκεν ὅμως βαρυτάτην θυσίαν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας.

Μετὰ τὴν τρικυμίαν γαλήνη. Ὁ Κιουτσούκ Μεχμέτ εἶχε, φαίνεται, ἐν νῷ νὰ κάμῃ ὅτι ἔκαμνε μὲ τὴν τρομερὰν αὐτὴν κακουργίαν ὅσῳ τὸ δυνατόν συντόμως, καὶ συντόμως πάλιν νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν συνήθη τροχίαν τῶν. Καθ' ἣν στιγμὴν ἀπωφάνιζε τὴν Ἐκκλησίαν, εἶχεν ἐτοίμους ἐν τῷ Διοικητηρίῳ τοὺς ἀντικαταστάτας. Ἀνέδειξεν ὡς Ἀρχιεπίσκοπον τὸν Ἰωακείμ, ὡς Πάφου τὸν Πανάρετον καὶ ὡς Κιτίου τὸν Λεόντιον. Ἀπέστειλεν αὐτοὺς μετὰ τῶν συνήθων τιμῶν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν, ἵν' ἀναλάβωσιν ἕκαστος τὰ καθήκοντά του. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, παρακληθὲν ὑπὸ τῶν Κυπρίων, μετὰ τινος δισταγμοῦ, διὰ τὸ ἀνώμαλον τῶν καιρῶν, ἔδωκεν ἐντολήν εἰς τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος καὶ ἔστειλε τοὺς ἀπαιτούμενους Ἀρχιερεῖς, ἵνα προβῶσιν εἰς τὰς νομίμους χειροτονίας. Αἱ πολιτικαὶ ἀρχαὶ ἠνόνησαν τοῦτο. Ἡ Ἱεραρχία ἀποκατέστη οὕτως ὁμαλῶς. Ὁ Μεχμέτ ἐπὶ πλέον διέταξε τὴν ἐπιστροφὴν τῶν πολυτίμων σκευῶν. Τινὰ τούτων ἀνεκτίθησαν, ἢ ἀκριβέστερον ἐξηγοράσθησαν. Πολλὰ ἐχάθησαν διὰ παντός. Ἡ ἐν γένει διοίκησις καθίσταται ἀπὸ τοῦδε ἡπιωτέρα, ὁ δὲ λαὸς καταγίνεται εἰς τὴν ἀνόρθωσίν του.

Φρονηματισμὸς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Τὴν πικρίαν, ἣν ἐποτίσθη ὁ κυπριακὸς λαὸς ἐκ τῆς ἀδίκου καταστροφῆς, ἢ τῆς *καταδρομῆς*, ὡς τὴν ἐβάπτισεν ὁ ἴδιος, ἐγλύκαινον οἱ ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἡρωῖσμοί, οἱ ὁποῖοι ἀπήχουν βαθύτατα εἰς τὴν ἐθνικὴν του ψυχὴν καὶ ἐφρονημάτιζον αὐτόν. Εἰς ποῖον δὲ σημεῖον ὁ φρονηματισμὸς του οὗτος, ἰδίᾳ μετὰ τὴν συντελεσθεῖσαν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἔφθασεν, ἀποδεικνύει τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον. Ἰωαννίκιος τις ἐκ Καρπασίας, καλόγηρος, ὑπηρετήσας εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἐπιστρέψας εἰς Κύπρον μετὰ τὸν τερματισμὸν του, ὑψωσεν ἐν Τρικώμῳ ἐν ἔτει 1832 σημαίαν ἐπαναστάσεως, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἀθροοὶ ἔδραμον οἱ περίξ ἀγρόται. Βεβαίως τὸ κίνημα ἦτο ἀνόητον καὶ κατεστάλη ἀκόπως. Θὰ μαρτυρῇ ὅμως τοῦτο πάντοτε τὸ μέτρον τῆς ἀναπτέρωσεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Εὐτυχῶς τὸ κίνημα αὐτὸ δὲν ἐλήφθη σοβαρῶς ὑπ' ὄψει, οὐδ' ἐπηρέασε τὴν ἤδη ἔχουσαν ἀρχίσει, ὡς ἄνω ἐλέχθη, διοικητικὴν εὐμένειαν, ἢ ὁποία καὶ συνεχίζεται ἐφεξῆς. Τοῦτο ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς νέας τροπῆς εἰς τὴν ἐν γένει διοίκησιν τῆς ἐπικρατείας, ἣν ἠκολούθησεν ἡ Πύλη διὰ λόγους εὐρύτερους καὶ μὴ ἐνδιαφέροντας ἐνταῦθα.

Ὄργανώσεις. Τῆς τροπῆς ταύτης ἐπωφελήθη καὶ ἡ Κύπρος ὡς κἄλλιον ἠδυνήθη. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1930 ἐπέστρεψεν ἐκ Κ]π]όλεως Κυπρια-

κή Ἀποστολή ἐκ τῶν Χατζηκρηστοδούλου Ἀπεργίου, Χατζηκυργέη Σαριπόλου, Ζαχαρίου Ἀποστολίδου καὶ Χατζηγεωργίου Κωνσταντίνου, φέρουσα «ἔξ ὑψηλοῦς ὀρισμούς, πλήρεις ἐλέους αὐτοκρατορικοῦ», ἀφ' οὗ κατὰ τὴν εἰς τὴν προτεύουσαν παραμονὴν τῆς εἶχεν ἐπιτύχη νὰ χορηγηθῆ ἕν χρόνος 326 χιλ. γροσίων καὶ νὰ ἐλαττωθῆ τὸ μισθὸ (ὁ φόρος) κατὰ 75 χιλ. Ἡ Ἀποστολή ἐλογοδότησε (4 Νοεμβρίου 1830) ἐν Συνελεύσει ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Παναρέτου, ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν, τῶν μελῶν τῆς Ἀποστολῆς καὶ ἄλλων 25 ἐν ὄλῳ. Ἀτυχῶς δὲν ἀνεγράφησαν ἐν τῷ Κώδικι οἱ ἐν λόγῳ «ἔξ ὀρισμοί». Ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως αὐτῶν ἡ Συνέλευσις, «ἐπιθυμοῦσα νὰ κἀμῃ μεταρρυθμισιν ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ νὰ κἀμῃ σύστημα *κοινοβουλευτικὸν* περὶ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων... διὰ νὰ συνδεθῆ ὅλον τὸ γένος καὶ νὰ εἶναι τοῦ ἐνός ἀπὸ τοῦ ἄλλου ὁμογενοῦς τὰ συμφέροντα ἀχώριστα: ψηφίζει... Ὁ ψηφισθεὶς καταστατικὸς οργανισμὸς θὰ παραταθῆ κατόπιν, διότι θὰ ἐπαναληφθῆ ὁμοία ψήφισις μετ' οὗ πολὺ. Μεταξὺ ἄλλων ἐλήφθη καὶ ἡ ἀπόφασις «*συστάσεως κεντρικοῦ Σχολείου Ἑλληνικῆς Παιδείας παντοτεινῶς ἐν Λευκοσίᾳ*» μετὰ κλάδους ἐν Λάρνακι καὶ Λεμεσῷ, τὰ ὁποῖα θὰ συνεκροτοῦντο ἐξ εἰσφορῶν τῶν Μητροπόλεων καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν ἰδρυμάτων, Μονῶν, Ἐνοριακῶν ναῶν κλπ. «*Αἱ ἀλληλοδιδασκατικαὶ Σχολαὶ*» προσβλέπετο, ὅτι θὰ συντηροῦντο ἐκ διδάκτρων τῶν εἰσφορῶν γονέων τῶν μαθητῶν, ἐν ᾧ τὰ ἄπορα θὰ ἐφοίτων δωρεάν. Συνιστᾶτο δ' ἅμα καὶ Λεπροκομεῖον παρὰ τὴν Λευκοσίαν, τὸ καὶ σήμερον λειτουργοῦν, ὑπὸ τὴν κρατικὴν ὅμως ἀντίληψιν.

Ἄλλ' εἴτε διότι αἱ παρασχεθεῖσαι ἐλευθερίαι ἐν τῇ πράξει δὲν ἐκρίνοντο ἐπαρκεῖς, εἴτε διότι ἐν τῇ ἐφαρμογῇ προσέκρουον εἰς ἀντιδράσεις τῶν τοπικῶν ἀρχῶν, ἢ καὶ διὰ τὴν ἐν γένει ἐπιθυμίαν τῆς συνεχοῦς εὐρύνσεώς των, νέα ἀνεχώρησε κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1837 Ἀποστολή ἐκ τοῦ Κιτίου Δαμασκηνοῦ, τοῦ Χατζηκυργέη Σαριπόλου καὶ τοῦ Χατζηγιωάννου Μίκη, ἡ ὁποία ἐπέστρεψε καὶ ἐλογοδότησεν ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως, ἐργασθείσης ἀπὸ 4 μέχρι 13 Αὐγούστου τοῦ 1838. Ἀτυχῶς καὶ πάλιν τὰ σουλτανικὰ διατάγματα δὲν κατεχωρήθησαν εἰς τὸν Κώδικα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Ὅτι ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Συνελεύσεως ἐξάγεται εἶνε πρωτίστως, ὅτι διοικητικῶς ἡ νῆσος ἐγένετο «ἔμμισθος ἡγεμονία» καὶ ὅτι καθορίζετο τὸ ὀλικὸν δόσιμον εἰς τὴν Πύλιν (3179062 γρ.), ἐκτὸς τῆς ἐπὶ πλέον ἐπιβαρύνσεως τῆς νήσου μετὰ 48 χιλ. γρ. δι' ἄμοιβὴν τοῦ Ἡγεμόνου, μετὰ 120 χιλ. γρ. διὰ τὸν στρατιωτικὸν Διοικητὴν, καὶ «ἐκτὸς τῶν τοπικῶν ἐξόδων». Ἦσαν δὲ ταῦτα ἀστυνομικὰ δικαιώματα δι' ἐκτελέσεις δικαστικῶν ἀποφάσεων, δικαστικὰ καὶ τέλη ἐπὶ κληρονομιῶν, ζυγιστικὰ κ.τ.λ. Ἡ τοιαύτη ἔμμισθος ἡγεμονία μετ' ὀρισμένον *δόσιμον* καὶ ἀνάθεσιν τῆς εἰσπραξέως του εἰς τὸν ἴδιον τὸν λαὸν ἐθεωρήθη καὶ ἦτο ὄντως πρὸς μεγάλην ὀφέλειαν τῆς νήσου. Ἡ δὲ Συνέλευσις κατ' ἀνάγκην προσηρμόσθη

πρὸς τὴν νέαν ταύτην κατ' ἰσότητα, ψηφίσασα τὸν κατ' ἄλλῳ ὀργανισμόν. Ὁ δεύτερος οὗτος ὀργανισμὸς δὲν διέφερον οὐσιαστικῶς τοῦ πρώτου, διὰ καὶ ἐπροτιμήθη ν' ἀναλυθῆ ἐνταῦθα μόνον ὁ τελευταῖος.

Ἡ γενικὴ ἀρχή, ἣτις διέπει τὸν ὀργανισμόν, εἶνε κράμα δημοκρατίας καὶ ἀριστοκρατίας. Μόνιμον θέσιν κατεῖχον πάντοτε οἱ Ἱεράρχαι. Ἀλλὰ ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀνάδειξιν αὐτῶν ὡς Ἱεραρχῶν μετεῖχεν ὡς γνωστὸν καὶ ὁ λαός, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἰσοβίου θεωρουμένου ἀξιωματῶς των, εἰς ἐκτάκτους μάλιστα περιστάσεις, τοὺς κατεβίβαζεν οὗτος. Πάντες οἱ λοιποὶ ἀξιωματοῦχοι τοῦ ὀργανισμοῦ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐτησίως ὡς τὰ πολλά. Ἄλλ' ἐν ᾧ οὗτω πηγὴ πάντων ἐφαίνετο, ὅτι ἦτο ἡ λαϊκὴ θέλησις καὶ ψήφος, οἱ Ἱεράρχαι, ὡς ἰσοβιοὶ καὶ δι' εἰδικῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας προνομιῶν προικισμένοι, καὶ οἱ λαϊκοὶ βαθμηδὸν διὰ τῆς ἐπιροσῆς των ἐπιβαλλόμενοι, ὥστε νὰ ἐκλέγονται σχεδὸν συνεχῶς οἱ αὐτοί, ἀπετέλεσαν ἐν εἶδος ἀριστοκρατικῆς ὀλιγαρχίας, τὸν δὴ λεγόμενον ὑπὸ τὴν Τουρκίαν ἐν γένει κοτζαμπασισμόν, ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ ὁποῖου πολλὰ ἐλέγχθησαν καὶ ἐγράφησαν. Τῶν πραγμάτων κρινομένων ἐν σχέσει πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τὸ περιβάλλον των, δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ κοτζαμπασισμὸς, ὡς πανταχοῦ τῆς Τουρκίας, ὑπῆρξεν τὸν λαὸν πολὺ περισσότερον ἢ ὅσῳ τυχὸν τὸν ἐξεμεταλέθη. Πάντως τὸ προκείμενον καταστατικὸν ὑπενθυμίζει ἀμυδρῶς τὰς πάλαι ποτε ἀστικὰς ἐλευθερίας καὶ τὰς κοινοτικὰς ὀργανώσεις. Δι' αὐτοῦ προσβλέποντο τὰ ἑξῆς:

Ἴον Γενικαὶ Συνελεύσεις. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου τουρκικοῦ ἔτους ὄφειλε νὰ καλῆται ὑπὸ τοῦ προέδρου Ἀρχιεπισκόπου Γενικὴ Συνέλευσις ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ, ἡ ὁποία ἀπῆρτιζετο ἐκ τῶν 4 Ἱεραρχῶν, τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ, τῶν Δημογερόντων καὶ «τῶν συνεταίρων ἐκάστης πόλεως, ἐκλεγομένων (τῶν τελευταίων) ὑπὸ τῶν οἰκείων συμπολιτῶν κατ' ἔτος». Πάντα τὰ μέλη ἦσαν ἰσοτίμα. Καθίζοντα τῆς Συνελεύσεως ἦσαν «νὰ συσκέπηται περὶ τῶν κοινῶν καὶ νὰ ἀποφασίσῃ τὰ συμφερότερα... νὰ ἐλέγῃ τοὺς λογίμους τῆς Δημογεροντίας, νὰ ἐκλέγῃ τὴν Κεντρικὴν Δημογεροντίαν καὶ τὸν παρὰ τὸ ἱερὸν Δικαστήριον Δημογέροντα... νὰ ἐκλέγῃ τοὺς εἰς Κ)πολιν ἐκίστοτε: στελλομένους Πρέσβεις... νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν ἐν γένει καλὴν καὶ πιστὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ὀργανισμοῦ...» Εἰς αὐτὴν δὲ καὶ μόνον παρῆγετο τὸ δικαίωμα «νὰ θεσπίσῃ, προσθέτουσα, ἀφαιροῦσα ἢ μεταρρυθμίζουσα τὰ ἀφορῶντα τὴν κοινὴν ὀφέλειαν.» Ἐνὶ λόγῳ ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἦτο τὸ κυρίαρχον Σῶμα μετὰ συνταγματικὴν καὶ συνταγματικὴν δύναμιν.

2ον. Ἀρχιερεῖς. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ τρεῖς Μητροπολιταὶ ἀνεγνωρίζοντο ὡς «οἱ διὰ βίου προστάται τῶν ραγιαδῶν» κατὰ τὰς καὶ ὑπὸ τῆς πολιτείας παρεχομένης διὰ τῶν βροατίων εἰδικῆς προνομίας. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἦτο μόνιμος Πρόεδρος τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων. Οὗτος δὲ

καὶ οἱ Μητροπολίται προήδρευον εἰς τὰ ἐπαρχιακὰ Συμβούλια. «Ἡ γνώμη τῶν ἤτο ἀπαραίτητος δι' ὅλας τὰς τοῦ κοινοῦ ὑποθέσεις.»

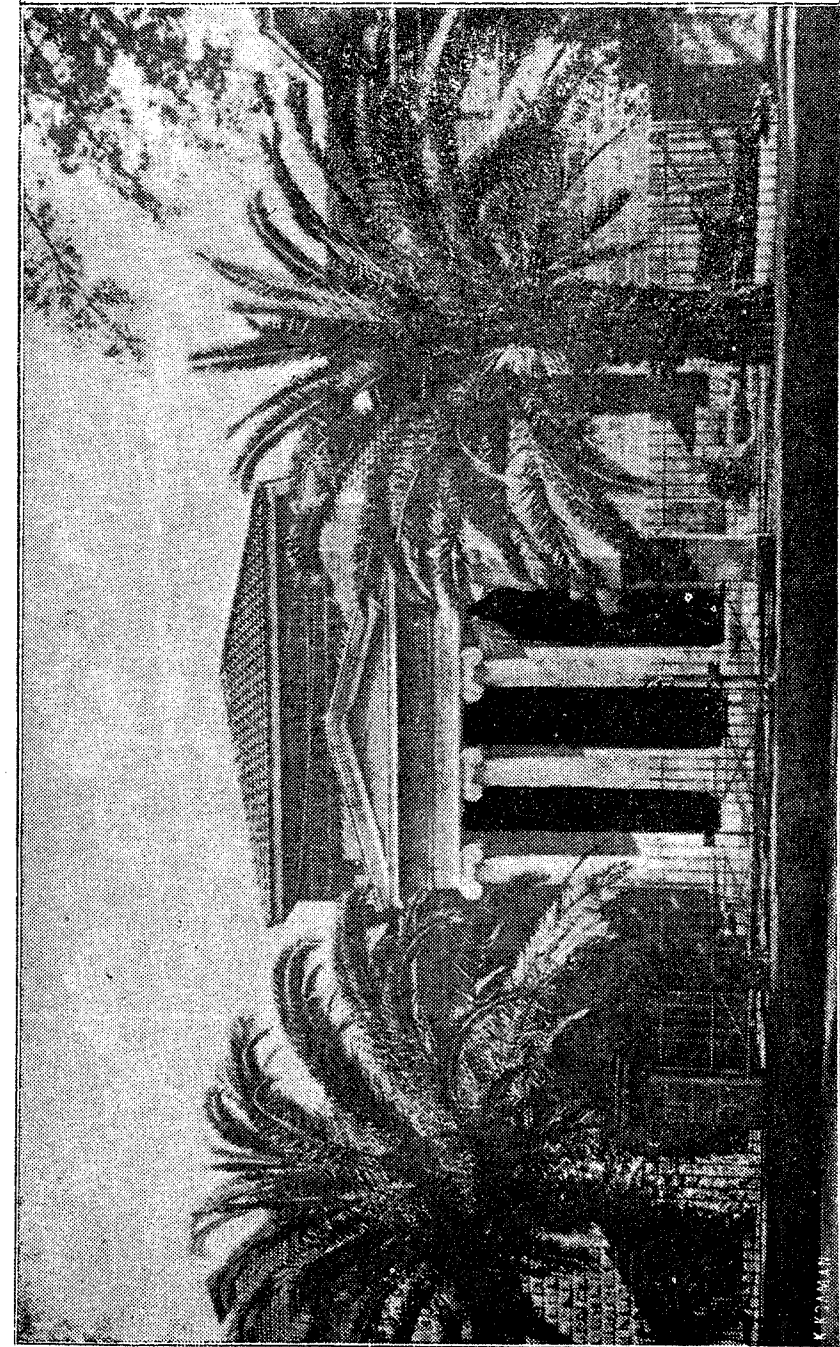
3ον. **Ἐπιτροπὴ τοῦ Κοινοῦ.** Ἀπαρτίζεται ἐξ εἴκοσι μελῶν, ἐκλεγομένων κατ' ἔτος ὡς ἐξῆς: Ὁκτὼ ἐκ Λευκοσίας καὶ ἀνὰ τέσσαρες ἐκ Σκάλας, Λάφρακος καὶ Λεμεσοῦ. Αὕτη ἐφορεύει ἐπὶ τῶν Δημογεροντιῶν, ἐλέγχει τὰ βιβλία καὶ τὰς πράξεις τῶν, καταγγέλλει τὰς τυχόν παρεκτροπὰς τῶν εἰς τὴν Κεντρικὴν Δημογεροντίαν καὶ τοὺς οἰκείους Ἀρχιερεῖς. Ἀποφασίζει ἐπὶ ἐκτάκτων ζητημάτων τοῦ κύκλου τῆς Δημογεροντίας, ἀλλ' ὑπερβαίνοντων τὴν ἀπὸ τοῦ Ὄργανισμοῦ δικαιοδοσίαν τῆς Κεντρικῆς Δημογεροντίας. Ἀποφασίζει περὶ κοινωφελῶν ἰδρυμάτων καὶ ἔργων, ἤτοι δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὑγείας κ. λ. π.

4ον. **Δημογεροντία.** α) **Κεντρική.** Αὕτη προΐσταται τῶν ἐπαρχιακῶν ὡς ἐκ τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς τῆς μετὰ τοῦ ἐν Λευκοσίᾳ Διοικητηρίου. Διὰ τὴν ἐξέχουσαν αὐτὴν σημασίαν τῆς ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως. Εἶνε τριμελής. «Ἀγρυπνεῖ ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ ὑπερασπίζει τοὺς ραγιαδες». Συσκέπτεται καὶ ἀποφασίζει μετὰ τῶν Ἀρχιερέων καὶ Ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ περὶ τῆς δικαίας κατανομῆς τῶν βασιλικῶν φόρων, καὶ μεριμνᾷ περὶ τῆς ἐντίμου εἰσπράξεως καὶ ἀποδόσεως αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο τῇ παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα νὰ διορίζη δώδεκα Γραμματεῖς (εἰσπράκτορας), ἀνὰ ἓνα εἰς ἕκαστον καζάν (διαμέρισμα).

β.) **Ἐπαρχιακαί.** Ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν πρωτευουσῶν τῶν ἐξ ἐπαρχιῶν, τῇ γνώσει πάντοτε καὶ συναινέσει τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου. Ἡ ἐκλογή τῶν ὑπέκειτο εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Κεντρικῆς. Τὰ δικαιώματά τῶν ὅμοια πρὸς τὰ αὐτῆς.

Τοιοῦτος ἐν περιλήψει ὁ φημισθεὶς καὶ ἐν ἐφαρμογῇ τεθεὶς Ὄργανισμός, ὁ ὁποῖος δεικνύει καὶ ποῖαι περίπου προνομία παρεσχέθησαν ἢ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Πρὸς πλήρη ὅμως τούτων ἔκτασήσιν δέον νὰ ἐκτεθῶσι καὶ αἱ εἰδικαὶ διὰ τοὺς ἱεράρχας παρεχόμεναι ὑπὸ τῆς πολιτείας προνομία, ὡς τοῦλάχιστον αὐταὶ ἀνειλίχθησαν καὶ εἶχον περὶ τὸ τέλος τῆς Τουρκοκρατίας.

Προνομία ἱεραρχῶν. α') Ἀνεγνωρίζοντο ἀπ' ἀρχῆς ὡς οἱ διαρκεῖς ἀντιπρόσωποι τῶν ὁμοθρήσκων τῶν (Μιλέτ-Μπασῆδες). Ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων ἐθεωροῦντο ὡς μόνιμα αὐτῶν μέλη. Τοῖς ἀφέθη ἡ ὅλη διαχείρισις τῶν θρησκευτικῶν ὑποθέσεων καὶ αἱ μεταξὺ συζύγων διαφοραί. β') Ἐτέθησαν ἐκτὸς τῆς δικαιοδοσίας τῶν κατὰ τόπους Διοικητῶν καὶ τῶν Ἐπαρχιακῶν Δικαστηρίων. Οὗτοι ὡς καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν μόνον ἐν Κων)πόλει ἐδικάζοντο ἀρχικῶς. Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ὅτε ὑπήχθησαν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Βαλῆ, οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς εἰσαγάγῃ εἰς δίκην ἢ μετὰ τὴν ἐπὶ τούτου ἔγκρισιν τῆς Πύλης. γ') Διὰ μικρὰ πταίσματα οἱ κατώτεροι κληρικοὶ ἐφυλακίζοντο εἰς τὰς Μητροπόλεις

Κυπριακὸν Μοσεῖον ἐν Λευκοσίᾳ.

Προκειμένου περί ἐγκληματιῶν ἱερωμένων τοῖς ἀφηρητοῦ κανονικῶς πρῶτον ὑπὸ τῶν Μητροπολιτῶν ἢ ἱερωσύνῃ καὶ τότε παρεδίδοτο ὡς ἰδιῶται πλέον εἰς τὰ κοινὰ δικαστήρια. δ') Εἰς τοὺς ἱεράρχας ἐδόθη τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναφέρεσθαι εἰς τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους προφορικῶς ἢ καὶ διὰ ταχυγρῶν (ἐγγράφων) ἑλληνιστὶ συντεταγμένων. ε') Τοῖς παρεσχέθη τὸ δικαίωμα τοῦ εἰσπράττειν (ἐν συνοδίᾳ καὶ τῇ βοηθείᾳ ἀστυνομικῶν ὁργάνων) ἀπὸ τοῦ ποιμνίου τῶν τὰ διάφορα δικαιώματά των (λειτουργικά, κανονικά, περισεύματα τῶν αὐτοῖς ὑποτεταγμένων Μονῶν κ.τ.λ.).

Εἰς τὸν Κώδικα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἀναγράφονται λογ)οὶ κατανομῆς καὶ εἰσπράξεως τοῦ φόρου ὀλίγων μόνον ἐτῶν, συνεπῶς εἶνε ἄγνωστον ἐπὶ πόσον ἴσχυσαν αἱ προβλέψεις τοῦ ἄνω ὀργανισμοῦ. Ἀλλὰ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν οὐσιωδῶς κατὰ τὸ 1858.

Χάτι Χουμαγιὸν τοῦ 1858. Ἐν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ κριμαϊκοῦ πολέμου ὑπῆρξε καὶ ἡ παραχώρησις ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἰσονομίας καὶ ἰσοπολιτείας δι' ὅλους τοὺς ὑπηκόους του, ἀνεξαρτίτως φυλῆς καὶ θρησκευήματος, διὰ τοῦ Ὑψηλοῦ Διατάγματος τοῦ 1856. Ὡς πρὸς τὴν Κύπρον, ἐπὶ τῇ βίσει δὲ τούτου, ἐφηρμόσθησαν ἀπὸ τοῦ 1858 τὰ ἑξῆς:

1ον) Κατάργησις τῆς ὑπὸ τῶν Καδῆδων καὶ Ναϊπηδων (Δοκίμων Ἀναπληρωτῶν) καταγραφῆς τῆς κινήτης καὶ ἀκινήτου περιουσίας τῶν ἀποθνησκόντων Χριστιανῶν, τῶν καταλειπόντων ἀνήλικα τέκνα, μετὰ συγκαταργήσεως τοῦ διὰ τὴν καταγραφὴν πληρωνομένου **ρέσμι**, μεταβίβασις δὲ τοῦ δικαιώματος τῆς καταγραφῆς εἰς τοὺς Ἐθνάρχας (Ἀρχιερεῖς).

2ον) Αἱ εἰς τὰ Δικαστήρια καὶ Συμβούλια μαρτυρεῖται τῶν Χριστιανῶν, ἐν περιπτώσει ἑτεροδικίας μετὰ Μωαμεθανοῦ, θὰ ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψει ὡς καὶ αἱ τῶν Μωαμεθανῶν.

3ον) Ἐδόθη ἄδεια ἀναρτίσεως καὶ χρήσεως μεγάλου κώδωνος ἐφ' ὕψηλοῦ κωδωνοστασίου τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ ναοῦ.

Διὰ τὴν ἐμπράγατον ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ Χάτι Χουμαγιὸν εἰσῆχθησαν καὶ αἱ ἑξῆς μεταρρυθμίσεις: Ἰδρύθησαν τὰ Διοικητικὰ καὶ Δικαστικὰ Συμβούλια. Τὰ πρῶτα ἀπηρτίζοντο ἐξ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, τῶν Ἀρχιερέων καὶ αἰρετῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ μελῶν, ἐξ ἡμιτείας χριστιανικῶν καὶ μωαμεθανικῶν, ἐξ διὰ τὸ Κεντρικὸν καὶ τεσσάρων διὰ τὰ Ἐπαρχιακά. Τοῦ Κεντρικοῦ προήδρευεν ὁ Διοικητής, τῶν δὲ Ἐπαρχιακῶν οἱ Καδῆδες. Τὰ Δικαστικὰ Συμβούλια ἀπηρτίζοντο ἐκ τοῦ Καδῆ, ὡς Προέδρου καὶ τεσσάρων αἰρετῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ μελῶν, δύο Μωαμεθανῶν καὶ δύο Χριστιανῶν. Συνεστήθησαν ἐπὶ πλέον Δημαρχία εἰς τὰς κυριωτέρας τῆς νήσου πόλεις, ἢ δικαιοδοσία τῶν ὁποίων ἠδύνηθη σχετικῶς διὰ νόμου τοῦ 1877 μετὰ τὸ θνησιγενὲς Σύνταγμα τῆς Τουρκίας, δυνάμει τοῦ ὁποίου παρεκάθησαν εἰς τὴν τουρκικὴν Βουλὴν καὶ δύο Κύριοι βουλευταί, εἰς Μωαμεθανὸς καὶ εἰς Χριστιανός.

Ποία ἢ ἐν γένει κατάστασις; Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι αἱ ἄνω ἐκτεθεῖσαι κοινοτικά ἐλευθερία παρεμέρισαν πολλὰ διοικητικά προσκόμματα καὶ παρέσχον εἰς τὸν λαὸν κάποιαν εὐρύτεραν ἐλευθερίαν ἀναπτύξεως τῆς ἀτομικῆς του πρωτοβουλίας καὶ ἐργασίας. Ἐπὶ πλέον τὸ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν βασίλειον ἐχρησίμευεν ὡς εὐπροσπέλαστος ἐστία φώτων, μορφώσεως καὶ ἐθνικῆς τονώσεως. Οἱ Κύπριοι δὲν ἐθεώρουν πλέον τὴν ἀπελευθέρωσίν των ὡς ἀνέφικτόν τι καὶ ἀπραγματοποιήτον ὄνειρον. Τὸ ἐν γένει πνεῦμα τοῦ αἰῶνος ὡς πρὸς τὰς φιλελευθέρους ἀρχὰς καὶ τὸν ἐν γένει καλπάζοντα πρὸς τὰ ἐμπρὸς πολιτισμὸν διεδίδετο καὶ μέχρι Κύπρου. Ἀναμφιβόλως ἀπὸ τοῦ 1821 καὶ ἐντεῦθεν ὁ κυπριακὸς λαὸς ἐσημείωσε πρόοδον σχετικὴν μὲν πάντῃ καὶ μικρὰν ὡς πρὸς ἄλλους ἐλευθέρους λαούς, ἀποκτίσασαν ὅμως μίαν κίνησιν, προοικονιζομένην μεῖζον τι καὶ ἀξιολογώτερον. Εἶνε ἐν τούτοις πολὺ δύσκολον, ἂν μὴ καὶ ἀδύνατον, νὰ εἰκονισθῆ, ἔστω καὶ εἰς μερικὰς γραμμὰς, ἡ γενομένη πρόοδος δι' ἔλλειψιν ἐπαρκῶν γνωστῶν δεδομένων, κυρίως ὡς πρὸς τὴν ὕλικὴν κατάστασιν, ἧτις ἐν πάσῃ περιπτώσει θὰ ἦτο μὲν καλλιτέρα τῆς πρότερον, πάντως ὅμως πᾶν ἄλλο ἢ εὐχάριστος.

Μόνον μικρὰ ἐμπορικὴ τάξις ἐκέρδιζε τὰ μέσα μιᾶς σχετικῆς εὐζωΐας. Ὁ ἀγροτικὸς κόσμος κατὰ κανόνα ἐπένετο καὶ κακῶς πολὺ ἐξῆ ἀκόμη. Θετικώτερα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ αὐτά, οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν, ἰκανοποιητικὰ δεδομένα, ὑπάρχουσι πρὸς γενικὴν τοῦ λαοῦ μόρφωσιν. Βεβαίως ὑπῆρχον εὐάριθμοί τινες καλῶς μορφωμένοι, ὡς καὶ ὀλίγοι μὲν διδάσκαλοι, ἀλλ' ἐμπνευσμένοι εἰς τὸ ἔργον των, χρησιμεύοντες ὡς πύραυνα θεομάνσεως τῆς λαϊκῆς ψυχῆς πρὸς τὴν παιδείαν, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐξετάζεται ἡ γενικὴ καὶ πραγματικὴ, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, τοῦ λαοῦ κατάστασις. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς εὐρέθησαν νὰ λειτουργοῦν 76 ἐν ὅλῳ μόνον Σχολεῖα. Βεβαίως ὡς πρὸς τὴν πρὶν κατάστασιν δέον τοῦτο νὰ θεωρηθῆ ὡς αἰσθητὴ πρόοδος. Ἀλλὰ τί σημαίνει τοῦτο, ὅταν κατὰ τὴν κατοχὴν εἰς ὀλόκληρα χωρία οὐδεὶς ἐγνώριζε γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν; Εὐτυχῶς ἡ εἰμαρμένη ὤρισε, διὰ νέας μεταπολιτεύσεως νὰ ἀποδειχθῆ ἡ κυπριακὴ ἰκανότης πρὸς τὴν ποικίλην πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν εὐγενεστέρων ἰδεῶν, καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου μοιραίου ὄργανου, ἀπὸ καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Κύπρος ἐξηναγκάσθη νὰ διανύσῃ τὴν μάλλον, ὡς ἤδη ἐλέχθη, στυγνὴν περιόδον τοῦ πολυπαθοῦς ἤδη γενομένου ἱστορικοῦ βίου της.

ΜΕΡΟΣ Β'.

1878 — 1930

ΑΓΓΛΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

Τὸ θέρος τοῦ 1878 ἠναγκάζετο ἡ ἠττημένη Τουρκία ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ρωσικῆς λόγῃς, ἐγγιζούσης τὴν καρδίαν της, νὰ υπογράψῃ τὴν Συνθήκην τοῦ Ἀγ. Στεφάνου, δι' ἧς διτῶς αὐτὴ ἠκρωτηριάζετο. Τοῦτο ἀντέκειτο εἰς πολλαπλὰ καὶ ζωτικὰ συμφέροντα τῆς Μ. Βρετανίας, ἡ ὁποία ἐνεργῶς ἐπενέβη νὰ μετριᾷ τὴν μεγάλην ταύτην τουρκικὴν ἐξάθροασιν. Ἐπέτυχε νὰ καταστήσῃ τὸ ζήτημα εὐρωπαϊκὸν καὶ συνήλθε τὸ ἐν Βερολίῳ Συνέδριον, ὃ περ ἐρρῦθμισε τὴν νέαν κατάστασιν, ὅσον ἦτο δυνατόν, ἠπιώτερον διὰ τὴν Τουρκίαν. Ταυτοχρόνως ὅμως καὶ ἐν πάσῃ μυστικότητι ἡ Ἀγγλία ἐξεβίασε τὴν Τουρκίαν νὰ τῇ ἐκχωρήσῃ τὴν Κύπρον, καὶ ἐκλείσε μετ' αὐτῆς τὴν περίφημον Ἀγγλο-Τουρκικὴν Ἀμυντικὴν Συνθήκην τῆς 4 Ἰουνίου τοῦ 1878. Κατὰ ταύτην, «ἐὰν τὸ Βατοῦμ, Ἀρδαζάν, Κάρς, ἢ οἰονδήποτε ἐξ αὐτῶν κατακρατηθῆ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας, καὶ ἐὰν οἰαδήποτε ἤθελεν ἐν τῷ μέλλοντι ἐπιχειρηθῆ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας ἀπόπειρα νὰ καταλάβῃ οἰαδήποτε ἐδάφη τῆς Α. Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου ἐν Ἀσίᾳ, ὡς θὰ καθορίζοντο ὑπὸ τῆς ὀριστικῆς Συνθήκης Εἰρήνης, ἡ Ἀγγλία ὑποχρεοῦται νὰ βοηθήσῃ τὸν ὑπερασπιζόμενον ταῦτα Σουλτάνον ἐνόπλιως... καὶ ὅπως καταστήσῃ ἰκανὴν τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὴν ἀναγκαίαν πρόνοιαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὑποχρεώσεώς της, ἡ Α. Α. Μ. ὁ Σουλτάνος περαιτέρω συναινεῖ εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῆς νήσου Κύπρου νὰ κατέχεται καὶ διοικῆται ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας...» Ἡ Ἀγγλία θὰ πληρώνη εἰς τὴν Πύλην τὸ οἰονδήποτε σήμερον ὑπάρχον πλεόνασμα τῶν προσόδων ὑπὲρ τὰς δαπάνας τῆς νήσου... Ἐὰν ἡ Ρωσσία ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ Κάρς καὶ τὰς ἄλλας ὑπ' αὐτῆς γενομένας κατακτήσεις ἐν Ἀρμενίᾳ διαρκούντος τοῦ τελευταίου πολέμου, ἡ Κύπρος θὰ κενωθῆ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἡ Συνθήκη τῆς 4 Ἰουνίου 1878 θὰ τερατισθῆ».

Τὴν 12ην Ἰουλίου τοῦ 1878 κατελήφθη ὅλως ἀπροόπτως διὰ τοὺς Κυπρίους ἡ νήσος των ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ὑπὸ ποίας ὑποσχέσεις ἡ Ἀγγλία ἀνελάμβανε τὴν διοίκησιν τῆς νήσου, ὑπὸ ποίας δὲ ἐλπίδας οἱ νησιῶται ἀπεδέχοντο τὸν νέον Κύριον, φαίνεται εἰς τὴν προκήρυξιν τοῦ πρώτου Ἀρμοστοῦ καὶ τὴν ἐν τῇ ἐπισήμῳ ὑποδοχῇ του προσφώνησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ἡ Κατοχὴ ἐγένετο στρατιωτικῶς. Ὁ Ἀρμοστής Σὲρ Γιάρνερ Οὐόλσελεϋ κατέφθασε μετὰ δεκαήμερον. Ἡ προκήρυξις του εἶχεν ὡς ἔπεται:

«Ἐπειδὴ ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα... συνεφώνησε μετὰ τῆς Α. Α. Μ. τοῦ

Σουλτάνου τῆς Τουρκίας διὰ Συνθήκης... ἵνα ἡ νῆσος Κύπρος καταληφθῆ καὶ διοικηθῆ ἐν ὀνόματι τῆς Α. Μ., καὶ ἐπειδὴ Αὕτη εὐηρεστήθη νὰ διορίσῃ ἐμὲ τὸν Sir Garnet Wolseley, Ἀρμοστήν ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ, ὅπως δικαίωσάω ταύτην ἐν ὀνόματι τῆς Α. Μ.

«Ὅθεν κηρύττω διὰ τῆς παρουσίας καὶ γνωρίζω ἅπασιν τοῖς κατοικοῖς τῆς Κύπρου, ὅτι ἀπὸ τοῦδε ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῆς νήσου ἐν ὀνόματι τῆς Α. Μ., καὶ ἡ Α. Μ. ἐντέλλεται μοι νὰ βεβαιώσω τοὺς τῆς Κύπρου κατοίκους, ὅτι Αὕτη θερμοῦς ἐνδιαφέρεται ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας των, καὶ ὅτι Αὕτη προτίθεται νὰ διατάξῃ τὴν λήψιν τοιούτων μέτρων, οἷα ἤθελον θεωρηθῆ τὰ μᾶλλον πρόσφορα διὰ τὴν προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας τῆς χώρας καὶ νὰ παράσχῃσι τῷ λαῷ τὰ ὄφελήματα τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀσφαλείας.

«Συμφώνως τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς Α. Μ. ἡ νῆσος θὰ διοικηθῆ ἄνευ διακρίσεως φυλῆς ἢ θρησκείματος, ἢ δὲ δικαιοσύνη θὰ ἀποδίδηται ἐξ ἴσου εἰς ὅλους. Ἐπίσης πᾶν πρόσωπον θὰ ἀπολαύῃ τῆς ἐν ἰσότητι καὶ ἀμεροληψίᾳ προστασίας τοῦ νόμου· δὲν θὰ ἀμεληθῆ δὲ οὐδὲν μέτρον, συντελοῦν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν προαγωγὴν καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ».

«Εἶνε ἡ ἐκπεφρασμένη ἐπιθυμία τῆς Α. Μ., ἵνα ἐν τῇ διευθύνσει τῶν δημοσίων ὑποθέσεων λαμβάνωνται ὑπ' ὄψει αἱ εἴλογοι ἐπιθυμίαι τῶν κατοίκων ὡς πρὸς τὴν τήρησιν τῶν παλαιῶν αὐτῶν δικαίων, ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἐφ' ὅσον ταῦτα συνάδουσι πρὸς δικαίαν καὶ καλὴν διοίκησιν καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς ἐκείνας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἃς τινὰς πᾶς ὁ ἐν ὀνόματι τῆς Α. Μ. κυβερνήτης εἶνε ὑπόχρεος νὰ φυλάττῃ πάντοτε καὶ ὀπουδῆποτε.»

Μεταξὺ προκηρῦξεως καὶ προσφωνήσεως ἐμεσολάβησαν ὀλίγοι ἡμέραι, ἃς ὁ Ἀρμοστὴς διήλθεν ἐν Λάρνακι, προτοῦ ἀνέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν Λευκωσίαν. Τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν Κυπρίων νὰ μελετήσωσιν ἔστω καὶ ἐκ τοῦ προχείρου, ὅποια ὄφειλε νὰ εἶνε ἡ στάσις των ἐναντι τῶν νέων κυρίων των. Ἀπεφασίσθη νὰ τελεσθῆ πάνδημος ὑποδοχὴ τοῦ Ἀρμοστοῦ ἐν Λευκωσίᾳ, νὰ διατυπωθῶσι δὲ αἱ σκέψεις των εἰς τὴν γενησομένην προσφωνήσιν του ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σωφρονίου. Καὶ εἶχεν αὕτη οὕτως :

«Ἐξοχώτατε,

Τὸ αἰφνίδιον ἄκουσμα, ὅτι ἡ Κύπρος κατεσχέθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, διαδοθὲν ὡς ἀστραπή, βαθεῖαν ἐνεποίησεν αἰσθησιν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, εἰς πάντας. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐγνώσθη, ὅτι Σύμβασις ἐγένετο μεταξύ τῶν δύο Κυβερνήσεων Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας καὶ ὅτι συνεπέα ταύτης ἐστάλη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Α. Μ. ἡ Ὑμ. Ἐξοχότης, ἵνα διοικήσῃ τὸν τόπον. Ὅθεν κατὰ χρέος καὶ ἡμεῖς προσφωνοῦμεν σοι τὸ «ὡς εὖ παρέστης».

«Ἡ Κύπρος, Ἐξοχώτατε, καίπερ ἐν τῇ ἐσχατιᾷ τῆς Μεσογείου ὡς με-

ταίχιμον κειμένη, ἔχει ὁμως μεγίστην ἀξίαν παρὰ τῇ ἀγγλικῇ Κυβερνήσει διὰ πολλοὺς λόγους, καὶ διότι οἰκεῖται ὑπὸ λαοῦ φιλήσυχου καὶ εὐαγόγου, ὅστις, *χωρὶς νὰ ἀρνηθῆ τὴν καταγωγὴν καὶ τοὺς πόθους αὐτοῦ*, θέλει διατελεῖ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν νέαν πατρικὴν αὐτοῦ Κυβερνήσιν.

«Ἀλλά, κατὰ δυσμοίριαν, ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων πολλὰ καὶ διάφορα περιστατικά, φυσικὰ τε καὶ πολιτικά, πολὺς καὶ βαρὺς χρόνος, συνετέλεσαν, ὥστε νὰ διατελῆ ὁ τόπος εἰς κατάστασιν οὐχὶ εὐχάριστον πνευματικῶς καὶ ὑλικῶς, διότι πᾶν εἶδος τέχνης καὶ μαθήσεως διατελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τοῖς σπαργάνοις. Ἴσως ηὐδόκησεν ἡ θεία Πρόνοια, ἵνα ἡ πολυπαθὴς Κύπρος ἀπολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν τῆς εὐνομίας καὶ τοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ.

«Ἐλπίζομεν λοιπόν, ὅτι τοῦντεῦθεν ἀρχεται νέα ζωὴ διὰ τοὺς κατοίκους τῆς Κύπρου, νέα περίοδος εὐκλείης, ἣτις θέλει ἀφήσῃ ἐποχὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου. Ἐλπίζομεν, ὅτι θέλομεν διδαχθῆ πάντες, ἄνευ ἐξαιρέσεως φυλῆς ἢ θρησκείματος, ὅτι «ὁ νόμος πάντων βασιλεὺς», ὅτι πάντες ἐνώπιον τοῦ νόμου θέλομεν ἔχῃ ἴσα δικαιώματα νὰ ἐξασκῶμεν καὶ ἴσα καθήκοντα νὰ φυλάττωμεν, διότι τῶν δικαιωμάτων ἡ ἰσότης συνεπάγεται τὴν ἰσότητα καθηκόντων. Οὕτω λοιπόν θέλομεν ἐθισθῆ εἰς τὴν ὁδὸν τὴν εὐθεΐαν, εἰς τὴν ὁδὸν δηλονότι τῆς ἀληθείας, τοῦ καθήκοντος *καὶ τῆς ἐλευθερίας*.

«Καὶ ἀληθῶς, ὅταν ἡ δικαιοσύνη βασιλεύει ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὅταν ἡ εὐσυνειδησία, ἡ τάξις, ἡ ἱκανότης, ἡ εὐλικρίνεια, ἡ φιλανθρωπία παρεδρεύουσιν ἐν τῇ διοικήσει, τότε πάντα τὰ λοιπὰ παρακολοθηθοῦσι καὶ οἱ λαοὶ εὐημεροῦσιν. Ὑλὴ ὑπάρχει ἐν Κύπρῳ ἐπιτηδεῖα πρὸς οἰκοδομήν· γῆ ἀγαθὴ πρὸς καρποφορίαν· μόνον χεῖρες δεξιὰ ἀπαιτοῦνται πρὸς διεύθετησιν καὶ διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου· καὶ τοιαῦτα πεποιθήμεν, ὅτι θέλομεν εἶναι αἱ τῆς Υ. Ε.

«Ἄν δὲ καὶ οἱ νομιμονέστεροι τῶν κατοίκων καὶ παῖρα τῶν ἐντοπίων πραγμάτων κεκτημένοι *προσκαλῶνται, προβουλεύωνται* καὶ συμπράττωσι μετὰ τῆς Υ. Ε. εὐλικρινῶς καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου, *τὴν γλῶσσαν*, τὰ ἠθῆ καὶ ἔθιμα, τὸ *εἶδος τοῦ πολιτεύματος ἢ τῆς νομοθεσίας* καὶ τὰ τοιαῦτα, τότε χρηστὰς ἐλπίδας τρέφομεν, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλομεν ἴδῃ ταῦτα πάντα πραγματοποιούμενα ἐπ' ἀγαθῷ τῶν τε ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων—Γένοιτο!»

Γλυκύπικρος ἀρχή. Ἡ Ἀρμοστικὴ προκήρυξις καὶ ἡ Ἀρχιεπισκοπικὴ προσφωνήσις ἔχουν μὲν τὴν ἐμφάνισιν κρῖκων ἀρραβῶνων τοῦ νέου πολιτικοῦ συμπλέγματος, κατὰ βάθος ὁμως καὶ οὐσίαν ἐσημείωσαν τοὺς πρώτους διαξίφισμους μεταξύ τῶν αὐτοκλήτων προστατῶν καὶ τοῦ πᾶν ἄλλο ἢ ξένους προστάτας μέλλοντος ν' ἀνεχθῆ ἐπ' ἄπειρον κυπριακοῦ λαοῦ.

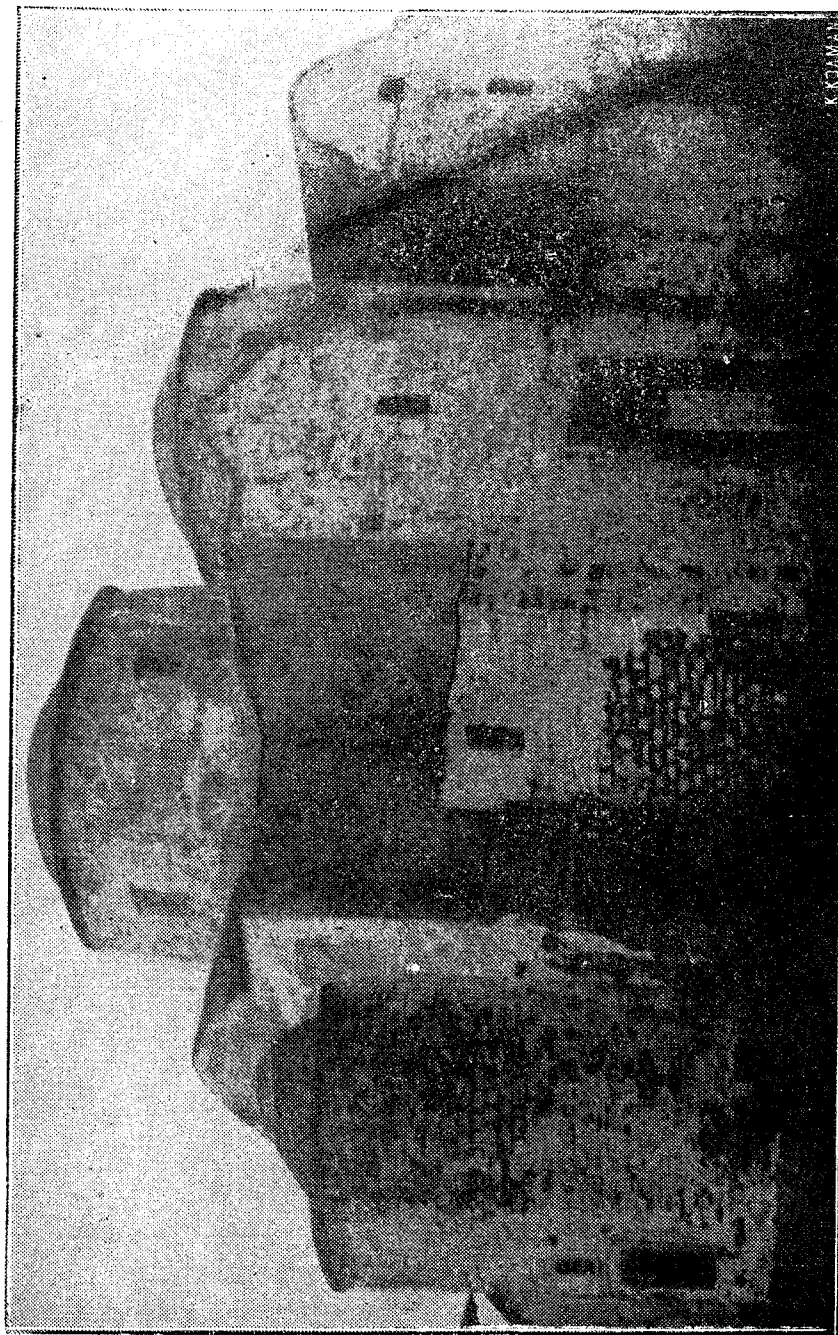
Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐξαιρέσει τῶν διὰ κομματικὸν λόγους δομιέως κακισάντων τὸ πειρατικόν, ὡς ἔλεγον, πρᾶξι κόπημα τῆς Κατοχῆς, ἦτοι τῶν Φιλελευ-

θέρων, πάντες οἱ ἄλλοι, πολιτευόμενοι καὶ τύπος, ἐπανηγύριζον γηθοσύνης διὰ τὸ πολύτιμον ἀπόκτημα καὶ ἀφαιδῶς ἐπηγγέλλοντο, ὅτι ἡ Κύπρος θὰ καταστῇ *διοικητικὸν ὑπόδειγμα καὶ παράδεισος τῆς Ἀνατολῆς*. Ἐν Κύπρῳ, διὰ τὴν παρουσίαν εἰκοσακισχιλίων στρατιωτῶν καὶ τὸν συνεχῆ κατὰ πλῆθος πολυαφίθμων πολεμικῶν καὶ μεταγωγικῶν σκαφῶν, ὡς καὶ δι' ἐσπευομένων τινῶν ἔργων ὁδοποιΐας, ὁ χουσὸς ἔρρεεν ἀφαιδῶς, καὶ ἡ νῆσος, διὰ τῆς ἐπὶ πλέον εἰσροῆς καὶ πλήθους ἄλλου τυχοδιωκτῶν, ἔλαβε τελείως πανηγυρικὴν ὄψιν. Ἡ ἀγγλικὴ λίρα ἠθύνθησε καὶ τὸν Κύπριον, ἀλλ' ὁ Ἀρχιεπίσκοπὸς τοῦ εἶπεν, ὅτι ἡ νῆσος ἀνέμενε τὴν ἐμπροάγματον ἀπόδειξιν τῆς ἐπαγγελλομένης εὐδαιμονίας, καὶ τοῦτο πάλιν χωρὶς ὁ λαὸς νὰ λησιμονῇ τὴν καταγωγὴν καὶ τοὺς πόθους τοῦ. Ὁ Κύπριος ἐχάρη, διότι ἀπηλλάγη τοῦ ἀπεχθοῦς τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἀλλ' ἔχαιρε πολλῶ μᾶλλον, διότι ἤλπισε καὶ ἐπίστευσε, ὅτι θὰ ἐπανελαμβάνετο καὶ διὰ τὴν νῆσον τοῦ τὸ προηγούμενον τῆς Ἑπτανήσου. Ἀλλ' ἡ ὥς πρὸς τοῦτο σιγὴ τοῦ νέου κυρίου, καὶ τι πλέον ἔτι τῆς σιγῆς, τὸ ὁποῖον θὰ ἐκτεθῆ κατόπιν, ἐψύχραινε βαθμηδὸν τὴν ψυχὴν τοῦ καὶ δὲν ἤξευρε τί θὰ ἦτο τὸ ἐν αὐτῷ ἰσχυρότερον, ἢ χαρὰ ἢ ἡ πικρία. Δι' ἐν ὅμως ἦτο βέβαιος, ὅτι οἰαδήποτε σύμμιξις ἀφ' ἧς νὰ προέλθῃ μόνιμον ἀγγλο-κυπριακὸν καθεστῶς ἦτο ἀδύνατος. Τὰ δύο εἰς ἐπαφὴν ἐρχόμενα στοιχεῖα ἦσαν ἀνόμοια καὶ ἀρνητικὰ διὰ τοιοῦτό τι.

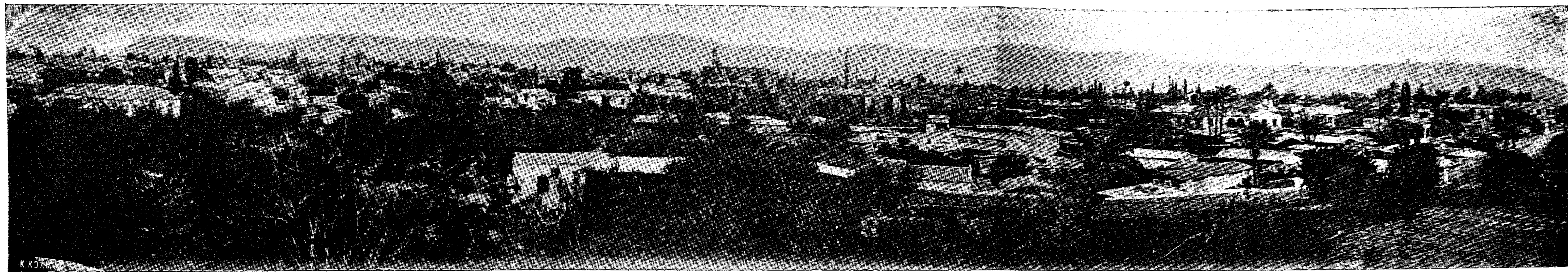
Τεχνικὴ διαίρεσις τῶν περαιτέρω. Ἡ ἐντεῦθεν καὶ ἐμπρὸς λαϊκὴ δράσις εἶνε τόσον εὐρεῖα καὶ ποικίλη, καὶ τὸ ἀπὸ ταύτης ἐπομένως ὕλικὸν τόσον πολὺ καὶ ἀνάμικτον, ὥστε ἀναγκαίως ἐπιβάλλεται λίαν τεχνικὴ διαίρεσις, ὥστε ἡ ἀφήγησις νὰ καταστῇ ὅσῳ τὸ δυνατόν σαφεστέρα μὲν καθ' ἑαυτὴν διὰ τῆς συνεχείας τῆς ἐπὶ ἐκάστου θέματος, ἀλλὰ καὶ παραστατικωτέρα ταῦτοχρόνως ἐν τῷ συνόλῳ τῆς, ἀκοπωτέρα δὲ καὶ ἡ παρακολούθησις καὶ ἀντίληψις τῆς ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου. Τὴν διαίρεσιν ἄλλως ταύτην διέκρινε καὶ διετύπωσεν ἡ ἀρχιεπισκοπικὴ προσφώνησις, ἠκολούθησε δὲ καὶ ἡ πορεία τῶν πραγμάτων, ὅσῳδήποτε καὶ ἂν ταῦτα εἶνε στενῶς πρὸς ἀλληλα συνδεδεμένα. Ὁ Ἐθνάρχης, ὡς σιόμα τοῦ λαοῦ, ἐζήτησε διοίκησιν μεριμνῶσαν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς καὶ ὕλικῆς προόδου, τὴν ἐνεργὸν δὲ συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ εἰς ταύτην. Ὑπέδειξε καὶ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ἐπέμενεν ὁ λαός. Δύο αὐτὰ διακρίσεις, δύο θέματα. Ὡς τρίτον ἔρχεται ἀφ' ἑαυτοῦ, ἦτοι τὸ ποία ἢ οὕτως ἢ ἄλλως σημειωθείσα γενικὴ πρόοδος τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ. Ἡ ἐπὶ τούτων ἐπομένως σημειωθείσα λαϊκὴ δράσις θὰ ἐκτεθῆ κατὰ τὴν σειρὰν τῶν ὡς ἄνω τεθέντων θεμάτων κατωτέρω.

Α'. Διοικητικά.—Πολιτικὰ ἐλευθερία.

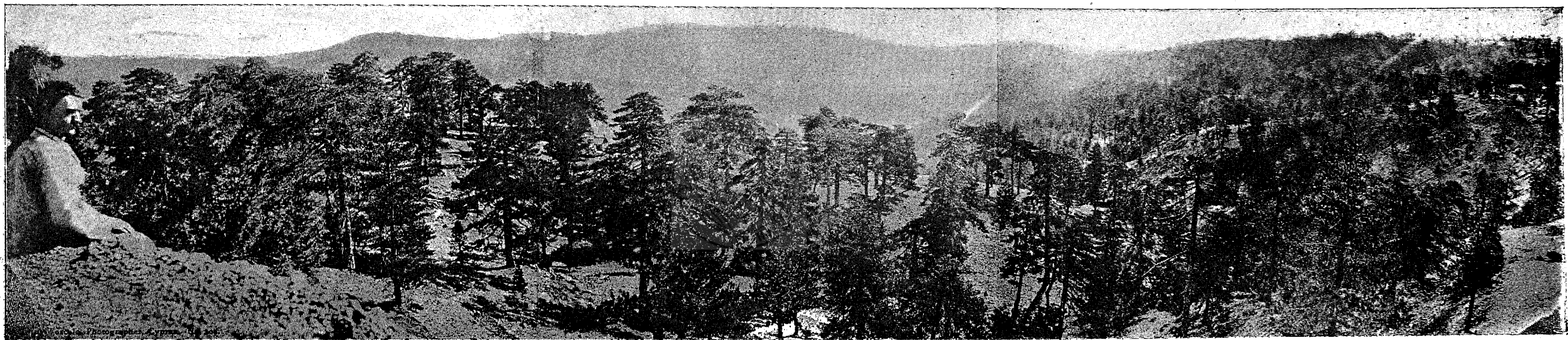
Ἡ ἐναρξίς τῆς νέας λαϊκῆς δράσεως ἤρχισεν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς κινήσεως τῆς διοικητικῆς μηχανῆς ὑπὸ τοῦ νέου κυρίου τῆς νήσου. Ἄς

Ἑκκλησία Ἀποστόλου Βαρνάβα ἐν Ἀμμοχώστῳ.

Λευκωσία

Τρόδος

σκιαγραφηθῆ λοιπὸν πρῶτον αὐτή. Ὀφείλει δὲ προκαταρκτικῶς ν' ἀναγνωρισθῆ, ὅτι ἡ διοίκησις μιᾶς χώρας ὑπὸ ξένου, ἀγνοοῦντος τοὺς ἐν ἰσχύϊ νόμους, τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, ὡς καὶ τὴν ἐν γένει διανοητικὸτητα τοῦ μέλλοντος νὰ διοικηθῆ ὑπ' αὐτοῦ λαοῦ, εἶνε ἔργον δυσχερέστατον. Δέον ὡσαύτως νὰ ὁμολογηθῆ, ὅτι αἱ γενικαὶ ἀρχαί, ἐφ' ὧν ἠθέλησε νὰ βασισθῆ ἡ νέα Κυβέρνησις, ἦσαν αἱ μᾶλλον ἐνδεδειγμένα, ἤρκει νὰ εφαρμοσθῶσιν εἰλικρινῶς, συμπαθῶς καὶ πλήρως. Ἐτηρήθη τὸ ἰσχύον διοικητικὸν σύστημα, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ λαὸς ἦτο συνηθισμένος. Ἐκρατήθη εἰς τὴν θέσιν τῆς ἡσκημένη ὑπαλληλία μὲ ἐπὶ κεφαλῆς Ἄγγλους τμηματάρχας, ἵνα ἀσφαλισθῆ ἡ ἀκριβὴς καὶ τιμία ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντος τῶν ὑπὸ τὸ τουρκικὸν καθεστῶς ἐξηχρειωμένων ὑπαλλήλων. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἡ νέα Κυβέρνησις ἀληθῶς ἐθαυματούργησεν. Τροποποιήσεις καὶ μεταρρυθμίσεις διοικητικαὶ καὶ νομοθετικαὶ ἀφῆθη νὰ ὑποδειχθῶσιν ὑπὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων βαθμηδὸν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ. Θέλουσα δὲ ἡ νέα Κυβέρνησις νὰ ἔχη εἰς ταῦτα τὴν συμβουλὴν καὶ συμβολὴν τῶν ἰθαγενῶν συνέστησεν, εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρῶτων μηνῶν τῆς Κατοχῆς (14 Σεπτεμβρίου 1878) ἐν Νομοθετικὸν Συμβούλιον, ἐκ τοῦ Ἀρμοστοῦ, ὡς Προέδρου, τριῶν ἀνωτέρων Ἄγγλων ὑπαλλήλων καὶ τριῶν ἰθαγενῶν, διοριζομένων ὑπὸ τοῦ Ἀρμοστοῦ. Αἱ συνεδρίασις τοῦ ὅμως ἐγένοντο κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Ἡ γνώμη τοῦ Συμβουλίου ἦτο ἀπλῶς συμβουλευτικὴ διὰ τὸν Ἀρμοστήν. Ὁ προϋπολογισμὸς δὲν συνεζητεῖτο, οὔτε ἐδημοσιεύετο. Ἄλλ' ὅπωςδῆποτε διὰ μίαν πειραματικὴν ἔναρξιν τὰ μέτρα ταῦτα, κατ' ἀρχὴν, φαίνονται ἀρκετὰ καλά.

Αἱ πρῶται λαϊκαὶ ἀπογοητεύσεις. Λαὸς ὅμως, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως αἰῶνος ἠρξάτο καὶ δὴ ὑπὸ τυραννικὸν καὶ ἄξεστον καθεστῶς, ὀμιλῶν καὶ ἐπιθυμῶν *κοινοβουλευτικὸν σύστημα*, ἐπόμενον ἦτο νὰ αἰσθανθῆ ἀπογοήτευσιν, ἐπὶ τὸ ὅτι τὸ συνταγματικώτερον κράτος τοῦ κόσμου τοιαύτην συνταγματικὴν παρωδίαν ἐδώρει εἰς αὐτόν. Ἐξω ἡ διοίκησις, διευθυνομένη ὑπὸ Ἄγγλων στρατιωτικῶν, ὡς Διοικητῶν καὶ Τμηματαρχῶν, ἦτο τόσῳ τραχεῖα, οἱ δὲ πολλαπλοῖ, ἐν χρήσει ἢ καὶ ἐν ἀχρηστία περιπεσόντες ἐπὶ Τουρκοκρατίας, φόροι εἰσεπραττόντο μετὰ τοσαύτης ἀσπλαγχνίας ἀπὸ τοὺς ἀνικάνους νὰ καταβάλλωσιν αὐτούς, ὥστε ταχύτατα ἐσηματίσθη γενικὴ παρὰ τῷ λαῷ γνώμη, ὅτι τὸ νῦν καθεστῶς ἦτο δεσποτικώτερον, ἢ ὅχι καὶ τυραννικώτερον καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἔτι τὸ διαβόητον τουρκικόν. Τὸ δὲ ἀκόμη χειρότερον ἦτο, ὅτι ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἐμβρυώδους Νομοθετικοῦ ἐθεωρήθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τόσῳ μεγάλῃ συνταγματικῇ ἐλευθερίᾳ, ὥστε νὰ μὴ ἔχουν πλέον θέσιν παλαιαὶ τινες προνομίαι καὶ διοικητικαὶ ἐλευθερίαι, τὰς ὁποίας ἀνθαιρέτως ἠχρήστευσεν.

Ἀγνόησις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν προνομιῶν τῶν Ἱεραρχῶν. Ὑπὸ τὴν Τουρκίαν ἡ Ἐκκλησία ὄχι μόνον ἦτο ὡς τοιαύτη ἀνεγνωρισμένη

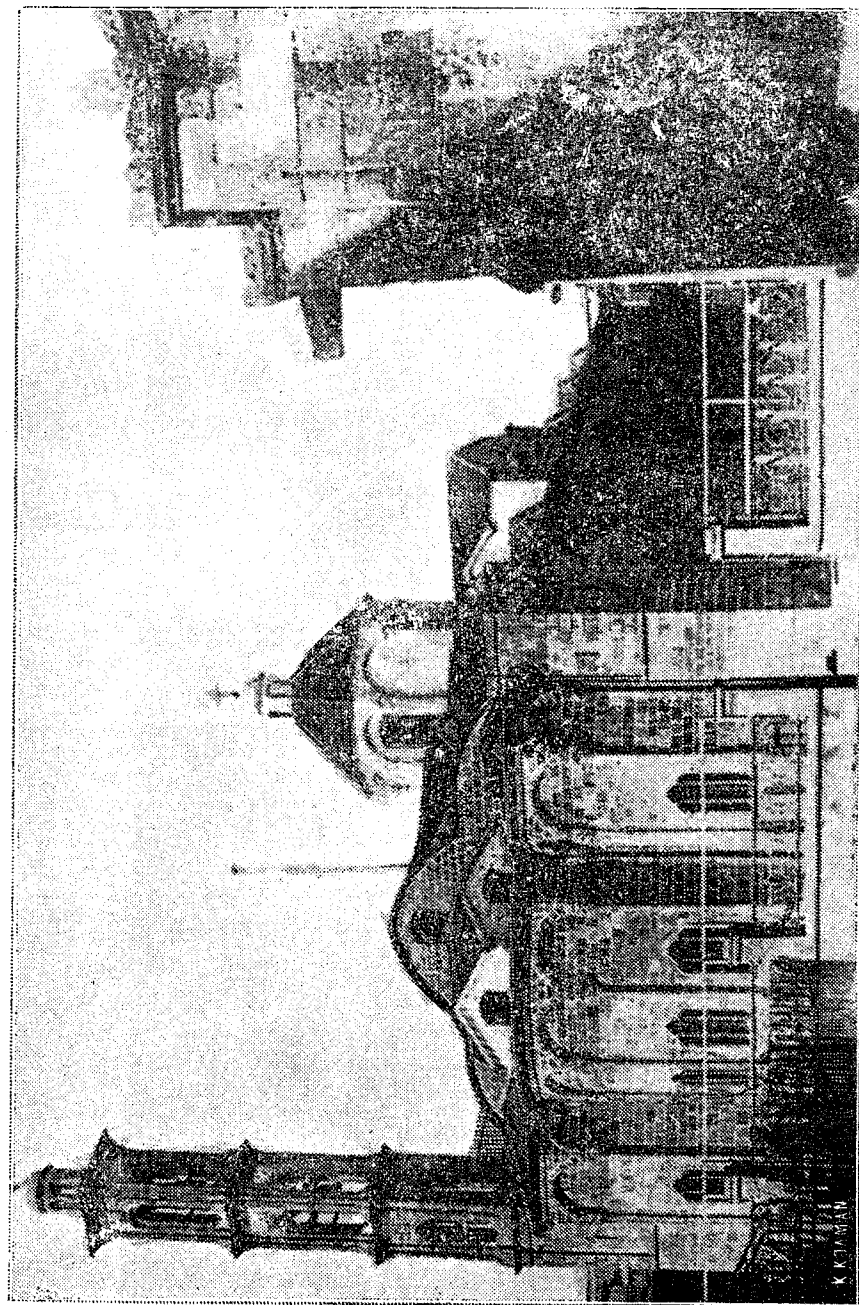
καὶ ἐνισχύετο ὡς αὐτόνομος θρησκευτικὸς ὀργανισμὸς, ἀλλ' οἱ Ἱεράρχαι αὐτῆς ἦσαν προικισμένοι διὰ τῶν ἐκτέθεισῶν ἤδη ἄνω που μεγάλων προνομίων. Ἡ νέα Κυβέρνησις τὴν τε Ἐκκλησίαν ὡς ὀργανισμὸν ἠγνόησε καὶ τοὺς Ἱεράρχας ὡς κοινούς πολίτας μετεχειρίσθη, διὸ καὶ προστριβαὶ ἐνθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθησαν, ὁ δὲ ζωηρότερος καὶ πολιτικώτερος τῶν Ἱεραρχῶν, ὁ Κιτίου Κυπριανός, ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῶν προνομίων αὐτῶν, κατέληξε μετὰ τοῦ Διοικητοῦ Λεμεσοῦ εἰς τὰ δικαστήρια. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο ζήτημα ἀπλῆς φιλοτιμίας καὶ μόνον τὴν Ἐκκλησίαν ἐνδιαφέρον. Οἱ Ἱεράρχαι καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰδρύματα ἦσαν, ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων, τὰ κύρια στηρίγματα τῆς λαϊκῆς παιδείας. Διὰ ταύτην ἡ Κυβέρνησις οὐδ' ὀβολὸν ἐφάνη διατεθειμένη νὰ διαθέσῃ ἐκ τῶν προσόδων. Τὸ προβληθὲν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ κενὸν τῷ ἐφάνη δυσαναπλήρωτον. Τὰ πράγματα κατόπιν ἀπέδειξαν, ὅτι οὗτος θὰ εὗριστε καὶ πάλιν τὰ μέσα νὰ ἐπιμεληθῇ καὶ προαγάγῃ τὴν παιδείαν του καὶ ἀτύχημα εἶνε, διότι δὲν ἐνέμεινε εἰς τοῦτο μέχρι τέλους, ἀλλὰ τότε ἐταράχθη ἡ ψυχὴ του βαθύτατα καὶ ἐπίστευσε, ὅτι σκοπίμως ἡ παιδεία του εὐρέθη ἐν διωγμῷ. Τὴν ὑπόνοιάν του δὲ ταύτην ἐνίσχυεν ἡ τότε σημειωθεῖσα κυβερνητικὴ προσπάθεια νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν διὰ τῆς Ἀγγλικῆς. Κατόπιν ἄλλα πολλὰ συνέβησαν, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκτεθῶσι βραδύτερον καὶ ἐπικαιρότερον.

Ἐκμηδένισις Διοικητικῶν Συμβουλίων. Ὁ δεῦτερος Ἀρμοστής Βί-
δωλφ γράφει περὶ αὐτῶν, ὅτι «ἐν τῇ πράξει ἦσαν μεγάλης χρησιμότητος (ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐννοεῖται) τῇ Κυβερνήσει, ἐπειδὴ περιελάμβανον τοὺς ἡγέτας τῶν Κοινοτήτων, οἵτινες ἐχαλιναγώγουν αὐτάς, ἐμέριζον δ' ἐπὶ πλέον τὴν εὐθύνην. Τὰ καθήκοντά των ἦσαν ἐν μέρει μὲν συμβουλευτικά, ἐνίοτε δὲ καὶ δικαστικά, ὡς π. χ. ἡ εἰσαγωγή ὑπὸ δίκην ἐπὶ καταχρήσει, ἢ κακῇ συμπεριφορᾷ κατηγορουμένων ὑπαλλήλων. Ἐπελαμβάνοντο μέτρων ἀφορῶντων εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν διακυβέρνησιν, τὴν συλλογὴν τῶν φόρων, τὰ δημόσια ἔργα, τὰς κτηματικὰς ὑποθέσεις καὶ τὴν γεωργίαν. Προορισμὸς των ἦτο ἡ ἐνίσχυσις, ἀλλὰ καὶ ἡ χαλιναγώγησις ἅμα τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἐχόντων ἰσχύον ν' ἀναφέρωνται κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Πύλιν διὰ πᾶσαν διοικητικὴν κατάχρησιν ἢ πίεσιν».

Τὰς τόσῳ πολυτίμους λαϊκὰς ταύτας ἐλευθερίας ἡ νέα Κυβέρνησις αὐθαιρέτως κατέλυσε, μὴ καλοῦσα ταῦτα εἰς συνέλευσιν, καίτοι ὑπεχρεοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου, τὸν ὁποῖον οὐδὲ κἂν τὸν κόπον ἔλαβε νὰ καταργήσῃ ἢ τροποποιήσῃ.

Δούλωσις Δημαρχιῶν. Ἡ λειτουργία τῶν Δημαρχιῶν δὲν ἀνεστάλη μὲν, ἀλλ' ἐπενέβησαν εἰς αὐτάς αὐθαιρέτως οἱ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι, ὥστε τὰς ὑπεδούλωσαν εἰς τὰς θελήσεις των.

Ἐπέμβασις εἰς τὰ Δικαστήρια. Ἀναμφισβητήτως ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως καὶ ὑπὲρ τῆς καλλιτέρας ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, [οἱ Διοικηταὶ

Ἁγ. Φανερωμένη — Λευκωσίας.

ἐκάθηντο πλησίον τῶν δικαστῶν καὶ παρηκολούθουν τὴν διαδικασίαν, παρενέβαινον δ' ἐνίοτε καὶ εἰς τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις. Ἄλλὰ τὸ πρᾶγμα ἦτο τόσῳ ἀσύνηθες καὶ ἄστοχον, ὥστε ἡ παρεξήγησις ὑπὸ τοῦ λαοῦ νὰ εἶνε πολὺ εὐλόγος, ὃ δὲ χαρακτηρισμὸς του ὡς δημόσιον σκάνδαλον νὰ εἶνε πλήρως ἠτιολογημένος. Ἐν τῇ πραγματικότητι πολλάκις σημασίαν παρὰ τῷ λαῷ ἔχει οὐχὶ τὸ ἄγνωστον τί εἶνε, ἀλλὰ τὸ τί φαίνεται, ὅτι εἶνε. Τοῦτο δ' ὀφείλει νὰ μὴ ἀγνοῖται, οὐδὲ νὰ παροῦται ὑπὸ πάσης συνετῆς Κυβερνήσεως.

Οἰκτρὰ οἰκονομικά. Αἱ οἰκονομικαὶ βάσεις τῆς νέας Κυβερνήσεως ὑπῆρξαν ἀθλιέσταται. Ἐν πρώτοις μετεβίβασεν ἡ Ἀγγλία τὴν ἰδικὴν της ὑποχρέωσιν νὰ καταβάλλῃ εἰς τὴν Πύλνν τὸ ὑπὸ τῆς Συνθήκης προβλεπόμενον πλεόνασμα εἰς βάρος τῆς Κύπρου. Ἡ ἀπλὴ παράθεσις τῶν ἀριθμῶν θὰ δείξῃ τὴν ὑψίστην αὐτοῦ σημασίαν διὰ τὰ δημόσια οἰκονομικά τῆς νήσου. Αἱ πρόσοδοί της ἦσαν περὶ τὰς 150 χιλ. λ. τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Κατοχῆς. Τὸ ποσὸν τοῦτο τοῦ πλεονάσματος ἀνήρχετο εἰς 93 σχεδὸν χιλ. λ. Ἡ Τουρκία εἶχεν ἐπιβάλει ὅλα τὰ εἶδη τῶν γνωστῶν φόρων (24 τὸν ἀριθμὸν) «ἀπὸ τοῦ ἀπλουστάτου καὶ παλαιοτάτου, τοῦ κεφαλικοῦ καὶ τῆς δεκάτης, μέχρι τοῦ νεωτάτου, τοῦ ἐπιτηδευματικοῦ καὶ τῆς χαρτοσημάνσεως ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν συναλλαγῶν». (Κίμπερλεῦ—18 Ἰουλίου 1881). Ἐδεκατίζοντο 33 εἶδη. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ὑπάλληλοι οὐδέποτε σχεδὸν εἰσέπραττον τοὺς φόρους εἰς τὸ ἄρτιον. Μερικοὶ δὲ ἐκ τῶν φόρων εἶχον περιέλθει εἰς ἀχρηστίαν διὰ τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἐξεβίαζε μετ' ἀνηκούστου σκληρότητος τὴν πληρωμὴν πάντων τούτων εἰς τὸ ἄρτιόν των.

Ἐλευθερία καὶ χρῆσις τοῦ λόγου. Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς ἐδώρησεν εἰς τοὺς Κυπρίους ἓν πολύτιμον ἀληθινὸν ἀγαθόν, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου, γραπτοῦ τε καὶ προφορικοῦ, τοῦ τε ἐκ τοῦ τύπου καὶ τοῦ ἀπὸ τῶν δημοσίων ὁμιλιῶν. Τὴν ἀξίαν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἐξετίμησαν λίαν ἐγκαίρως οἱ Κύπριοι, διότι καὶ λίαν ἐνωρὶς μετὰ τὴν πανηγυρικὴν Κατοχὴν ἔλαβον τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ. Τὰ ἄνω συνοπτικώτατα ἐκτεθέντα ἐξηγοῦσιν ἀποχρόντως καὶ ἐπαρκῶς τὴν ἐπιβλητικὴν ὄντως ἀνάγκην νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν των κατὰ τῆς ὑπονομεύσεως, ἀντὶ παροχῆς, ἐλευθεριῶν, τῆς δεινῆς οἰκονομικῆς θέσεως, εἰς ἣν ταχέως ἤχθησαν καὶ ἐν γένει κατὰ τῆς μὴ ἐκπληρώσεως οὐδ' ἐλαχίστων ἐκ τῶν ὑπεσχημένων. Ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου ἐκαλλιέργησε τὴν δημιουργίαν δημοσίου φρονήματος, καὶ τούτου ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ὁμαδικὴ τοῦ λαοῦ ἐκδήλωσις ἐπὶ τῶν κοινῶν καὶ δημοσίων πραγμάτων, ὡς καὶ ἡ ἄσκησις τῶν ἡγετῶν του εἰς τὸ νὰ δίδουν τὴν προσήκουσαν διεύθυνσιν, τὸν τόνον καὶ τὴν διατύπωσιν τῶν λαϊκῶν αἰσθημάτων καὶ ἀξιώσεων. Πρῶτον λαϊκὸν συλλαλητήριον ἐγένετο ἐν Λάρνακι κατὰ τοῦ στρατοκρατικοῦ τρόπου τῆς διοικήσεως. Τὸ οὐχὶ καὶ λίαν παράδοξον εἶνε, ὅτι μετὰ τῶν ὑποκινητῶν ὑπῆρξαν καὶ

τινες παρεπίδημοι Ἕλληλοι, οὐχὶ ὑπάλληλοι βεβαίως. Ὁ νεοσύστατος τύπος μετεχειρίζετο λίαν ζωηρὰν γλῶσσαν. Ὁ ἐν γένει λαϊκὸς ἀναβρασμὸς ἐπετείνεται. Διάφοροι Σύλλογοι προϋπάρχοντες, ἢ καὶ μετὰ τὴν Κατοχὴν ἰδρυθέντες, ἐλάμβανον ζωηρὸν μέρος εἰς τὴν ἐν γένει πολιτικὴν τοῦ λαοῦ κίνησιν. Αὕτη δὲ διεθερμαίνεται, καὶ συνεπῶς ἐβιοθεῖται πολὺ ἐκ τῆς συγκυρίας τοῦ ὅτι τὴν κυπριακὴν ἐν γένει ὑπόθεσιν υἰοθέτησε καὶ ὑπερήσπιζεν ἰσχυρῶς, ἀλλ' ὡς θέμα πολεμικῆς μάλλον, τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Γλάδστονα, κατὰ τοὺς τότε προεκλογικοὺς του ἀγῶνας, ἐνατίον τῶν Συντηρητικῶν.

Τὰ πρῶτα ὑπομνήματα—1879. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ὄλη ὡς ἄνω λαϊκὴ κίνησις συνωψίσθη καὶ διευτυπώθη εἰς δύο ὑπομνήματα, ὑποβληθέντα εἰς τὸν Ἀρμοστήν. Πρῶτοι ὑπέβαλον ὑπόμνημα οἱ Ἀρχιερεῖς, περιορισθέντες εἰς τὰ εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀφορῶντα ζητήματα. Οἱ Ἀρχιερεῖς προτάσσοι τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν *ὑπὲρ εἰλικρινοῦς συνεννοήσεως* μετὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἀναφέρουσι τὰς ἐπὶ Τουρκοκρατίας προνομίας των καὶ τὴν δι' αὐτῶν ὀφέλειαν τοῦ λαοῦ βοηθουμένου εἰς τὴν παιδείαν του καὶ εἰς τὰ ἐν γένει κοινωφελῆ ἰδρύματά του. Παραπονοῦνται διὰ τὴν ἀγνόησιν τῶν προνομίων τούτων ὑπὸ τῆς νῦν Κυβερνήσεως, μὴ ἀναγνωρισάσης αὐτοῖς ἄλλην σχέσιν μετ' ἐκείνης «ἢ τὴν τοῦ ἀπλοῦ φορολογουμένου.» Διεκδικοῦν τὴν ἣν εἶχεν ἡ ἱερά κτημοσύνη προνομίαν τοῦ νὰ μὴ ὑποχρεοῦται ἢ μόνον εἰς τὴν δεκάτην τῶν προϊόντων της, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς κτηματικὸν φόρον. «Δὲν εἴμεθα θαυμασταί, ἐπέλεγον, τοῦ τέως καθεστῶτος ὡς πρὸς τὸ οἰκονομικὸν αὐτοῦ μέρος. Ἔχομεν ὑπ' ὄψει πραγματικὰς ἀνάγκας, θρησκευτικὰς, κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἔτι, τὰς ὁποίας καλῶς ἢ κακῶς ἱκανοποιεῖ τὸ καθεστῶς ἐκεῖνο ἐπὶ αἰῶνας ἤδη καὶ τὸ καθεστῶς τοῦτο καταπίπτει, ἐν ᾧ αἱ ἀνάγκαι ὑφίστανται, ὁσημέραι ἐξογκούμεναι καὶ μᾶλλον ἐπείγουσαι· τίς ἢ διέξοδος ἀπὸ τῆς ἀμηχάνου ταύτης θέσεως; Προτίθεται ἡ Κυβέρνησις νὰ ἐπαρκέσῃ ἄλλως, διαρροθυμιζομένου τοῦ καθεστῶτος ἢ ἀντικαθισταμένου δι' ἄλλου ἀρμοδιωτέρου; Ἐγράφη εἰς ἐπιστολὴν τῆς Υ. Ἐξ., ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀρχὴ δὲν θὰ ἀναμυθῆ εἰς τὰς μεταξὺ Ποιμένων καὶ Ποιμνίου σχέσεις. Ἔχει καλῶς μέχρι τινός. Ἀλλ' ἀφ' οὗ διὰ δύο ἄλλων ἐγγράφων της ἀποδοκιμάζει τὰς ὑπαρχούσας σχέσεις ἀναφορικῶς πρὸς τὴν συντήρησιν τῶν Ποιμένων καὶ ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών των, θὰ εὐηρεστεῖτο ἡ Υ. Ἐ. νὰ ἐπικυρώσῃ τὸ νέον σύστημα, ἐὰν διακανονίζετο τοιοῦτο ὑπὸ ἀντιπροσώπων τῶν Χριστιανῶν τῆς νήσου; . . . Θὰ ἐπετρέπετο ἡ συμμετοχὴ ἡμῶν εἰς τὰ Διοικητικὰ Συμβούλια, ὡς καὶ τὸ ἐγγράφως ἀναφέρεσθαι, ὡς πρότερον, πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Ποιμνίου μας; Οἱ ἱερεῖς θὰ φυλακίζωνται διὰ πταίσματα καὶ χρῆθαι εἰς τὰς κοινὰς φυλακὰς καὶ θὰ ὑποβάλλωνται εἰς ἀναγκαστικὰ ἔργα, ὡς γίνεται ἐν Λεμεσῷ; (Βραδύτερον δύο ἱερεῖς φυλακισθέντας δι' ὀλίγας ἡμέρας ἐξυρσίθησαν πρὸς τῆ-

ρησιν τοῦ κανονισμοῦ(;) τῶν φυλακῶν). Θὰ ἀναγνωρισθῆ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπίσημος; Ἡλπίζεται, ὅτι τὰ σχολεῖα θὰ ἐβελτιοῦντο καὶ θὰ ἐποπλασιαζόντο, ὅτι θὰ ἰδρῦετο ἀνώτερον Ἐκπαιδευτήριον καὶ Ἱερατικὴ Σχολή, ἀνάγκαι ἀπὸ πολλοῦ αἰσθηταί, ἀλλὰ μὴ πληρωθεῖσαι λόγῳ τῶν περιστάσεων καὶ τῆς ἐλλείψεως πόρων....»

Ἡ Κυβέρνησις εἰς ὅλα τὰ θιχθέντα ζητήματα ἐτήρησεν ἀρνητικὴν στάσιν καὶ τότε καὶ κατόπιν, δσάκις ταῦτα ἐθίχθησαν. Ὡς πρὸς τὸ νέον καταστατικόν, διὰ τὸ ὁποῖον ἠρώτησαν οἱ Ἀρχιερεῖς, αὕτη ἀπήντησεν, ὅτι ἀναμένει νὰ τῆ ὑποβληθῆ τοιοῦτο καὶ τότε θὰ ἐκφέρῃ γνώμην. Ἐγένετο δὲ ὄντως ἀπόπειρα συγκροτήσεως Συνελεύσεως, ἡ ὁποία νὰ συντάξῃ ἐν καταστατικόν, ἀλλὰ δὲν κατορθώθη. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνεκινήθη ἐν συνεχείᾳ καὶ ἐγένετο πολλάκις ἀντικείμενον προτάσεων ἐν τῷ Ν. Συμβουλίῳ καὶ ἐν ὑπομνήμασι, καὶ πάντοτε ἡ Κυβέρνησις ἔδιδε τὴν στερεότυπον ἀπάντησιν, ὅτι ἀναμένει τὴν ὑποβολὴν τοῦ σχεδίου, ἀλλ' οὐδέποτε ὑπεβλήθη τοιοῦτον. Μόνον μετὰ τὴν ἐκλογὴν ὡς Ἀρχιεπισκόπου Κυρίλλου τοῦ Β' (1909) καὶ κατόπιν τῆς πικρᾶς πείρας ἀπὸ τῆς δεκαετοῦς σχεδόν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωφρονίου, ἐκκλησιαστικῆς ἔριδος, συνετάχθη ἐν Καταστατικόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ, χωρὶς νὰ ψηφισθῆ ὑπὸ τοῦ Νομοθετικοῦ. Τὸ Καταστατικόν τοῦτο, τροποποιηθὲν κατὰ τι βραδύτερον, ἰσχύει καὶ σήμερον.

Ἡ Ἐκκλησία οὕτως ἀνεγνωρίσθη σιωπηρῶς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὡς εἰς ἰδιωτικὸς αὐτόνομος ὀργανισμὸς, περιορισμένος εἰς τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα καὶ τὴν μετὰ ταῦτα συναφῆ δικαιοδοσίαν του καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν του. Ἡ μόνη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως δοθεῖσα βοήθεια ὑπῆρξεν ἡ ψήφισις νόμου, ἀπαξ ἰσχύσαντος διὰ τὴν ἄνω μνησθεῖσαν ἐκλογὴν. Ἡ ἐν ἀρχῇ δηλονότι τῆς χηρείας τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἀπολυθεῖσα ὑπὸ τῆς Τοποτηρηθείας ἐκλογικῆ ἐγκύκλιος ἔλαβε κῦρος καὶ ἰσχύιν νόμου. Ἡ Κυβέρνησις ἀπλῶς ἀναγνωρίζει τοὺς ἐκάστοτε ἐκλεγόμενους ἱεράρχας, ὡς ἐγένετο καὶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου.

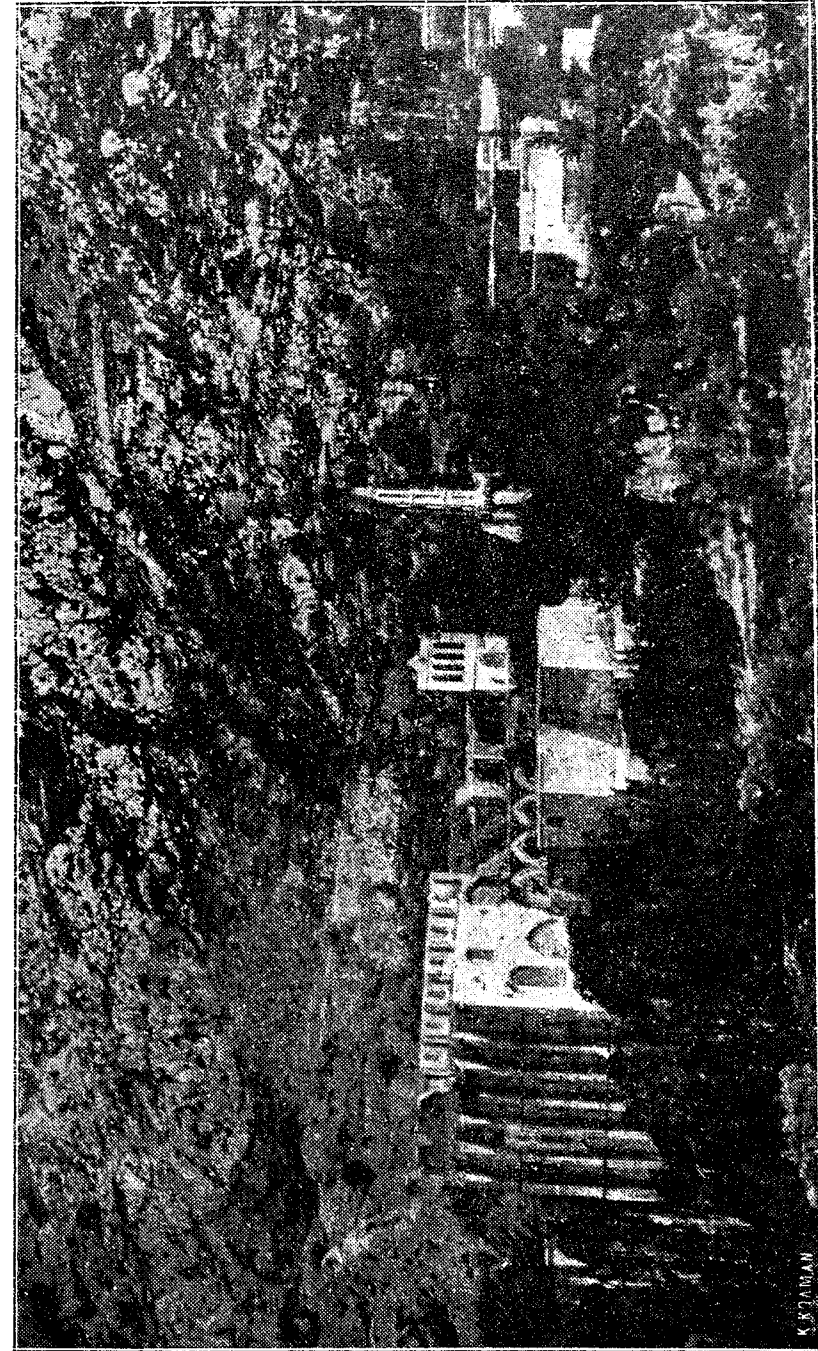
Τὸ νέον καθεστῶς, καταργήσας τὰς προνομίας τῶν ἱεραρχῶν καὶ μὴ ἐπιληφθὲν διακανονισμοῦ σχέσεων Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, ἀρῆκε, διὰ τῆς αὐτῆς ἀρνητικῆς του στάσεως, ἐλευθερίαν εἰς τὸν κληρὸν, ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, καὶ οὕτως ἐπανειλημμένως ἀνώτεροι κληρικοὶ ἐξελέγησαν βουλευταί, διακριθέντων μάλιστα τινῶν ἐξ αὐτῶν μεταξὺ τῶν συναδέλφων των. Διὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον μόνον, ἰσότιμον ἡγεμόνος ὄντα, ἐθεωρήθη ἀνάρμοστον νὰ ζητῆ θέσιν βουλευτοῦ.

Τὸ λαϊκὸν ὑπόμνημα. Καὶ τοῦτο συνετάχθη συγχρόνως καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ τῶν Ἀρχιερέων, δι' ἀγνώστους ὅμως λόγους ἢ ἐπίδοσιν του, καίπερ ἔκτοτε δημοσιευθέντος, ἐπεβραδύνθη πολὺ. «Τὸ ἐν ἀγνοίᾳ, ἐλέγετο, τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου, τῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων παραδεχθὲν καὶ λειτουργοῦν σύστημα, μὴ δυνάμενον ν' ἀνταποκριθῆ εἰς

τὰς νομίμους προσδοκίας τῶν κατοίκων, ἐγένετο ἀφορὴ σπουδαίων παραπόνων. Καὶ ἐπειδὴ μία τοιαύτη κατάστασις, μὴ βελτιουμένη, δύναται νὰ παρατείνῃ τὴν μεταξὺ κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων παρανόησιν καὶ δυσαρέσκειαν πρὸς βλάβην τοῦ τόπου, ὑποβάλλονται διὰ τούτου τὰ μάλλον ἐπείγοντα ζητήματα πρὸς μελέτην καὶ συζήτησιν». Ζητεῖται ἡ κανονικὴ λειτουργία τῶν Διοικ. Συμβουλίων μετὰ ἀναλογίαν τῶν αἰρετῶν μελῶν, Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, κατὰ τοὺς οἰκείους πληθυσμούς· ἡ ἀντικατάστασις τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν διὰ πολιτικῶν ὑπαλλήλων· νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ ἑλληνικὴ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα· νὰ ἀνοργανωθῶσι καὶ συμπληρωθῶσι τὰ δικαστήρια μετὰ τῆς σχετικῆς νομοθεσίας· νὰ ἀνοργανωθῇ ἡ Ἀστυνομία καὶ νὰ τροποποιηθῶσιν οἱ κανονισμοὶ τῶν φυλακῶν, τηρουμένων τῶν παλαιῶν θεσμίων διὰ τοὺς κληρικούς· νὰ διαρρυθμισθῶσιν ἐπὶ τὸ ἐλευθερώτερον αἱ Δημαρχίαι καὶ νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν ἐπεμβάσεων τῶν Διοικητῶν, οἱ ὅποιοι τὰς ὑπέβαλον πολλάκις εἰς περιττὰς καὶ μεγάλας δαπάνας δι' ἄχρηστα ἔργα· νὰ ληφθῇ πρόνοια διὰ τὴν γεωργίαν καὶ εἰδικώτερον γὰρ συστηθῇ Γεωργικὴ Σχολὴ καὶ Τράπεζα, νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἀρδευτικὰ ἔργα, ἐν οἷς καὶ ἀρτεσιανὰ, νὰ ἐμπειρωθῇ ἡ ἀγροτικὴ ἀσφάλεια, νὰ ἐνισχυθῇ ἡ δένδροκομία, ἡ σιτοπαραγωγή, ἡ ἀμπελοφυτεία καὶ ἡ καπνοφυτεία· νὰ ἀρθῇ ἡ δεκάτη. Ὑποδεικνύονται μέσα ἐνισχύσεως τῆς ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας. Ὑποστηρίζεται τὸ ὑπόμνημα τῶν Ἱεραρχῶν. Ἐν τέλει καταγγέλλεται ἡ ἀχρηστία τοῦ Ν. Συμβουλίου καὶ ζητεῖται «σύστημα ἀντιπροσωπευτικὸν μετ' εὐρύτερα δικαιώματα.»

Τῶν ὑπομνημάτων ἐγένετο ἕκτοτε οὐχὶ χρῆσις, ἀλλὰ κατάχρησις, ὥστε καὶ εἰς πολλοὺς τῶν Κυπρίων σήμερον νὰ προκαλῶσιν ἀηδίαν. Ναι, ἀλλὰ καὶ ἀναπόφευκτον ἐκ τῆς ἐπιβολῆς τῶν πραγμάτων μέσον. Ἐν τῇ προκειμένη μάλιστα περιπτώσει ὑπῆρξαν ἰδιαζόντως ὠφέλιμα τὰ ὑπομνήματα κατὰ τοῦτο, τὸ διττόν. Πρῶτον διὰ νὰ συνταχθῶσιν ἀπητηθήνῃ ἡ ἐπισταμένη μελέτη τῶν πραγμάτων, καὶ ἡ ἐντεῦθεν συστηματοποίησις τοῦ τί ἐδικαιοῦτο ὁ λαὸς νὰ ἀπαιτῇ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν του. Δεύτερον ἐξηνάγκασε τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἔλθῃ εἰς ἄμεσον μετὰ τοῦ λαοῦ συζήτησιν ἐπ' αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ κυβερνητικὴ τότε ἀντίληψις περὶ τῶν καθηκόντων αὐτῆς περιορίζετο εἰς ρυθμικὴν λειτουργίαν τῆς διοικητικῆς μηχανῆς καθ' ὅλους αὐτῆς τοὺς κλάδους, τὰ δὲ ἄλλα ἀφίνοντο εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν. Help yourselves (βοηθήσατε ἑαυτοὺς) ἦτο ἡ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν συμβουλή, ἣν ἔδιδεν εἰς τὸν λαὸν ὡς ἀπάντησιν εἰς τὰ διάφορα αἰτήματά του.

Συνέχισις προστιριβῶν. Ἐννοεῖται, ὅτι ὑπὸ τοιαύτας ἀρχὰς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἄνω ὑπομνημάτων ἦτο μηδέν, ἐν ᾧ ἡ κατάσταση τῶν πραγμάτων πᾶν ἄλλο ἢ εὐχάριστος ἀπέβαινε. Βεβαίως δὲν ἐδικαιοῦτο τις ν' ἀναμένῃ θαύματα, καὶ δὴ ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος, ἀλλ' ἡ το-

Μπέλλα Παῖς—Κερίνεια.

σαύτη ἐλαττωματικότης τῆς καταστάσεως ἦτο ἀδικαιολογήτως χειρότερα ἢ ὅσον θὰ ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ μὴ εἶνε. Αὕτη ἡ δημοσία ἀσφάλεια ἦτο ὄχι τιμητικὴ διὰ ἀγγλικὴν διοίκησιν. Τὰ δημοσία καὶ λαϊκὰ οἰκονομικὰ εἰς ἀθλιότητα ἀσυνήθη. Τὸ βάρος τοῦ πλεονάσματος, ἦτο μυλόλιθος εἰς τὸν λαὸν τῆς πινημένης Κύπρου, ὡς οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληες ἔχαρακτῆρισαν τὸ πρᾶγμα. Ἀκόμη βραδύτερον τῆς προκειμένης ἐποχῆς, ὁ ὑπὸ τῆς κεντρικῆς Κυβερνήσεως σταλεῖς νὰ μελετήσῃ τὴν κατάστασιν τῆς Κύπρου Φαίαρφηλδ, εἰκονίζει δὲ ἀριθμῶν ταύτην οὕτως: Ἡ ὅλη πρόσοδος τῶν νησιωτῶν ἀνῆρχετο εἰς 982900 λίρας· ἡ δὲ Κυβέρνησις εἰσέπραττεν 176 χιλ. λ. ἤτοι $17\frac{1}{2}\%$ · ἐκ τοῦ ὑπολοίπου ἀνελόγουν 4 λ. 9 σ. εἰς ἕκαστον ἄτομον· Τὸ εἰσόδημα τοῦ γεωργοῦ ὑπελόγησεν εἰς 22 λ. 6 σ. καὶ 3 π. Ἐκ τούτου κατέβαλλε διὰ δεκάτην, κτηματικὸν σπόρον καὶ στρατιωτικὸν φόρον 5-19-1. Τῷ ἔμμενον ἄρα 16-7-2 διὰ νὰ θρέψῃ καὶ συντηρήσῃ τὴν οἰκονομικήν του καὶ τὰ ζῶα του, νὰ ἀγοράσῃ τὰ ἐργαλεῖα του κ. λ. π.

Οὐδὲν ἄρα ἄπορον, ἂν ὁ λαὸς οὗτος ἐγόγγυζε, διεμαρτύρετο καὶ ἐξωργίζετο, διότι δὲν εἰσηκούοντο τὰ παράπονά του. Οὐδὲν ἄπορον, ἂν ἤρχισε νὰ φθονῇ καὶ μισῇ τοὺς ἐκ τῶν ὑστερημάτων του παχυμίσθους Ἕλληες ὑπαλλήλους. Ἡ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἀντίθεσις μεταξὺ τούτου καὶ ἐκείνων ἦτο ψυχικῶς τραγικὴ διὰ τὸν πενόμενον. Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνον ἡ κυβερνητικὴ ἀκηδία καὶ ἀπαθῆς ἀσπλαγχνία, ἣτις τὸν κατέθλιβεν. Ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν ἄλλων ζητημάτων διεδήλου καὶ προέβαλλεν ἐθνικοὺς πόθους καὶ βλέψεις, ἡ Κυβέρνησις, ἂφ' ἑνὸς διαστρέφουσα τὰ πράγματα, διέβαλλε καὶ τὰ λαϊκὰ αἰτήματα, ὡς προκαλύμματα τῆς ἐθνικῆς κινήσεως, ἐν ᾧ ἔξ ἄλλου τὴν κίνησιν ταύτην κατήγγελλεν ὡς προῖδὸν μιᾶς, ἀνυπάρκτου βεβαίως, ἐξ ἐλαχίστων ἀποτελουμένης ἑλληνικῆς προπαγάνδας, τῆς ὁποίας ὄργανον καὶ θῦμα παριστάνετο ὁ ἀφελὴς λαός. Ἐτι πλέον ἡ κυβερνητικὴ σπεῖρα ἔλεγε κατὰ πρόσωπον τοῦ λαοῦ καὶ προσεπάθει νὰ πείσῃ καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅτι οἱ Κύπριοι δὲν ἦσαν Ἕλληες, οὐδὲ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἑλληνικὴ. Μωρία βεβαίως, ἀλλὰ καὶ πιστὴ ἐξωτερίκευσις τοῦ ἐνδιαθέτου τῶν Κυβερνώντων. Εἰς σαφῆ προέβη ἡ Κυβέρνησις ὑπόδειξιν εἰς τὸν Ὑπουργὸν νὰ ὑποκατασταθῇ ἡ ἑλληνικὴ διὰ τῆς ἀγγλικῆς εἰς τὰ σχολεῖα. Τὴν κατάστασιν τῆς νήσου παρίστα εἰς αὐτὸν μᾶλλον εὐχάριστον, εὐχαριστημένον δὲ καὶ τὸν λαόν. Δύο μικροεπεισόδια μὲν καθ' ἑαυτὰ ἔρησαν ὅμως ἔλαιον εἰς τὴν πυράν. Τὸ ἐν εἶνε ἡ ἄνω που μνησθεῖσα κουρὰ δύο ἱερέων· τὸ ἄλλο συνέβη ἐν Λεμεσῷ. Ἕλληες ὑπάλληλοι, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ Βάικου ἐνέπαιξαν τὴν πρὸ τῆς Λέσχης των διερχομένην περιφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου. Ταῦτα ὑπερεξεχείλισαν τὸ ποτήριον τῆς πικρίας καὶ τῆς ὀργῆς. Ὁ λαὸς προέβη εἰς τὰς διαφόρους πόλεις εἰς συναθροίσεις περὶ τὰ Διοικητήρια, ζητῶν ἱκανοποίησιν καὶ κραυγάζων: «κάτω οἱ βάρβαροι.» Διεμαρτυρήθη καὶ ἡ Ἱεραρχία ἐπίσης ζωηρῶς, ἡ δὲ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ

μίαν ἀπλήν δικαιολογητικὴν ἀπολογία, χωρὶς νὰ τιμωρήσῃ τοὺς παρεκτραπέντας. Ὁ λαὸς δὲν ἔμεινε ἰκανοποιημένος. Ἡ δὲ δεξιότης τῶν πραγμάτων ἐπετείνεται τὰ μέγιστα.

Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. Ἡ ἐπιτυχία τῶν Φιλελευθέρων ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπῆλθεν ὡς ἀληθῆς θεὸς ἀπὸ μηχανῆς πρὸς λύσιν τῆς κρίσεως (1880). Ἐλέχθη ἤδη πῶς οἱ Φιλελεύθεροι εἶχον υἱοθετήσει τὴν κυπριακὴν ὑπόθεσιν ἐν τῇ κατὰ τῶν Συντηρητικῶν κομματικῇ διαπάλῃ αὐτῶν. Ἐπιπροσθετῆ δὲ ἀπὸ τοῦδε, ὅτι ἡ ἐνατίον τῶν Συντηρητικῶν πολεμικὴ αἴτη κατέστησε τοὺς φανατικωτέρους ἔκτοτε καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὴν διακράτησιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τὴν Ἀγγλίαν. Ἄλλ' ὅπως ἴδωμεν οἱ Κύπριοι τὴν νίκην τῶν Φιλελευθέρων ἐχαίρεισαν, ὡς ἐὰν ἦτο καὶ ἰδική των νίκη, καὶ πανηγυρικῶς ἐόρτασαν διὰ πανδήμων δοξολογιῶν καὶ ἄλλων ἐκδηλώσεων, πληθὺς δὲ συγχαρητηρίων τηλεγραφημάτων αὐτῶν ἐστάλη εἰς τὸν Γλάδστονα. Οἱ Φιλελεύθεροι, ἀναλαβόντες τὴν ἐξουσίαν, ἐπελήφθησαν ὄντως τοῦ κυπριακοῦ ζητήματος, ἀλλ' ἵνα, ὅπως ὁ ἴδιος Γλάδστον εἶπεν, ἡ ἐπιτροπειακὴ τῆς Ἀγγλίας κυριαρχία μεταβληθῇ «εἰς φιλόφρονα δεσποτείαν.» Πρῶτον διάβημα τῶν ἦτο νὰ μεταφερθῇ ἡ ἐξάρτησις τῆς Κύπρου ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὸ τῶν Ἀποικιῶν, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ πραγματικὸς εὐρεῖων φιλελευθέρων ἀντιλήψεων Κίμπερλεϋ. Οὗτος ἦλθεν ἀμέσως εἰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Ἀρμοστοῦ (Βίδωλφ) περὶ μεταρρυθμίσεων καὶ ἀναδιοργανώσεως ἐπὶ τὸ φιλευθερώτερον. Αἱ ἀρχαὶ καὶ ἰδέαι τοῦ Βίδωλφ ἦσαν εἰς ἄκρον συντηρητικαί, καὶ ἐν εἶδος διαπάλης συνεπῶς διεξήχθη μετὰ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κίμπερλεϋ. Ὁ Ὑπουργὸς συνίστα καὶ ὑπὸ τὸ ἥδη ἐν ἰσχυρῷ σύστημα φιλευθερωτέραν διοικήσιν, ὑπέβαλλε δ' ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Ἀρμοστοῦ τὰς μελετωμένας ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως μεταρρυθμίσεις, ἵνα ἔχῃ τὴν γνώμην του περὶ τοῦ ἐφαρμοστέου αὐτῶν ἢ οὐχί. Ἡ κυπριακὴ Κυβέρνησις μετὰ ἄλλων ὑπεστήριξεν, ὅτι ἦτο ἀσύμφορον, διὰ τινὰ τοῦλάχιστον ἔτη ἀκόμη, νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸ Ν. Συμβούλιον ἡ συζήτησις τοῦ ἐτησίου προϋπολογισμοῦ. Ἄλλ' ὁ Κίμπερλεϋ ἀπαντῶν (2 Φεβρουαρίου 1881) γράφει: «Οἱ κάτοικοι οἵασδήποτε χώρας δικαιοῦνται νὰ μανθάνωσι λεπτομερέστατα πῶς διατίθενται αἱ ἀπὸ τῶν φόρων πρόσδοσι μέγα δ' ἀποτελεῖ πλεονέκτημα ἢ ἐν Συμβουλίῳ συζήτησις ἐπὶ τῶν οικονομικῶν... Εἶνε καλὸν τὰ σχέδια τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τῶν νόμων νὰ δημοσιεύωνται ἑλληνιστί, τουρκιστί καὶ ἀγγλιστί...» Ὡς πρὸς τὰς ἐκ Κύπρου εἰσηγήσεις περὶ ἐνεργότερας κυβερνητικῆς ἀναμίξεως εἰς τὰ τῆς παιδείας καὶ ὑποκαταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς διὰ τῆς Ἀγγλικῆς ἀπαντᾷ: «Λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς πενίας τῶν κατοίκων, αἱ γενόμεναι προσπάθειαι διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας τιμῶσι μεγάλως τὰς διαφορὰς Κοινοτήτας τῆς νήσου...» Συνιστᾷ δὲ τὴν τόνωσιν αὐτῶν δι' ὑλικῆς βοήθειας καὶ ἠθικῆς ἐπιβλέψεως, γνωματεύων, ὅτι ἡ κυβερνητικὴ ἐπίβλεψις (=

ἐπέμβασις) καὶ ἔλεγχος «δὲν δύνανται νὰ εἶνε τόσῳ ἀποτελεσματικαί, ὡς ὅταν ἐξασκῶνται ὑπὸ τῶν τοπικῶν Ἐπιτροπῶν, τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων καὶ ὑπευθύνων διὰ τὴν ἐπάρκειάν των... Λαμβανομένης δ' ὑπ' ὄψει τῆς πλουσίας καὶ ποικίλης φιλοσοφίας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς μεγάλης προόδου, ἣν ἡ νέα Ἑλλὰς ἔκαμιν εἰς τὴν παιδείαν ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας καὶ ἐντεῦθεν, φαίνεται μοι ἀναμφίβολον, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ, ἣτις εἶνε ἡ γλῶσσα τῆς πλειονότητος τῶν κατοίκων τῆς Κύπρου, θεωρουμένη ὡς μέσον ἐκπαιδεύσεως, παρέχει ἀφθονὰ τὰ μέσα, οὐ μόνον διὰ στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπίτευξιν ὑψηλοῦ βαθμοῦ ἀναπτύξεως... Συνιστᾷ τὴν ἀποχὴν τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων ἀπὸ τὰ Δικαστήρια. Δεικνύει δὲ γενικῶς, ὅτι ἡ τῶν Φιλελευθέρων Κυβέρνησις θὰ προσπαθῆσῃ νὰ θεραπεύσῃ τὰ δίκαια παράπονα τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, προαγγέλλων τὴν ἀποστολὴν εἰδικοῦ προσώπου νὰ μελετήσῃ ἐπιτοπίως τὰ πράγματα, (καὶ ἐστάλη ὁ E. Fairfield κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1881) πρὶν ἢ ἡ Κυβέρνησις προβῇ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπ' αὐτῆς μελετωμένων μεταρρυθμίσεων.

Ἀπογοήτευσις.—Νέα κίνησις. Δὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ὁ λαὸς διετέλει ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν μεταξὺ Ἀρμοστοῦ καὶ Ὑπουργοῦ διαμειβομένην, ἀλλὰ δὲν καθίστατο καὶ πλήρως ἐνήμερος τῶν λεπτομερειῶν, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ προμαντεύσῃ τὸ ποῖον καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν μελλουσῶν μεταρρυθμίσεων. Συνέβαινε μάλιστα μερικαὶ τῶν ἀντιρροήσεων τοῦ Ἀρμοστοῦ, περιορχόμεναι εἰς γνώσιν του, νὰ τὸν ἐρεθίζωσιν ἔτι μᾶλλον. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἡ ἀνυπομονησία του συνετέλει νὰ φαίνεται εἰς αὐτὸν ἀδικαιολόγητος ἢ βραδύτης τῆς ἀναγγελίας τῶν ὀριστικῶν ἀποφάσεων τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως καὶ προὐκάλει ὀδυνηρὰς ἀμφιβολίας, μὴ τυχὸν αὐτὴ δὲν θὰ προέβαινε ἐντελῶς εἰς μεταρρυθμίσεις. Ὑπὸ τῶν ἀμφιβολιῶν τούτων καὶ συγκινήσεων ἐλαυνόμενος ἐκινήθη κατὰ τὸ 1881 ζωηρότερον παρὰ ποτε, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐκβιάσῃ τρόπον τινὰ καὶ ἐπισπεύσῃ τὰς κυβερνητικὰς ἀποφάσεις μετ' ὅσον τὸ δυνατόν ἐνδετέρας παραχωρήσεις ἐλευθεριῶν.

Συλλαλητήρια.—Ἀποχή. Προέβη συνεπῶς (1881) εἰς πίνδημα καὶ ζωηρὰ συλλαλητήρια, καταλήξαντα εἰς τὴν ἀπόφασιν ἀρνήσεως τῆς λαϊκῆς συμπράξεως εἰς τὸ διοικητικὸν ἔργον διὰ τῆς παρατήσεως τῶν ἑλληνικῶν μελῶν ἀπὸ πάντων τῶν Συμβουλίων, Διοικητικῶν, Νομοθετικῶν καὶ Δημοσίων.

Ἐν τῇ Νομοθετικῇ δὲν ὑπῆρχε τότε ἡ ἐν μόνον ἑλληνικὸν μέλος, ὁ Θ. Περιστιάνης. Ἡ ἐτέρα θέσις ἐχίρρευε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χρ. Π. Οἰκονομίδου, τῆς τρίτης κατεχομένης ὑπὸ τοῦ Φράγκο-Κυπρίου Ριχάρδου Ματέη, τοῦ γνωστοῦ εὐεργέτου τῆς Κύπρου διὰ τὴν ἐπινόησιν μεθόδου καταδιώξεως τῆς ἀκρίδος καὶ τὴν προσωπικὴν συμβολὴν αὐτοῦ εἰς καταπολέμησιν τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου ἐντόμου. Ὁ Περιστιάνης, παραιτούμενος

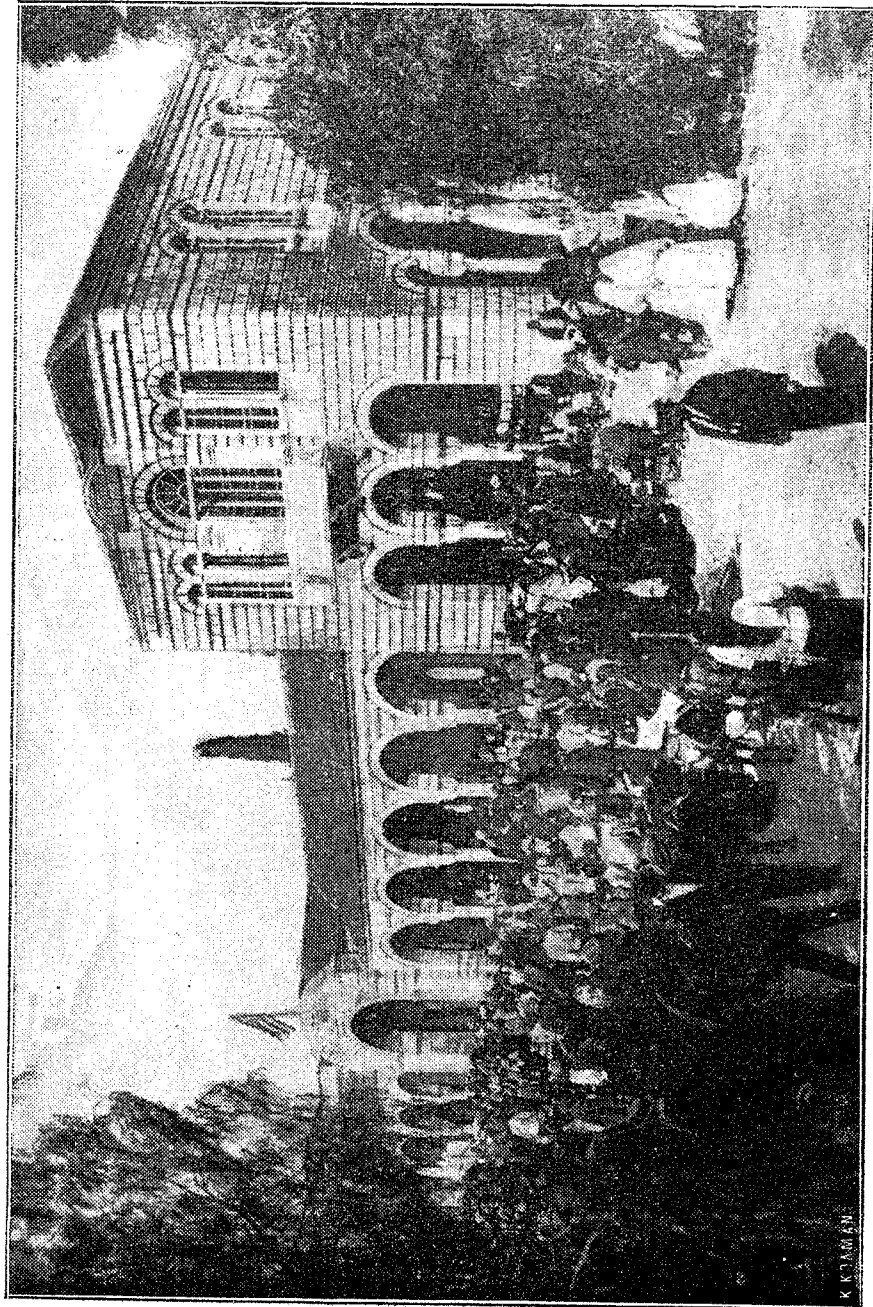
(Ὁκτώβριον 1881) ἔγραψεν εἰς τὸν Ἀρμοστήν, ὅτι «τὸ Ν. Συμβούλιον, ὡς ἦτο κατηρητισμένον καὶ ἐλειτούργει, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν κατοίκων.» Ὑπεδείκνυε δὲ τελευτῶν, τὸ λογικὸν καὶ ὀφελίμον τῆς ἀξιώσεως τοῦ λαοῦ νὰ μετέχῃ εἰς αὐτὸ «δι' ἀντιπροσώπων, λαμβανομένων ἐκ τῶν κόλπων του καὶ ἐκλεγομένων ὑπ' αὐτοῦ.»

Μετὰ ἓνα μῆνα ὑπεβλήθησαν διὰ τῶν οἰκείων Ἱεραρχῶν αἱ παρατηρήσεις πάντων, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαίρεσεων, τῶν μελῶν τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων. Ἐπίσης παρητήθησαν τὰ πλεῖστα τῶν μελῶν τῶν Δημοτικῶν Συμβουλίων.

Ὁ Ἀρμοστής, βολιδοσκοπήσας καὶ πεισθεὶς, ὅτι οὐδεὶς Ἕλλην θὰ ἐδέχετο θέσιν εἰς τὸ Συμβούλιον (τὰ Διοικητικὰ ἦσαν ἤδη ἠχρηστευμένα σχεδόν) εἰσηγήθη εἰς τὸν Ὑπουργὸν «νὰ μὴ διορίζωνται ἐφεξῆς ἐξέχοντα πρόσωπα ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ θρησκευματος, ἀλλὰ Μωαμεθανοὶ ἢ Βρεττανοὶ ὑπήκοοι.» Ὁ Βίδωλφ κατὰ βάθος εἰς ταῦτα εἰργάζετο νὰ μετατρέψῃ τὴν γνώμην τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως, ὥστε νὰ ἐγκαταλίπη τὴν ἰδέαν τῶν μεταρρυθμίσεων ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον.

Ὁ λαός, συμπληρῶν τὰς ἐνεργείας του καὶ θέλων νὰ καταστήσῃ σαφές, ὅτι τὸ κίνημά του δὲν εἶχε χαρακτῆρα ἀντιαγγλικόν, κατήρησεν ἐπιτροπείαν διαχειριστριαν τῶν περαιτέρω. Αὕτη, συνισταμένη ἐξ ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ προκρίτων λαϊκῶν, συνήνησε τὸν Ἀρμοστήν, ἐξηγήθη καὶ συνεζήτησε μετ' αὐτοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμοῦ ἡ Κεντρικὴ Κυβέρνησις εἶχε λάβει ὀριστικὰς ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι, ἀνακοινωθεῖσαι ἐν περιλήψει ὑπὸ τοῦ Ἀρμοστοῦ εἰς τὴν ἐπιτροπείαν, κατηύνασεν αὐτὴν εἰς σημεῖον, ὥστε νὰ ὑποβάλῃ καὶ εὐχαριστίας, ἀποχαιρετῶσα τὸν Ἀρμοστήν, μολονότι δὲν εἶχον ἀποκτήσει εἰσέτι τὰ μέλη τῆς σαφῆς ἰδέαν τῶν παρεχομένων ἐλευθεριῶν.

Ἀντίδρασις Τούρκων. Ἡ δημοσία κοινοποίησις τῶν ἐπικειμένων μεταρρυθμίσεων ἠὲ εὐχαρίστησε μὲν καὶ κατηύνασε τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ἀνησύχησεν ὁμοῦ ἐξ ἀντιθέτου τὸν τουρκικόν, ὁ ὁποῖος ἀπεφάσισε καὶ νὰ ἀντιδράσῃ. Ὁ τουρκικὸς λαὸς ἀπὸ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς καὶ ἐντεῦθεν ἐτήρει παθητικὴν στάσιν, συμφώνως ἄλλως πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀγωγὴν του. Ἡ ἀπόφασίς του τῶρα νὰ λάβῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ διαδραματιζόμενα, ἀπεδόθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ οὐχὶ ἀβασίμως, εἰς κυβερνητικὴν ὑποκίνησιν. Πάντως ὁμοῦ, ἂν ὁ Βίδωλφ δὲν ὑπῆρξεν ὁ κύριος ὑποκινητής, ἠνύνησεν ὁμοῦ τὸ σύμμαχον δι' αὐτὸν τουρκικὸν κίνημα. Ὡς αἰτιολογίαν τῶν οἱ Τούρκοι προέταξαν τὸ ὅτι αἱ μελετώμεναι μεταρρυθμίσεις, ἐφαρμοζόμεναι, θὰ ἐδημιούργουν εἰς τοὺς Ἕλληνας συνοίκους τῶν, ὡς ἐκ τοῦ ὑπερέτερου ἀριθμοῦ τῶν, πλεονεκτικωτέραν ἔναντί τῶν θέσιν εἰς ἅπαντα τὰ Συμβούλια καὶ ἰδίως εἰς τὸ Νομοθετικόν, ἰσχυρίσθησαν, ὅτι παρεβιάζετο τὸ πνεῦμα τῆς ἀγγλο-τουρκικῆς Συνθήκης διὰ τῆς τοιαύτης μεταστροφῆς,

Μονὴ Ἁγ. Γεωργίου—Κοντοῦ—Λάρνακος.

ὥστε τὸ κυρίαρχον στοιχεῖον νὰ καταστῆ ἀσθενέστερον τοῦ ὑποτεταγμένου καὶ ἤξιωσαν τοὐλάχιστον νὰ παρακλιθῆνται ἴσα μέλη ἐκατέρωθεν εἰς τὰ Συμβούλια, ὡς συνέβαινε μέχρι τοῦδε διὰ τὰ Διοικητικά. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι δὲν περιορίσθησαν εἰς τὴν ἀπλὴν υπεράσπισιν τῶν ἐαυτῶν συμφερόντων ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, ἀλλ' ἠθέλησαν νὰ παίξωσι καὶ πρόσωπον Συμβούλου τῆς Ἀγγλίας καὶ ἔγραψαν, ὅτι, ἂν ἐδίδοτο αἱ ὑπὸ μελέτην συνταγματικαὶ ἐλευθερίαι, θὰ ἐνισχύετο τὸ ἀνήσυχον καὶ ἀλαζονικὸν ἑλληνικὸν στοιχεῖον τόσον, «ὥστε ἐπὶ τέλος ν' ἀποπέμψη ἐκ τῆς νήσου πάντα Ἕλληνας». Παιδαριώδης βεβαίως σκέψις καὶ εἰσήγησις μᾶλλον ραδιουργική, ἀλλὰ παρέχουσα ταῦτοχρόνως μαρτύριον τῆς ὄντως ζωηρᾶς κινήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ὑπομνήματα καὶ ἀνθυπομνήματα ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τουρκικῆς ἐπιτροπείας ὑπεβλήθησαν, ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις τῆς φιλελευθέρου Κυβερνήσεως ἦσαν ἤδη εἰλημμένοι, εἰς δὲ τοὺς Τούρκους ὑπεδείχθη τὸ παράλογον τῆς ἀξιώσεώς των, τοῦ νὰ ἀντιπροσωπεύωνται κατ' ἴσον ἀριθμὸν εἰς συνταγματικὸν Σῶμα, ἀφ' οὗ ἀπετέλουν ἔλαττον τοῦ τρίτου τῶν Ἑλλήνων.

Αἱ Μεταρρυθμίσεις. Ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ οὐδεμία ἐλήφθη ἀπόφασις καὶ παρέμεινε τοῦτο, ὡς ἤδη διεμορφώθη ἐν τοῖς πράγμασιν ὑπὸ τὸ νέον καθεστῶς. Τὰ Διοικητικά Συμβούλια ἀπεφασίσθη νὰ λειτουργῶσι κανονικῶς ἀλλ' ὑπὸ στενωπάτην δικαιοδοσίαν, ὡς εἰσηγίθη ὁ Βίδωλφ, καὶ οὕτω ταῦτα ἀπέβαλον τὴν πρακτικὴν ἀξίαν των ἔκτοτε. Μαζὺ μὲ τὴν μείωσιν τῆς δικαιοδοσίας τῶν Διοικ. Συμβουλίων περιορίσθη καὶ ἡ πρωτοβουλία τῶν Διοικητῶν, μεταβληθέντος ἐπὶ τὸ συγκεντρωτικώτερον τοῦ ἐν γένει διοικητικοῦ συστήματος. Τὸ Ἐκτελεστικὸν παρέμεινε τὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς δὲν τὸ εἶχεν ἔτι περιλάβῃ εἰς τὰ αἰτήματά του. Ὡς πρὸς τὴν παιδείαν ἐδόθη ἡ ὑπόσχεσις, καὶ ἐξεπληρώθη βραδύτερον, νὰ συστηθῶσι δύο Ἐκπαιδευτικὰ Συμβούλια, ἐν ἑλληνικὸν καὶ ἐν τουρκικόν, ὡς ἀνώτεροι ρυθμίζονται τῶν τῆς παιδείας καὶ εἰσηγηταὶ μέτρων σχετικῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἢ δ' ἄλλη περὶ ταύτης μέριμνα ἀφέθη εἰς τὰς Κοινότητας, κατὰ τὰς ἀνέκαθεν συνηθείας. Ἡ Κυβέρνησις θὰ ἤρχετο βοηθὸς δι' ἐπιδομάτων εἰς τὴν κατωτέραν μόνον παιδείαν.

Δικαστήρια, Νομοθετικὸν Συμβούλιον. Αἱ οὐσιωδέστεραι συνεπῶς μεταρρυθμίσεις περιορίσθησαν εἰς τὰ δικαστήρια καὶ τὸ Ν. Συμβούλιον.

Ἐξεδόθη Β. Διάταγμα (1882) πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ «νὰ διαταχθῇ κάλλιον ἢ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης ἐν Κύπρῳ», τὸ ὁποῖον κατήργησε πρῶτον τὰ διάφορα Νιζάμ Δικαστήρια καὶ περιορίσει τὴν δικαιοδοσίαν τῶν μοαμεθανικῶν θρησκευτικῶν δικαστηρίων εἰς τὰ καθαρῶς θρησκευτικὰ ὄρια των. Κατόπιν 1ον συνιστᾷ ἐν ἀνώτερον δικαστήριον, Ἐφετεῖον, ἐκ δύο Ἕλληνων δικαστῶν ἀπαρτιζόμενον, 2ον ἀνὰ ἐν ἐπαρχιακὸν δικαστήριον, ἕξ ἐν ὄλφ, συνιστάμενον ἐξ ἑνὸς προέδρου Ἕλληνα, ἑνὸς Ἕλ-

ληνος καὶ ἐνὸς Τούρκου, παρέδρων. Ἦν Τὰ Κακουροδικεῖα θὰ καταρτί-
ζονται ἐκ τῶν ἐφετῶν καὶ τῶν τῆς οἰκείας ἐπαρχίας ἐπαρχιακῶν δικα-
στῶν. Ἦν ἀνὰ ἐν Πταισματοδικεῖον ἐν ἐκάστη πρωτεύουσῃ ἐπαρχίας.
Πταισματοδίκου καθήκοντα ἐκτελοῦνται ὑπὸ τῶν ἐπαρχιακῶν δικαστῶν.
Ἦν σύστασις τῶν Κομοδικεῖων ἀφέθη εἰς τὸν Ἀρμοστήν. Τοιοῦτος ἐν
γενικαῖς γραμμαῖς ὁ ὄργανισμός τῶν δικαστηρίων, ὅστις ἐσχάτως ὑπέστη
ἐλαφρῶς τροποποιήσεις, ἀμφιβόλου ὅμως, κατὰ τὴν κρίσιν τῶν νομομα-
θῶν, χρησιμότητος. Πάντως ὁ δικαστικὸς κλάδος ἐλειτούργησεν ἱκανοποι-
τικῶς, ἂν ὅχι καὶ ἰδεωδῶς, κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα χρόνους.

Τὸ περὶ Ν. Συμβουλίου Β. Διάταγμα ἐξεδόθη τὴν 30 Νοεμβρίου τοῦ
1882. Κατ' αὐτὸ τὸ Ν. Συμβούλιον θὰ ἀπληροῦντο ἐκ 18 μελῶν ἐκτὸς τοῦ
προέδρου-Ἀρμοστοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα ψήφου μόνον ἐν ἰσο-
ψηφίᾳ τῶν Μελῶν. Ἐκ τούτων ἕξ θὰ ἦσαν τὰ ἐπίσημα, ἐκ τῶν ἀνωτέρων
ὑπαλλήλων λαμβανόμενα καὶ ὑποχρεούμενα νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὴν θέλη-
σιν τοῦ Ἀρμοστοῦ. Δώδεκα δὲ θὰ ἐξελέγοντο ἀνὰ πενταετίαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ.
Ἐννέα θὰ ἀνεδείκνυνεν ὁ μὴ *μουσουλμανικὸς* καὶ τρία ὁ *μουσουλμανικὸς*
πληθυσμός. Δικαίωμα ψήφου θὰ εἶχον πάντες οἱ καταβάλλοντες κτη-
ματικὸν φόρον καὶ ἄνω τοῦ 21 ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν ὄντες. Τὰ καθή-
κοντα καὶ ἡ δικαιοδοσία τοῦ Νομοθετικοῦ διεγράφοντο ὑπὸ τοῦ Διατάγμα-
τος οὕτω περίπου : « Ἔσται νόμιμον τῷ Ἀρμοστῇ, τῇ συμβουλῇ καὶ συγ-
καταθέσει τοῦ Συμβουλίου, νὰ κάμῃ πάντας ἐκείνους τοὺς νόμους, οἵτινες
ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν κρίνονται ἀναγκαῖοι διὰ τὴν εἰρήνην, τὴν τάξιν
καὶ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς νήσου... Δὲν θὰ ἦτο νόμιμον νὰ ποιῶσιν οἰον-
δήποτε νόμον ἀλλοιοῦντα τὸ Σύνταγμα.— Τὸ Στέμμα ἐπεφύλαττε τὸ δικαί-
ωμα νὰ «κυροῖ ἢ ἀκυροῖ νόμους... τοσοῦτον πλήρως, ὡς ἔαν τὸ Διάταγμα
τοῦτο δὲν ἐγένετο.» Οὐδεὶς νόμος θὰ ἐτίθετο ἐν ἰσχύϊ ἢ ἀπὸ τῆς κυρώ-
σεώς του ὑπὸ τοῦ Στέμματος. Ὁ Ἀρμοστής θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα συγκατα-
θέσεως ἢ μὴ δι' οἰονδήποτε παρουσιαζόμενον νόμον, ἀλλὰ δὲν ἐπετρέπετο
εἰς αὐτὸν νὰ συγκατατεθῇ εἰς οἰονδήποτε νόμον, τροποποιῶντα τὴν ἰσχύ-
ουσαν φορολογίαν προτοῦ νὰ ἔχη τὴν ἔγκρισιν τοῦ Στέμματος. Καὶ αἱ τρεῖς
γλώσσαι θὰ ἦσαν ἐπίσημοι. Τὰ κονδύλια τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν ὑποχρε-
ώσεως, τοῦ μισθοῦ τοῦ Ἀρμοστοῦ καὶ τῶν δαπανῶν τῆς συντηρήσεως τοῦ
Ἀρμοστείου, τοῦ τῶν δικαστικῶν, ὡς καὶ ἡ πρόσθετος ἀμοιβὴ τῶν ἐπι-
σήμων μελῶν, ἐθεωροῦντο ὡς παγίως ἐπιβαρύνοντα τὸν προϋπολογισμόν.
Τὸ Στέμμα ἐν τέλει ἐπεφύλαττεν ἑαυτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ «νὰ ἀνακαλῇ,
μεταβάλλῃ ἢ τροποποιῇ τὸ Διάταγμα.

Ἀνεπαρκῆς ἱκανοποίησις. Ταῦτα ἦσαν τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέ-
σματα ὑπὸ τῆς ζωηρᾶς ἐκείνης κινήσεως τοῦ λαοῦ, καὶ μάλιστα ἀπὸ φιλε-
λευθέρως κυβερνήσεως προελθόντα, πενιχρὰ ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ
λίαν περιορισμένα ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ εἰδικῶς ὁ λαὸς

ἐβασίζετο διὰ μίαν καλλιέραν αἴριον, εἰς τὰς παρασχεθείσας τουτέστι συν-
ταγματικὰς ἐλευθερίας. Μόλις ἤρχισεν ἡ λειτουργία τοῦ Ν. Συμβουλίου καὶ
κατεδείχθησαν ἀμέσως οἱ ὑπερβολικοὶ περιορισμοὶ του. Ὁ λαὸς ἐν πρώτοις
δὲν ἀντιπροσωπεύετο ἐν αὐτῷ ἢ διὰ συμβουλευτικῆς μόνον γνώμης. Τὰ
ἐξαιρεθέντα τοῦ ἐλέγχου τοῦ Συμβουλίου κονδύλια ἀνήρχοντο εἰς 110 χιλ.
λ. ἐπὶ προσόδων 180 ὡς ἔγγιστα χιλ. λ. Ἦν εἰς ἀριθμοὺς πλειοψηφία τῆς
αἵρετῆς ἀντιπροσωπείας ἦτο ἀνίσχυρος ὡς ἐκ τῶν ἐπιφυλαχθεισῶν ἐξουσιῶν
εἰς τὸν Ἀρμοστήν καὶ τὸ Στέμμα. Ἄλλ' ἔτι πλέον, ἦτο καὶ ἐντελῶς φαι-
νομενικῆ. Ἦν αἵρετὴ ἀντιπροσωπεία συνίστατο ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τουρ-
κικῆς. Ἐξ ὑπολογισμοῦ ὠρίσθησαν οἱ ἀριθμοὶ εἰς ἑννέα διὰ τὰ ἑλληνικὰ
μέλη, τρία διὰ τὰ τουρκικὰ καὶ ἕξ διὰ τὰ ἐπίσημα, διότι ἐνουμένων τῶν
ψηφῶν τῶν ἐπισήμων μετὰ τῶν τουρκικῶν ἐπῆρχετο ἰσοψηφία πρὸς τὰς
ἑλληνικάς, ὁπότε προέβαλλεν ἡ νικῶσα τοῦ Ἀρμοστοῦ. Ἦν Κυβέρνησις ἦτο
βεβαία, ὅτι θὰ ἠσφάλιζε τὰς τουρκικὰς ψήφους, ὅταν καὶ ὁσάκις θὰ ἠθε-
λεν. Αὐτὸς ὁ Κίμπερλεῦ ἀπαντῶν εἰς τοὺς ὑπερβολικοὺς φόβους τῶν Τούρ-
κων, ὅτι θὰ κατεπιέζοντο ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς πλειονοψηφίας, ἀπήντησεν, ὅτι
«ὁ Ἀρμοστής, ἐνισχυόμενος καὶ ὑπὸ ἐπισήμων μελῶν, θὰ ἠμύνετο προση-
κόντως ὑπὲρ τῶν τυχόν ἀδίκως προσβαλλομένων (τουρκικῶν) συμφερόν-
των... Πέποιθα, προσέθηκεν, ὅτι, ὅταν αἱ ἐπεξηγήσεις αὐταὶ ἐννοηθῶσι
καθαρῶς ὑπὸ τῶν ὑπομνηματιστῶν, οὗτοι θὰ εὐχαριστηθῶσι νὰ συνεχί-
σωσι *τὴν σύμπραξιν των μετὰ τὴν τοπικὴν Κυβέρνησιν.*» Ἄλλὰ καὶ ὁ
Λίδωλφ, εἰς τὰς μετὰ τοῦ Κίμπερλεῦ συζητήσεις του, προκειμένου περὶ
τοιούτου Νομοθετικοῦ, ἀντέταξε, «πῶς θὰ ἀντικρούσω μίαν κατακραυγὴν,
ὅτι τὸ Ν. Συμβούλιον εἶνε παρῳδία, ὑπαρχούσης σταθερᾶς κυβερνητικῆς
πλειονοψηφίας;» Ὑπὸ τὴν φερόμενην ταύτην τῶν συνταγματικῶν ἐλευθε-
ριῶν ἡ Κυβέρνησις ἀπλῶς θὰ ἐκάλυπτε τὰς ἰδίας πράξεις, δικαιολογουμένη
ἢ καὶ ἐπιρριπτουσα τὴν εὐθύνην εἰς τὸ Συμβούλιον, οὐχὶ δ' ἄπαξ ὄντως
εἶπεν ἔκτοτε εἰς τὸν λαόν, ὁσάκις παρεπονεῖτο δι' ἄστοχα ἢ ἐπιβλαβῆ εἰς
αὐτὸν νομοθετήματα, οἱ ἀντιπρόσωποι σου πταίου. Τί πρὸς ἐμέ;

Νέα προσαρμογή. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς προσκαίρως εὐχαριστηθεὶς ἤρ-
ξατο καὶ πάλιν νὰ εἶνε σκεπτικὸς, ἀντελήφθη ὅτι εἰς νέους ἀγῶνας ἦτο
ὑπόχρεως ν' ἀποδυθῇ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πάλιν θέματος καὶ ἀμέσως διερρῦθησε
τὰ καθ' αὐτόν, ἵνα προσαρμοσθῇ εἰς τὴν κατάστασιν, ὅπως αὕτη οὕτως ἢ
ἄλλως ἐγκαθιδρύθη.

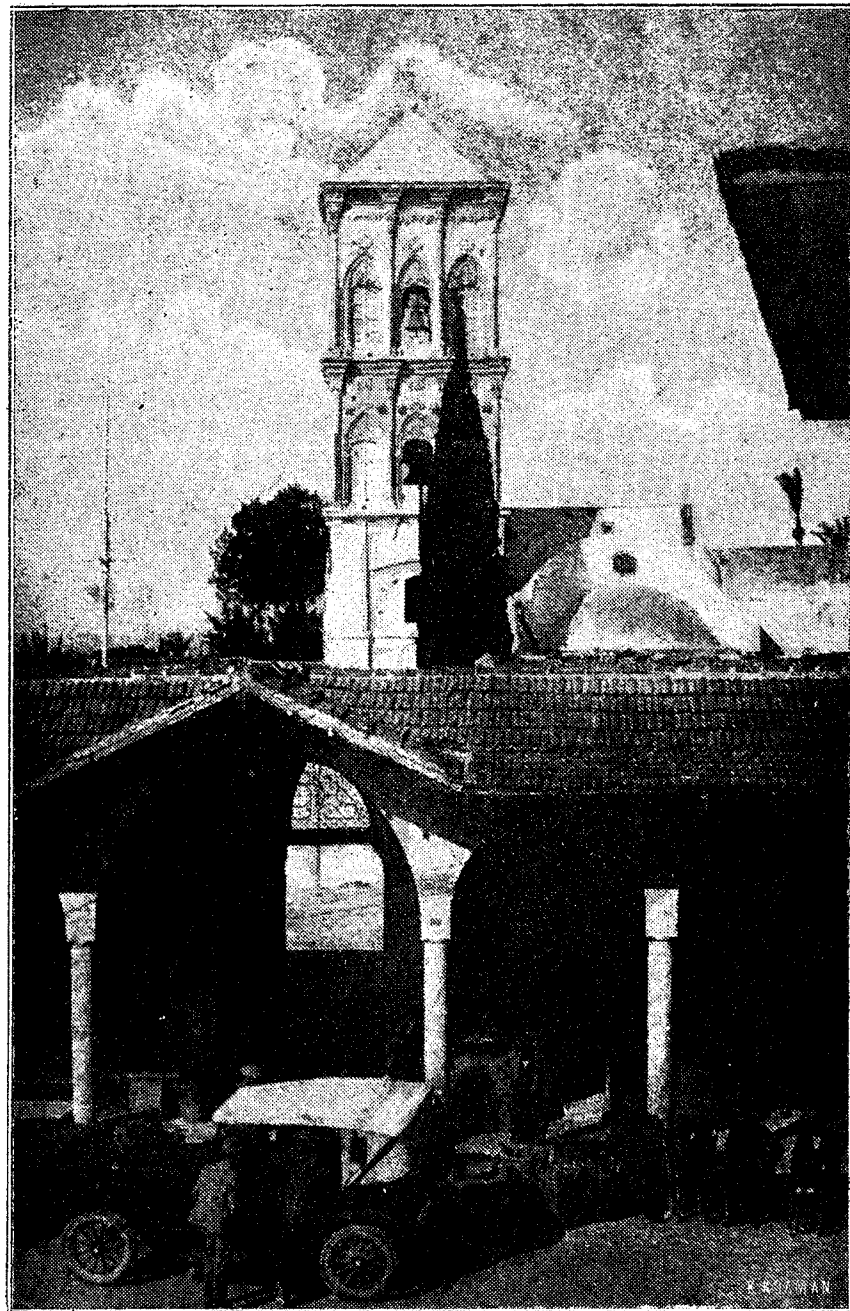
Ἦν πολιτεία τοῦ ἀπέκλεισε τὴν ἐνεργὸν δράσιν τῆς ἱεραρχίας εἰς τὰ
διοικητικά. Ὁ λαὸς ἐκράτησε τοὺς ἱεράρχας του ὡς ἐθνικοὺς ἀρχηγούς
καὶ συνεργοὺς εἰς τὴν ἔξω τῆς διοικητικῆς λειτουργίας δράσιν του. Ἦν ἐπί-
σημος πολιτικὴ του συνεκεντρώθη εἰς τὰ αἵρετὰ μέλη, κινούμενα καὶ δρῶν-
τα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Νομοθετικοῦ. Οἱ ἄλλοι παράγοντες του ἦσαν οἱ
καὶ ὁ τύπος. Ἦν Ἀρχιεπισκοπὴ γίνεται τὸ προβουλευτικὸν τῶν

Ἑλλήνων βουλευτῶν καὶ τὸ κέντρον τῶν λαϊκῶν Συνελεύσεων, τῆς ἀνεπισημοῦ λαϊκῆς Βουλῆς. Ὁ τύπος διαφωτίζει, εἰσηγεῖται καὶ καθοδηγεῖ τὸν λαόν, ἐρημνευτὴς ὢν ταύτοχρόνως τῶν σκέψεων καὶ ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ. Ὁ διδάσκαλος δὲν διδάσκει μόνον, ἀλλὰ καὶ διαπαιδαγωγεῖ μορφωτικῶς καὶ ἔθνικῶς παῖδας καὶ Κοινότητας. Τὸ ἀθόρυβον καὶ μὴ ἐπιδεικτικὸν ἔργον του εἶνε πολύτιμον. Ὑπὸ τοιαύτην ἀνεπίσημον καὶ ἄγραφον ὁργάνωσιν ὁ κυπριακὸς λαὸς ἀντιμετωπίζει τὴν νεοφανῆ κατάστασιν καὶ ἐπιδιώκει συνεχῶς τὴν ἀείποτε καλλιτέραν αὔριον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἓνα πάντοτε τελικὸν σκοπὸν, τὴν πλήρη ἐλευθερίαν του.

Δραῖσις ἐν τῷ Νομοθετικῷ. Τὰ στενὰ ὄρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὀφείλει νὰ κλεισθῇ ἡ παροῦσα πραγματεία, δὲν ἐπιτρέπουν λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς ὅλης δράσεως, τῆς ἐν τῷ Νομοθετικῷ τελεσθείσης, θετικῶς ἢ καὶ ἀρνητικῶς. Θὰ σταχυολογηθῶσι τὰ μᾶλλον ἐξέχοντα γεγονότα ἐκ τῶν χρησίμων ν' ἀναπτυχθῶσι τὰ ὑπ' ὄψει θέματα. Ἐς προταχθῆ ὁμως γενικὴ τίς ἀπ' αὐτοῦ προελθοῦσα ὠφέλεια, ἢ τῆς πολιτικῆς μορφώσεως καὶ διαπαιδαγωγήσεως τῶν πολιτευομένων, ὅσῳ καὶ τοῦ λαοῦ ἐν γένει. Ἡ ὠφέλεια αὕτη θὰ ἦτο πολὺ ἀνωτέρα, ἂν οἱ πολιτευταὶ δὲν ἦσαν καὶ βιοπαλαισταὶ, μὴ δυνάμενοι ἐπομένως, τινὲς τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν, ν' ἀναλάβωσιν ὡς μόνον ἐπάγγελμά των τὴν πολιτικὴν. Πάντως ὁμως ὠφέλεια προέκυψεν.

Κατὰ Ἰούνιον (21) τοῦ 1883 συνεκλήθη εἰς πρώτην συνεδρίαν τὸ Νομοθετικόν. Ἡ αἵρετὴ ἀντιπροσωπεία, ἀπαντῶσα εἰς τὸν ἐναρκτήριον τοῦ Ἀρμοστοῦ ἔλεγεν: «Ἐννοοῦμεν πλήρως, ὅτι ὁ πολιτικὸς ἡμῶν βίος εἶνε ὑπὸ δοκιμὴν... καὶ ὅτι ἡ ἤδη χορηγηθεῖσα προνομία θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφρηγία διὰ περαιτέρω μεταρρυθμίσεις...» Τὸ ζήτημα τῶν εὐρύτερων ἐλευθεριῶν θὰ παρακολουθηθῆ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐν τοῖς κατόπιν, διὰ τὴν ἰδιάζουσαν σημασίαν, ἣν ἔχει.

Πλεόνασμα. Ἐξετέθη ἤδη τί εἶνε τοῦτο καὶ ποία ἡ σημασία τῆς δι' αὐτοῦ ἐπιβαρύνσεως τῆς Κύπρου. Ἐπόμενον ἦτο, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία θὰ κατεπολέμει σφοδρῶς τὸ ἀδίκημα τοῦτο. Εἰς τὰς ἀντιφωνήσεις καὶ εἰς εἰδικὰ ψηφίσματα διεξήγαγε τὴν πολεμικὴν αὐτῆς, ἐκμηδενιζομένην, ὁμως κατὰ κανόνα ὑπὸ τῶν ἠνωμένων ψήφων τῶν ἐπισήμων καὶ τουρκικῶν μελῶν, Πολλάκις ἔφθασε τὸ ζήτημα μέχρι τοῦ ἀγγλικοῦ Κοινοβουλίου, ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις στερεοτύπως ἀπεκρίνετο, ὅτι δὲν δύναται νὰ μεταβιάσῃ τὰ βάρη τοῦ Κυπρίου εἰς τὸν Ἄγγλον φορολογούμενον. Τὸ ἀληθὲς εἶνε, ὅτι καὶ Ἀρμοσταὶ τινες ἰδιαιτέρως εἰργάζοντο ν' ἀπαλλάξωσι τὴν Κύπρον τοῦ φοβεροῦ τούτου βάρους. Ὁ Βίδωλφ μάλιστα εἶχε τὴν εἰλικρίνειαν νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν Ὑπουργὸν τὸ ἀθέμιτον αὐτοῦ, ἐρωτῶν «πῶς θὰ ἀντικρούσω μίαν πρότασιν (ἐν τῷ Ν. Σ.), ὅτι ἡ πληρωμὴ δέον νὰ ἐπιβαρύνῃ

Ἄγ. Λαζάρου, Λάρνακος.

τὴν χώραν, ἥτις ἠγγυήθη αὐτῆν. Ἡ ἀποψις ὁμοῦ αὐτὴ δὲν ἐπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν Κυπρίων ἢ ἀργὰ κάπως, ὅποτε ἀντετάχθη σαφῶς, ὅτι τὴν ἐποχρῶσαι ταύτην ὑπέχει κατὰ τὴν ρητὴν διάταξιν τῆς Συνθήκης μόνη ἡ Ἑγγλία. Ὁ τότε Ἀρμοστής Κίγκ Χράμαν (1906) υἱοθέτησε τὴν ὑπόθεσιν, ὑποστηριχθεῖσαν καὶ ἐν τῷ ἀγγλικῷ Κοινοβουλίῳ, ἡ δὲ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις μειοῦσα τὸ ἀδίκημα ἀνέλαβε νὰ καταβάλλῃ 50 χιλ. λ. ἔτησίως ἔναντι τῶν 93 ὡς ἔγγιστα χιλ. λ. Ἀκόμη βραδύτερον, κατὰ τὸ 1927, ὁ νῦν Κυβερνήτης Ρόναλδ Στόρς ἐπέτυχεν ν' ἀπαλλάξῃ τὴν νῆσον ἐντελῶς, ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἀναλήψεως ὑπὸ ταύτης νὰ προσφέρῃ 10 χιλ. λ. ἔτησίως εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἄμυναν. Ἐννοεῖται, ὅτι πάντα ταῦτα δὲν ἐπετεύχθησαν ἢ κατόπιν συνεχῶν καὶ ζωηρῶν ἀγώνων τῶν Κυπρίων, ὡς θὰ παραστή εὐκαιρία νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τοῖς ἐπομένοις μερικαῖς τοῦλάχιστον τῶν σχετικῶν λεπτομερειῶν. Ἐνταῦθα δεόν νὰ σημειωθῇ μόνον τὸ μέγα κακόν, τὸ ὁποῖον συνεπήγετο ἢ ἐπιβάρυνσις αὕτη. Οὐδέποτε αἱ πρόσοδοι ἐπύκουν εἰς τὰς δαπάνας τῆς διαχειρίσεως, τοῦ ἔλλειμματος, καλυπτομένου δι' ἐπιδομάτων τῆς Ἑγγλίας. Τὸ πρὸ τῆς χώρας δίλημμα ἦτο φοβερόν. Συνεπεία τῶν ἔλλειμμάτων ἡ Κυβέρνησις διὰ παντὸς μέσου ἐπειράτο ν' αὐξήσει τοὺς φόρους. Οἱ Βουλευταὶ ἀνθίσταντο γνωρίζοντες, ὅτι πᾶσα αὕξις τῶν προσόδων θὰ ἀπέβαιεν εἰς ὠφέλειαν μόνον τῆς Ἑγγλίας. Καὶ ὁμοῦ γενναιοτέρα χρήσις τῶν προσόδων διὰ κοινωφελῆ ἔργα μόνον διὰ τῆς αὐξήσεως των ἦτο δυνατή. Ἐμπρὸς **φωτιά καὶ πίσω βράχος**, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν. Τὸ δίλημμα ἤρθη κατὰ τὸ 1906.

Δεκαετίαι παρήλθον, μέχρις οὗ πειθαναγκασθῆ ἡ Κυβέρνησις νὰ συστήσῃ Γεωργικὸν Τμῆμα. Ἀλλὰ καὶ ἰδρῦσασα τοῦτο, τὸ ἐκράτει ἀτροφικόν, ἀτροφικώτατον μάλιστα ἐπὶ μακρόν, διὰ τὰ γλίσχρα μέσα, τὰ ὁποῖα παρεῖχεν.

Τὸ δασικὸν ζήτημα, δύσκολον βεβαίως καθ' ἑαυτό, ὡς συγχρονόμενον μετὰ τῆς κτηνοτροφίας, ἐχειρίσθη ἡ Κυβέρνησις τόσῳ κακῶς, ὥστε ἐπὶ δεκαετηρίδας πολλὰς πολὺν τοῦ Νομοθετικοῦ κατηνάλωσε χρόνον καὶ τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ προεκάλει. Ἐν πρώτοις κατὰ τὴν ὁροθέτησιν ἐδήμευσεν αὕτη πολλὴν ἰδιοκτησίαν διὰ τοὺς κτηνοτρόφους δὲ ἦτο διαρκὴς αἰτία πολλῶν προστίμων. Καὶ ταῦτα, ἐνῶ οὐδὲν σοβαρὸν ἔργον ἐγένετο πρὸς ἀναδάσωσιν. Μόνον ἐσχάτως ἤρχισε νὰ γίνηται τι ὡς πρὸς ταύτην.

Σκανδαλώδης ὑπῆρξεν ἡ ἐπίμονος ἀρνήσις τῆς Κυβερνήσεως νὰ δεχθῆ ἰνόμον πρὸς προστασίαν τῶν Ἀρχαιοτήτων, ἀναφανδὸν λέγουσα, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ στερήσῃ τὸ βρεττανικὸν Μουσεῖον τῆς εὐκαιρίας τοῦ νὰ πλουτίζηται, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ὠφελείας τῆς ἐπιστήμης, ὡς εἰν νὰ μὴ ὠφελεῖτο αὕτη ἐκ τῆς παραμονῆς τῶν Ἀρχαιοτήτων ἐν τῇ νήσῳ. Καμψθεῖσα ἐπὶ τέλους καὶ μετὰ εὐρείαν ἐν τῷ μεταξὺ λήστευσιν τῆς νήσου, ἀπεδέχθη νὰ ψηφισθῆ νόμος, ἀπαγορεύων τὴν ἐξαγωγήν τῶν Ἀρχαιοτήτων, τὸ δὲ ἐν

Λευκοσία ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, παρὰ τὰ γλίσκρα αὐτοῦ μέσα, περιέχει πολύτιμον συλλογὴν.

Ἡ συστηματικὴ δίωξις τῆς ἀκρίδος ἐπέβαλλε τὴν ἀνάγκην νὰ σχηματισθῇ εἰδικὸν ταμεῖον δι' εἰδικῆς τοῦ λαοῦ φορολογίας, ἀφ' οὗ αἱ δημόσιαι πρόσοδοι ἦσαν ἀπηγορευμένους καρπὸς διὰ τὸν λαόν. Μόλις τὸ ταμεῖον τοῦτο ἐσχημάτισε κεφάλαια, ἡ Κυβέρνησις διὰ παντοίων τεχνασμάτων τὰ ἐπεβουλεύετο. Ἐχρηιάσθησαν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σκληροὶ νὰ σωθῇ ὅτι ἀπέμενεν ἐν τῷ ταμεῖῳ καὶ νὰ πεισθῇ ἡ Κυβέρνησις νὰ μὴ εἰσπράττη ἢ ὅσα ἐκάστοτε ἀπητοῦντο διὰ τὴν ἐπαρκῆ καταδίωξιν τῆς τὰ μέγιστα περισταλείσης πλέον ἀκρίδος.

Ἄλλο εἰδικὸν ταμεῖον, ἰδρυθὲν τῇ συναινέσει τῶν ἐμπόρων πρὸς κατασκευὴν ὠρισμένων ἀποβαθρῶν καὶ λιμενικῶν βελτιώσεων, κατεβρόχθισε τελείως αὕτη, μεταβιβάσασα τὰ ἀποβαθρικά τέλη εἰς τὰς δημοσίας προσόδους. Χαρακτηριστικώτατον τῆς κυβερνητικῆς βουλμίας εἶνε, ὅτι τὰ λιμενικὰ ἔργα τῆς Ἀμμοχώστου ἐγένοντο διὰ δανείου εἰς βάρος τοῦ λαοῦ, προσθέτους ἐπιβαρύνσεις ἀναλαβόντος, χωρὶς τοῦλάχιστον νὰ λογισθῶσιν ἔναντι τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ δανείου τὰ ἀποβαθρικά.

Ἡ πρὸς τὴν λαϊκὴν παιδείαν ἀστοργία ἀφ' ἑνός, ἐπιβουλὴ δ' ἐξ ἄλλου, θὰ δοθῇ εὐκαιρία νὰ περιγραφῇ βραδύτερον ἐν οἰκειότερῳ τόπῳ.

Ἐπὶ πάντων τούτων καὶ πολλῶν ἄλλων κατετρίβετο ἡ αἰρετὴ ἀντιπροσωπεία ἀκάρπως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Βεβαίως καὶ θετικὴ νομοθετικὴ ἐργασία ἐγένετο ἀρκετὴ, ἀλλ' οὐχὶ τόση καὶ τόσον ἠρέμως, ὡς ὄφειλεν. Ἡ αἰρετὴ ἐλληνικὴ ἀντιπροσωπεία εὐρίσκετο ἐν διαρκεῖ προστριβῇ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, εἴτε ἀρνούμενης ὅσα τὰ αἰρετὰ μέλη ἐξήτουν παρ' αὐτῆς πρὸς βελτίωσιν τοῦ τόπου, εἴτε καὶ ἐπιβούλως πειρωμένης νὰ ὑποκλέψῃ τὴν ψήφον τῆς, εἰς τεχνάσματα αὐξήσεως τῶν φόρων. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡ κατάστασις τῆς χώρας ἐξηκολούθει νὰ εἶνε μαρασμώδης. Μθιραίως πολιτευόμενοι καὶ λαὸς δὲν ἔβλεπον ἄλλο μέσον διορθώσεως τῶν πραγμάτων ἢ τὴν ἀπόκτησιν εὐρειῶν ἐλευθεριῶν, ὥστε ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ εἰς τὸ διοικητικὸν ἔργον νὰ εἶνε μᾶλλον ἐνεργὸς καὶ ἀποτελεσματικὴ.

Τὸ λαϊκὸν κίνημα τοῦ 1887-88. Δεκαετία ὅλη εἶχε παρέλθῃ ἀπὸ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς καὶ ὁ λαὸς εὐρίσκετο εἰς δεινὴν οἰκονομικὴν στενοχωρίαν, χωρὶς νὰ βλέπῃ τοῦλάχιστον, ὅτι ἐτέθησαν ἢ ἔμελλον νὰ τεθῶσιν ἰσχυροὶ βάσεις μελλοντικῆς καλλιτερεύσεως τῶν πραγμάτων. Αὐθόρμητος ἐκινήθη τῷ 1887-8, καταφυγὼν εἰς τὰ συνήθη αὐτῷ συλλαλητήρια, παρασύρας, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ τοὺς βουλευτὰς καὶ πολιτευομένους εἰς τὸ κίνημά του. Τὰ ἀποτελέσματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξεν, ἦσαν νὰ προσφύγῃ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Κεντρικὴν Κυβέρνησιν. Ἐξέλεξεν ἐπιτροπείαν ἐκ βουλευτῶν νὰ συντάξῃ ὑπόμνημα καὶ ἠξίωσεν, ἵνα εἰδικὴ ἀποστολὴ τὸ κομίσῃ εἰς τὸν Ὑπουργὸν καὶ συνηγορήσῃ αὐτοπροσώπως παρ' αὐτῷ. Τοῦ

κινήματος ἀρχικῶς μετέσχε καὶ ὁ τουρκικὸς πλῆθυσμός, ἀπόδειξις τοῦ ὅτι κατετρίχετο δεινῶς ὁ λαός. Τὸ Ὑπόμνημα συνετάχθη, παραλειφθέντων τῶν δυναμένων νὰ θίξωσι τοὺς Τούρκους (ἐθνικόν, πλεόνασμα). Ὑπεδείχθησαν ἐκατέρωθεν τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς, ὁπότε οἱ Τούρκοι ἠξίωσαν, ἵνα αὕτη διέλθῃ πρῶτον ἐκ Κων]πόλεως. Τούτου μὴ γενομένου δεκτοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συναδέλφων των, οἱ Τούρκοι ἐπαλινώδησαν, ἀπεσπᾶσθησαν καὶ δὲν μετέσχον τοῦ ταξειδίου. Δὲν εἶνε ἀπίθανος ἡ κυβερνητικὴ παρέμβασις εἰς τοῦτο.

Ἡ Ἀποστολὴ. Ἡ ἐλληνικὴ Πρεσβεία, ὡς ἐκλήθη, ἀηρητίσθη ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σωφρονίου καὶ τῶν βουλευτῶν Πασχάλῃ Κωνσταντίνου, Θ. Περισιτιάνῃ καὶ Ἀχιλ. Λιασιδίου. Ἐφθασεν εἰς Λονδίνον τὴν 26 Μαΐου τοῦ 1889. Ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Νάτσοφορδ τὴν 20 Ἰουνίου. Ὑπέβαλεν εἰς αὐτὸν τὸ Ὑπόμνημά της, τροποποιηθὲν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Τούρκων. Ἐν αὐτῷ προτάσσονται οἱ ἐθνικοὶ πόθοι τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ καὶ διεκτραγωφεῖται ἡ κατάστασις του. Μεταξὺ τῶν μέσων θεραπείας προτείνεται, ἵνα ἡ φορολογία μὴ ὑπερβαίῃ τὰς 140 χιλ. λ., καὶ τοῦ πλεονάσματος, ἢ ὑποτελικοῦ, ὡς συνήθως ἐκαλεῖτο, φόρου, συμπεριλαμβανομένου. νὰ ἐνισχυθῇ ἡ γεωργία καὶ ἡ παιδεία· νὰ κανονισθῶσιν αἱ σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, νὰ προσλαμβάνονται δύο ἰθαγενῆ μέλη εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν «νὰ χορηγηθῶσι διὰ νέου Διατάγματος ὠρισμένα δικαιώματα εἰς τὸ Ν. Συμβούλιον, ἵνα τοῦτο ἀνταποκριθῇ πρὸς τὸν σκοπόν, ὃν ἡ Α. Μ. ἠξίωσε νὰ ἐμπιστευθῇ αὐτῷ». Ὁ ὑπουργὸς ἐπεφυλάχθη ν' ἀπαντήσῃ μετὰ μελέτην. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέφθανον εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἐπανειλημμένα ἔγγραφα τοῦ Ἀρμοστοῦ, ὁ δὲ ὑπουργὸς τὰ ἐκοινοποίει εἰς τὴν Ἀποστολὴν, ἵνα ἀπαντῶσιν ἐπ' αὐτῶν. Ἐδημιουργήθη οὕτω μία μακρὰ γραφίδος μονομαχία μεταξὺ Ἀρμοστοῦ καὶ Ἀποστολῆς, ἡ ὁποία, ἀκριβῶς διὰ τὸ ἐκτεταμένον της, δὲν χωρεῖ ἐνταῦθα. Ἀλλὰ καὶ τίποτε νέον δὲν ἐλέγετο ἢ τὰ συνήθη καὶ τετριμμένα πλέον καταστάματα, ἐκτὸς πολλῶν λογιστικῶν θεωριῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐξετάθησαν ἀμφοτέρωθεν.

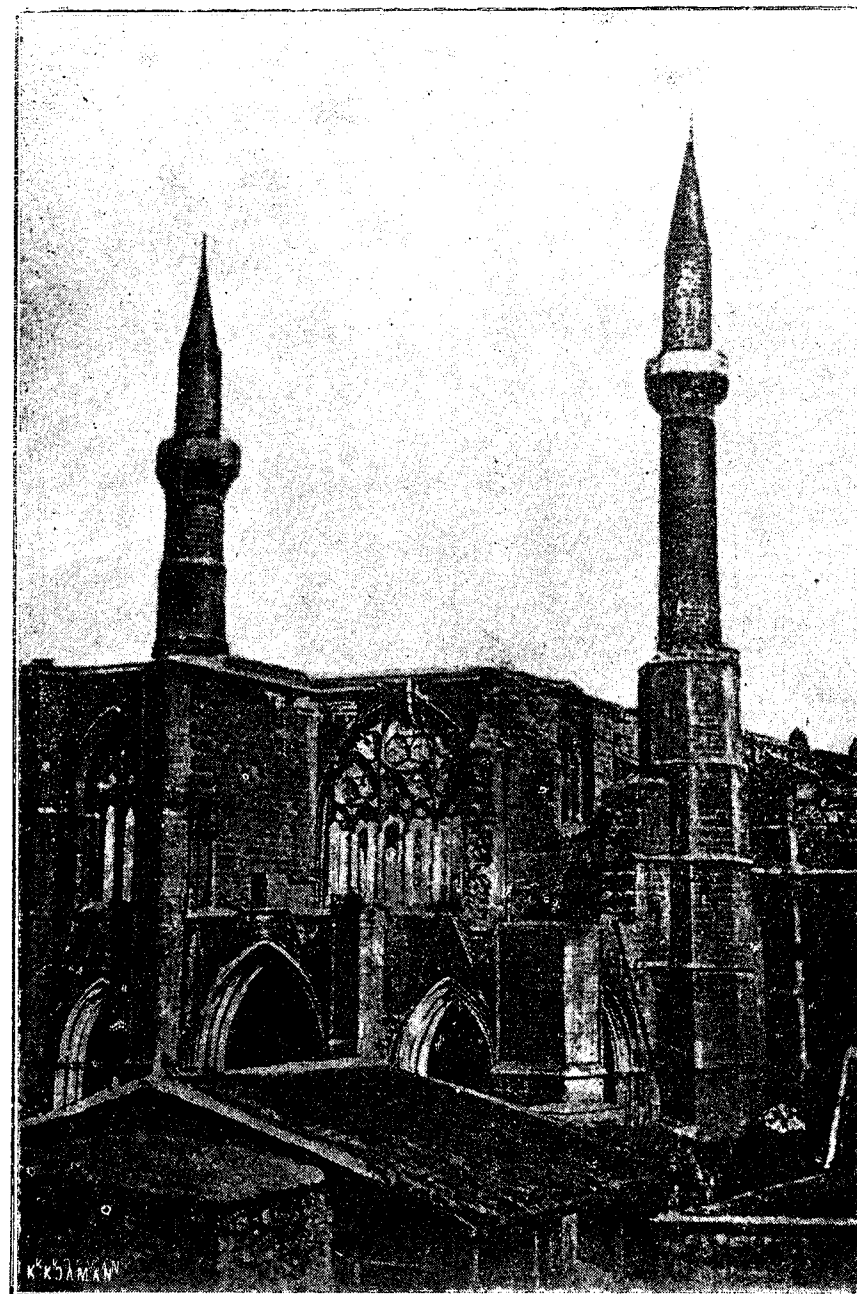
Ἡ παρουσία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου προσέδωκεν ἰδιάζουσαν αἴγλην εἰς τὴν Ἀποστολὴν, ἀναπληρώσασα περισσῶς τὴν σιγὴν του εἰς τὰς διαπραγματεύσεις. Ὁ τύπος ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐπ' αὐτοῦ νὰ γράψῃ ἀρκετὰ περὶ τῆς Ἀποστολῆς. Αὐτοὶ οἱ «Τάϊμς» ἔγραφον, ὅτι λέων τοῦ Λονδίνου τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἦτο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου.

Ἀποτελεσμα. Ἡ ὑπουργικὴ ἀπάντησις ἐστάλη εἰς τὸν Ἀρμοστὴν (Βοῦλβερ) τὴν 22 Μαρτίου τοῦ 1890. Ἐχει τύπον κριτικῆς ἐπὶ τῆς διαπάλης Ἀρμοστοῦ καὶ Ἀποστολῆς. Ὁ ὑπουργὸς παραθέτει τὰ ἐκατέρωθεν ὑποστηρικθέντα καὶ ἐκφέρει γνώμην καὶ προσθέτους κρίσεις. Συμφωνεῖ ὅμως γενικῶς μὲ τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἀρμοστοῦ. Μόνον ὡς πρὸς τὸ αἷτημα τῆς Ἀποστολῆς περὶ συμμετοχῆς δύο ἰθαγενῶν μελῶν εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν συμφω-

νεῖ μετ' αὐτῆς, καθ' ὅσον μάλιστα εἰς τὸ ἀρχικὸν Διάταγμα τῆς συστάσεώς του περιέχεται τοιαύτη τις πρόνοια. Καὶ ἡ μὲν ἀπάντησις ἦτο γενικῶς ἀρνητικὴ· δὲν ὑπάρχει ὁμως ἀμφιβολία, ὅτι ἀρκετὴν θὰ ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Ὑπουργὸν τὰ γενικὰ ὑπὸ τῆς Ἀποστολῆς διατυπωθέντα παράπονα τῶν νησιωτῶν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληες δὲν εἶνε εὐκόλοι εἰς συγκινήσεις καὶ φιλανθρωπικὰς συγκαταβάσεις. Τοὺς συγκινεῖ μόνον τὸ ἀτομικὸν αὐτῶν συμφέρον.

Ἐπιδείνωσις οἰκονομική.—Νέα κίνησις. Τὰ πράγματα ἠκολούθησαν καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν κακὴν τροχίαν μετ' ἐπιτάσεως μᾶλλον τῆς λαϊκῆς δυσπραγίας. Ἡ αἵρετὴ ἀντιπροσωπεῖα ἀγωνίζεται ἀπεγνωσμένως ἐν τῷ Νομοθετικῷ νὰ πείσῃ τὴν Κυβέρνησιν ν' ἀλλάξῃ τακτικὴν. Εἰς τὴν ἀντιφώνησιν λ. χ. τοῦ 1894 λέγει ὀδυνηρῶς, ὅτι «ὁ λαὸς τῆς Κύπρου δὲν δύναται πλέον ἄνευ καταστροφῆς του ν' ἀποτῆναι τοὺς ἐξαντλητικωτάτους φόρους, πρὸς εἴσπραξιν τῶν ὁποίων μέγα μέρος τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας τῶν φορολογουμένων ἐδημοπρατήθη καταναγκαστικῶς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως». Κατ' Αὐγουστον τοῦ 1894 οἱ Κρασοχωρίται, συγκεντρωθέντες ἐν Πέρα Πεδίῳ, μετέβησαν ἐν διαδηλώσει πρὸς τὸν ἐν Τροόδει παραθερίζοντα Ἀρμοστήν (Σένταλ) καὶ ἐπέδωκαν αὐτῷ Ὑπόμνημα, διεκτραγωδοῦν τὴν οἰκτρὰν οἰκονομικὴν αὐτῶν κατάστασιν. Οὐδὲν ἐπιτυχόντες ὑπέβαλον νέον Ὑπόμνημα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1895. Εἰς τὴν ἀντιφώνησιν τοῦ ἔτους τούτου χαρακτηρίζεται ἡ κατάστασις «πλέον ἢ κρίσιμος... Εἰς παρομοίας περιστάσεις ἄλλαι κυβερνήσεις ἔρχονται αὐτόκλητοι εἰς βοήθειαν τοῦ λαοῦ». Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ! Ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ ἠρμηνεύετο ἀπλῶς ἡ δυσπραγία τῆς νήσου ὡς ὀφειλομένη «εἰς τὴν ὑποτίμησιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων της...». Ὡς θεραπεία δὲ τοῦ κακοῦ παρείχετο ἡ γνώμη τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν (Ἄρκουρ): «δὲν λέγω, ὅτι ἡ παρακμὴ τῆς Κύπρου ἔσται διαρκής. Ἐλπίζω τὸ ἐναντίον». Ὁ Ὑπουργὸς προκληθεὶς ὑπὸ βουλευτῶν κατηγορηματικῶς ἠρνήθη ἄρσιν ἢ μείωσιν τοῦ ὑποτελικοῦ φόρου (πλεονάσματος), ὡς ἠρνήθη πᾶσαν σκέψιν περὶ ἐκχωρίσεως τῆς νήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Συλλαλητήρια τοῦ 1895. Τὸ ἔναυσμα ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Συλλαλητηρίου τῶν Κρασοχωριτῶν. Ἐλαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς ἐρρίφθη ἐκ τῶν συζητήσεων τοῦ Κοινοβουλίου. Νέα λαϊκὴ ἀνάφλεξις, νέα καὶ πάλιν Συλλαλητήρια κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1895 εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Κύπρου, νέα φλογερὰ ἀγρεύσεις, ψηφίσματα καὶ . . . Ὑπόμνημα. Εἰς τὰ ψηφίσματα ἐτονίζοντο οἱ ἐθνικοὶ πόθοι, ἐζητεῖτο ἡ κατάργησις τοῦ ὑποτελικοῦ καὶ ἡ ἐλάττωσις τῆς φορολογίας. Ἐπιτροπεῖα ἐκ βουλευτῶν συνέταξε τὸ Ὑπόμνημα, ἐν τῷ ᾧ οἱ προτάσσονται οἱ ἐθνικοὶ πόθοι, ἀλλὰ μέχρις ἐκκληρώσεως αὐτῶν ζητεῖται θεραπεία τῆς ὑπαρχούσης «δεινῆς καταστάσεως». Ἀναλύεται τὸ βαρὺ τῆς φορολογίας καὶ συγκρίνεται αὕτη πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς προκατόχου Κυβερνή-

Ἁγία Σοφία, Λευκωσίας.

σεως, ἵνα ἀποδειχθῇ ἡ αὔξησις τῆς εἰς βαθμὸν μάλιστα δυσανάλογον πρὸς τοὺς πόρους τῆς χώρας. Καταγγέλλεται ὁ ὑποτελικὸς φόρος ὡς ἄδικος. Συνιστῶνται οἰκονομίαι εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ζητοῦνται βελτιώσεις φορολογικαὶ καὶ φοροτεχνικαί, συγκοινωνία τελειότερα, ἐπαρκῆς χορηγία εἰς τὴν Παιδείαν, ἀναδιοργάνωσις Ἀστυνομίας καὶ Διοικητικῶν Συμβουλίων, μείζων συμμετοχὴ τῶν Κυπρίων εἰς τὴν διοίκησιν (ὑπαλληλίαν καὶ ἐκτελεστικόν) μέχρι καὶ τῶν ἀνωτέρων θέσεων (πολιτικῶν, δικαστικῶν).

Ἐπανελήφθησαν καὶ πάλιν ὅλα τὰ παλαιὰ θέματα, ἵνα καὶ αὐτὸς μείνωσιν ἀνικανοποίητα, ἃν καὶ νέα τις ἐπὶ τὰ βελτίω ᾤθησις εἰς τὰ ἀπεικαστικὰ ἐν γένει ζητήματα ἐδόθη ὑπὸ τοῦ προσφάτου τότε ἀνεληθόντος εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἀποικιῶν Ἰωσήφ Τσάμπερλεϊν. Εἰς τὴν ἀπάντησίν του (27 Ἰουλίου 1896) προαναγγέλλει μελέτην κατασκευῆς ἄρδευτικῶν. Ὑποσημειοῖ τὴν ἀνάληψιν τοῦ τμήματος τῆς Γεωργίας ὑπὸ τοῦ Γενναδίου, τὰς γενομένας αὔξεις τῶν κονδυλίων διὰ δημόσια ἔργα καὶ παιδείαν. Τὸ ζήτημα τοῦ ὑποτελικοῦ γέμει, λέγει, δυσκολιών. Ἀρνεῖται, ὅτι ηἰδέθη ἡ φορολογία· θεωρεῖ δύσκολον τὴν πρόσληψιν ἰθαγενῶν εἰς τὰς ἀνωτέρας θέσεις διὰ τὰς ἀντιγωνίας τῶν δύο φύλων, καὶ, τελευτῶν ἀπαριθμεῖ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀγγλικῆς διοικήσεως. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1897 ἐτροποποίησε τὸ παλαιὸν διάταγμα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου, ὥστε ἀντὶ Ἐκτάκτων, ὡς ὠριζεν ἐκεῖνο, νὰ διορίζονται μονίμως πρόσθετα τρία ἰθαγενῶν μέλη. Ὁ Τσάμπερλεϊν ὡσαύτως παρέχει βραδύτερον δάνειον εἰς τὴν Κύπρον διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἄρδευτικῶν τῆς Μεσαορίας-μικρᾶς ἀτυχῶς χρησιμότητος ἀποδειχθέντα—τοῦ λιμένος Ἀμμοχώστου καὶ σιδηροδρόμου Ἀμμοχώστου—Λευκωσίας.

Ἐντασις ἀξιώσεως ἐλευθεριῶν. Ἡ φαύλη οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς χώρας ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε περίπου ἡ αὐτή, κυμαινομένη ἀπλῶς κατὰ τὰς εὐφορίας ἢ μὴ καὶ τὰς τιμὰς τῶν προϊόντων. Διοικητικῶς ὅμως τὰ πράγματα συνεχίζονται ἀναλλοίωτα. Τοῦτο ἐντείνει τὴν πεποίθησιν παρὰ τῷ λαῷ καὶ τοῖς πολιτευομένοις, ὅτι τὸ δραστικώτερον μέσον θεραπείας εἶνε ἡ ἀπόκτησις πραγματικῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, διὸ καὶ κατευθύνεται πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο μείζων καὶ ἐντονωτέρα δρᾶσις, ἐκ παραλλήλου πάντοτε πρὸς τὰς ἄλλας συνήθεις ἐνεργείας διὰ τὴν καλλιτέρευσιν τῆς καταστάσεως, αἱ ὁποῖαι διὰ τὸ ὁμοίομορφον πρὸς ὅσα ἄνω ἐξετέθησαν, παραλείπονται ἐνταῦθα.

Ἀπὸ τοῦ 1902 καὶ ἐντεῦθεν τὸ ζήτημα τῶν μειζόνων ἐλευθεριῶν εἰσάγεται σταθερώτερον εἰς τὰς ἀντιφωνήσεις καὶ συζητεῖται ζωηρότερον ἐν τῷ Νομοθετικῷ. Ἐν τῇ ἀντιφωνήσει τοῦ 1902 λέγεται: «κατεδηλώθη πλέον ἡ ἀνάγκη ἐπιτακτικώτερον, ὅπως χορηγηθῶσιν εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦτο εὐρύτερα δικαιώματα καὶ ἐξουσία, ἵνα ὁ λαὸς συμμετέχῃ ἐκτενέστερον εἰς τὰ τῆς διοικήσεώς του... Εἶνε κατάδηλον, ὅτι τὸ Συμβούλιον, ὡς

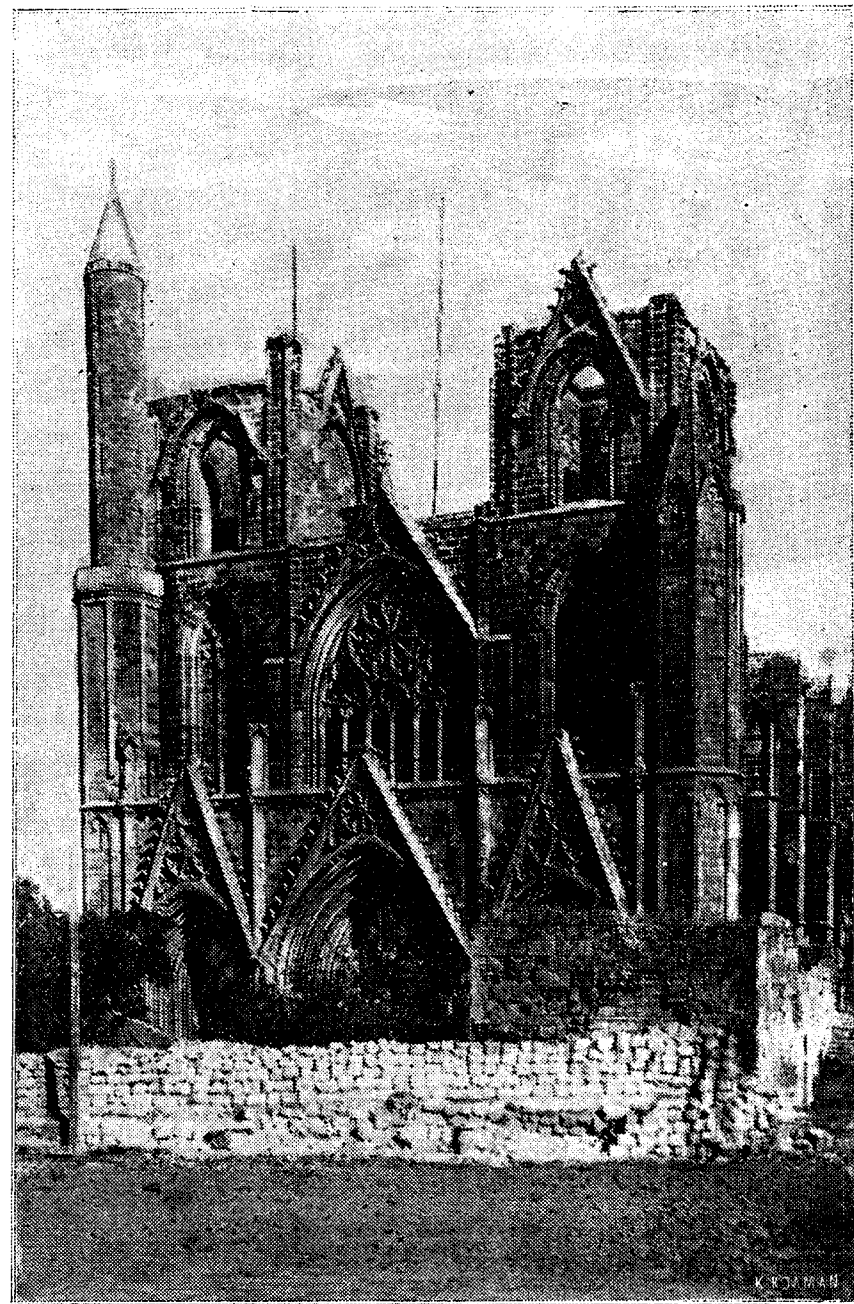

ἔχει τώρα, εἶνε ἀνίκανον νὰ συντελέσῃ τελειοφόρως διὰ θετικῆς ἐργασίας ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς καὶ εὐημερίας τῆς νήσου.» Ἡ κατεύθυνσις αὕτη ἐσυνεχίσθη καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη.

Προκλήσεις Τσάμπερλεϊν. Κατὰ Μάϊον τοῦ 1902, γενομένη ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τῆς συνήθους συζητήσεως ἐπὶ τοῦ ἐπιδόματος διὰ τὴν κάλυψιν τοῦ κυπριακοῦ ἐλλείμματος, ὁ Τσάμπερλεϊν (Ὶπ. ῚΑπ.), μετεχειρίσθη λίαν πικρὸν γλῶσσαν κατὰ τῶν κυπριακῶν ζητημάτων καὶ τῶν Κυπρίων ἐν γένει. Ὁμολογεῖ μὲν ἄφ' ἐνός, ὅτι «αἱ κατὰ τὴν κατοχὴν δοθεῖσαι ὑποσχέσεις δὲν ἐξεπληρώθησαν», ἀλλὰ κατηγορεῖ καὶ τοὺς Κυπρίους ὡς στερουμένους δημοσίου φρονήματος, διὰ τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠδύνατο «νὰ προτείνῃ εἰς τὴν Βουλὴν ἐπίδομα.» Προσεπαθήσαμεν νὰ πείσωμεν αὐτούς, λέγει, νὰ μεριμνήσωσι πρὸς προστασίαν τῶν Ὶρχαιοτήτων, ἀλλ' ἠρνήθησαν. Οὗτος ἦτο ὁ λόγος, ἔφ' οὗ ὁ Ὶπουργὸς ἐσχημάτισε τὴν γνώμην περὶ ἐλλείψεως δημοσίου φρονήματος; Τὸ γεγονός εἶνε, ὅτι οἱ Κύπριοι ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσιν οἰονδήποτε νόμον μὴ ἀπαγορεύοντα τὴν ἐξαγωγὴν τῶν Ὶρχαιοτήτων. Τοῦτο ἄλλως ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν περαιτέρω λεχθέντων τοῦ Ὶπουργοῦ. «Πολλὰ τούτων θὰ ἐκινδύνουν ν' ἀπολεσθῶσιν, ἐκτὸς ἐὰν μετεφέροντο, παρανόμως ὁπωςδήποτε, εἰς τινὰ εὐρωπαϊκὴν χώραν». Διὰ τὸ πλεόνασμα εἶπεν: «ἡμεῖς παρελάβομεν τὴν νήσον ὑποκειμένην εἰς αὐτό.» Ὅσα ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος εἶπε, θὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ.

Ὅπωςδήποτε αἱ προκλήσεις αὗται ἤγειραν θύελλαν ἐν Κύπρῳ. Ἐντὸς τοῦ Νομοθετικοῦ ψηφίσματα καὶ ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Ὶπουργοῦ. Ἐξω ὁ λαὸς κατέφυγεν αὐθις εἰς τὰ συλλαλητήρια καὶ ψηφίσματά του, ζωηρῶς ἀποδοκιμάζων καὶ ἀναιρῶν τὸν Ὶπουργὸν δι' ὅσα ἄδικα καὶ πειρακτικὰ εἶπεν. Οἱ βουλευταὶ συνέταξαν καὶ ἐπέβαλον μακρὸν Ὶπόμνημα (Φεβρουάριος 1903) σταλὲν εἰς τὸν Ὶπουργὸν καὶ τὰς Βουλὰς. Τοῦτο περιεστράφη εἰς τὸ πλεόνασμα, τὰς ἀρχαιότητας καὶ τὸ ἐθνικόν. Διὰ πρώτην φορὰν οἱ Κύπριοι ἐπικαλοῦνται τὴν σχετικὴν διάταξιν τῆς Συνθήκης, δυνάμει τῆς ὁποίας ἡ Ὶγγλία καὶ οὐχὶ ἡ Κύπρος εἶνε ὑπόχρεως. (Ἐν τῇ προσηγηθείσῃ ἐν τῷ Νομοθετικῷ συζητήσει ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης ὁ Ὶρχιγραμματεὺς Γιὰγκ ἀπαντῶν εἶπε: συνελήφθη ἐπὶ τέλος ὁ ταῦρος ἀπὸ τὰ κέρατα). Ὡς πρὸς τὴν μομφὴν διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐνδιαφέροντος διὰ τὰς Ὶρχαιότητας ὑποδεικνύεται ὁ ἄνω ἤδη διατυπωθεὶς ἰσχυρότατος λόγος, ἀποδεικνύων τούναντίον μέγα καὶ εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς Κύπρου.

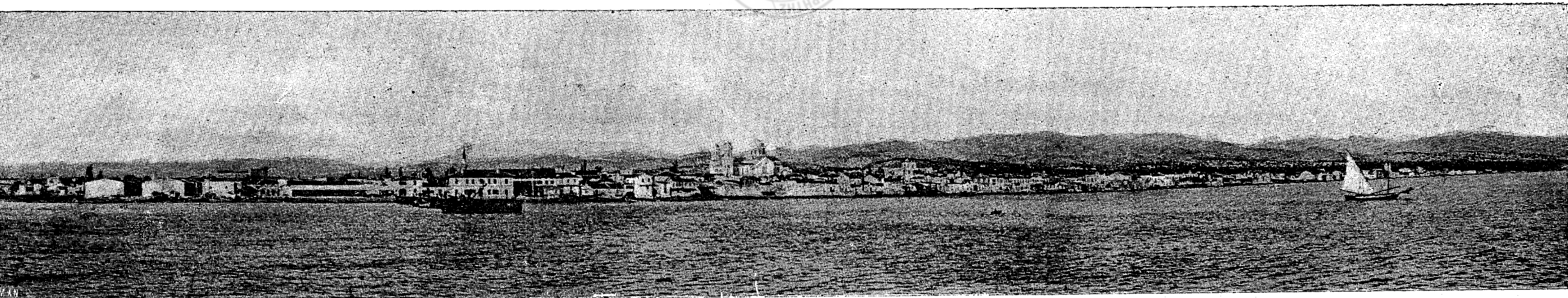
Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διαβημάτων τούτων ὑπῆρξε, συνεργήσαντος ἐντόμως καὶ τοῦ ἀρμοστοῦ Κίγκ Χάρμον, ὅτι μετὰ τινὰ χρόνον ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἀνέλαβε μονίμως 50 χιλ. λ. ἐκ τῶν 93 χιλ. κατασταστάντος οὕτω καὶ τοῦ προὑπολογισμοῦ τῆς νήσου ἀνεξαρτήτου. Πᾶν ἐφεξῆς πλεόνασμα θὰ διετίθετο ἐν τῷ τόπῳ, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἔλλειμμα αὐτὸν πάλιν θὰ ἐπεβά-

Ὶγ. Νικόλαος, Ὶμμοχόστου.

Λάρναξ

Λεμεσός

ρυνε. Τὸ ἐντεῦθεν πλεονέκτημα εἶναι φανερόν. Ἡ χώρα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδιώξη τὴν αὔξησιν τῶν προσόδων τῆς ἀφόβως, διότι τὰ πλεονάσματα θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς κοινωφελῆ ἔργα. Ἄτυχως ἡ κυβέρνησις εἶρε μεθόδους ἀξίσεως τῶν διοικητικῶν δαπανῶν, ἀφ' ὧν πρῶτιστα ὠφελοῦνται οἱ Ἄγγλοι τακτικοί, ἀλλὰ καὶ ἔκτακτοι υπάλληλοι—διότι καὶ ἡ μέθοδος αὕτη, διὰ τῆς συχνῆς μετακλίσεως εἰδικῶν, ἐσυστηματοποιήθη κατὰ τοὺς τελευταίους ἰδίᾳ καιροῦς.

Νέα κίνησις δι' ἐλευθερίας. Ἐναντι τῆς τοιαύτης ἀδιορθώτου καταστάσεως οἱ βουλευταὶ κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα νὰ λάβωσι μίαν ἀποφασιστικὴν πλέον στάσιν, ἀξιοῦντες ἢ νὰ δοθῶσι πραγματικώτεροι ἐλευθερία, ἢ νὰ λείψῃ καὶ αὕτη ἡ ὑπάρχουσα συνταγματικὴ παρωδία τοῦ Νομοθετικοῦ. Τὴν 1 Δεκεμβρίου τοῦ 1911 ἐπέδωκαν οὗτοι εἰς τὸν Ἄρμοσθην Ἐπόμνημα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔλεγον, ὅτι μαζὺ μὲ τὴν διευθέτησιν (τῆς ἀναλείψεως ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας τῶν 50 χ. λ.) ἤλπίζον, «ὅτι θὰ παρείχετο εἰς τὸ Νομοθετικὸν κατ' ἀναπόδραστον λογικὴν ἀνάγκην ἐλευθερία περὶ τὴν διάθεσιν τῶν δημοσίων προσόδων. Ὁ τόπος, ἀποκτῆσας ἤδη πολιτικὴν ὀριμότητα, ἀξιοῖ... αὐτὸς δὲ καὶ διὰ τὰ ἐλλείμματα ὑπόλογος... νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπρέπουσαν καὶ σύμφωνον πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν οικονομικὴν χειραφέτησιν.» Ζητεῖται συνεπῶς, 1^{ον}) ἡ ἀναλογία τῶν ἑλληνικῶν πρὸς τὰ μουσουλμανικὰ μέλη ἀπὸ 3 : 1 νὰ μεταβληθῇ εἰς 4 : 1, κατὰ τὴν σύγχρονον ἀναλογίαν τῶν οἰκείων πληθυσμῶν· 2^{ον}) νὰ μὴ παρακάθηνται ἐπίσημα μέλη· 3^{ον}) μείζονα πρόσληψιν τῶν ἰθαγενῶν καὶ κατ' ἀναλογίαν τῶν πληθυσμῶν εἰς τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Ὑποδεικνύονται κατόπιν δικαστικαὶ βελτιώσεις, ἐνίσχυσις παιδείας, γεωργίας κ.λ.π. συνήθη.

Ὁ Ἄρμοσθης (Ἄμιλτον Γκούλδ Ἄδαμς), χωρὶς νὰ ὑποβάλλῃ καὶ προκαλέσῃ τὴν γνώμην τοῦ ὑπουργοῦ, ὡς εἰς παρομοίας περιπτώσεις κατὰ κανόνα συνέβαινε, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ κατ' αὐτὸν ἡ βραδύτης τῆς ἀπαντήσεως «ἐκληφθῇ ὡς σημαίνουσα, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἤδη ἐμελέτα τὴν ἐν προσεχεῖ μέλλοντι πιθανότητα ἀκολουθήσεως πολιτείας ἄλλης...» ἔσπευσε ν' ἀπαντήσῃ τὴν 10 Ἰανουαρίου 1912, ἀρνούμενος γενικῶς. «Ἄν ἐγίνοντο δεκταί, ἔγραφεν, αἱ ἀξιώσεις τῶν ἑλληνικῶν μελῶν, ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία θὰ ἐξέφευγε τῶν χειρῶν τῆς βρεττανικῆς Κυβερνήσεως, ἐν ᾧ προδήλως διὰ τῆς Συνθήκης ἢ Τουρκία ἐνόει, ὅπως ἡ Μεγάλη Βρετανία, ἀπ' εὐθείας αὕτη αὕτη, διαχειρίζεται τὰς ὑποθέσεις τῆς νήσου καὶ τοῦτο ἐνόουν ἀμφοτέρω τὰ μέρη». Ἡ ἀτυχῆς Συνθήκη τοῦ 1878 ἦτο τὸ διηνεκὲς κώλυμα διὰ πᾶν ὅτι δὲν ἔπραττε καλὸν καὶ γενναῖον ἡ Ἀγγλία διὰ τὸν κυπριακὸν λαόν!

Οἱ βουλευταὶ ἐν ἀγανακτήσει ἀνταπήντησαν, ὅτι ἡ φράσις «ὁ Σουλτᾶνος συνήνεσεν εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῆς Κύπρου, ὅπως αὕτη κατέχεται καὶ

διοικῆται ὑπ' αὐτῆς» οὐδαμῶς ἀφορᾷ εἰς τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως. Ἐπι-
καλοῦνται πρὸς τοῦτο καὶ τὴν γνώμην τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κατὰ
τὸ 1882 Λόρδου Γράνβιλ ἀπαντήσαντος, εἰς μίαν ἀπόπειραν παρεμβά-
σεως τῆς Τουρκίας, ὅτι ἡ νῆσος «ταρεχωρήθη πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς
Α. Μ. χωρὶς νὰ ἀφειθῆ κανὲν δικαίωμα παρεμβάσεως εἰς τὴν Ὑψ. Πύλιν
ὡς πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἡ Ἀγγλία θὰ ἠδύνατο νὰ κανονίσῃ τὰ
τῆς διοικήσεως.»

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν (Λουδοβίκος Ἀρκουρ) δι' ἐγγράφου του
τῆς 27 Μαρτίου 1912 ἐνέκρινε καθ' ὅλα τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀρμοστοῦ.

Καὶ πάλιν ἡ λαϊκὴ ἀγανάκτησις ἐκστᾷ εἰς συλλαλητήρια καὶ ψηφί-
σματα, καταρτισμὸν Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία πάλιν μετὰ τὴν σειρὰν
τῆς ὑποβάλλει (19 Μαΐου 1912) τὰ ψηφίσματα καὶ τὰ συνοδεύει μετὰ ἰδικόν
τῆς ὑπόμνημα, μετὰ παράκλησιν νὰ διαβιβασθῶσι πάντα εἰς τὸν ὑπουργόν,
«διότι ὁ λαὸς ἀπηύδησε πλέον καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ θέσῃ τὰ ζητήματα ταῦτα
ἐνώπιον τῆς βρετανικῆς Κυβερνήσεως. Οἱ βουλευταὶ ὑπέβαλον παραίτη-
σιν, ἀλλ' ἐπανεξελέγησαν οἱ ἴδιοι, εἰς ἔνδειξιν ἐμμονῆς τοῦ λαοῦ εἰς τὸ
ζήτημα τοῦτο.

Ἀνάπαυλα. Ὡς ἄλλοτε ἡ νίκη τῶν Φιλελευθέρων ἐπῆλθε θεὸς ἀπὸ
μηχανῆς, διαλύσας τὴν τότε ὀξείαν κρίσιν, οὕτω καὶ τώρα ἡ ἔκρηξις τῶν
πολέμων τοῦ Αἴμου καὶ ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς αὐτοὺς ἀπερρό-
φησεν ὅλην τὴν προσοχὴν καὶ δύναμιν τῶν Κυπρίων εἰς ἐπικουρίαν τοῦ
ἐθνικοῦ ἀγῶνος. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν εὐρωπαϊκὸς διηύθυνε καὶ συνε-
κέντρωσε τὴν κυπριακὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ἐπικαίρου στιγμῆς
πρὸς ἐπιδιώξιν τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, καὶ μόνον μετὰ τὴν εἰς τοῦτο
ἀποτυχίαν ἐπανῆλθεν εἰς τὰ παλαιὰ αὐτοῦ θέματα, ἀλλὰ μετὰ ἐντατικωτέραν
ἀπαίτησιν πλήρους αὐτοδιοικήσεως. Τὰ σχετικὰ διαβήματα τοῦ 1922, 1924
καὶ τὸ τελευταῖον τοῦ 1929, τὸ καταλήξαν εἰς ἀποστολὴν ἐιδικῆς Πρεσβείας
εἰς τὸ Λονδῖνον, θὰ ἐκτεθῶσι λεπτομερέστερον εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον,
διότι εἶνε τὰ μέγιστα συνδεδεμένα μετὰ τὴν ἐθνικὴν δρᾶσιν, ἐναλλασσόμενα,
ἐκ τῆς δυναμικῆς φορᾶς, ἡ ὁποία καὶ μεταβάλλει τὸ ἐν εἰς τὸ ἄλλο ἐντὸς
στενοῦ χρόνου ἐπιδιώξεώς των.

Β'. Ἐθνικὴ δρᾶσις.

Ὁ κυπριακὸς λαὸς, ὁ διατηρήσας ἀναμέσον τόσῳ μεγάλων ὄσῳ καὶ
δεινῶν περιπετειῶν ἄσβεστον καὶ ἀκοίμητον τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ αἶσθημα καὶ
ὑπ' αὐτὸ ἔτι τὸ φίμωτρον καὶ τὴν σπάθην τῆς τυραννίας, ἐπόμενον ἦτο
νὰ ἐκσπίσῃ εἰς εὐκαιρον ἢ ἄκαιρον διαλάλησίν του, εὐθὺς μόλις τὸ φίμω-
τρον ἀφηρέθη ἀπὸ τὸ στόμα του καὶ ἡ σπάθη ἐμακρύνθη ἀπὸ τῆς κεφα-
λῆς του. Ὁ Ἐθνάρχης του σεμνοπρεπῶς ἀλλὰ καὶ εὐπαρορησιάστως ἠγγήθη
εἰς τὸ κήρυγμα αὐτό, ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ πρώτου Ἀρμοστοῦ. Ὁ δὲ λαὸς

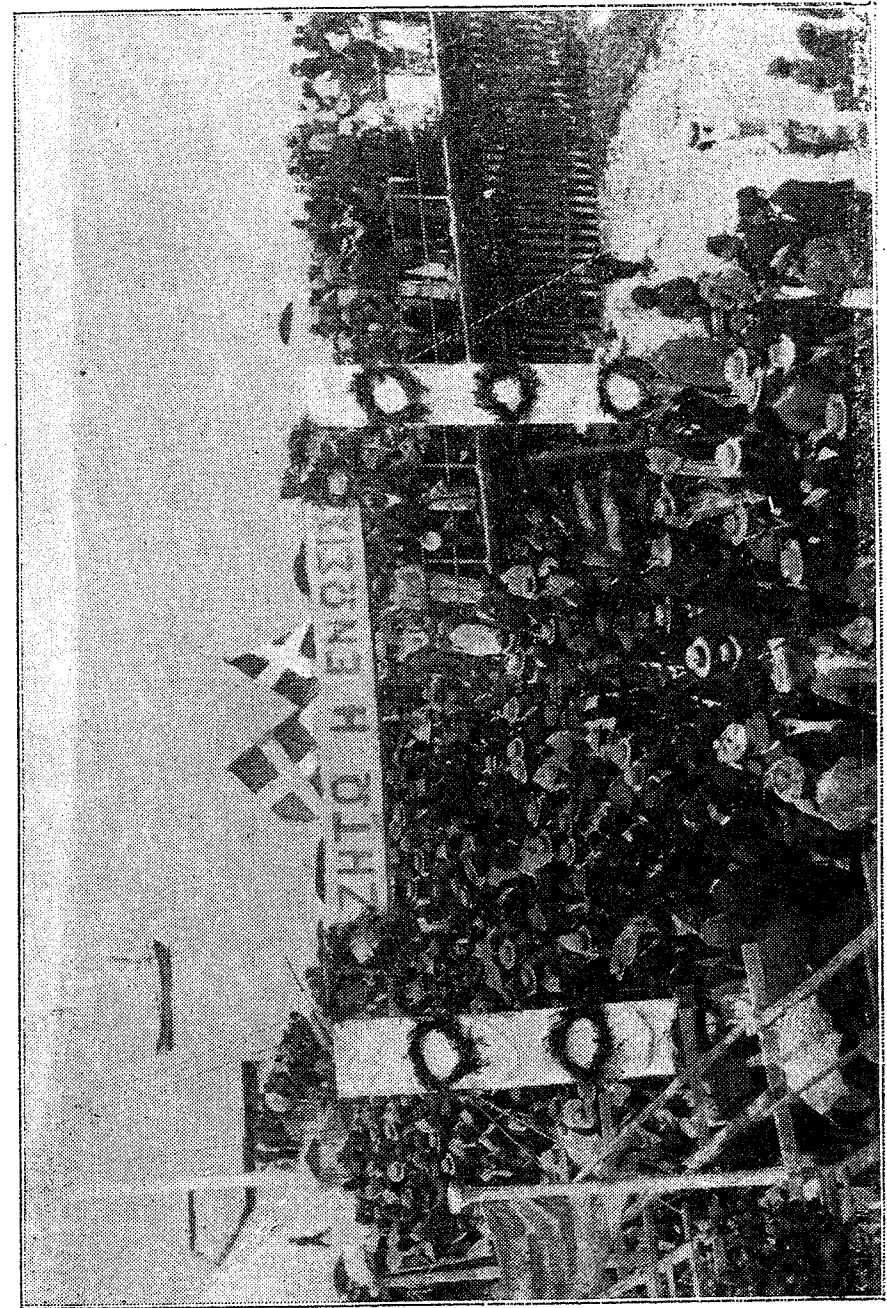
ἔκτοτε, οἶονεὶ ἐκδικούμενος τὸ παρελθόν, δὲν εὐρίσκει ἀρκούσας τὰς εὐκαι-
ρίας νὰ ἐκδηλῆ τοῦτο, ἄν καὶ πράγματι στιγμὴ δὲν παρέχεται καὶ τρόπος
κανεὶς δὲν τοῦ διαφεύγει εἰς τὸ νὰ ἐπιδεικνύῃ τὴν ἐθνικότητά του καὶ νὰ
ἐργάζεται μετὰ τελικὸν σκοπὸν ἱερὸν καὶ περιπόθητον τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ
ἀποκατάστασιν. Ἐν πλήρει δὲ ὢν ἐπιγνώσει τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ προ-
γράμματος, τῆς ἀνασυντάξεως τουτέστι τοῦ ὅλου γένους εἰς μίαν πολιτείαν
καὶ τῆς συμπαράλαβῆς πασῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς ἓν ἐλεύθερον
κράτος, τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν ταυτίζει μετὰ τῆς ἐνώσεως τῆς
νήσου τοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἦδη ἀπὸ τῆς κατοχῆς καὶ ἐντεῦθεν, εὐτυχί-
σας νὰ ἔχη ἀρκετὴν ἐλευθερίαν, ζῆ, κινεῖται, φέρεται, ὡς ἐὰν ἦτο πραγμα-
τικὸν μέλος τῆς Ἑλλάδος, παρακολουθῶν, συγκινούμενος καὶ συμποῶν,
ἐνθουσιῶν καὶ συγχαίρων, βοηθῶν καὶ συμπαρᾶτων, ἀναλόγως τῶν περι-
στάσεων καὶ βῆμα πρὸς βῆμα, πρὸς σύμπαντα τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ εἰδικώ-
τερον πρὸς τὸ τούτου ἡγούμενον ἑλληνικὸν κράτος. Ὁ τι ἐνταῦθα ὁμως προ-
βάλλει ὡς λίαν δύσκολον εἶνε ἡ ἐπαρκὴς περιγραφὴ τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ δρᾶ-
σεως εἰς πάσας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας, καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς προετά-
χθησαν αἱ ὀλίγαι ἄνω γενικαὶ γραμμαί, προορισθεῖσαι εἰς τὸ νὰ καλύψωσι
τὰ ἀναπόφευκτα χύσματα τῆς ἐν λόγοις περιγραφῆς ἐνὸς αἰσθήματος, τὸ
ὁποῖον δὲν εἶνε ποσῶς μικρὸν ἢ ψυχρὸν, καὶ ὅταν ἔτι διατελεῖ ἐν σιγῇ καὶ
φαίνεται ἐφηρησυχάζον. Δύσκολος προσέτι εἶνε ἡ παρακολούθησις του πρὸς
περιγραφὴν εἰς τὰς πολλαπλᾶς καὶ ποικίλας ἐκφάνσεις καὶ λειτουργίας
αὐτοῦ ἀνὰ τὸν καθ' ἡμέραν βίον τοῦ λαοῦ. Ὁ ἱερεὺς εἰς τὰς τακτικὰς καὶ
συνήθεις ἱεροτελεστείας του ἔχει πλήρη συνείδησιν, καὶ τὸ ἐκκλησιασμῆ
του φρίσσει, ὅταν ἐκεῖνος ψάλλει, σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου, νίκας τοῖς
εὐσεβέσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος. Ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ καθ' ἡμέραν
διδασκαλίᾳ του ἐντὸς τῶν τεσσάρων τοίχων τῆς αἰθούσης τοῦ Σχολείου
ποτίζει ὡς ἐν μυστηρίῳ τὸ ἐθνικὸν νᾶμα εἰς τὰς διψώσας ψυχὰς τῶν παι-
δίων. Ἡ ἄφωνος σημαία, ὑψουμένη ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, Σχολείων, Γυ-
μναστηρίων κλπ., φωνεῖ περισσότερον καὶ ἰσχυρότερον πάσης λάλου γλώσ-
σης καὶ βροντώδους φωνῆς. Ἀλλὰ καὶ πόσα ἄλλα; Κατ' ἀνάγκην ἐπομένως
ἡ περιγραφὴ θὰ περιορισθῇ εἰς τὰς ὁμαδικὰς μᾶλλον ἐκδηλώσεις καὶ τὴν
πολιτικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ δρᾶσεως, καὶ
ταῦτα πάλιν κατ' ἐπιλογὴν, κατὰ τὴν γενικὴν ἐν τῇ προκειμένῃ πραγμα-
τεία τηρηθεῖσαν ἁρχήν.

Προόμια. Ὡς ἤδη ἐλέχθη ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τῆς κατοχῆς ὁ
λαὸς, μὴ ἱκανοποιηθεὶς εἰς τὰς διαφορὰς προσδοκίας του, ἤρξατο δεικνύων
τὴν δυσφορίαν αὐτοῦ, προβαίνων εἰς παράπονα καὶ παραστάσεις διὰ τὴν κα-
τάστασιν, ἀλλὰ καὶ προβάλλον ταυτοχρόνως τὰς ἐθνικὰς αὐτοῦ βλέψεις καὶ
ἀξιώσεις, μᾶλλον ὁμως εἰσέτι ἀορίστως καὶ μετ' ἀποβλέψεως μόνον εἰς τὸ
μέλλον. Κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν αἱ ἐθνικαὶ βλέψεις τῶν Κυπρίων οὐ

μόνον εἶρον ἀπήχησιν εἰς Ἀγγλίαν, ἀλλὰ καὶ παρεθαρρύνθησαν καὶ προωθήθησαν μέχρι τοῦ ἀδυνάτου ἐκεῖθεν. Εἰς τοὺς μνησθέντας ἤδη προεκλογικούς του ἀγῶνας ὁ Γλάδστων ἐν Σκωτία (1879) ἔλεγε πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς του: «Οἱ Κύπριοι ἀποστρέφονται τὴν ἀγγλικὴν Ἀρχήν, ἐναγωνίως δὲ παραδοκοῦσι τὴν ὥραν, καθ' ἣν θὰ ἐνωθῶσι πρὸς τοὺς ὁμαίμονας καὶ ὁμοθρήσκους ἀδελφούς των. Οἱ Κύπριοι ἔχουσι τὰς αὐτὰς ἠθικὰς ὁρμάς, ἅς καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι ἀφ' οὗ δὲ ἡ Ἀγγλία ἠναγκάσθη νὰ στέρξῃ εἰς τὴν ἐνωσιν τῶν Ἰονίων Νήσων πρὸς τὴν Ἑλλάδα, εἶνε ἐπόμενον, ὅτι οὐδὲ τῶν Κυπρίων τὸ ἐθνικὸν φρόνημα θὰ δυνηθῇ νὰ περιστείλῃ ἐν τῷ μέλλοντι... Ὁ τρόπος, δι' οὗ κατελήφθη ἡ Κύπρος, εἶνε ἐπαίσχυντος.» Τοιαῦται ἀγορεύσεις δὲν ἐγίνοντο ὑπὸ μόνου τοῦ Γλάδστωνος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιτελῶν τοῦ Κόμματος τῶν Φιλελευθέρων. Ἐννοεῖται δὲ πόσον ἐξήπτον τὴν εὐξέπτον φυσικῶς φαντασίαν τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ σχηματίζῃ πρόωρα ὄνειρα.

Ἐθνικὴ ἀλληλεγγύη. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ παρεσχέθη εἰς τὴν Κύπρον εὐκαιρία νὰ δεῖξῃ πόσῳ ἰσχυρὸν ἦτο ἐν αὐτῇ τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης. Δυστροπούσης τῆς Τουρκίας νὰ παραχωρήσῃ, κατὰ τὴν Συνθήκην τοῦ Βερολίνου, τὴν Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, αὕτη προέβη εἰς ἐπιστράτευσιν (1880). Ἐχουσα δ' ἀνάγκην ἡμιόνων προέβη εἰς εἰδικὴν ἀποστολὴν εἰς Κύπρον πρὸς ἀγορὰν ἐνὸς ποσοῦ. Ἡ παρουσία ἐνταῦθα Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν παρέσχεν ἀφορμὴν πανηγυρικῶν ἐκδηλώσεων ὑποδοχῆς καὶ περιποιήσεως ὑπὸ τὴν μᾶλλον ἔντονον ἐθνικὴν χροιάν. Λόγοι καὶ ποιήματα ἐνθουσιώδη ἐξεφωνήθησαν εἰς τιμητικὸν δεῖπνον. Ἐκ τῶν 250 ἐκλεγεισῶν ἡμιόνων αἱ 107 ἐδωρήθησαν, 150 ἐθελονταὶ ἠκολούθησαν τοὺς ἀπελθόντας ἀξιωματικούς, ὁ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος (Σωφρόνιος) ἔγραψεν εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον Α', «ἡ Κύπρος συναισθανομένη τὴν τε ἀλληλεγγύην καὶ τὸ καθῆκον πρὸς τὴν Μητέρα Ἑλλάδα, σπεύδει νὰ συντελέσῃ κατ' ἐλάχιστον εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ἔργου.»

Πρῶτα διαβήματα.—Πρῶται ἀπογοητεύσεις. Μαζὺ μὲ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς νίκης τῶν Φιλελευθέρων ἀπέστειλαν, ὡς ἤδη ἐλέχθη, πολλὰ συγχαρητήρια τηλεγραφήματα οἱ Κύπριοι πρὸς τὸν Γλάδστων, εἰς τὰ ὁποῖα ταῦτοχρόνως διευτύπουσαν τὰς ἐνωτικὰς ἀξιώσεις των. Ἡ γενικὴ ἀπάντησις του (19 Ἀπριλίου τοῦ 1881) ἦτο, «ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μ. διακαῶς ποθεῖ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Κύπρου, ἀλλὰ δέον οἱ κάτοικοι ν' ἀναμνησθῶσιν, ὅτι ἡ νῆσος κρατεῖται διὰ συμβάσεως μετὰ τῆς Πύλης, ὡς μέλος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Παρόμοιαι προτάσεις παραβιάζουσαι τὴν Συνθήκην δὲν δύνανται νὰ συζητηθῶσιν.» Ἡ ἀπογοήτευσίς τῶν Κυπρίων ὑπῆρξε μεγάλη βεβαίως, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀπελπιστικὴ καὶ τοῦτο ὀφείλετο εἰς αὐτὸν πάλιν τὸν Γλάδστων. Ἀγορεύων οὗτος ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ (1881) ἔλεγεν: «Οἱ Λόρδοι Πάλμestρων καὶ Ρῶσσελ, ἐφ' οἷς εἰκότως

Ἐθνικὴ διαδήλωσις.

σεμνύνεται ἡ Ἀγγλία, δὲν ἐδίστασαν νὰ παραδώσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἑπτάνησον. Διὰ τοιούτου ἔργου, φρονιμοτάτου καὶ δικαιοτάτου, ἐπαγίωσαν ἔτι μᾶλλον τὴν παλαιὰν ἰδέαν περὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀμερολήψιας τῆς Μ. Βρεττανίας, τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ζητημάτων. Τοιαύτην ἔξοχον θέσιν δυσκόλως θὰ καταλάβωμεν εἰς τὸ μέλλον. Ἐφ' ὅσον ἐγὼ μένω ἐν τῇ ἀρχῇ, θὰ μοχθήσω παντὶ σθένει, ὅπως ἀποκαταστήσω βαθμηδὸν τῆς πατρίδος μου τὴν ὑπόληψιν, ὅτι πιστὴ μένουσα εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον, ἐπιθυμεῖ νὰ πραγματευῆται τὰ τε ἴδια καὶ τὰ ἀλλότρια ἐπιήσοις ὄροις.» Ὁ Γλάδστον ἦτο συνήθως γοιφώδης εἰς τὰς ὁμιλίαις του. Αἱ ἄνω περικοπαὶ δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὑπόδειγμα. Τὸ Κοινοβούλιον βεβαίως ἔμεινεν ἱκανοποιημένον ὡς πρὸς τὴν μὴ ὑπαρξίν κινδύνου ἀπολείας τῆς Κύπρου. Ἀλλὰ καὶ οἱ Κύπριοι ἠρμήνευσαν τοὺς αὐτοὺς λόγους ὡς εἰς ἄκρον φερέλιπιδας. Διὸ καὶ πάλιν τῷ 1882 ὁ λαὸς, ὑποβάλλων τὰ ὑπομνήματα εἰς τὸν ὑπουργὸν (ἴδε προηγούμενον κεφάλαιον), ἔγραψεν: «ὁ λαὸς τῆς Κύπρου, γνώστης τῆς ἱστορίας του, οὐδέποτε ἐπαύσατο ἔχων ἐν νῷ, ὅτι εἰσὶν Ἕλληνες· βασιζόμενος δὲ ἐπὶ τῆς μεγαλοψυχίας τοῦ ἀγγλικοῦ Ἔθνους καὶ τῆς **Κυβερνήσεως** τῆς Α. Μ. ἐλπίζει, ὅτι, ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι οἱ πόθοι του θὰ τύχωσιν εὐμενοῦς προσοχῆς. Θεωρεῖ συνεπῶς καθήκον νὰ ἐπαναλάβῃ... ὅτι ὁ μόνος του πόθος καὶ ἡ μόνη του ἐλπίς τοῦ μέλλοντος εἶνε ἡ μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος Ἑνωσις.» Ἐπ' αὐτῷ, ἠτις κατήντησεν ἔκτοτε στερεότυπος, ὅσον καὶ ἡ κωφότης τοῦ πρὸς ὃν ἀπευθύνεται.

Συνέχεια ἀδιάπτωτος. Ὁ λαὸς κυμαίνεται μὲν ὡς πρὸς τὰς ἐλπίδας καὶ προβλέψεις, κραταιοῦται ὅμως εἰς ἐπιμονὴν καὶ ἱκανοποιεῖται τρόπον τινὰ μὲ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐπιδείξεις τῆς ἐθνικῆς του ζωῆς καὶ ἀντλεῖ ἀπὸ τούτων ἰσχυρότερα ἐν συνεχείᾳ ἐλατήρια. Ὁ τύπος, ὁ ἄμβων, ἡ διδασκαλικὴ ἔδρα, τὰ βήματα τῶν Συλλόγων, αἱ ἐθνικαὶ πανηγύρεις εἶνε τὸ στόμιον τοῦ ἐθνικοῦ πολυβόλου, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐκρήγνυνται τῆς ἐθνικῆς τοῦ λαοῦ πυρᾶς αἱ φλόγες. Μόνον τὸ Νομοθετικὸν σιγᾷ ἀκόμη. Ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τε τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν κυβερνητικῶν μελῶν ὡς ἐν εἶδος μεγάλης προκλήσεως πᾶσα τυχὸν ὑψωσις ἐθνικῆς φωνῆς ἐν αὐτῷ. Τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον εἰκονίζει πιστῶς τὴν ἐν αὐτῷ σιωπηλῶς κρατοῦσαν κατάστασιν.

Ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 1883 ὁ Μητροπολίτης Κιτίου Κυπριανός, ἀγορευῶν καὶ προτείνων τὴν κατάργησιν τῆς δεκάτης, ἀνέφερεν ὡς ἐπιχείρημα, ὅτι τοῦτο ἔπραξεν ἤδη ἡ Ἑλλάς. Ἡ προφορὰ καὶ μόνη τοῦ ὀνόματος τῆς Ἑλλάδος ἐξηρέθισε τὰ ἐπίσημα μέλη, ὡς τὸ κόκκινο μαντῆλι τὸν ταῦρον, καὶ ἐγεσθῆς ὁ ἀρχιλογιστὴς Σουτέγγαν προέβη εἰς σκαιὰς ὑβρεῖς κατὰ τῆς ἀθώας Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες βουλευταὶ ἔμειναν κατάπληκτοι, ἂν μὴ καὶ περιδεῖς. Ἀποπειραθεῖς ἐν τούτοις εἰς ἕξ αὐτῶν νὰ ὁμιλήσῃ καὶ μόλις εἰπὼν τὴν φράσιν, ὅτι ὁ συνδέων τὴν Κύπρον μετὰ τῆς Ἑλλάδος δεσμὸς εἶνε

ιερός... ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρμοστοῦ εἰς τὴν τάξιν καὶ ἔκλεισε τὸ ἐπεισόδιον, συγερσάντων τῶν Ἑλλήνων βουλευτῶν.

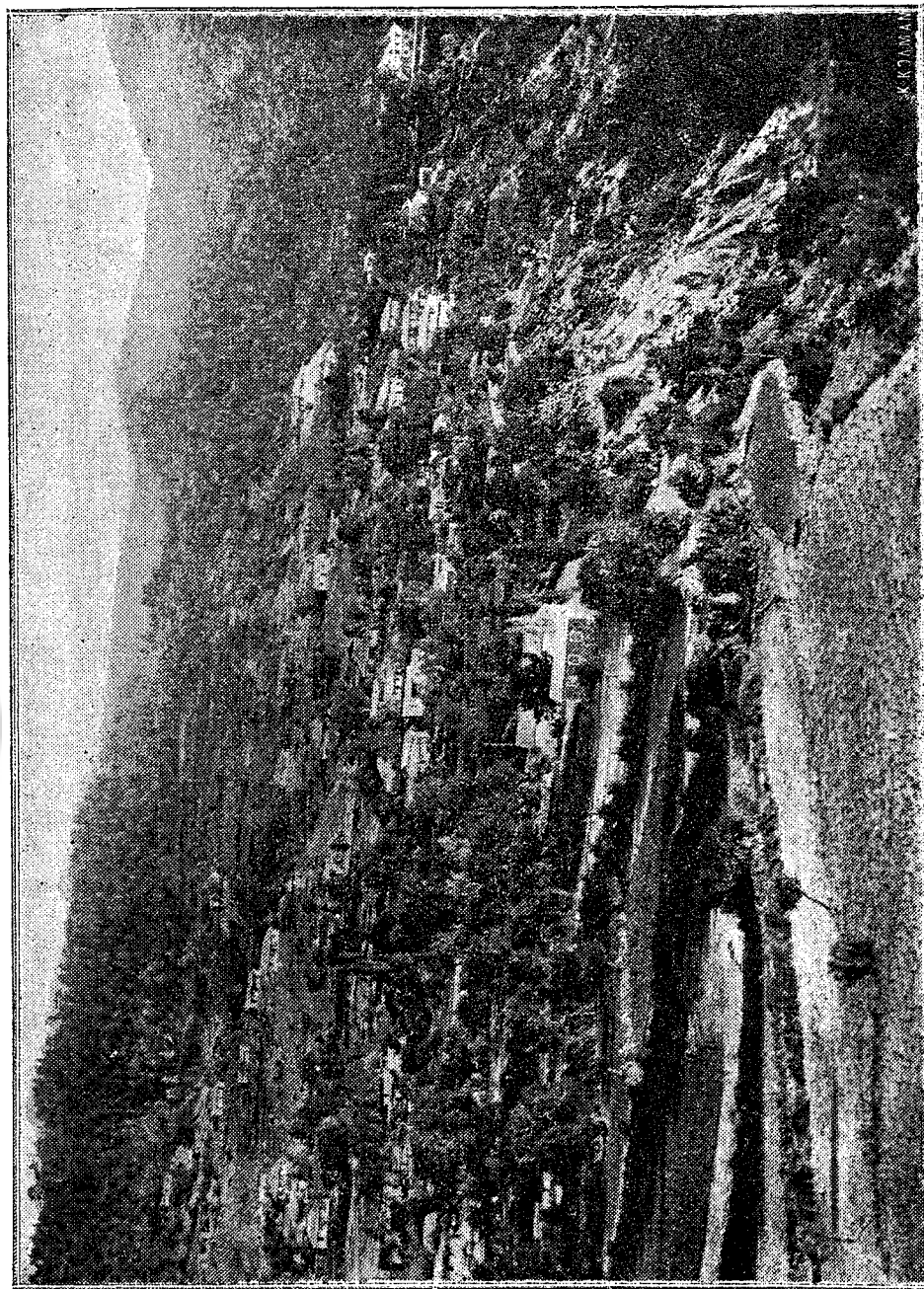
Ἀνδρέας Θεμιστοκλέους. Ὁ Σχολάρχης Λεμεσοῦ, ὁ σεβαστὸς ἀνὰ τὴν Κύπρον ἐθνοδιδάσκαλος Ἀνδρέας Θεμιστοκλέους, ἀπέστειλε, μόλις ἐγνώσθη τὸ ἐπεισόδιον, εἰς τὸν Σουτέγχα προκλητικὴν ἐπιστολὴν πρὸς μονομαχίαν, καλέσας αὐτὸν «οὐχὶ ἀντάξιον τέκνον τῆς εὐγενεῖς Ἀλβιῶνος». Ὁ Σουτέγχα μὲ τὴν σειράν του ἐσίγησεν.

Ἀποστολὴ τοῦ 1889. Εἶνε ἤδη γνωστὰ ἀπὸ τῆς ἄλλης αὐτῶν ἀπόψεως τὰ κατὰ τὰ συλλαλητήρια τοῦ 1889 καὶ τὴν μετάβασιν εἰς Λονδίνον εἰδικῆς Ἀποστολῆς. Εἰς τὰ συλλαλητήρια καὶ τὰ ψηφίσματα προετάσσετο τὸ ἐθνικὸν ζήτημα. Καὶ τὸ ὑπόμνημα δὲ τῆς Ἀποστολῆς ἤρχιζεν: ὁ «λαὸς, καίπερ μὴ λησιμονῶν τὴν καταγωγὴν καὶ τὰς παραδόσεις του καὶ τολμῶν ν' ἀποβλέπῃ πάντοτε εἰς ἓν ἐθνικὸν μέλλον...» Ἡ ἐν Αἰγύπτῳ κυπριακὴ Ἀδελφότης, ἡ Ἐταιρεία ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ οἱ Φοιτηταὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐνθουσιωδῶς ἐπεκούρησαν εἰς τὸ κυπριακὸν τοῦτο κίνημα, συγχαρόντες ἀφ' ἑνὸς τοὺς Κυπρίους, ἀποστείλαντες δ' ἐξ ἄλλου (οἱ Φοιτηταὶ) ἐκκλήσεις εἰς τὸν Πρόεδρον τοῦ Κοινοβουλίου καὶ τὸν Γλάδστονα.

Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1895-6. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῆς ἡρωϊκῆς ἀδελφῆς νήσου συνεκίνησε βαθύτατα τὸν κυπριακὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἐνθουσιωδῶς ἠτοιμάσθη δι' ἐράνου καὶ ἐθελοντίας. Ἡ Κυβέρνησις ἔλαβε μέτρα ἀπαγορευτικά, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τύπους. Καὶ αἱ μὲν εἰσφοραὶ ἐστάλησαν, ἐθελονταὶ δὲ δὲν προέλαβον, ἐκτὸς ὀλίγων ν' ἀπέλθωσιν. Μεταξὺ ὅμως τῶν ἐξ Ἑλλάδος κατελθόντων εἰς Κρήτην Φοιτητῶν ὑπῆρξαν καί τινες Κύπριοι, διακόψαντες τὰς σπουδὰς των οἱ φιλοπάτριδες ἐκεῖνοι νέοι.

Ἑλληνο-τουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. Ἐξαλλος ἐνθουσιασμὸς κατέλαβε τοὺς Κυπρίους, ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ ἀτυχοῦς τούτου πολέμου. Παρὰ τὸ βραχὺ τῆς διαρκείας του, γενναῖαι εἰσφοραὶ ἐγένοντο, ἀθροοὶ δ' οἱ ἐθελονταὶ ἐν μέσῳ συγκινητικῶν σκηνῶν ἀνεχώρησαν διὰ τὸ μέτωπον, περὶ τοὺς χιλίους. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν θὰ ἐπολλαπλασιαζέτο, ἂν διετίθεντο περισσότερα μέσα καὶ δὲν ἤγενετο ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ δεχθῆ περισσότερους. Ἡ θλίψις τῶν μὴ διευκολυνομένων ν' ἀπέλθωσιν ἦτο ἀπεριόρατος. Οἱ Κύπριοι ἐθελονταὶ, ἂν καὶ ἀνάσκητοι καὶ ἄπειροι εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὄπλου, διεκρίθησαν, κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐκθέσεις, διὰ τὴν πειθαρχικότητα, τὴν ἀντοχὴν καὶ τὸ θάρρος των.

Οἱ Κύπριοι τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου ἐκεῖνου ἐπένθησαν ὡς ἰδίαν συμφορὰν, ἀλλὰ καὶ ἐπανηγύρισαν τὴν ἐπακολουθίσασαν αὐτονομίαν τῆς Κρήτης, ὡς ἐὰν ἠϋτονομεῖτο ἡ ἰδία αὐτῶν πατρίς. Ἦτο ἄλλως τὸ τελευταῖον τοῦτο καὶ σχετικὴ τις ἀνακούφισις τῆς ἀπὸ τοῦ ἀτυχοῦς πολέμου μεγάλης αὐτῶν θλίψεως. Ἡ καὶ πρὸς τὴν ἐπελθοῦσαν ταύτην συμφορὰν ἔμπρακτος συμπάθεια τῶν Κνπρίων ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἀποστολῆς

Πάφους—Θέρετρον ἐπὶ Τροόδου.

βοηθημάτων εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις πρόσφυγας Θεσσαλοὺς, φερόντας τὴν ἐπιχειμένην καὶ γενομένην κατάληψιν τῆς πατρίδος των ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἀθλητισμός-Ἐθνισμός. Μικρὰ τὴς ἀθλητικῆς κίνησις ἐπέχεν ἀπὸ ἐτῶν ἤδη ἐν Κύπρῳ, ἀλλ' οἱ ὑποκινηταὶ τῆς, παρ' ὅλον τὸν ὑπερ' αὐτῆς ἐνθουσιασμόν, δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ ἐφελκύσωσι τὴν γενικὴν συμπάθειαν καὶ ἀρωγὴν τοῦ κοινοῦ. Ἡ ὀργάνωσις καὶ τέλεισι τῶν πρώτων Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων ἐν τῷ Γαλαθναϊκῷ σταδίῳ, ἔδωκεν ἰσχυρὰν ὄψιν εἰς τὸ εὐρύτερον ἀφυπνιζόμενον πλέον φιλαθλητικὸν πνεῦμα τοῦ λαοῦ, διότι τὸ τοιοῦτο σὺν τοῖς ἄλλοις συνεδέετο τόσῳ περιλάμπρῳ μὲ τὸν ἑλληνικὸν ἐθνικὸν βίον. Οἱ Γυμναστικοὶ Σύλλογοι αὐξάνονται τὸν ἀριθμὸν καὶ ἰσχυροποιοῦνται ὑπὸ νέων προσηλύτων καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ μᾶλλον διστακτικοῦ ὅμως εἰσέτι κοινοῦ. Τὴν 3 καὶ 4 Φεβρουαρίου τοῦ 1896 τελοῦνται, κοινῇ συμμετοχῇ πάντων τῶν Γυμναστικῶν Συλλόγων, τὰ πρῶτα Παγκύπρια. Τὰ δευτέρῃ γίνονται κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς Διακαινισίμου, ἧτις καὶ καθιεροῦται πλέον ἢ ὀριστικῇ διὰ τὴν τέλει τῶν ἐποχῆ. Τὰ Παγκύπρια εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς λαμβάνουσιν ἐθνικὴν χροιάν. Τελοῦνται κατὰ σειράν ἐν μιᾷ τῶν μεγαλητέρων πόλεων, ὅπου πανταχόρην συρρέει ὁ κόσμος. Ἐπὶ τοῦ Γυμναστηρίου κυματίζει ἡ ἑλληνικὴ σημαία, ἧτις ἀναβιβάζεται καὶ καταβιβάζεται διὰ τιμητικῶν ὀμβολῶν. Τὴν ἑναρξιν τῶν ἀγῶνων καθαγιάζει εἰς Ἀρχιερεὺς. Ἐνθουσιώδης ρήτωρ καὶ ἐθνικὸς κῆρυξ προενοουσιάζει τὰ πλήθη καὶ τοὺς ἀθλητάς. Δεξιώσεις, εὐωχίαι, πανηγυρικαὶ ὀμιλίαι ποικίλλουσι τὰς ἑορτάς. Πανηγυρικὴ ἀπονομὴ βραβείων. Τὸ Κοινὸν βαθμηδὸν υἱοθετεῖ καὶ αἰσθάνεται εἰς βάθος ἐντὸς τοῦ τὴν πανήγυριν τόσῳ ὡς ἐκπολιτιστικὴν, ὅσῳ καὶ ὡς ἐθνικὴν μετρίχει ἀθρόως καὶ ὑπερηφανεύεται δι' αὐτήν. Ὁ ἀθλητικὸς κόσμος τῆς Κύπρου συναγωνίζεται διὰ τὸν κότινον μετ' ἄλλων Ἑλλήνων ἀθλητῶν, εἴτε ἐν Κύπρῳ, εἴτε ἐν Ἑλλάδι ἢ ἐν Αἰγύπτῳ. Τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα τῆς ἐνώσεως τῶν Πανελλήνων εἰς τὸ αὐτὸ στάδιον ἀναγεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ λαοῦ. Ἐφέτος τελοῦνται τὰ εἰκοστὰ Παγκύπρια. Οἱ Σύλλογοι ἔχουσιν ὥραϊα Γυμναστήρια καὶ εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον αὐτάρχεις οικονομικῶς. Τὰ Γυμναστήρια συχνάζονται καὶ διὰ τὰ ἄλλα, τὰ νεώτερα ἀθλήματα. Κερδίζουσιν ἀπὸ τούτων ζωὴν, ἴσως ὅμως εἰς βάρος ἐν μέρει τοῦ κλασικοῦ ἀθλητισμοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο ἀφορᾷ, τοὺς εἰδήμονας. Ὁ τι ἀφορᾷ, εἰς τὴν παροῦσαν συγγραφὴν, ἐσκιαγραφῆθη ἄνω ἐν ἀδραῖς ἀπλαῖς πάντῃ γραμμαῖς, ἀλλὰ εἰς πίστιν ἐξ ὀλοκλήρου τῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἀναπτύξεως τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας τῶν τέκνων του ρεμβάζων βλέπει τὸν ἴδιον μέγαν ἐθνικὸν ἀγῶνα, καὶ εἰς τὸν στέφανον τῶν νικητῶν ὄνειροπολεῖ τὴν ἑαυτοῦ τελικὴν στέφιν.

Τὸ ἐθνικὸν ἐν τῷ Νομοθετικῷ. Ἡ τοιαύτη διαρκὴς ἀνακίνησις τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐπήνεγκεν εἰς μὲν τοὺς κυβερνῶντας

σχετικὴν ἐξοικείωσιν, εἰς δὲ τοὺς πολιτευομένους τὸ θάρρος νὰ φέρωσι τοῦτο καὶ ἐντὸς τοῦ Νομοθετικοῦ πλέον. Τῷ 1903 κατορθώθη νὰ περιληφθῇ ἐν τῇ ἀντιφρονήσει ρητὴ διατύπωσις ἐνώσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τοῦτο ἐπετεύχθη, διότι ἔλειπε κατὰ τὴν ὥραν τῆς ψηφοφορίας ἐν ἐπίσημον μέλος. Ἐπίσης καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ἕλληνες βουλευταί, παρατηρήσαντες, ὅτι ἔλειπε καὶ πάλιν ἐπίσημον μέλος, εἰσήγαγον ἐν σπουδῇ τὴν σχετικὴν παράγραφον, ἀπέσχον πάσης συζητήσεως καὶ οὕτως ἐπέτυχον νὰ ψηφισθῇ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ λείποντος. Ἐκτοτε συχνάκις μακροὶ καὶ ὑπὸ ποιήλας ἀφορμὰς καὶ περιστάσεις γίνονται συζητήσεις ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος καὶ ἐν τῷ Νομοθετικῷ.

Ἐπὶ τῶν λεχθέντων ὑπὸ Τσάμπερλεϊν. Εἶνε γνωστὴ ἤδη ἡ ἀγορευσις ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τοῦ Τσάμπερλεϊν (1899) ὡς πρὸς τὰς ἄλλας αὐτῆς ἀπόψεις καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν βουλευτῶν διαβήματα. Ἐνταῦθα θὰ προστεθῶσι τὰ εἰς τὸ ἐθνικὸν ζήτημα ἀφορῶντα. «Ἐπεβλήθη ἡ γνώμη, εἶπεν ὁ ὑπουργός, ἵνα ἡ Κύπρος δοθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἀμφιβάλω, ὅτι ἀπὸ τινος ἀπόψεως θὰ ἀνταπεκρίνετο τοῦτο πρὸς τὰ αἰσθήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου· ἀλλὰ δὲν ἔχω λόγους νὰ πιστεύω, ὅτι θ' ἔδρηστοῦντο οἱ Μωαμεθανοί. Δὲν εἶμαι βέβαιος, ἂν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησι, τὰς οἰκονομικὰς δυσχερείας, ὑφ' ἃς θὰ ἐτίθεντο, θὰ ἀντεστήμιζον αἱ αἰσθηματικαὶ αὐτῶν βλέψεις». (Γέλωτες-ἐπευφημίαι). Ἐν Κύπρῳ ὁ τύπος καὶ Σωματεῖα τινὰ μόνον προεδρευόμενα ὑπὸ τοῦ Ν. Καταλάνου, διεμαρτυρήθησαν τότε. Ὁ λαὸς ἀτυχῶς εὗρίσκετο διχασμένος καὶ ἀπεροφημένος ἀπὸ τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν ζήτημα. Ἐν ἔτει 1902 ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς ἐπανέλαβεν: «ἀμφιβάλω, ἂν τοῦτο (ἡ Ἐνωσις) θὰ ἐτύγγανε τῆς γενικῆς ἐπιδοκμασίας ἐν Κύπρῳ. Ὁλ' ἠδύνατο ἀρὰ γε ἡ Ἑλλὰς νὰ καταβάλλῃ 30 χιλ. λ. ἑτησίως; διότι ὁ φόρος θὰ ἐξηκολούθει νὰ καταβάλληται. Ἡ Κύπρος θὰ εἶχε προστάτιδα πτωχὴν σχετικῶς ἀντὶ πλουσίας χώρας.» Ὁ λαὸς εἶχεν ἤδη ἐπανακτῆσαι τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην του ἀπὸ τῆς ἐπιλύσεως τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ ἐξηγέρθη σύσσωμος. Εἰς τὸ Νομοθετικὸν εἰσάγεται εἰδικὸν ψήφισμα μομφῆς κατ' αὐτοῦ «δι' ὅσας ἐξεστόμεσεν ἀνακριβείας» καὶ ζωηρῶς συζητεῖται, ἵνα ἀπορριφθῇ βεβαίως διὰ τοῦ ἀγγλο-τουρκικοῦ συνδυασμοῦ. Εἰς τὸ Ὑπόμνημα τῶν βουλευτῶν (γνώπτων ἤδη) ἐγράφετο: «Πᾶσα ἐκφραζομένη ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἀκραιφνοῦς καὶ γενικοῦ πόθου τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως αὐτῶν μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην κατ' αὐτῶν προσβολήν. Ἐὰν δ' ἐπεθύμουν αἱ Ἀρχαὶ νὰ βάλωσιν ὑπὸ δοκμασίαν τὸ γνήσιον τοῦ πόθου τούτου, δὲν ἔχουσιν ἢ νὰ ζητήσωσι τὴν ἐπὶ τούτου γνώμην τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ καὶ θὰ ἔχωσι τόσας καταφατικὰς ἀπαντήσεις, ὅσοι εἶνε οἱ Ἕλληνες Κύπριοι τῆς Νήσου. Ἐὰν ἐμπόδια ὑπὲρ τὰς δυνάμεις ἡμῶν κωλύουσι τὴν προσέγγισιν τῆς ἠδλογημένης ἡμέρας τῆς ἐνώσεως ἡμῶν, φρονοῦμεν ὅμως, ὅτι τὰ

ἐθνικὰ ἡμῶν αἰσθήματα καὶ αἱ βλέψεις ἦσαν ἄξια μείζονος σεβασμοῦ ἐπὶ τῶν κυβερνώντων ἡμᾶς... (ὁ κυπριακὸς λαὸς) οὐδέποτε ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ εὐκαιρία, χωρὶς νὰ δηλώσῃ παρηγορία, ὅτι οὔτε τὰ πλοῦτη τῆς προστατρίας θαμβοῦσιν αὐτόν, οὔτε ἡ πτωχεία τῆς Ἑλλάδος τὸν φοβίζει, ἀλλ' ὅτι ὁ μόνος αὐτοῦ πόθος, τὸ μόνον ὄνειρον εἶνε ἡ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνωσις, ἣν ἀπεκδέχεται ὡς τίχιστα παρὰ τοῦ μεγάλου καὶ γενναίου φρονος ἀγγλικοῦ Ἔθνους.

Ἡ λίαν ζωηρὰ ἐν τῷ Νομοθετικῷ πολεμικὴ καὶ ἡ ἀνάλογος ἀπήχησις ταύτης παρὰ τῷ λαῷ, ἡ ἰσχυροτέρα ἐπιχειρηματολογία εἰς τε τὰς ἀγορεύσεις τῶν βουλευτῶν καὶ τὸ Ὑπόμνημα αὐτῶν, ἕως καὶ ἡ ὠρίμανσις μερικῶν θεμάτων, ἐπήνεγκε τροπὴν τινὰ ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἀποικίων, ὡς πρὸς τε τὸν ὑποτελικὸν φόρον (ἴδε προηγούμενα) καὶ ἄλλα τινὰ (προστασίαν τῶν Ἀρχαιοτήτων, ἐκπαιδευτικὸν νόμον κ.τ.τ.) ἐπακολουθήσαντα.

Λάκκον ὄρυξε... Ἄλλ' ἐν Κύπρῳ προΐστατο τῆς Κυβερνήσεως αὐτοκρατορικώτατος τύπος, ὁ Χαίηνες Σμίθ, ὅστις ἀντέδρα διὰ παντὸς θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου τρόπου. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ραδιοργῶν ἀπροκαλύπτως προσεπάθει γενικῶς νὰ δημιουργήσῃ ἐχθρικὸν ρῆγμα μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων βουλευτῶν, ὥθησε τούτους εἰδικῶς εἰς τὸ νὰ προτείνωσι ψήφισμα ἐπιστροφῆς τῆς Κύπρου εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐν ἣ περιπτώσει κατελείπετο αὕτη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ στάσις τῆς κυβερνητικῆς παρατάξεως ἐδηλώθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς. Τὰ ἑλληνικὰ μέλη ὠμίλησαν μετ' εὐλαβείας διὰ τὰ ἐθνικὰ αἰσθήματα τῶν συναδέλφων των. Τὰ πρὸς αὐτῶν ἀθρόα ἐστράφησαν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν υἰοθέτησιν τοῦ ψηφίσματος· ὁ Ἀρμοστής ἐφαίνετο, ὅτι ἐκάθητο διαρκῶς ἐπὶ ἀκανθῶν. Ἰδίᾳ δὲ ὅτε ἀνεγινώσκετο μέρος τῆς ἐπισήμου ἐκθέσεώς του, ἐν ἣ συγκρίνων οὗτος τὴν ἀγγλικὴν πρὸς τὴν τουρκικὴν διοίκησιν, περιέγραφε καὶ ἐχαρκτηρίζε τὴν τελευταίαν ὡς τὴν πλέον ἐν τῷ κόσμῳ διεφθαρμένην, οἱ μὲν Ὄθωμανοὶ βουλευταὶ κατάπληκτοι ἠγωνίων, πότε θὰ ἐτελείωνεν ἡ ἀναφερομένη μακρὰ σειρὰ τῶν δορυμνῶν κατηγοριῶν τοῦ Ἀρμοστοῦ, οὗτος δὲ, ἐν ἔτι μείζονι ἀγωνίᾳ διατελῶν, ἀνέβαλε τὴν συνεδρίαν, καθ' ἣν στιγμὴν ἠρωτάτο: «εἰς αὐτὴν τὴν διοίκησιν θέλετε, Ἐξοχώτατε, νὰ ἐπαναφέρετε τὴν Κύπρον;

Ἡ μακρὰ ἐπὶ τοῦ ψηφίσματος συζήτησις παρέσχεν εἰς τὸν Ἀρμοστήν τὸν ἐπαρκῆ χρόνον νὰ προκαλέσῃ ὑπουργικὴν γνωμοδότησιν, ἣν καὶ ἀνέγνωσε πρὸ τῆς ἐπικειμένης ψηφοφορίας. Ἡ ἀπάντησις ἀνεφέρτετο εἰς τὸ σχετικὸν ἀρθρον τῆς Συνθήκης μετὰ τὴν Τουρκίαν, ἐὰν ἐπληροῦντο οἱ σχετικοὶ ὅροι τῆς ληξιπροθέσμου Συνθήκης. Ὡς γνωστὸν ὅμως, ἡ Συνθήκη οὐδαμοῦ ρητῶς ὁμιλεῖ περὶ ἐπιτροπῆς, τοῦτο δ' εἶχον ἤδη ἀναπτύξῃ οἱ Ἕλληνες βουλευταί. Ἄλλ' ὅπως δήποτε τὰ ἠνωμένα ἔβου μετὰ τῶν γιᾶς ἰσοφάρισαν τὰ ὄχι, τὸ δὲ ὀργίλως ἀπαγγελθὲν γιᾶς τοῦ Ἀρμοστοῦ, μετὰ

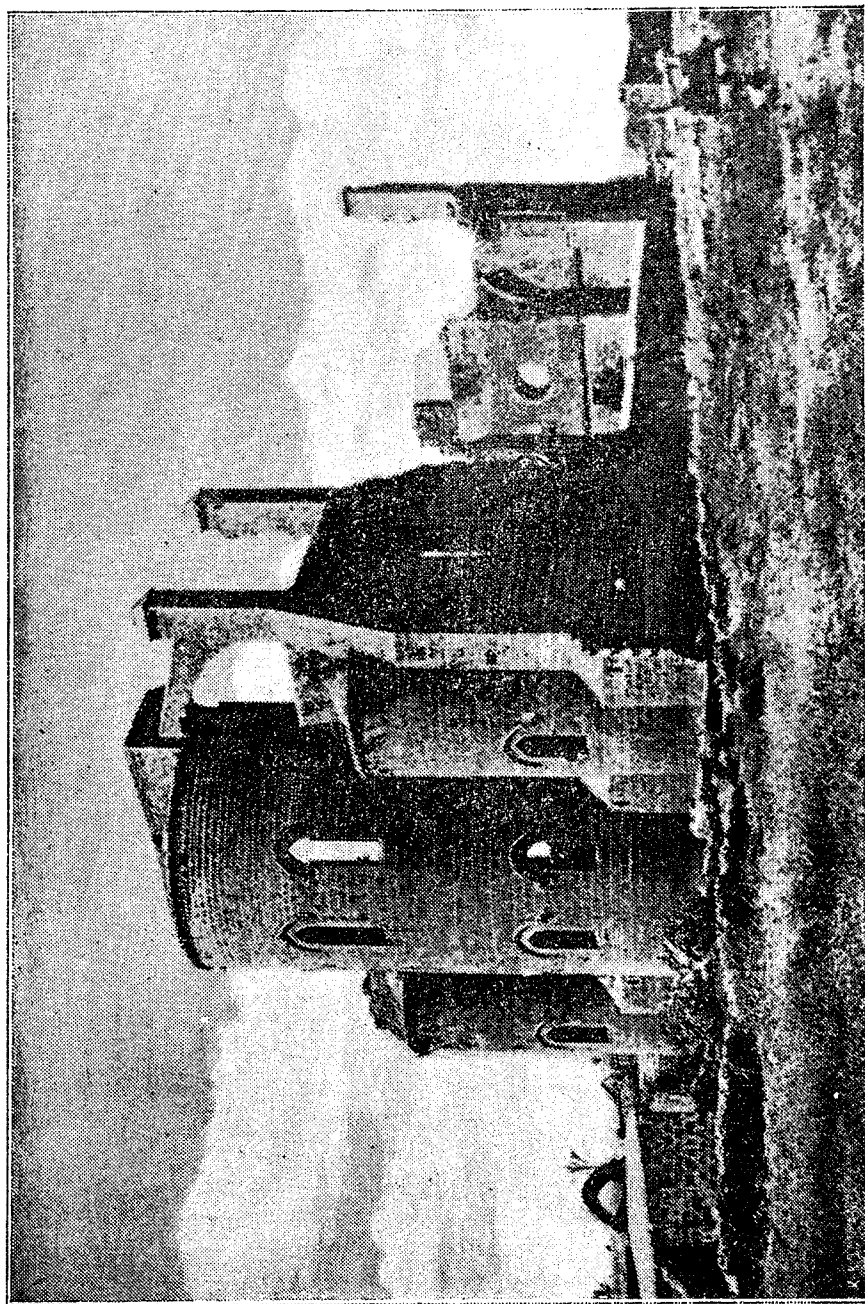
σπουδῆς καταλιπόντος τὴν ἔδραν καὶ δογμαίως ἐξεληθόντος τῆς αἰθούσης, ἔδωκε τὴν νικῶσαν, ὑπὸ τὰς σχελιαστικὰς ἀναφωνήσεις βουλευτῶν (Ἑλλήνων) καὶ ἀκροατῶν, αἴσχος, αἴσχος!

Τὴν μεταξὺ τοῦ Σμιθ καὶ τῶν βουλευτῶν σφοδροτέραν ὁσημέραι καθισταμένην κρίσιν κατέπαυσεν ἡ ἀφιξίς τοῦ νέου Ἀρμοστοῦ Κίγκ Χάρμαν, προσωπικῶς συντελέσαντος εἰς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ ὑποτελικοῦ, ὡς καὶ τῶν ἄλλων μνησθέντων πρὸς ὠφέλειαν τῆς νήσου. Ἡ ἀρμοστεία αὐτοῦ ὑπῆρξε μία τῶν καλλιτέρων.

Εἰς τὰ γνωστὰ ἤδη διαβήματα τῶν ἐτῶν 1911-12 ἀνεμίχθη βεβαίως καὶ τὸ ἐνωτικόν, ἀλλ' ὡς ὑπόμνησις καὶ αὐθις τοῦ παρόντος δι' ἀπαίτησιν εἰς τὸ μέλλον. Τὸ κύριον θέμα ἦν αἱ πολιτικαὶ ἐλευθερίαι ὡς μέσον βελτιώσεως πνευματικῆς καὶ ὕλικῆς.

Πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Ὀλυμπόν. Ἐν ἔτει 1912-13 ἅπασα ἡ προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ ἐστράφη πρὸς τὸν τὰς δειράδας τοῦ Ὀλυμποῦ νικηφόρος ὑπερβαίνοντα ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ ἔσπευσεν οὗτος ν' ἀποστείλῃ ἐπειγόντως τοὺς ἐθελοντάς του, ἵνα μετέσχωσι τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου. Ἡ Κύπρος θὰ ἐπεστρατεύετο κυριολεκτικῶς, ἂν ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἤρνεϊτο νὰ δεχθῆ μέγαν ὄγκον ἀνασκήτων ἀνδρῶν. Ἔρανοι συνεχεῖς καὶ γενναῖοι ἐνηργοῦντο καὶ ἀπεστέλλοντο εἰς Ἑλλάδα. Τὸ ἀπελευθερωθὲν ἔδαφος ἐποτίσθη καὶ ὑπὸ κυπριακοῦ αἵματος. Ἐν Ἡπείρῳ, ἐκτὸς ἄλλων, ἔπεσεν ἡρωϊκῶς καὶ ὁ δικαίως ὡς ἐθνικὸς τῆς Κύπρου ἥρως τιμηθεὶς Χριστοδουλος Σῶλος, Δήμαρχος Λεμεσοῦ καὶ βουλευτής, δραμῶν καὶ καταταγείς ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης, ὁμοῦ καὶ μετὰ ἄλλων πολιτευομένων ἡγηθέντων τῆς μεταβάσεως τῶν ἐθελοντῶν εἰς Ἑλλάδα. Ἡ ἑλληνικὴ νίκη ἐωρτάσθη ἐν Κύπρῳ μεγαλοπρεπῶς καὶ ἐνθουσιωδῶς. Τὸ ἐθνικὸν φρόνημα ἐκραταιώθη καὶ αἱ ἐλπίδες ἀνεπετρόθησαν. Οἱ χθὲς δοῦλοι καὶ ἀπηλπισμένοι ἀδελφοὶ ἠλευθερώθησαν, διατὶ δὲν θὰ ἠλευθεροῦτο καὶ ἡ Κύπρος; Ἡ Ἑλλάς, μικρότερα καὶ ἀσθενεστέρα, ἀπέβη ἐλευθερώτρια μεγάλου ὄγκου ὑποδούλων Ἑλλήνων, διατὶ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κύπρου; Ταῦτα ἐσκέπτετο ὁ λαὸς καὶ διῆγεν ἀληθῶς εὐτυχεῖς ψυχικῶς ἡμέρας.

Ὁ μέγας πόλεμος τοῦ 1914. Ἀλλὰ ταχέως ἐπῆλθεν ὁ μέγας εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἐξ ἀρχῆς, ὅτι θὰ ἐπηρέαζε καὶ τὴν τῆς Κύπρου θέσιν. Ἡ Ἑλλάς, μείνασα ἐν ἐπιφυλακῇ, βραδύτερον δὲ καὶ διαχαιρῆσα, ἐλύπει διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο καὶ δὲν παρεῖχεν εἰς τὸν κυπριακὸν λαὸν εὐκαιρίαν δράσεως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Καὶ ὅτε βραδύτερον ἡ Ἑλλάς ἀνεμίχθη εἰς τὸν πόλεμον, ἡ Κύπρος ὀλίγον σχετικῶς μετέσχεν. Δέκα καὶ πέντε ἄλλως χιλιάδες Κυπρίων ὑπῆρξον ἤδη ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν. Ἐξ

Ἅγιος Γεώργιος, Ἀμμοχώστου.

ἀντιθέτου εἶχεν ἐσωτερικὰ ἰδικὰ τῆς νέα μεγάλα προβλήματα ἤδη ν' ἀντιμετωπίσῃ, νέαν προσαρμογὴν νὰ ρυθμίσῃ.

Προσάρτησις-Προσαρμογὴ. Ἡ κήρυξις πολέμου μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας κατ' ἀνάγκην συνεπῆγεν ἀκύρωσιν πάσης προηγουμένης συμμαχικῆς μεταξὺ αὐτῶν συνθήκης. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ τοῦ 1878. Διὰ βασιλικοῦ Διατάγματος τῆς 5 Νοεμβρίου 1914, κοινοποιηθέντος ἐπισήμως διὰ τῶν Διοικητῶν εἰς τὸν λαὸν τῆς Κύπρου, ἐκηρύττετο ἡ ἐν λόγῳ Συνθήκη ἄκυρος, ἡ δὲ Κύπρος προσηρτάτο εἰς τὴν βρεττανικὴν Ἐπικρατίαν «ἵνα ἡ πρέπουσα γένηται πρόνοια διὰ τὴν διακυβέρνησιν καὶ προστασίαν αὐτῆς.» Τὸ αἰφνίδιον τῆς ριζικῆς ταύτης μεταβολῆς καὶ τὸ μέγεθος, ὅσω καὶ ἀβέβαιον τοῦ ἀποτελέσματος τῶν μόνις ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῶν εὐρισκομένων εἰσέτι γιγαντιαίων γεγονότων, ἐπόμενον ἦτο, ὅτι θὰ συνεκίνουν βαθύτατα τὸν κυπριακὸν λαὸν καὶ θὰ τὸν ἔφερον εἰς ποιὰν τινα ἀμηχανίαν ὡς πρὸς τὴν νέαν προσαρμογὴν του. Οἱ ἠγέται αὐτοῦ ἐπροτίμησαν τὴν ὡς εὐκολωτέραν παρουσιαζομένην κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, καὶ τὴν 8 Νοεμβρίου 1914 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, Κύριλλος Β', μετὰ τῶν βουλευτῶν ὑπέβαλον διὰ τοῦ Ἀρμοστοῦ εἰς τὸν Ὑπουργὸν τὸ ἐξῆς ἔγγραφον: «Ἐπὶ τῇ ἐπισήμῳ ἀναγγελίᾳ τῆς προσαρτήσεως τῆς Πατρίδος ἡμῶν εἰς τὸ ἀγγλικὸν Κράτος, δραττόμεθα τῆς εὐκαιρίας κατὰ πρῶτον νὰ διαπιστώσωμεν τὰ αἰσθήματα τῆς συμπαιθείας καὶ τιμῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς νήσου πρὸς τὸν εὐγενῆ ἀγῶνα, ὃν προκληθεῖσαι ἀνέλαβον, ἡ Μ. Βρετανία καὶ αἱ Σύμμαχοι αὐτῇ Δυνάμεις, ἀγῶνα πολιτισμοῦ, ὃν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτῶν ἀγωνίζονται ἐναμίλλως· λαοὶ ἐξ ὄλων τῶν Ἠπειρῶν, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκείματος, ἀγῶνα σκοποῦντα τὴν ἐδραΐωσιν τῆς εἰρήνης καὶ προόδου ἐν τῷ κόσμῳ, διὰ τῆς καθιερώσεως ὡς ὑπερτάτης ἠθικῆς ἀρχῆς διεπούσης τὰς διεθνεῖς σχέσεις τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν, ὅσονδῆποτε μικρὰν καὶ ἂν κατέχωσιν οὗτοι ὑπὸ τὸν ἥλιον θέσιν. Καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον τῆς Μ. Βρετανίας καὶ τῶν Συμμάχων αὐτῆς ὑπὲρ ἀρχῶν, πρὸς ἃς τελείως ἀρμόζεται τὸ Ἑλληνικὸν πολιτικὸν πνεῦμα, πρὸς ὃν ἰδιαιτέρως ἡμεῖς οἱ Κύπριοι μετ' εὐλόγων ἐλπίδων ἀποβλέπομεν, ὑψίστην θὰ ἐθεώρῃ τιμὴν αὐτῆς ἡ Κύπρος νὰ συνεισφέρῃ καὶ αὕτη καθ' οἰονδίποτε τρόπον τῆς ἑαυτῆς συμβολήν, πεποιθυῖα, ὅτι συμβάλλει εἰς κοινὴν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὑπόθεσιν.

«Ὑπὸ τὸ κράτος τοιούτων ἀντιλήψεων καὶ συναισθημάτων ἐπιθυμοῦμεν, Ἐντιμώτατε, νὰ διεξηγησώμεν τὰ αἰσθήματα τῆς χαρᾶς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου διὰ τὴν τελειωτικὴν ἀπαλλαγὴν τῆς πατρίδος ἡμῶν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς Κυριαρχίας καὶ νὰ διαδηλώσωμεν, ὅτι πρὸς τὴν ἐκ τῶν πολεμικῶν περιστάσεων γενομένην μεταβολὴν ἐν τῷ πολιτικῷ καθεστῶτι τῆς νήσου ἀποβλέπομεν ὡς πρὸς τὸν ὕστατον καὶ προσωρινὸν σταθμὸν, τὸν ἄγοντα πρὸς ταχεῖαν καὶ ὀριστικὴν ἀποκατάστασιν τῆς Πα-

τροίδος ἡμῶν, τοιούστι πρὸς τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τοῦ ἑλευθέρου ἑλλη-
νικοῦ Βασιλείου, εἰς ὃ δικαιωματικῶς ἀνήκει καὶ ὅπερ προώριστα νὰ συνε-
χίσῃ ἐν Κύπρῳ τὰς εὐγενεῖς ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσοπολιτείας».

Ὁ Ἄρμωστὴς (Γκοῦλδ Ἄδαμς), ἀπαντῶν εἰς τοὺς ἐπιδώσαντας αὐτῷ
τὸ ἔγγραφο πρὸς μεταβίβασιν εἰς τὸν ὑπουργόν, εἶπε μεταξὺ ἄλλων, ὅτι ἡ
Κυβέρνησις τῆς Α. Μ. ἐσκέφθη πολὺ ὥς πρὸς τὸν τύπον, καθ' ὃν θὰ ἐγί-
νετο ἡ κατάληψις τῆς νήσου. Ἡ προσάρτησις ἦτο ἀναπόφευκτος διὰ τὴν
διακυβέρνησιν τῆς νήσου, οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ κατ' ἄλλον τρόπον.
Ὡς πρὸς τοὺς πόθους σας, ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ ἀνακοινώσεις μου ἐγένοντο
τηλεγραφικῶς, οὐδὲν δύναμαι νὰ εἶπω διὰ τὸ μέλλον τῆς Κύπρου, οὐδε-
μίαν περὶ τούτου λαβὼν ἀνακοίνωσιν· θὰ ὑποβάλω τὸ ὑπόμνημά σας. Ἄνα-
μέσον τῶν λεχθέντων ὑπὸ τοῦ Ἄρμωστοῦ φαίνεται, ὅτι οὗτος ἦτο ἐνήμε-
ρος περισσοτέρων λεπτομερειῶν. Πιθανῶς θὰ εἶχε καὶ ὁδηγίας ἀντιμετω-
πίσεως τυχόν ἀλλοίας στάσεως τῶν Κυπρίων, καὶ ὅμως δὲν ἔλαβεν ἀνάγκην,
κατόπιν τῆς τοιαύτης αὐτῶν στάσεως.

Εἶνε ἀναμρίσθητον, ὅτι ἡ χαραχθεῖσα αὕτη πορεία τῶν ἡγετῶν ἔτυχε
τῆς ἐγκρίσεως τῆς μεγάλης μάζης τοῦ λαοῦ. Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ τινες ἐφη-
μερίδες, αἱ ὁποῖαι ἐπέκριναν ταύτην, ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ ὅτι εἰς τὰς ληφθεῖ-
σας ἀποφάσεις τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως παρηγκωνίσθη τέλεον ἡ γνώμη
τοῦ λαοῦ, ὃ ὁποῖος καὶ πάλιν μετεπιβάλλετο ἀπὸ τῆς μιᾶς κυριαρχίας εἰς
τὴν ἄλλην ὡς ἀνδράποδον, ἐν καταφώρῳ παραβιάσει τῶν μεγαλοστόμων
ἀρχῶν τοῦ πολέμου περὶ ἐλευθερίας καὶ σεβασμοῦ τῆς θελήσεως τῶν λαῶν,
καὶ ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ὁ κυπριακὸς λαὸς ἔπρεπε σαφῶς καὶ κατηγορημα-
τικῶς νὰ εἴπῃ, ὅτι οὐδεμίαν στέργει νέαν κυριαρχίαν, τούναντίον ἀξιοῖ νὰ
μείνῃ ἀπολύτως ἐλεύθερος ν' ἀποφασίσῃ δι' ἑαυτόν. Τὰ πράγματα ἐδικαίω-
σαν, πρὸς ἀτυχίαν τῆς Κύπρου, τοὺς ἐπικριτάς. Ἄλλο τὸ ζήτημα, ἂν ἀλλοία
στάσις θὰ μετέβαλλεν ἢ ὄχι τὰ πράγματα. Τὸ προέχον εἰς τὸ θέμα τοῦτο
εἶνε τὸ τί ἦτο ὀρθότερον νὰ γίνῃ.

Ἄρχῃ πικριῶν. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ προώρως μετατεθέντος Ἄδαμς
διωρίσθη ὡς Ἄρμωστὴς ὃ ἄλλοτε Ἀρχιγραμματεὺς Κλῶζον. Μετὰ τοῦ
Δημάρχου Λευκοσίας καὶ ἄλλων ἡγετῶν καὶ τοῦ Ἄρμωστεύοντος Ὄρρ
ἐγένετο συμφωνία νὰ γίνῃ δημοτελής ὑποδοχὴ τοῦ Ἄρμωστοῦ, ἂν θὰ ἐδέ-
χετο προσφώνησιν θίγουσαν τὰς ἐθνικὰς βλέψεις τῆς Κύπρου. Ὁ Κλῶζον
ἔφθασε τὴν 11 Νοεμβρίου 1914, ἀλλ' οὐ μόνον ἠρνήθη ν' ἀκούσῃ προσ-
φώνησιν, ἀλλ' οὔτε τὸ χειρόγραφον αὐτῆς ἐδέχθη. Τὸ ἔλαβεν ἐν τούτοις ὃ
Ἀρχιγραμματεὺς Ὄρρ. Τὴν ἐπομένην προσεκλήθη ὃ Δήμαρχος Ἀχιλλεὺς
Λιασίδης εἰς τὸ Ἄρμωστεῖον νὰ τῷ δοθῶσιν ἐξηγήσεις. Ὁ Ἄρμωστὴς ἰσχυρί-
σθη, ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὴν προσυμφωνίαν. Ἄλλ' ἐπιμένοντος τοῦ Λιασίδου,
ὅτι οὕτως ἢ ἄλλως ἔμεινεν οὗτος ἐκτεθειμένος εἰς τὴν προσβολὴν ἔναντι
τοῦ λαοῦ, ἀπεφασίσθη νὰ θεωρηθῇ ἡ προσφώνησις ὡς γενομένη καὶ νὰ

δοθῇ ἀπάντησις. Αὕτη δὲ ξηρῶς ἔλεγεν: «ἐσημείωσα τὰς ἐν τῇ προσφω-
νήσει προτάσεις καὶ θερμῶς ἐκτιμῶ ὅσα ἐκφράζετε περὶ τοῦ θέματος τῆς
ἐν συμπαθείᾳ καὶ πιστότητι στάσεως ἐκείνων, ἐκ μέρους τῶν ὁποίων δι-
μιλεῖτε.» Ὁ Ἄρμωστὴς, γνωρίζων καὶ πρότερον τὴν Κύπρον καὶ ἐρχόμενος
ἐκ Λονδίνου κατ' εὐθείαν, βεβαίως ἐγνώριζε τὰς ἐνδομύχους σκέψεις τοῦ
ὑπουργείου, μὲ τὰς ὁποίας οὕτωςι συνεμορφοῦτο.

Συνέχεια. Τὴν 4 Ἰανουαρίου τοῦ 1915 ὃ Ἄρμωστὴς ἐκάλεσε τὸν Ἀρ-
χιεπίσκοπον, ὅπως τῷ ἀνακοινώσῃ τὴν εἰς τὸ Ὑπόμνημα τῆς 8 Νοεμβρίου
1914 ὑπουργικὴν ἀπάντησιν, ἣτις ξηρότατα ἐβεβαίωσεν τὴν λήψιν τοῦ εἰρη-
μένου ἔγγραφου. Σὰς ἐκάλεσα ὅμως, προσέθηκεν ὃ Ἄρμωστὴς, ἵνα σὰς
ἀνακοινώσω, ὅτι καὶ οἱ Τοῦρκοι ὑπέβαλον ὑπόμνημα ἐναντίον τῆς παρα-
χωρήσεως τῆς Κύπρου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἡ αὐτὴ ἐδόθη
ἀπάντησις ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος παρετήρησεν, ὅτι ἡ Κύ-
προς ἀνέμενεν εὐμενεστέραν καὶ θετικώτεραν ἀπάντησιν εἰς ζήτημα ὑπὲρ
τοῦ ὁποίου, μέχρι τῆς ὀριστικῆς αὐτοῦ πληρώσεως, οὐδέποτε θὰ διακόψῃ,
ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μᾶλλον θὰ ἐντείνῃ τὸν ἱερόν του ἀγῶνα. Εἰς πρόκλησίν του
δὲ νὰ εἴπῃ ὃ Ἄρμωστὴς τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ γνώμη, οὗτος ἀπήντησεν
«ὃ κρατῶν τι δυσκόλως ἀποσπᾶται αὐτοῦ, ἔχω δὲ καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Ἄρ-
κουρ (Ὑπουργοῦ), ὃ ὁποῖος γράφει, ὅτι οὐδεὶς γνωρίζει, ὁποία ἔσται ἡ
τύχη τῆς Κύπρου».

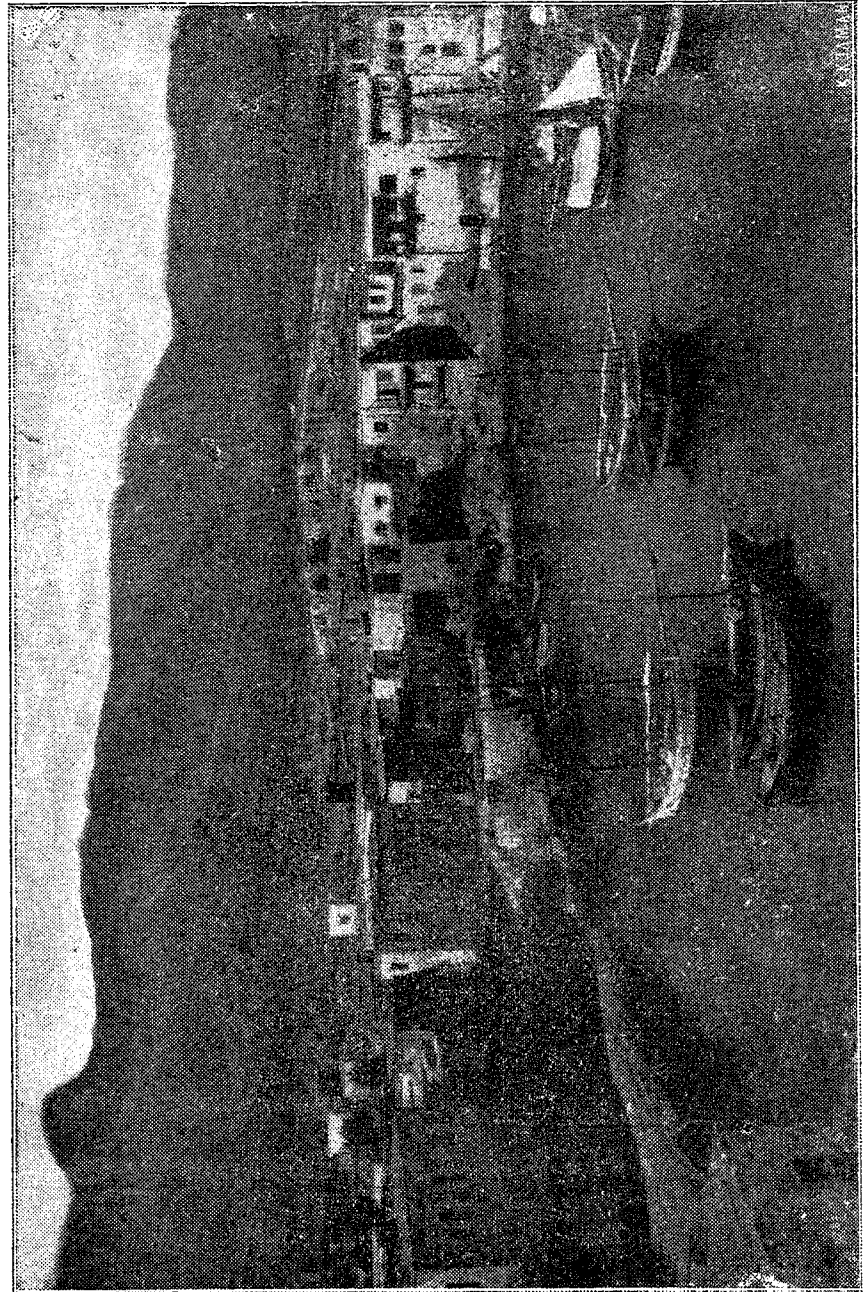
Τὸ ἐνωτικὸν ἐν τῷ Νομοθετικῷ. Ταῦτα ἤρξαντο νὰ διανοίγωσι τοὺς
ὀφθαλμοὺς τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πολιτευομένων, ὥστε ν' ἀντιληφθῶσιν, ὅτι τὰ
πράγματα δὲν ἦσαν τόσον ρόδινα, ὅσον ἐξελήφθησαν ἀρχικῶς, καὶ συνεπῶς
ἠθέλησαν νὰ κινηθῶσιν ἐνεργότερον. Ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 1815 προϋτάθη
παράγραφος εἰς τὴν ἀντιφώνησιν ἐνωτικῆ, καὶ ταύτης ἀπορριφθεῖσης ὑπε-
βλήθη εἰδικὸν ψήφισμα ἐκφράζον τοὺς πόθους μόνον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.
Αἱ ἀγορεύσεις ὑπῆρξαν θερμαὶ καὶ γενικῶς ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐφαρμογὴν
τῶν μεγάλων ἀρχῶν τοῦ πολέμου. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀπαντῶν, εἶπεν,
ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἀναγνωρίζει τὴν σοβαρότητα καὶ πλήρη εἰλικρίνειαν
τοῦ ψηφίσματος, συνταχθέντος καταλλήλως πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων
ὑπὸ τοῦ ἐτέρου στοιχείου, ἡ δὲ Κυβέρνησις εἶνε πρόθυμος νὰ παράσχῃ πᾶ-
σαν εὐκαιρίαν εἰς πᾶν τμήμα τοῦ Συμβουλίου, ἵνα ἐκφράσῃ τὰς ἰδίας αὐ-
τοῦ σκέψεις. Ἐπαινῶ, προσέθηκε, τὴν μετριοπάθειαν καὶ τὸν ὑψηλὸν χα-
ρακτῆρα τῶν συζητήσεων. Τὰ πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου θ' ἀναγράψωσιν
ἀγορεύσεις ἀληθοῦς ἀξίας, περιποιούσης τιμὴν εἰς τοὺς ἀγορεύσαντας.
Ἄλλὰ γενομένης ψηφοφορίας τὸ ψήφισμα ἀπερρίφθη μὲ τὴν συναδέλφω-
σιν τοῦ **ἔβερ-γιές** καὶ τῆς νικώσης τοῦ Ἄρμωστοῦ, ὃ ὁποῖος ὅμως ἔσπευσε
νὰ δηλώσῃ ἀμέσως, ὅτι ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀνταποκριθῇ εἰς
τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ ψηφίσματος ν' ἀποστείλῃ τοῦτο
μετὰ τῶν πρακτικῶν εἰς τὸν Ὑπουργόν.

Θνησιγενής παραχώρησις τοῦ 1915. Κατὰ Ὀκτώβριον (17) τοῦ 1915 ἡ Ἀγγλία ἐδήλωσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι προσφέρει αὐτῇ ἀμέσως τὴν Κύπρον, ἂν καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐξήρχετο ἀμέσως ἐκ τῆς οὐδετερότητος ὑπὲρ τῶν Συμμιάχων. Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις (Ζαΐμης) ἀπήντησεν, ὅτι οἱ κίνδυνοι τοῦ Κορίθου, εἰς οὓς θὰ ἐξετίθετο, ἦσαν ἀνώτεροι τῆς προσφορᾶς τῆς Κύπρου, τῆς ὁποίας ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς οὐδένα διέτρεχε κίνδυνον ὑπὸ τὴν φιλελευθέραν Ἀγγλικὴν διοίκησιν. Ἡ προσφορὰ φυσικὰ ἀνεκλήθη ἀμέσως. Ἡ Κύπρος ἔμαθε τὴν προσφορὰν καὶ ἀνάκλησιν ταυτοχρόνως μετὰ τινὰς ἡμέρας. Τί ἠδύνατο τὰ πράξει ἢ νὰ εἴπῃ; Ἐν τούτοις οἱ ἠγέται αὐτῆς, ὅπως δοθῆ ἢ οὕτως ἢ ἄλλως σημασία εἰς τὸ θνησιγενὲς γεγονός, ἀπηρθύνθησαν ὑπομνηματικῶς, ὡς πάντοτε, πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἀποικιῶν, εὐγνωμονοῦντες «διὰ τὴν κατὰ τρόπον τόσον ἔμπρακτον καὶ γενναῖον ἀναγνώρισιν τῶν ἐθνικῶν (τῆς Κύπρου) δικαίων, ὧν τὴν πλήρωσιν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς Κατοχῆς ἐβάσισεν εἰς τὴν φιλελευθέραν ἀντίληψιν...» τῆς Ἀγγλίας.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος (Κορίλλος Β') καὶ οἱ Βουλευταὶ ἐπέδωκαν τὸ ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἀρμοστήν πρὸς μεταβίβασιν. Ὁ Ἀρμοστής παρετήρησεν εἰς αὐστηρὸν πῶς τόνον, ὅτι ἡ προσφορὰ ἀπεσύρθη, κατόπιν τῆς ἀρνήσεως τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καὶ οὕτω τὸ ἐνωτικὸν σας ζήτημα ἐτάφη διὰ παντός. Εἶσθε ὑπῆκοοι τοῦ Γεωργίου τῆς Ἀγγλίας καὶ προσέχετε νὰ μὴ δίδητε ἀφορμὴν προστριβῶν. Ὁ ἑλληνικὸς ἐθνικὸς ὕμνος δὲν θ' ἀνακρούηται ἐφεξῆς ἐν δημοσίαις συγκεντρώσεσιν οὐδὲ θὰ γράφητε περὶ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος «ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν». Ἡ προσοχὴ σας ἐφεξῆς θὰ εἶνε ἐστραμμένη εἰς τὸ Λονδίνον καὶ ὄχι εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀπήντησεν: ἡμεῖς ἠλθομεν ἐδῶ νὰ εὐχαριστήσωμεν, διότι ἀνεγνωρίσθη ἡ ἑλληνικότης ἡμῶν ἐπισήμως καὶ κατεδείχθη ποία ἡ ὁδὸς μας. Τὰ ἄλλα ἂς συζητηθῶσιν ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν διαπραγματενομένων αὐτῶν Μελῶν. Ταῦτα κατὰ τὰς ἀνακοινώσεις τῶν ἐπιδοσάντων τὸ Ὑπόμνημα. Ἀλλὰ καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐκοινοποίησε τὰ τῆς συνεντεύξεως εἰς σχετικὴν ἐγκύκλιον, δι' ἧς ἐπαναλαμβάνονται τὰ περὶ ἄρσεως καὶ ἀκυρότητος τῆς προσφορᾶς λεχθέντα καὶ περαιτέρω γράφεται.

«Οἱ Ἕλληνες Κύπριοι θ' ἀναγνωρίσωσιν ἀναμφιβόλως νῦν κατὰ πληρέστατον τρόπον τὰς ὡς Βρεττανῶν ὑπηκόων ὑποχρεώσεις αὐτῶν ἰδιαζόντως ἢ Α. Ε. ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἀποφύγῃσι κατὰ τὴν παροῦσαν κρίσιμον περίστασιν οἰασδήποτε δημοσίας ἐκφράσεις φυλετικοῦ αἰσθήματος, δυναμένας νὰ ἐρμηνευθῶσιν ὡς μειοῦσας τὴν πολιτικὴν αὐτῶν πιστότητα, ἢ δυναμένας νὰ διαταράξωσιν τὴν εὐθυμίαν οἰωνδήποτε ἐκ τῶν συνυπηκόων αὐτῶν, ἢ νὰ συνεπαγάγωσιν ἀνησυχίαν μεταξὺ τῶν ἀμαθεστέρων καὶ εὐερεθιστοτέρων τάξεων τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ Α. Μακ. διεβεβαίωσε τὴν Α. Ε., ὅτι οἱ Ἕλληνες οὐδεμίαν ἀφορμὴν ταραχῆς παρὰ τῷ λαῷ θὰ

Ἀποφῆς Πέφρου.

δώσωσι, καὶ τὰ ἄλλα δὲ μέλη τῆς Πρεσβείας ἐπανέλαβον τὴν τῆς βρεττανικῆς αὐτῶν ὑπερηκόνητος ἀναγνώρισιν καὶ ἠτήσαντο συνέχισιν τῆς πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τῆς βρεττανικῆς διοικήσεως τηρουμένης φιλελευθέρως στάσεως.»

Πικρόχολος κυβερνητικὴ συμπεριφορὰ. Καὶ μόνον τὰ ἀνωτέρω μαρτυροῦσι ποίαν πικρίαν εἶχεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὁ Ἄρμωστῆς. Κατὰ πολὺν ὠφείλετο τοῦτο βεβαίως καὶ εἰς τὸν προσωπικὸν μὲν αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ Ἑλλάς δὲν ἐξῆλθε τῆς οὐδετερότητος. Τὸ πικρόχολον τοῦ Κλῶζον ἔμελλε νὰ ἐκδηλωθῆ καὶ εἰς γεγονότα.

Διωγμὸς σημαίας. Τὸν Κύριλλον Β' ἀποθανόντα ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διεδέχθη ὁ ἀπὸ Κερνηείας Κύριλλος Γ'. Τὴν 20 Ἰανουαρίου 1917 ἠθέλησεν οὗτος νὰ ἐπισκεφθῆ τὰ Βαρῶσια. Μαζὺ μὲ ἄλλον κόσμον μετέβαινον πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν καὶ οἱ Μαθηταὶ μετὰ τῶν σημαίων αὐτῶν κατὰ τὴν συνήθειαν. Καθ' ὁδὸν ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἀστυνομίας τοὺς ἐσταμάτησε καὶ διέταξε τὴν ὑποστολὴν τῶν σημαίων καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν. Αἱ σημαῖαι μετηνέχθησαν εἰς τὰ Σχολεῖα. Τοῦτο καταστὰν γνωστὸν ἐξήγειρε τοὺς κατοίκους τῶν Βαρῶσιων, προβάλλοντας εἰς ἐντόνους παραστάσεις, τὰς ὁποίας ἠκολούθησαν αἱ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τῶν βουλευτῶν, τοῦ τύπου καὶ ἄλλων. Ὁ Ἄρμωστῆς ἀπαντῶν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον εἶπεν, ὅτι ἦτο δικαίωμα τοῦ Ἀστυνόμου νὰ προβῆ εἰς τὸ διάβημα τοῦτο κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις, ὅτι δὲ ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ παρέμβῃ εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ Ἀστυνόμου... «Ἡ χρῆσις τῆς σημαίας ἐκείνης ἔχει βαθμηδὸν ἐπεκταθῆ, ἰδίᾳ κατὰ τὰ πρόσφατα ἔτη, ἀπὸ φιλοφρονητικῆς κατὰ τινὰς ἐπετηρίδας ἐπιδείξεως, εἰς πανηγυρικὴν χρῆσιν, ἣτις οὐδὲν προηγούμενον ἢ παράδειγμα παρουσιάζει ἐν ἄλλῃ τινὶ χώρῳ, καὶ ἡ ὁποία εἰς τινὰς περιπτώσεις ὑπόκειται εἰς σοβαρὰν ἐνστασιν... Ἡ πανηγυρικὴ χρῆσις τῆς σημαίας μιᾶς Δυνάμεως ὑπὸ ὑπερκόων ἐτέρας δὲν δύναται ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων νὰ ἐπιτραπῆ ἢ ἐγκριθῆ... Θὰ ἐποίουν δὲ θεομὴν ἐκκλησίαν ν' ἀναθεωρήσῃτε (τὸ ζήτημα) μετὰ τῆς Ἱεραρχίας καὶ ἄλλων ἐγκρίτων μελῶν τῆς Κοινότητος, ἧς προύστασθε...». Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ βουλευταὶ συσκεφθέντες ἔκριναν ὀρθὸν νὰ μὴ ὠθήσωσι περαιτέρω τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ λήξῃ εἰς ὀριστικὴν ἀπαγόρευσιν, ἐν ᾧ ἐκ τοῦναντίου ἠλπίζετο, ὅτι σιωπηρῶς θὰ ἐπανήρχετο βαθμηδὸν ἡ παλαιὰ συνήθεια, ὅπερ καὶ συνέβη ὄντως.

Διωγμὸς καὶ παρασήμων. Τὴν νευρικότητα τοῦ Ἄρμωστοῦ ἀποδεικνύει χαρακτηριστικώτερον τὸ ἐξῆς: Ὁ Μητροπολίτης Κερνηείας Μακάριος ἔφερεν ἑλληνικὸν παράσημον, ὅπερ ἔλαβεν ὑπηρετῶν ὡς ἱεροκῆρυξ ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ Αἴμου. Ὁ Ἄρμωστῆς τῷ παρήγγειλεν, ὅτι δὲν ἐδικαιοῦτο, ὡς Βρεττανὸς ὑπάλληλος, νὰ φέρῃ ξένον παράσημον. Ὁ Μακάριος εὐθαρσῶς ἀπήντησεν, ὅτι οὔτε ὑπάλληλος ἦτο οὔτε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τοιαύτην ἐντολὴν ἠδύνατο. Ἡ Κυβέρνησις ἐσίγησεν.

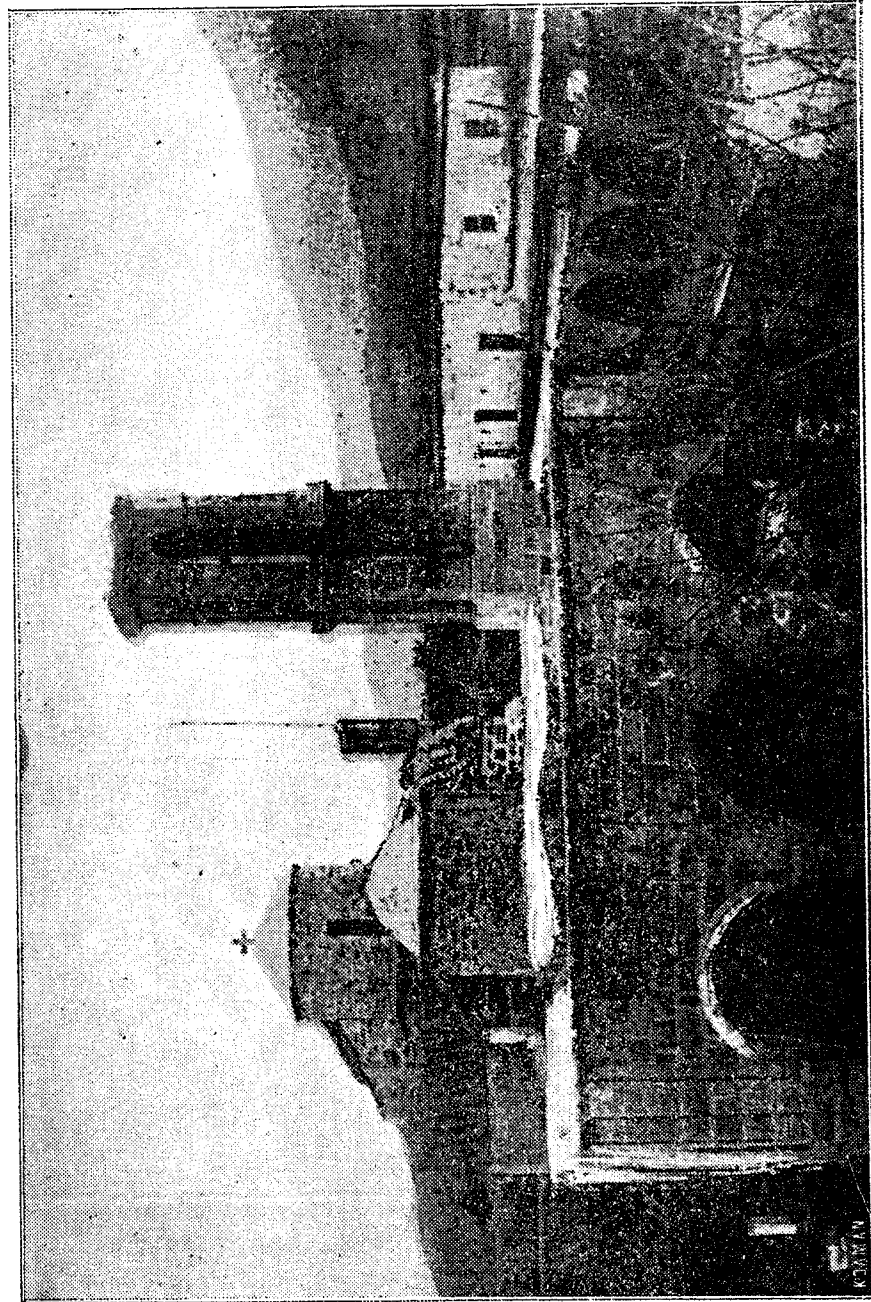

Ἀναξωρογέννησις. Εἶνε γεγονός, ὅτι ἡ αὐστηρὰ αὐτὴ συμπεριφορὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐπτόησεν ἐν μέρει τὸν λαόν, ἀλλὰ πολὺ προσκαίρως. Κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1917 ἐνηργήθησαν βουλευτικαὶ ἐκλογαί. Τὰ τῶν ὑποψηφίων ἀναπτυχθέντα προγράμματα περιορίζοντο ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰς τὸ ἐθνικὸν ζήτημα. Ὁ πόλεμος, ἔλεγον, πλησιάζει νὰ λήξῃ. Ἄμα τῇ λήξει αὐτοῦ ἐν και μόνον καθήκον προβάλλει. Νὰ ζητηθῇ ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις· ὁ λαὸς ἠὺχαριστεῖτο, ἐφρονηματίζετο καὶ διεπαιδαγωγεῖτο δι' ἀποφασιστικὴν ἀπαίτησιν τῆς ἐλευθερίας του. Κατὰ τὴν Σύνοδον τοῦ 1917 οἱ βουλευταὶ ἔθηκαν σαφῶς ἅμα καὶ κατηγορηματικῶς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς χώρας διὰ τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς ἀποκατάστασιν. Εἰς τὴν ἀντιφώνησιν, μὴ ψηφισθεῖσαν φυσικά, ἔγραφον : «τὸ Συμβούλιον ἔχον μείζονα καὶ πολλῶ ὀριζικώτερα ν' ἀξιώσῃ, ἀποφεύγει σκοπίμως ν' ἀπαντήσῃ εἰς λεπτομερείας τῆς Υ. Ε.». Τὰ ὀριζικώτερα δὲ ταῦτα διευτυποῦντο ἐν ἄλλῃ παραγράφῳ λεγούσῃ. «Τὸ Συμβούλιον ἐν τῇ πεποιθίσει τοῦ ὅτι ἡ ἐξ ὀρισμένων γεγονότων προελθοῦσα κατάλυσις τῆς Ἀγγλο-Τουρκικῆς Ἀμυντικῆς Συνθήκης τοῦ 1878 συγκατέλυσε μὲν ταυτοχρόνως καὶ τὰ οἰαδιήποτε ἐπὶ τῆς ἡμετέρας νήσου δικαιώματα ἀμφοτέρων τῶν ἐν τῇ Συνθήκῃ ἐκείνῃ συμβληθέντων, ἐναπέμεινε δὲ συνεπῶς, ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς καταλύσεως καὶ ἐντεῦθεν, ὁ κυπριακὸς λαὸς δικαιωματικῶς ὁ μόνος κύριος νὰ κανονίσῃ ἐλευθέρως τὰ τῆς ἑαυτοῦ ὀριστικῆς πολιτικῆς ἀποκαταστάσεως... φρονεῖ, ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή... ἵνα σαφῶς μὲν διατυπώσῃ τὴν ὡς ἄνω νόμιμον αὐτοῦ ἀξίωσιν, ἐπικαλεσθῇ δέ... τὴν τιμὴν τῆς ἐν τῇ ἡμετέρῃ νήσῳ ἐνάρξεως ἐφαρμογῆς καὶ πραγματώσεως τῶν εὐγενῶν καὶ ὑψηλῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας...»

Ἀπορριφθεῖσάν δὲ τῶν ἄνω παραγράφων οἱ Ἕλληνες βουλευταὶ προέτειναν εἰδικὸν ψήφισμα ἐνώσεως, ἀπορριφθὲν βεβαίως καὶ τοῦτο. Ἄλλ' ὀπασδήποτε τὸ δημόσιον φρόνημα ἐξυψώθη καὶ αἱ ἐλπίδες ἀνεξωρογέννηθησαν ὁ δὲ λαὸς δὲν εἶχε πλέον ἄλλο ὑπ' ὄψει ἢ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου, ἵνα ἐνεργῶς διεκδικήσῃ τὰ δίκαιά του.

Πρεσβεία τοῦ 1918—20. Ἄμα τῇ ἀπαγγελίᾳ τῆς ἀνακωχῆς, Πρεσβεία ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ἐξ ὄλων τῶν βουλευτῶν*, πλὴν τοῦ μακαρίτου Εὐγενίου Ζήνωνος, λόγῳ ἐπισηλοῦς ὑγείας, μὴ ἀκολουθήσαντος, ἀνεχώρησε τὴν 5 Δεκεμβρ. 1918 εἰς Λόνδινον, ἐνθουσιωδέστατα προπεμφθεῖσα ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ τόπου κατηρτίσθη ἐν Ἐθνικὸν Συμβούλιον, ἵνα μεριμνᾷ διὰ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ κυρίως διὰ νὰ παρέχεται πᾶσα ἐνδεικνυομένη ἐκάστοτε ἐνίσχυσις εἰς τὸ ἔργον τῆς Πρεσβείας. Τὴν 30 Δεκεμβρίου ἡ Ἀποστολὴ ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδος, Βενιζέλου, ἐν Παρισίοις, ὁ ὁποῖος εἶπεν εἰς αὐτοὺς : Ἐν πρώτοις σὰς λέγω, ὅτι δὲν ἔχω

* Ἦσαν δ' οὗτοι : Θ. Θεοδότου, Φ. Ζαννέτος, Ν. Λανίτης, Α. Λοῖζου, Ν. Πασχάλης, Γ. Ἐμφιαστῆς, Δ. Σεβέρης καὶ Ν. Νικολαΐδης.

Μονὴ Ἀχειροποιήτου - Λάμπρος.

τίποτε στὸ χέρι, ὡς ἐκ τῶν συνθηκῶν, ὅφ' ἂν ἡ Ἑλλάς εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον. Ἐβοήθησα ἄνευ ὑποσχέσεων, ἀλλ' ἐν τῇ πεποιθήσει, ὅτι θὰ ἀμειφθῶ δίκαιως. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημά σας εἶμαι αἰσιόδοξος. Ἔχω τὴν ἰδέαν, ὅτι ἐντὸς μηνὸς θὰ εἶνε λελυμένος. Ἡ συμβουλή μου εἶνε νὰ μεταβῆτε εἰς Λονδῖνον, νὰ τοὺς εἴπητε, ὅτι ἀξιοῖτε τὴν ἐθνικὴν σας ἀποκατάστασιν μόνον ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὅτι οὐδὲν ἔχετε σεῖς νὰ κάμετε μὲ τὰ Συνέδρια. Προσέξατε μὴ θίξητε τὴν ἀγγλικὴν εὐαισθησίαν, ἀποφεύγοντες πᾶσαν πολεμικὴν. Τὴν ἐπικουρίαν τοῦ τύπου ζητήσατέ την· δὲν κακοφαίνεται τοῦτο εἰς τοὺς Ἀγγλους. Ἐὰν σᾶς ἀρνηθῶσιν ἀποτόμως, τότε κάμετε ὅ τι θέλετε καὶ ἠμπορεῖτε. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐπιστρέψετε, κατὰ τὴν πεποίθησίν μου, εἰς Κύπρον ἐλεύθεροι καὶ αὐτενοῖς εἰς τὸ ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον.

Δὲν εἶχε «τίποτε στὸ χέρι» καὶ ὅμως εἶχε τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐντὸς μηνὸς ἡ Κύπρος θὰ ἠλευθεροῦτο. Τὸν γριφον τοῦτον ἔλυσε εἰς τὴν Ἀποστολὴν ὁ Ἰωάννης Σταυρίδης, προσωπικὸς φίλος τοῦ Λόυδ Τζώρτζ καὶ μεσάζον πρόσωπον εἰς πολλὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Βενιζέλου. Ὁ Σταυρίδης λοιπὸν εἶπεν εἰς τὰ μέλη τῆς Ἀποστολῆς, ὅτι ὁ Λόυδ Τζώρτζ ἅμα τῇ ἀνακωχῇ καὶ προτοῦ κατέλθῃ ὁ Βενιζέλος εἰς Παρισίους, εἶπεν εἰς Ἑλληνα Πρέσβυν αὐτόκλητος, ὅτι «ἐπεθύμει νὰ συνδέσῃ τὸ ὄνομά του μὲ τὴν Κύπρον, ὡς ὁ Γλάδστον μὲ τὴν Ἑπτάνησον». Εἰς ἐρώτησιν δὲ τοῦ Πρέσβεως, ἂν ἠδύνατο ν' ἀναγγείλῃ τοῦτο τηλεγραφικῶς εἰς τὸν Βενιζέλον, ἀπήντησε, «μάλιστα, δι' αὐτὸ σοῦ τὸ εἶπον». Ὁ Σταυρίδης ἀφῆκεν ἐπὶ πλέον νὰ νοηθῇ σαφῶς, ὅτι εἰς τὰς μετ' οὐ πολὺ ἀπὸ τὰ ἄνω συναντήσεις Λόυδ Τζώρτζ καὶ Βενιζέλου, αἱ ὁποῖαι συνήθως ἐγίνοντο εἰς τὸν οἶκον τοῦ Σταυρίδου, αἱ ὑποσχέσεις ἐπανελήφθησαν ὀριστικώτερον.

Ἡ Ἀποστολή, φθάσασα εἰς Λονδῖνον τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1919 ἐζήτησεν ἀμέσως ἀκροάσεις παρὰ τῷ Προθυπουργῷ καὶ τῷ Ὑπουργῷ τῶν Ἀποικιῶν. Ὁ πρῶτος ἠρνήθη δι' ἔλλειψιν χρόνου. Ὁ Μίλνερ (Ὑπ. Ἀπ) ἐδέχθη τὴν Ἀποστολὴν τὴν 3 Φεβρουαρίου (1919). Τὸ ἑλληνιστὶ ἀναγνωσθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὑπὸ δὲ τοῦ Ὑπουργοῦ παρακολουθούμενον ἀπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ κειμένου, ὑπόμνημα, ἐν περιλήψει ἔλεγε τὰ ἑξῆς: Ἐξεφράζετο ἡ χαρὰ διὰ τὴν νίκην, εἰς ἣν τὸ κατὰ δύναμιν συνέβαλε καὶ ἡ Κύπρος (15 χιλ. Κύπριοι ὑπηρέτησαν εἰς τὰ βοηθητικὰ σώματα ἐν Μακεδονίᾳ). Ὑπεβάλλετο εὐλαβῶς «ἡ δικαία ἀξίωσις τῆς ἐνώσεως τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος.» Ἐξεφράζετο ἡ εὐγνωμοσύνη διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Κύπρου ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἀπὸ τοῦ 1878, ἀλλ' εἰδικώτερον ἀπὸ τοῦ 1914, μεθ' ὃ κατέστη εὐκολωτέρα καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις, ἐπίσης καὶ διότι ὑπὸ τὴν φιλελευθέραν ἀγγλικὴν διοίκησιν 40 ἐτῶν ὑπεβοηθήθησαν αἱ φιλελεύθεροι ῥοπαὶ τοῦ κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εὐγνωμοσύνην ἀφῆκε καὶ ἡ κατὰ τὸ 1915 προταθεῖσα παραχώρησις τῆς Κύπρου εἰς τὴν Ἑλ-

λάδα δια τὴν γενομένην ἀναγνώρισιν τῶν ἐθνικῶν αὐτῆς δικαίων. Καὶ ἐπὶ τέλους διατυπῶται «ἡ στερορὰ πεποίθῃσις, ὅτι ἔφθασεν ἤδη ἡ στιγμή τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς νήσου».

Ὁ ὑπουργὸς ἀπήντησεν: Κύριοι δὲν εἶμαι εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἢ ἀπὸ τριῶν περιῶν ἐβδομάδων, ἐπομένως δὲν γνωρίζω τὰ τῆς Κύπρου, εἰ μὴ μόνον, ὅτι ἡ Κύπρος εἶνε χώρα πολλοῦ ἐνδιαφέροντος.

Σὰς εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἐπίσκεψιν ὡς πρὸς τὸ αἴτημά σας, ὑποβαλλόμενον ὑπὸ προσωπικότητος τόσῳ ὑψηλὸν κατεχούσης ἀξίωμα καὶ ὑποστηριζόμενον ὑπὸ ἐξεχόντων προσώπων, δὲν δύναται ἢ νὰ γίνῃ μετ' ἀναλόγου σοβαρότητος καὶ σεβασμοῦ δεκτὸν καὶ νὰ μελετηθῇ ἐπομένως μετὰ τῆς ἀφαιλούμενης εἰς αὐτὸ προσοχῆς. Τὸ αἴτημα τοῦτο κύριε, εἶνε ἴσον καὶ τὸ προσίγεται ὡς ἀπόρροιαν τοῦ πολέμου; Βουλ. Ὁχι, εἶνε παλαιὸν καὶ ἀρχαῖον εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Κατοχῆς, ἐπαναλαμβανόμενον δὲ ἐν συνεχείᾳ. Ἡ σχέσις αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸν πόλεμον εἶνε, ὅτι ζητοῦμεν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν πατρίδα, συμπαιθήσασαν πρὸς τὸν ἀγῶνα αὐτόν, ὡς συνεπάθησε καὶ ὀλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος. Ὑπ. Θὰ τὸ ἐδεχόμεν, ἐὰν ἐλέγετο ἡ πλειονότης τοῦτου καὶ οὐχὶ τὸ ὅλον. Ὁπωσδήποτε διακαίμεθα φιλικῶς μετὰ τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους σήμερον, σεῖς δὲ δὲν παρουσιάζετε τὸ αἴτημα ὡς ἀπόρροιαν τοῦ πολέμου. Σὰς συγχάριω διὰ τὸν λίαν ἐπιδέξιον καὶ πειστικὸν τρόπον, καθ' ὃν ὑποβάλλατε τὸ αἴτημα τοῦτο τοῦ ἑλληνικοῦ (μετ' ἐμφάσεως τονίζεται ἡ λέξις, ἵνα ὑπονοηθῇ ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλος λαὸς ἐν Κύπρῳ) κυπριακοῦ λαοῦ. Τὸ αἶσθημα τοῦτο μοῦ εἶνε σεβαστόν, ὡς φυσικὸν αἰσθημα ἐνώσεως μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἄλλ' οὐτε ὀρθόν, οὐτε δίκαιον εἶνε νὰ δώσω ὀριστικὴν τινα ἀπάντησιν σήμερον. Ὁ τι ἐπὶ τοῦ παρόντος δύναμαι νὰ εἶπω εἶνε, ὅτι τὸ αἴτημά σας θὰ τύχῃ τῆς δεούσης προσοχῆς μου.

Παρὰ τὰ ἐγκώμια τοῦ Ὑπουργοῦ θὰ ἠδύναντο νὰ γραφῶσι πολλὰ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω διατυπώσεως τοῦ Ὑπομνήματος, κυρίως διὰ τὴν παράλειψιν πάσης οἰασδήποτε ἀναπτύξεως τοῦ δικαίου τοῦ αἰτήματος. Ἄλλ' ἡ τηρουμένη ἐνταῦθα τακτικὴ, ὡς ἐπανειλημμένως ἐτονίσθη, εἶνε ἡ ἀποφυγὴ πάσης προσωπικῆς κριτικῆς, ἐκτὸς μόνον ὅπου συμβαίνει νὰ εἶνε ἀναπόφευκτος διὰ τὴν σαφήνειαν τῶν πραγμάτων. Πάντως ἡ Ἀποστολὴ καὶ εἰς τοῦτο καὶ εἰς τὰς καθόλου ἐνεργείας αὐτῆς ἐπηρεάσθη πολὺ ὑπὸ τῆς ἐντολῆς τοῦ Βενιζέλου νὰ προσέξῃ (αὕτη) τὴν ἀγγλικὴν εὐθυξίαν καὶ ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν πολεμικὴν κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλ' ὡρισμένως ὁ ἐπηρεασμὸς ὑπῆρξεν ἀναιτιολογήτως ἀνώτερος τοῦ ὅσον καὶ ὅτι ἐκεῖνος ἐνόει, δίδων τὰς συμβουλὰς ἐκεῖνας ὑπὸ τὰς ὡρισμένας γνωστὰς προϋποθέσεις, ὑφ' ἃς διετέλει τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Τελμάτωσις ἐξ ἀρχῆς. Ὁ μὴν τῆς ὑποσχέσεως παρῆλθεν, οἱ ἄλλοι τὸν διεδέχοντο, χωρὶς νὰ δίδηται καμμία ἀπάντησις, οὔτε ἄμεσος, οὔτε ἔμ-

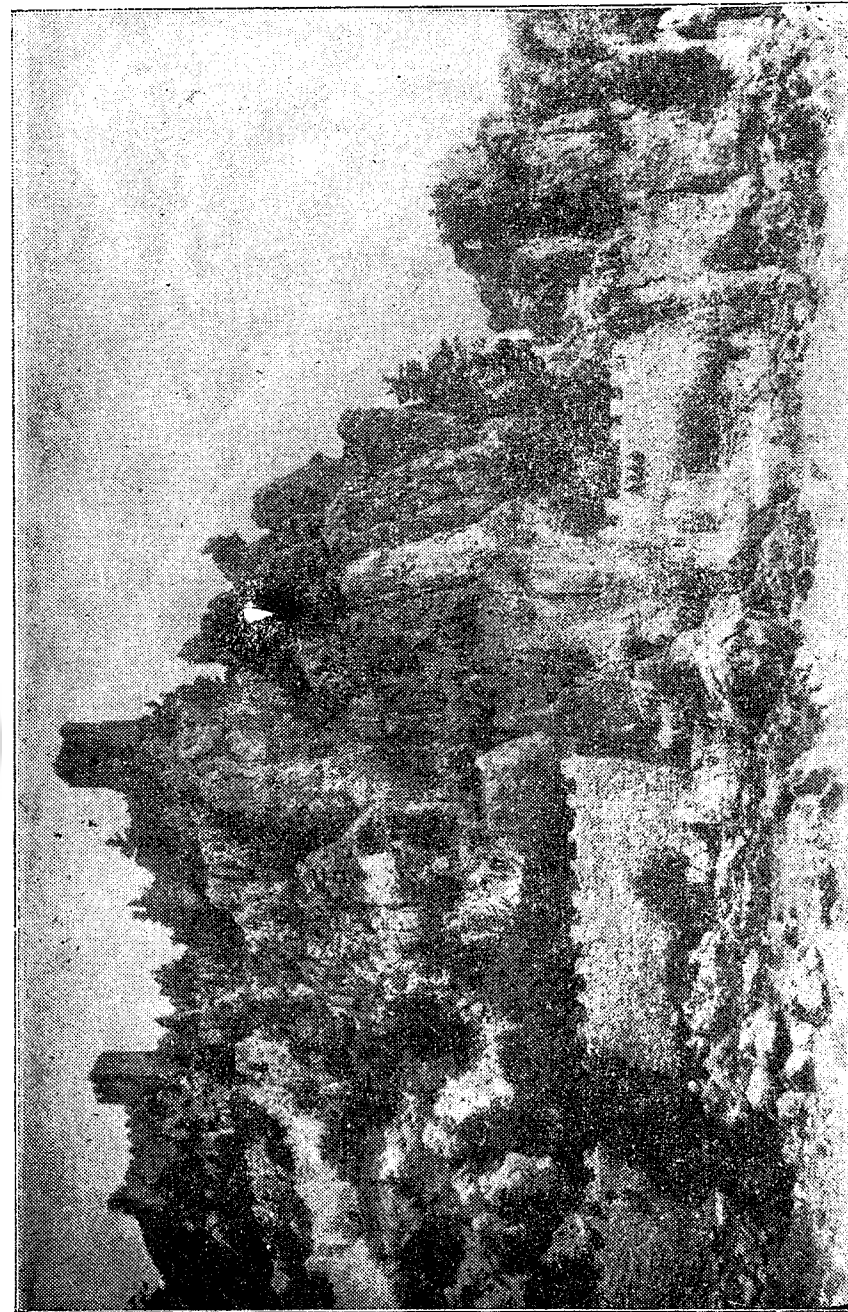
μεσος. Ἡ Ἀποστολὴ ἠσχολεῖτο δραστηρίως εἰς τὸ προπαγανδιστικὸν ἔργον αὐτῆς. Φυλλάδια πρὸς τὰς Βουλὰς καὶ τὸν ἀγγλικὸν λαόν, δημοσιεύματα εἰς τὸν τύπον, παρακολούθησις ἐπιμελῆς τοῦ τί ἐγράφετο ἐναντίον τῆς ὑποθέσεώς της, ἵνα ἀπαντήσῃ ἀμέσως, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τὸ πιστόν τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν ἀγγλικὴν φιλευλευθερίαν, εὐθυξίαν καὶ γενναιοφροσύνην. Θόρυβος ἀρκετός, ἀλλὰ φῶς οὐδαμῶθεν. Σιμπάθειαι, ἀρκεταὶ ἴσως, ἀλλ' ἄκαρποι ἐντελῶς. Ἐν Λονδίνῳ ὑπάρχει μία περιορισμένη βεβαίως τάξις ἀνθρώπων, ἀποκτώντων τὸν τίτλον τοῦ ὑπερασπιστοῦ τοῦτου ἢ ἐκείνου τοῦ τμήματος τῶν ὑπὸ τὸ ἀγγλικὸν σκήπτρον χωρῶν. Οὗτοι σχηματίζουσι περὶ τοὺς ἐκάστοτε εἰς Λονδίνον προσφεύγοντες ἀντιπροσώπους τῶν χωρῶν τούτων κύκλον, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου ὁ ἀδελφὸς ξένος βλέπει τὰ πάντα ῥόδινα. Ἀναμφιβόλως πολλοὶ τῶν κυρίων τούτων θέλουσι καὶ προσπαθοῦσι νὰ φανῶσιν εὐλοκῶς χρήσιμοι. Ἀτυχῶς οἱ εὐλοκινέστεροι ἀκριβῶς καθίστανται γνωστοὶ πλέον ὡς προπαγανδισταὶ τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ὑπερασπίζουσι καὶ ἡ φωνὴ αὐτῶν πᾶν ἄλλο ἢ ὡς γνησίᾳ ἀγγλικῇ ἀκούεται ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων. Ὁ Τύπος, μέχρι τινὸς τοῦλάχιστον ἐφάνη μᾶλλον εὐνους. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἰσχύει ἐν Ἀγγλίᾳ μία ἄλλη ἐπιβλητικωτάτη ἀρχή, ἡ ἐξῆς: Εἰς τῶν διακεκριμένων βουλευτῶν, τοῦ ὁποίου τὴν συνδρομὴν ἡ Ἀποστολὴ ἐπεκαλέσθη, εἶπεν εἰς αὐτήν: Μὴ νομίζετε, ὅτι ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ γίνεται logical race (λογικὸς διαγωνισμὸς). Ἐὰν ἡ ὑπεύθυνος Κυβέρνησις μᾶς εἶπη: «ἡ Κύπρος μᾶς χρειάζεται δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν ἐκχωρήσωμεν», θὰ χειροκροτήσωμεν ὅλοι, ὑποψιθιρίζοντες: «ἀκούς ἐκεῖ, νὰ δώσωμεν τὴν Κύπρον, ἡ ὁποία μᾶς εἶνε ἀναγκασιότατη». Ἄν πάλιν εἶπη, δὲν χρειάζεται, πρέπει νὰ τὴν δώσωμεν, ὑπὸ ὅμοια χειροκροτήματα θὰ εἴπωμεν: «ὦ βέβαια τί θὰ κάμωμεν ἐν ἄχρηστον πρᾶγμα». Οἱ ἡγήται τῶν Φιλευλευθέρων καὶ Ἐργατικῶν προσκαλούμενοι ἀπήντησαν: ἡ αἰτήσις σας συνάδει πρὸς τὸ πρόγραμμα μᾶς, ἀλλά... ἀπευθυνθήτε εἰς τὴν ὑπεύθυνον Κυβέρνησιν. Φίλοι τῆς Κύπρου βουλευταί, παρακαλούμενοι νὰ προσβῶσιν εἰς ἐπερωτήσεις ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, ἀπεκρίνοντο, ὅτι, οὔτε αὐτοὶ ἐτόλμων, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὴν Κύπρον συνέφερε νὰ ὑποβάλωσιν ἐπερωτήσεις, πρὶν ἢ ἀσφαλίσωσιν ὅτι δὲν θὰ δυσηρεστεῖτο ἡ Κυβέρνησις. Ὁ μακαρίτης Ὁκκόνωρ ρητῶς συνέστησεν εἰς τὴν Ἀποστολὴν ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν τῆς Κυβερνήσεως ἄνευ προηγουμένης συνεννοήσεως πρόκλησιν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ εἰς ἀπάντησιν, διότι ἂν αὕτη θὰ ἦτο ἀρνητικὴ θὰ ἐτεσματίζετο ἀσφαλῶς πλέον τὸ ζήτημα.

Οὕτω τὸ κυπριακὸν ζήτημα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον παρηγωνίζετο, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐχάνετο. Καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ὀπωσδήποτε εὐνοικῶς διατεθειμένων ἐπισήμων τινὲς εἶπον, ὅτι τὸ κυπριακὸν ὄφειλεν εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς νὰ λυθῇ. Τώρα;... μοιραίως θὰ ὑποχωρῇ ἐναντι τῶν ἄλλων μεγάλων ζητημάτων, ἀπὸ τὴν ἀνέλεξιν μερικῶν ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἐξαρτηθῇ

καὶ ἡ ἰδιότης του λύσις. Τώρα, διατί δὲν ἐλύθη ἀμέσως, ἀπ' οὗ τὴν αὐτό-βουλον προθυμίαν καὶ σπουδὴν ἔδειξεν ὁ Λοῦδ Τζώρτζ; Οὗτος μόνον γινώσκει τὰς λεπτομερείας. Ὡς γνωστόν, ἡ κατηγορηματικὴ ἐκείνη ὑπόσχεσις του καὶ ἡ ἐπ' αὐτὴν ἐμπιστοσύνη τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, παρέσυραν ἀδιαμαρτυρητὶ ταύτην εἰς συνέχειαν ἀτελευτήτων ἀναβολῶν, χωρὶς ποτὲ νὰ δυνηθῆ νὰ φέρῃ τὸ ζήτημα ὑπὸ συζήτησιν. Ἐξηρτῶντο τόσα ἄλλα μεγάλα ζητήματα ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν!

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἔκτακτος ἐκείνη εὐκαιρία, καθ' ἣν ἐμεσουρά-νει τὸ κῦρος καὶ ἡ ἐπιβολὴ ἐν Ἀγγλίᾳ τοῦ Λοῦδ Τζώρτζ, οἱ δὲ Ἀγγλοὶ ὑπὸ τὴν μέθην τῆς νίκης καὶ πρὸ τῆς ἀκαθαρσίτου εἰσέτι νέας κοσμογο-νίας, θὰ ἐπευφήμουν πάντες τὴν περὶ ἐκχωρήσεως τῆς Κύπρου ἀπόφα-σίν του, ἐχάθη ἀνεπιστορεπτί. Εὐθὺς δ' ὡς κατόπιν ἤρχισαν αἱ διαπραγμα-τεύσεις τῶν ἰσχυρῶν νικητῶν ἐπὶ τῆς διανομῆς τῆς λείας τοῦ πολέμου, ἡ παλαιὰ βουλμία βαθμηδὸν ἀνεκτάτο, αἱ μεγάλα ἄρχαὶ ἐλησιμονοῦντο καὶ οἱ ἀδύνατοι θὰ ὑφίσταντο τὰς συνεπείας τῆς ἀδυναμίας των. Πρῶτοι αἱ λεγόμενα ἀρμόδιοι ὑπηρεσίαι τῶν πολεμικῶν ὑπουργείων ἀνεκάλυπτον ἐκ νέου μεγάλα στρατηγικὰ προσόντα τῆς Κύπρου διὰ τὸ μέλλον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ Συντηρητικοὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὰς παλαιὰς ἀρχὰς αὐτῶν τῆς μὴ ἀποσπάσεως οὐδὲ βράχου ἐκ τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰδικῆς διὰ τὴν Κύπρον κομματικῆς τακτικῆς αὐτῶν, ἐναντι τῶν βιαιῶν ἐπιθέσεων, ἃς ὑπέστησαν κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν Φιλελευθέρων. Ὁ Λοῦδ Τζώρτζ, μὴ βασιζόμενος ἐπὶ ἰδίου κόμματος, πλειοψηφούντος ἐν τῇ Βουλῇ, δὲν ἠδύνατο πλέον, καὶ ἐὰν ἤθελεν ἔτι, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν περὶ ἐκχωρήσεως τῆς Κύπρου γνώμην του. Ὁ Ἰμπεριαλιστικὸς ἐγωισμὸς εἶχεν ἤδη ἐξασφα-λίσει τὴν νίκην ὀριστικῶς.

Τὸ ἀδιέξοδον. Ἡ Ἀποστολὴ παρὰ τὸν τεχνητὸν θόρυβόν της ἔξω καὶ τὰς συνεχεῖς ὑπομνήσεις της εἰς τοὺς ἀρμοδίους, κατήντησε ν' ἀγνοῆται ἐντελῶς ὑπ' αὐτῶν. Ἀγωνιῶσα ἐκινεῖτο πρὸ ἀδιεξόδου. Τὸ Ἐθνικὸν Συμ-βούλιον τῇ παρεῖχε πᾶσαν δυνατὴν συνδρομὴν εἰς κινήματα λαϊκά, ἐκκλή-σεις πρὸς τὸ ἀγγλικὸν κοινὸν καὶ τὰ παρόμοια, ἀλλ' εἰς μάτην. Αὕτη οὔτε ἐμπρὸς οὔτε ὀπίσω ἠδύνατο νὰ κινηθῆ. Ἀλλ' ἐπὶ πόσον θὰ ἔμεινεν ἐν Λονδίνῳ ἀκάρπως ἐκλιπαροῦσα μίαν ἐπὶ τέλους ἀπάντησιν; Ἀνακοινοῦσα εἰς τὸν Βενιζέλον τὰ τῆς στενοχωρίας αὐτῆς, ὡς ἐκ τοῦ δημιουργηθέν-τος ἀδιεξόδου, ἐπέτυχε τῇ προσωπικῇ μεσολαβῆσει αὐτοῦ, ἵνα ὁ Λοῦδ Τζώρτζ, ὅστις ἐξεπλάγη (!) μανθάνων, ὅτι ἡ Ἀποστολὴ παρέμενεν ἀκόμη ἐν Λονδίνῳ, νὰ δώσῃ τὴν κατωτέρω ἀπάντησιν, ὡς διέξοδον δι' αὐτήν, ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς Κύπρον, ἔχουσα κατὰ εἰς χεῖρας της. Ἡ ἐπιστολὴ ἐγγράφη κατ' ἐντολὴν ὑπὸ τοῦ ἰδιαιτέρου Γραμματέως του G. T. Davies—14 Νο-εμβρίου 1919, εἰς ἀπάντησιν δύο προηγηθειῶν ὑπομνήσεων τῆς Ἀποστο-λῆς (15 Σεπτεμβρίου καὶ 21 Ὀκτωβρίου) εἶχε δ' ὡς ἔπεται :

Ἄγ. Ἰλαρίων—Κερήνεια.

*Ο Πρωθυπουργός ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὰς ἀπόψεις τῶν ἄνω ἐπιστολῶν. Ἔχει πλήρη γνῶσιν τοῦ αἰσθήματος, τὸ ὁποῖον ἐφίσταται παρὰ τῷ πληθυσμῷ τῆς Κύπρου ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐντέλλεται μοι νὰ διευκρινίσω πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οἱ πόθοι τῶν κατοίκων τῆς νήσου Κύπρου θὰ τύχωσι τῆς μᾶλλον προσεκτικῆς καὶ συμπαθοῦς μελέτης ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Α. Μ., ὅταν αὕτη θὰ σκεφθῆ διὰ τὸ μέλλον της. Ἄδυνατεῖ ἐν τούτοις ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐνεκα τῆς ἀβεβαιότητος τῆς διεθνοῦς καταστάσεως ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ, νὰ δώσῃ οἰανδήποτε ὀριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν αἴτησιν τῆς κυπριακῆς Ἀποστολῆς». Ἐκφράζεται περατέρω ἡ λύπη τοῦ Πρωθυπουργοῦ, διότι δὲν δύναται λόγῳ ἐπειγουσῶν ὑποθέσεων νὰ δεχθῆ τὴν Ἀποστολὴν, ὡς αὕτη ἐζήτησε, καὶ θεωρεῖ ἀρκετὸν ὅτι αὕτη ἐγένετο ἤδη δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἀποικιῶν, ὁ ὁποῖος παρέλαβε τὸ Ὑπόμνημά της».

Εἰς τὴν ἀπάντησίν του ταύτην ὁ Λόυδ Τζῶρτζ ἐδείχθη πλήρως ἄξιος διάδοχος, ἐν τε τῷ κόμματι καὶ τῇ πρωθυπουργίᾳ, τοῦ Γλάδστοντος εἰς τὴν τέχνην τῆς χρησιμολογίας.

Ἡ Ἀποστολὴ ἀπήντησε (24 Νοεμβρίου 1919), εὐχαριστοῦσα τὸν Πρωθυπουργὸν διὰ τὴν βεβαίωσιν, ὅτι θὰ ληφθῶσι συμπαθῶς ὑπ' ὄψει οἱ ἐνωτικοὶ πόθοι τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐθεώρει καθήκον αὐτῆς νὰ τονίσῃ, ὅτι «τὰ δίκαια τῶν κυπριακῶν πόθων οὐδαμῶς δύνανται νὰ ἐπηρεασθῶσιν ἐκ τῆς ἀνεπίξεως τῶν γεγονότων τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, καὶ πιστεύει, ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μ. θὰ ἀναγνωρίσῃ, ὅτι ἡ κυπριακὴ ὑπόθεσις, διὰ τοὺς ἰδίους ἑαυτῆς λόγους, ἀπαιτεῖ τὴν ταχίστην δυνατὴν λύσιν».

Ἐπάνοδος καὶ Ἐπιστροφή. Τὰ μέλη τῆς Ἀποστολῆς, ὡς θεοπρόποι, ἐκόμισαν τὸν ἄνω χρησμὸν εἰς Κύπρον, ὅπου, ὡς ἦτο ἐπόμενον, οὐδεὶς ἔμεινεν ἠὲ χαριστημένος. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ ζήτημα ἀνεβάλλετο εἰς τὴν περίοδον τῆς διευθετήσεως τῆς Ἀνατολικῶν πραγμάτων. Τὸ Συνέδριον δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπιληφθῆ αὐτῶν. Ἐν συσκέψει Βουλευτῶν καὶ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου, ἀπεφασίσθη ἡ ἐπιστροφή τμήματος τῆς Ἀποστολῆς εἰς Λονδίνον.

Ὀριστικὴ ἀποτυχία. Νέα πολύμηνος διαμονὴ τῆς Ἀποστολῆς ἐν Λονδίῳ· νέα ἐπανάληψις τῆς προπαγανδιστικῆς αὐτῆς ἐργασίας καὶ κρούσις ἐκ νέου τῶν ἐπισήμων θυρῶν, ἀλλὰ καὶ ματαίως πάλιν ἢ μᾶλλον κατὰ πλεον τοῦ ματαίου. Τὴν 9 Αὐγούστου 1920 ὁ Βενιζέλος εἶπεν εἰς τὴν Ἀποστολὴν ἐν Παρισίοις: «Ἔχω πολὺ κακὰ νέα διὰ σᾶς· εἶδον τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, λόρδον Κῶρζον, καὶ ἐβεβαιώθην, ὅτι τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον κατὰ πλειονοψηφίαν ἀπεφάσισε νὰ μὴ δοθῆ ἡ Κύπρος εἰς τὴν Ἑλλάδα». Τὰ μέλη τῆς Ἀποστολῆς, κατόπιν τῆς ἀπογοητευτικῆς ταύτης πληροφορίας, ἐσκέφθησαν πολὺ ἂν συνέφερε νὰ ἐκβιάσωσιν ἐπίσημον ἀπάντησιν, ἢ ὁποῖα πάντως, ἀρνητικὴ προβλεπομένη, θὰ ἐκλείε

τὸ ζήτημα, ἢ νὰ ἀφήσωσι τοῦτο ἐν σιγῇ ἐκκρεμές. Μολονότι ἡ πλειονότης ἦτο ὑπὲρ τῆς δευτέρας ἀπόψεως καὶ οἱ ταῦτα φρονούντες ἀνεχώρησαν, οἱ ἐναπομείναντες ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον τὴν ἐπίσημον ἀπάντησιν, ὅτι «ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μ. ἀπεφάσισε νὰ κρατήσῃ τὴν Κύπρον». Τοιοῦτο τὸ κατάντημα τῆς εὐνοϊκωτέρας ὑπὲρ τῆς Κύπρου παρουσιασθείσης περιστάσεως. Κατάντημα εἰς ὀριστικὴν, ὅσῳ καὶ ἀνθαίρετον κατακράτησιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Ὁδυνηρὰ ἀγανάκτησις. Εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ ἡ ἀπιστος Ἀλβιὼν ἐφαίνετο διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἀπιστος εἰς βάρος του. Ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ὁδῶν διετηροῦντο ἀκόμη ῥάκη τῶν πελωρίων ἐκκλίσεων τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὸν κυπριακὸν λαὸν νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν. Δέκα καὶ πέντε χιλιάδες τέκνων του τὴν ἐβοήθησαν ὄντως. Ἐνεθυμείτο οὗτος πῶς, χάριν τῆς ἰδέας ταύτης, ἀπεδέχθη ἀγγογύστως τὴν ἐπίταξιν τῶν προϊόντων του, ἀπολέσας, ὁ πτωχὸς αὐτός, σπουδαῖα κέρδη. Ἐβλεπε τὰ μεγάλα κενὰ τῶν ἀποκοπέντων δασῶν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐν Παλαιστίνῃ ἐκστρατείας ἀνεγίνωσκεν ἐκ παραλλήλου καὶ τὴν ὑπουργικὴν ἀπάντησιν καὶ ἠγανάκτει πέρα παντὸς ὁρίου νομοταγείας, ἀλλά...

Ἀντιδρασις. Τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον ἐκάλεσε Παγκύπριον Συνέλευσιν ἐν Λευκωσίᾳ. Γενικῶς ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη νὰ κηρυχθῇ ἡ μόνη δυνατὴ ἐπανάστασις, ἡ πολιτικὴ ἀποχή. Ἐπέκειντο αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαί. Οὐδεμία ὑποψηφιότης, οὐδεὶς εἰς τὰς κάλπας, ὑπῆρξεν ἡ ἀπόφασις. Φωνή τις ἐγερωθεῖσα ἐν τῇ Συνελεύσει καὶ ὑποστηρίξασα, ὅτι ἦτο προτιμότερον νὰ καταληφθῶσιν αἱ ἐννέα ἔδραι ὑπὸ δεδοκιμασμένων ἀνδρῶν μὲ τὴν ἐποχρέωσιν τῆς ἐμμονῆς εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ Νομοθετικοῦ, ἀσφαλιζομένης οὕτω ταύτης ἐπὶ πειταστίαν ἐναντι προβλεπομένων παρασπονδιῶν, κατεπνίγη εἰς τὴν γενικὴν ἀντίρρῃσιν. Ἡ Συνέλευσις δὲν ἤθελε νὰ γνωρίζῃ ἐντελῶς τὸ Νομοθετικόν. Τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον θὰ ἦτο τὸ μόνον καὶ ἐπίσημον ὄργανον τοῦ λαοῦ εἰς τὴν περαιτέρω διεξαγωγὴν τῶν δημοσίων ὑποθέσεών του.

Ἀρχὴ ἀποτυχιῶν. Εἰς τὰς πρώτας ἐκλογὰς οὐδεμία ὄντως ὑποψηφιότης, οὐδεὶς ἐκλογεὺς εἰς τὰς κάλπας. Εἰς τὰς μετ' οὐ πολὺ διαταχθείσας δευτέρας εἰσῆλθον δύο Μαρωῖται ἱερεῖς εἰς τὰς τρίτας προσετέθησαν καὶ ἑπτὰ Ἑλληγες παρακούσαντες. Καταρτίζεται οὕτω Ν. Συμβούλιον πειθήνιον τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἀντιμέτωπον τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου, ματαίως καταγγέλλοντος, ὅτι οἱ ἐκλεγέντες δὲν ἔλαβον τὰς ψήφους ἢ τοῦ ὀγδόου μόνον τοῦ ὅλου τῶν ψηφοφόρων, ὅτι ἄρα ἀντισυνταγματικῶς ἐξελέγησαν, καὶ ἐπεβάλλετο ἐν δημοψήφισμα πρὸς καθορισμὸν τῆς ὑποθέσεως. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Ἐπικίνδονοι προστριβαί. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ὁ τὸν ἀποθανόντα

Κλωζὸν διαδεχθεὶς Στήβενσον πρῶται ὅτι δυνατόν, ἵνα ταπεινώσῃ τὸ λαϊκὸν φρόνημα καὶ περιστείλῃ πᾶσαν ἐθνικὴν κίνησιν. Ἡ Κύπρος θὰ συνεώρταζε μετὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐκατονταετηρίδα τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Αὐστηρὰ κυβερνητικὰ μέτρα ἐλαμβάνοντο πρὸς περιστολὴν πάσης ἐθνικῆς ἐπιδείξεως. Ἀπηγορεύθησαν αἱ παρελάσεις μετὰ σημαίων. Τμημα τοῦ ὀμίλου τῶν νέων ἐν Λευκωσίᾳ ὁδεῦον πρὸς τὸ Γυμναστήριον τὴν παραμονὴν τῆς 25 Μαρτίου, ἐκακοποίησεν ἕνα Ἀγγλὸν ὑπάλληλον, ζητήσαντα ν' ἀποσπάσῃ τὴν σημαίαν ἀπὸ τὸν σημαιοφόρον. Τὴν ἡμέραν τῆς 25 Μαρτίου (1921), ἐν ᾧ οἱ Καθηγηταὶ καὶ Ἐφοροὶ τοῦ ἐν Λευκωσίᾳ Γυμνασίου συνεβούλευον καὶ προσεπάθουν νὰ πείσωσι τοὺς μαθητὰς ν' ἀποφύγωσι τὰς συνήθεις ἐπιδείξεις αὐτῶν, οὗτοι διαλαθόντες ἐξεχύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς μετὰ τῆς σημαίας αὐτοῦ ἕκαστος, ὡς εἶχον κεκρυμμένας ὑπὸ τοὺς πέλους των. Ἡ παρέλασις εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως συναντᾷ ἔνοπλον ἀστυνομικὴν δύναμιν. Ὁ ἐκεῖ παρευρεθεὶς κόσμος ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως τὸ κρίσιμον τῆς περιστάσεως καὶ ἐτοιμάζεται νὰ ἐπιτεθῇ διὰ λίθων, ροπαλίων καὶ μὲ ὅτι ἄλλο πρόχειρον θὰ εὑρίσκει κατὰ τῆς Ἀστυνομίας, ἐὰν αὕτη ἀπειροῦται νὰ βιαιοπραγήσῃ κατὰ τῶν μαθητῶν. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀστυνομικῆς δυνάμεως διατάσσει τοὺς μαθητὰς νὰ διαλυθῶσιν, ἀπαξ. Τούτων μὴ ὑπηκουσάντων, ἡ διαταγὴ ἐπαναλαμβάνεται δις. Ἐπέκειτο ἡ τραγικὴ τρίτη, ὅποτε ἐπενέβη ὁ παρατυχὼν Ἡγούμενος Κύκκου, Κλεόπας, ὑποσχόμενος νὰ διαλύσῃ ἡσύχως τοὺς μαθητὰς. Εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ προσῆλθε, παρακληθεὶς ὑπὸ Ἀγγλῶν ὑπαλλήλων, καὶ ὁ πάρεδρος δικαστῆς Ἰάκωβος Ν. Δημητρίου, τοῦ ὁποῖου ἡ κατάλληλος ὁμιλία συνεπλήρωσε τὸ εὐνοϊκὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀναιμάκτου λύσεως τοῦ ἐπεισοδίου, τῶν μαθητῶν ἐπιστρεψάντων μετὰ τῶν σημαίων των εἰς τὸ Γυμνάσιον καὶ ἡσύχως διαλυθέντων ἐκεῖθεν.

Ἀπέλασις Ν. Καταλάνου. Ὁ Στήβενσον κατεταράχθη ἀπὸ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου σφόδρα. Διὰ πρώτην φορὰν τὰ πλήθη ἀντεμετώπιζον ἀποφασιστικῶς τὸ προβαλλόμενον στόμιον τοῦ πυροβόλου. Ὀλίγας μετὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἡμέρας (11 Ἀπριλίου 1921) ἀπελαύνεται ὁ δημοσιογράφος Ν. Καταλᾶνος «ὡς ἐπικίνδυνος εἰς τὴν Βρετανικὴν Αὐτοκρατορίαν». Ὁ Καταλᾶνος ἦτο ὄντως θεομὸς φιλόπατρις καὶ ἔδρα εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, ἀλλ' οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ἐξέλθῃ τῶν στενῶν ὁρίων τῆς νομοταγείας. Ἐν τῇ εἰδικῇ δὲ ἄνω περιπτώσει ἔπραξεν ὡς ἔφορος πᾶν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀποτραπῶσιν οἱ μαθηταί. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ κτυπηθῇ ὁ λαὸς εἰς τὸ πρόσωπον ἑνὸς τῶν σημαιοφόρων του καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐπιτυχής.

Καὶ στόλος. Πόση ὑπῆρξεν ἡ ταραχὴ τῆς Κυβερνήσεως ἀποδεικνύει τὸ κωμικὸν καθ' ἑαυτὸ τοῦτο, ὅτι προσεκλήθη τηλεγραφικῶς πολεμικὸν νὰ καταπνίξῃ ἡ ἀναστειλὴ κυπριακὴν ἐπανάστασιν. Τὸ οὐδαμῶς ὅμως κωμι-

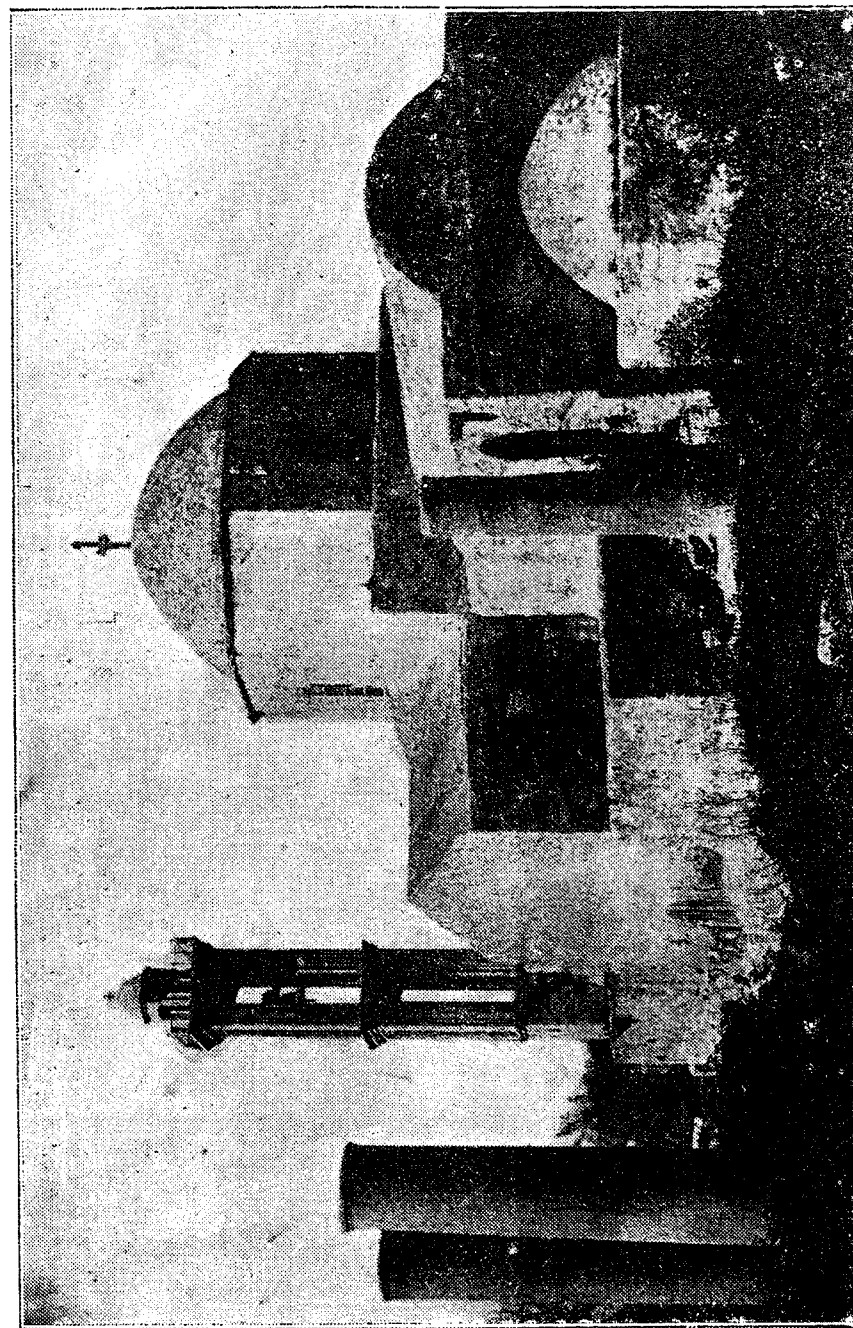
κὸν τούτου εἶνε, ὅτι τὰ ἔξοδα τοῦ κατάπλου ἐπλήρωσεν ὁ κυπριακὸς προϋπολογισμὸς.

Καὶ δόλος. Ἡ ἄστοχος αὕτη τακτικὴ τοῦ Στήβενσον καὶ τῆς περὶ αὐτὸν μικρᾶς σπείρας—οἱ πλείστοι τῶν ἄλλων Ἑγγλῶν ὑπαλλήλων ἔδυσφόρουν διὰ τὴν τακτικὴν ταύτην—ἀντὶ νὰ κατευνάξῃ, ἐξηρέθιζε τὸ δημόσιον μέγροι φανατικότητος. Ἡ τοιαύτη πραγμάτων παράτασις ἀνησύχει τὰ μέγιστα τὴν Κυβέρνησιν. Αἴφνης πρῶκτορες κυβερνητικοὶ πλησιάζουσι τοὺς λαϊκοὺς ἡγέτας καὶ τοὺς βεβαιοῦσιν, ὅτι, ἂν παρηγκώνιζον τὸ ἐθνικὸν ζήτημα, θὰ παρείχοντο εἰς τὴν Κύπρον εὐρεΐα ἐλευθερία. Ὁ δόλος ἀτυχῶς ἐπέτυχεν. Αἱ σημαῖαι τοῦ ἐθνικοῦ μετώπου ὑπεστάλησαν. Τὰ τῆς καλῆς αὐτῶν πίστεως θύματα, ὅταν εἶδον τὸν Ἀρμοστήν, ἵνα καθορισθῶσιν αἱ ἐλευθερία, οὗτος προσποιήθη παντελῆ ἄγνοιαν. Ἐξ οἴκτου καὶ συγκαταβάσεως ὑπεσχέθη νὰ κάμῃ καλὰς συστάσεις εἰς μίαν τοιαύτην γραπτὴν αἴτησίν των.

Τὴν 16 Δεκεμβρίου 1922 ὑπέβαλε τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον ἐν σχετικῶν ὑπόμνημα με ἀποτέλεσμα... μηδέν. Αἱ ἀστοχίαι καὶ ἀποτυχίαι τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου καὶ ἡ ἐξάρτησις τοῦ Νομοθετικοῦ τῆς ἐπταδικῆς κληθείσης περιόδου ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἐκμεταλενομένης αὐτὸ κατὰ πάσης τῆς ἄλλης δράσεως τοῦ λαοῦ ἐπὶ σπουδαιοτάτων ζητημάτων (ἐθνικοῦ, παιδείας κ.λ.π.) ἐπήνεγκον γενικὴν ἀναρχίαν εἰς τὴν λαϊκὴν δρᾶσιν καὶ κόπωσιν εἰς τὸ δημόσιον φρόνημα.

Ἐργατικὴ Κυβέρνησις. Ὡς τονωτικὴ ἔνεσις ἐπῆλθε διὰ τὸν κυπριακὸν λαὸν ἡ ἀνοδος τῶν ἐργατικῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν. Εἶνε γνωστὰ αἱ φιλελεύθεροι καὶ ἀνθρωπιστικαὶ ἀρχαὶ τῶν σοσιαλιζόντων ἐργατῶν τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἀνοδος αὐτῶν ἐπομένως εἰς τὴν ἐξουσίαν ἔδωκε νέας ἀπροσδοκίτους ἐλπίδας εἰς τοὺς Κυπρίους. Τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον ἔσπευσε νὰ ὑποβάλῃ (τὴν 25 Φεβρουαρίου 1925) ὑπόμνημά του εἰς τὸν ὑπουργόν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔγραφεν, ὅτι ὁ κυπριακὸς λαὸς ἐνέμενε πάντοτε εἰς τὰς ἐθνικὰς αὐτοῦ βλέψεις καὶ ἀξιώσεις, ὅτι ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ ἐδικαιοῦτο νὰ τύχῃ αὐτοδιοικήσεως τοῦλάχιστον. Ἀλλὰ καὶ ἡ βραχύβιον ζωὴν πρὸ αὐτῆς ἔχουσα ἐργατικὴ Κυβέρνησις ἠρκέσθη νὰ παραπέμψῃ τοὺς ὑπομνηματιστὰς εἰς ὅσα ἐπὶ τῶν ἰδίων θεμάτων εἶχον ἀπαντήσῃ αἱ προκάτοχοί της.

Ἀποικία. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, καὶ ὡς ἐὰν οὐδὲν συνέβαιναν ἐν Κύπρῳ, ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἐτακτοποίησεν ἐν πάσῃ γαληναίᾳ μακαριότητι τῆς ἑαυτῆς θέσιν ἐν Κύπρῳ καὶ ἀπὸ διεθνοῦς ἀπόψεως. Διὰ τοῦ εἰκοστοῦ ἄρθρου τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάνης (22 Ἰουλίου 1923) ἡ Τουρκία ἀνεγνώριζε τὴν προσάρτησιν. Τῆς Συνθήκης ταύτης κυρωθείσης καὶ κατὰ τύπος τὴν 6 Αὐγούστου 1925, ἡ Ἀγγλία διὰ Β. Διατάγματος τῆς 10 Μαρτίου 1925, δημοσιευθέντος ἐν τῷ ἐπίσημῳ «ἐφημερίδι τῆς Κύπρου» τὴν 1 Μαΐου 1925, ἐκήρυξε τὴν νῆσον Ἀποικίαν, ὠνόμασε τὸν Ἀρ-

Αἱ δύο στήλαι, ἐφ' ὧν λέγεται δεθεῖς καὶ δαρεῖς ὁ Ἀπ. Παῦλος ἐν Πάτρῳ

μοστήν Κυβερνήτην, τὸν Ἀρχιγραμματέα Ἀποικιακὸν Γραμματέα, προσέ-
θηκε τρεῖς ἔδρας εἰς τὰς ἑννέα ἑλληνικὰς ἐν τῷ Νομοθετικῷ, ἀλλὰ καὶ τρεῖς
ἐπισήμους ταυτοχρόνως, ἵνα τηρηθῆ καὶ πάλιν ἡ ἱερὰ ἐξίσωσις τῶν Ἀγγλο-
Τούρκων πρὸς τοὺς Ἕλληνας μὲ τὴν δαμόγλειον νικῶσαν τοῦ Κυβερνήτου.

Ἐπεροκόπως. Αἱ μεγάλα μεταπτώσεις ἀπὸ τῆς ψαύσεως σχεδὸν
τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν ὀλοσχερῇ ταύτης ἐκφυγὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ λαοῦ,
αἱ ἀπὸ τῶν νικηφόρων πολέμων καὶ τῆς θριαμβικῆς προελάσεως τοῦ ἑλλη-
νικοῦ στρατοῦ μέχρι Σαγγαρίου εἰς τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ
τὴν ἐπακολουθήσανσαν τρικυμιώδη κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἐπήνεγρον
μέγαν ἠθικὸν κλονισμόν ἐπὶ τῆς ἰσορροπίας τῆς λαϊκῆς ψυχῆς μετὰ ἐπα-
κολουθήσεως μεγάλου καμιάτου. Αἱ μεταπολεμικαὶ κοσμοπολιτικαὶ ἰδέαι,
ἐν παρερμηγείᾳ μάλιστα τῶν ὑγιῶν τούτων ἀρχῶν, μεταφυτευόμεναι καὶ
ἐν Κύπρῳ ὑπὸ νεαρῶν ἐπιστημόνων καὶ σπουδαστῶν κυρίως, εὗρισκον
πρόσφορον ἔδαφος παρὰ τῷ κυπριακῷ λαῷ, τοῦ ὁποίου τὸ φρόνημα ἤρχισε
ταλαντευόμενον καὶ ἄλλας κατευθύνσεις λαμβάνον, οὐχὶ βεβαίως ἐν τῇ ὀλό-
τητί του, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος πάντοτε.

Ἀποτελέσματα. Καὶ ἤρχισαν πολλοὶ σκεπτόμενοι, ἂν δὲν θὰ ἦτο
φρονιμώτερον καὶ πρακτικώτερον νὰ παραμερισθῶσιν αἱ ἔθνικαὶ ἰδέαι καὶ
ἡ χώρα νὰ μεριμνήσῃ περὶ τοῦ ἰδίου αὐτῆς οἴκου ἀποκλειστικῶς, διὰ τινὰ
τοῦλάχιστον περίοδον. Εἷς τινὰς τῶν οὕτω σκεπτομένων ἐσχηματίσθη ἡ
πεποίθησις, ὅτι τὸ μόνον αἷτιον τῆς κυβερνητικῆς δυστροπίας εἰς τὸ νὰ
δείξῃ μείζον ἐνδιαφέρον καὶ νὰ χορηγήσῃ πραγματικὰς ἐσωτερικὰς ἐλευ-
θερίας, ἦτο ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἔθνικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ ἡ συνεπείᾳ ταύ-
της διάστασις μετὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐξόργισις αὐτῆς. Ὡς ἀναγκαῖον
ἐπομένως συμπέρασμα τῶν μονομερῶν τούτων συλλογισμῶν, ἀπέργεεν ἡ
συμφιλίωσις καὶ σύμπραξις μετὰ τῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τοὺς ἄνω ὄρους, οἱ
ὁποῖοι μοιραίως θὰ ἠσφάλιζον τὴν σύμπραξιν καὶ τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου.
Τὰ ὑπὸ τῆς προσηγηθείσης ἱστορίας διδάγματα ἠγνοήθησαν ἢ παρηρη-
νεύθησαν.

Ἐπικράτησις νέων ἰδεῶν. Ὑπὸ τὸν βαυκαλισμὸν τῶν τοιούτων ἰδεῶν
καὶ ἐλπίδων ὁ λαὸς ἀνέδειξεν ἐν ἔτη 1925 ὡς βουλευτὰς τοὺς πρεσβεύον-
τας τὰς δοξασίας ταύτας, κατεπήφισε δὲ ἀγρίως ὄλους τοὺς παλαιοῖδεάτας.
Οἱ Τούρκοι ἐδείχθησαν ὄντως πρόθυμοι νὰ συμπράξωσι. Τὰ πράγματα
ἐφάνη, ὅτι ἠγνοήθησαν ἐξαιρετικῶς καὶ ἀπὸ τῆς κυβερνητικῆς ἀπόψεως,
διότι τὸν ἀπελθόντα ἀντιπαθῆ καὶ ὑπὸ δυσμένειαν τεθέντα ἐν Ἀγγλίᾳ
Στήβενσον ἀντικαθίστα ὁ Στόργς, ὅστις ἀπὸ τοῦ Λονδίνου ἔτι διελάλει τὰς
ἀγαθωτάτας προθέσεις του ὑπὲρ τῆς νήσου. Ὁ ἑλληνικὸς ἰδίως κόσμος ἐβά-
σιεν ἐπ' αὐτοῦ μεγάλας ἐλπίδας, ὡς ἑλληνομαθοῦς καὶ Φιλέλληνος κατὰ
τὰς ἰδίας αὐτοκλήτους διαβεβαιώσεις.

Ἐποδοχὴ Στόργς. Ὑπὸ τὰς μονομερεῖς ταύτας προϋποθέσεις καὶ

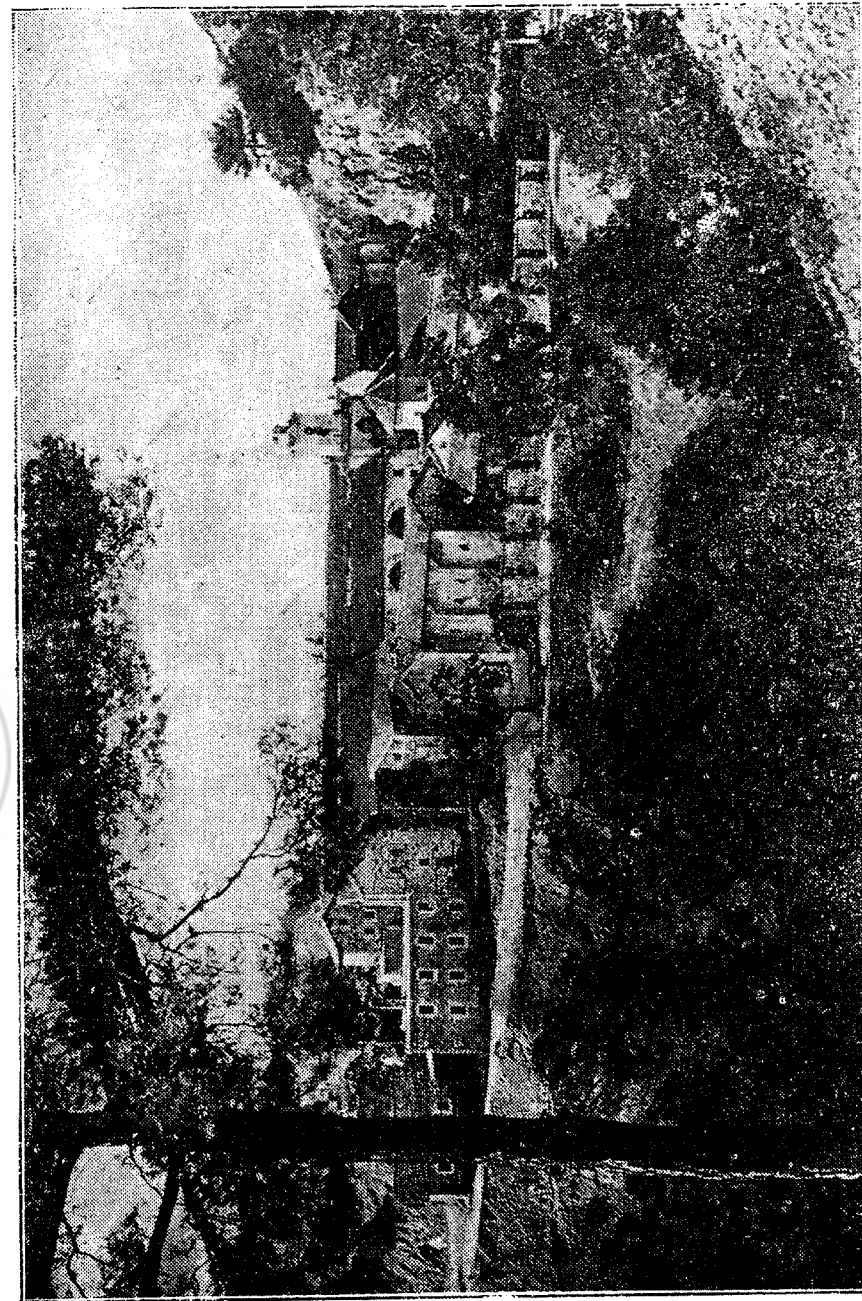

τὴν ἀβεβαίωτον ἀντίληψιν, ὅτι σκοπίμως ἐξελέγη ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως εἰς τοιοῦτος Κυβερνήτης, ἵνα ἐξαλείψῃ τὰς ἀπὸ τοῦ προκατόχου του γεννηθείσας κακὰς ἐντυπώσεις καὶ ἐπανορθώσῃ τὰ σφάλματα ἐκείνου, οἱ Κύπριοι ὑπεδέχθησαν τὸν νέον Κυβερνήτην μᾶλλον ἐνθουσιωδῶς. Εἰς τὰς προσφωνήσεις τῶν δημάρχων Βαρωσσίων καὶ Λευκοσίας δὲν παρελείφθη, κατὰ τὴν κεκτημένην φορὰν, νὰ τονισθῇ τὸ ἐνωτικὸν ζήτημα. Ὁ Στόργος ἐτήρησε ψυχρὰν σιγὴν. Δὲν παρέλιπεν ὅμως κατόπιν νὰ ἐπιδεικνύῃ ἀγαθὰς διαθέσεις καὶ μέριμναν ἐπὶ πραγμάτων καὶ πέραν τῶν διοικητικῶν αὐτοῦ καθηκόντων ἐκτεινομένων, ἐμφανιζόμενος καὶ ὡς κοινωνικὸς παράγων μὲ πολλὸν ζῆλον.

Πρωτόλεια ἀνταρχικότητος. Κατὰ τὴν Σύνοδον τοῦ 1927 ἡ ἡνωμένη φάλαγξ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων βουλευτῶν, εἰς ἐνδειξιν ἐντονωτέρας ἢ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ ὑπολοίπου τῆς εἰσφορᾶς εἰς τὸ τουρκικὸν δημόσιον χρέος—οὕτως ἀπὸ τινος ἐβαπτίσθη ἡ διὰ τὸ πλεόνασμα ἐπιβάρυνσις—κατεψήφισε τὸν προϋπολογισμόν. Εἰς τὰς ἀγορεύσεις αὐτῶν οἱ Βουλευταὶ οὐδεμίαν ἐπέδειξαν ἐχθρικότητα. Ἄπλως ἠθέλησαν νὰ ἐκβιάσωσι τὴν ἢν ἐθεώρουν δικαίαν ἀπαλλαγὴν τῆς Κύπρου ἀπὸ τῆς ἐπιβαρύνσεως ταύτης. Ὁ Στόργος ὁμιλεῖ λίαν τραχέως καὶ ἀπειλεῖ κατάργησιν καὶ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐλευθεριῶν. Τὴν ἀπειλὴν ταύτην προκαλεῖ καὶ ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸν βραδύτερον. Μετ' οὗ πολὺ ὅμως καλεῖ τὸ Νομοθετικὸν (7 Μαρτίου 1927) εἰς ἔκτακτον συνεδρίαν, ἀνακοινεῖ μόνον, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Κύπρον τῆς πληρωμῆς τῶν 92800 λιρῶν ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅτι ἡ Κύπρος θὰ εἰσφέρῃ δέκα χιλ. λ. ἑτησίως διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν Ἀμυναν. Τοῦτο θὰ τεθῇ ἐν ἰσχύϊ ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1928. Διαλύει τὴν συνεδρίαν ἀμέσως καὶ ἀπέρχεται νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Λάγκο εἰς Ρόδον. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Στόργος εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ ἐργασθῆ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς λύσεως ταύτης, ἀλλὰ διὰ τῆς ὡς ἄνω στάσεώς του ἠθέλησε νὰ δείξῃ, ὅτι οὔτε αὐτός, οὔτε ἡ Κεντρικὴ Κυβέρνησις ὑπέκυψαν εἰς τὰς πιέσεις τοῦ Νομοθετικοῦ. Ἡ δὲ εὐκολοῦς μεταπήδησις του εἰς ἀπειλὰς μαρτυρεῖ ἀπὸ τοῦδε τὸν ἀνταρχικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος βαθμηδὸν θὰ ἐκδηλωθῇ περισσότερον. Ἄλλ' ὅπως-δήποτε τὸ ἀγγεῖμα ἐχαροποίησεν ὅλον τὸν κυπριακὸν κόσμον, καὶ κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐκ Ρόδου ἐδέχθη ἀπείρους πανταχόθεν εὐχαριστίας, καταστάς δημοφιλέστατος.

Βουλευτικὴ ἀπάντησις. Ὑπὸ τὰς γενικὰς ταύτας ἐντυπώσεις οἱ Βουλευταὶ συσκεφθέντες ἀπήντησεν ἐγγράφως, ἀποδεχόμενοι τὸν ὄρον τῶν 10 χιλ.λ. καὶ προσθέτοντες, ὅτι «ἡ εὐφρόσυνος ἀπάντησις τῆς Κυβερνήσεως τῆς Α. Μ. ἱκανοποίησεν ὅλους τοὺς κυπριακοὺς πόθους ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιβάρυνσιν».

Ἡ μετάνοια. Δημοσιευθεῖσα ἡ ἀπάντησις αὕτη προκάλεσε δριμείας

Μονὴ Κύπρου

τοῦ τύπου ἐπικρίσεις, διότι οἱ Βουλευταὶ σπεύσαντες προεξόφλησαν πᾶσαν ἄλλην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀξίωσαν τῆς νήσου. Τῆς ἐπικρίσεως ζοηρῶς μετέσχε καὶ εἷς τῶν βουλευτῶν, ὁ Μιχ. Ἡρ. Μιχαηλίδης, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε παρευρεθῆ εἰς τὴν σύσκεψιν καὶ σύνταξιν τοῦ ἐγγράφου τούτου παραπονούμενος ἅμα, ὅτι ἐτέθη καὶ ἡ ὑπογραφή του καθ' ὑπέρβασιν ἐντολῆς. Οἱ βουλευταὶ, οἱ ὁποῖαι ἀσφαλῶς παρεσύρθησαν ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῆς στιγμῆς, ψυχρότερον εἶτα σκεφθέντες προέβησαν εἰς ρητὰς ἐπιφυλάξεις, ὅτε ἐψηφίζετο ὁ σχετικὸς νόμος δια τὴν ἀναλαμβανομένην ὑπὸ τῆς Κύπρου ὑποχρέωσιν τῶν 10 χιλ. λ. ἦν καὶ ἐξαοκλήριον ὡς ἐκβιαστικὴν. Ἰσχυρὸν δὲ κατόπιν ἀνέλαβον καὶ ἐσυνέχισαν ἀγῶνα, ἵνα ἐπιστραφῶσιν εἰς τὴν Κύπρον, ὅσα ἤδη εἶχον ἀφαιρεθῆ ἀπὸ ταύτης διὰ τὴν ὑποχρέωσιν αὐτὴν ποσὰ ἀπὸ τῆς Κατοχῆς καὶ ἐντεῦθεν.

Πεντηκονταετηρίς τῆς Κατοχῆς. Ὁ Κυβερνήτης ἐπίστευσεν, ὅτι ἀπέκτησεν ἤδη τόσῃ δημοτικότητι, ὥστε νὰ παρασύρῃ τὸν λαὸν εἰς ἑορτασμὸν τῆς συμπληρουμένης πεντηκονταετηρίδος τῆς ἀγγλικῆς Κατοχῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀντίθετον τῶν προσδοκιῶν του. Ὁ λαὸς τὸν τοιοῦτον ἑορτασμὸν ἐθεώρησεν ὡς ταυτόσημον ἐθελοδοουλίας. Ἐτι πλέον ἡ πρόσκλησις τοῦ Κυβερνήτου εἰς τὸν ἑορτασμὸν ἐθεωρήθη ὑπ' αὐτοῦ ὡς πρόσκλησις κατὰ τοῦ ἔθνισμοῦ του.

Ζωηρὰ ἀντίδρασις. Ἡ Ἱεραρχία, οἱ Βουλευταὶ, καὶ ἐκ μέρους τῶν Δημάρχων ὁ τῆς Λευκωσίας συνάδελφος αὐτῶν ἀπέλυσαν Ἐγκύκλιον (6 Μαρτίου 1928) πρὸς τὸν λαόν, μεταξὺ ἄλλων, λέγουσαν. «Πρῶτον καὶ ἔσχατον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τῶν θλιβερῶν τούτων γεγονότων προέχει ὡς ἀναμφισβήτητος ἀδικία, ὅτι ἐπὶ πενήκοντα ἔτη, παρὰ πάντα θεῖον καὶ ἀνθρώπινον νόμον καὶ παρὰ τὰς διακηρυχθείσας κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἀρχὰς περὶ αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν, ἐκρατήθημεν μακρὰν τῶν μητρικῶν ἀγκαλιῶν, κρατούμεθα δὲ καὶ νῦν, παρὰ τὴν ἐκφρασθεῖσαν πλειστάκις, πολλαχῶς καὶ ποικιλοτρόπως ὁμόφωνον ἡμῶν γνώμην, ὅπως ἐνωθῶμεν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐβαρύνθημεν νὰ κυβερνώμεθα μετ' αὐταρχικότητος μετημφισμένης μὲ ράκη ψευδοσυνταγματικῶν ἐλευθεριῶν... Κρίνεται, ὅτι ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη στάσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ εἶνε ἡ τελεία καὶ ἀπόλυτος ἀποχὴ ἀπὸ οἰασδήποτε μορφῆς κυβερνητικῶν ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι πανηγύρεων.» Ὁ λαὸς ὄντως οὐ μόνον ἀπέσχεν, ἀλλὰ καὶ ἐπανηγύρισε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ 25 Μαρτίου μετ' ἐπιδεικτικότητος ἀντιπανηγυρισμοῦ. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης τοῦ 1878 (4 Ἰουνίου) συνεκεντρώθησαν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ οἱ Ἱεράρχαι, Βουλευταὶ καὶ Δήμαρχοι εἰς Συνέλευσιν, ἀντικαταστήσασαν ἀπὸ τινος τὸ ὑπὸ τῶν Βουλευτῶν ἀγνοηθὲν καὶ βαθμηδὸν σβεσθὲν Ἐθνικὸν Συμβούλιον, ἡ ὁποία συνέταξε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ὑπουργὸν ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ἐδηλοῦτο μὲν ἡ χαρὰ τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ Κατοχῇ διὰ τὴν ἀπόσπασιν

τῆς Κύπρου ἀπὸ τῆς Τουρκίας, ἐξεφράζετο ὅμως καὶ ἡ λύπη αὐτοῦ, διότι, καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Συνθήκης δὲν ἀπεδόθη εἰς τὴν νῆσον ἡ ἔλευθερία, τὴν ὁποίαν καὶ πάλιν ἐξαιτοῦνται οἱ Κύπριοι. Ἡ πολιτικὴ τῆς συμπράξεως μετὰ τῆς Κυβερνήσεως οὕτω θραύεται.

Βάναυσος ὄργη. Ὁ Λάγκο, διοικητὴς τῆς Δωδεκανήσου, ἀνταποδίδων τὴν ἐπίσκεψιν εἰς τὸν Κυβερνήτην τῆς Κύπρου, συνήντησε τοιαύτην ἐναντίον του λαϊκὴν ἐκδήλωσιν, ὥστε ἔσπευσε νὰ ἐπιβιβασθῆ, μετ' ὀλίγας ἡμέρας διαμονῆς, ἀπὸ τινος ἀποκέντρου ἀκτῆς τῆς βορείας παραλίας, πρὸς ὑπέρομετρον φυσικὰ ἐνδόμυχον λύπην καὶ ὄργην τοῦ Στόργος. Εὐρίσκειτο οὗτος κατόπιν ἐν Λονδίῳ, ὅτε οἱ Times τῆς 1 Αὐγούστου 1928 ἐδημοσίευσαν βίαιον ὄσφ καὶ βάναυσον, ἀλλ' ἐμπνευσμένον προδήλως, ἄρθρον κατὰ τῶν Κυπρίων. Μεταξὺ ἄλλων ἐγράφετο «τὸ κυνήγιον τῆς ἐνώσεως τῆς Κύπρου καὶ τῶν Δωδεκανήσων εἶνε πρᾶγμα, ὅ,περ ἐνθυμίζει τοὺς ἡμιόνους, διότι καὶ τοῦτο εἶνε ἀγνώστου πατρότητος. Κυρίως ἐπιδίδονται εἰς τὸ κυνήγιον τοῦτο οἱ ἀνώτεροι βαθμοῦχοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ οἱ φιλολογοῦντες Ἕλληνες... Ὅλοι οὗτοι ἀσχολοῦνται εἰς αὐτὸ μὲ περισσὴν ἐπισημότητα, ὑπογράφοντες συνεχῶς μεγαλοστόμους ἀναφορὰς καὶ ἐπιδίδοντες ἄνευ διακοπῆς ἀποφάσεις ἐπὶ ἀποφάσεων... Ἡ ἰδέα τῆς ἐνώσεως τῆς Κύπρου καὶ Δωδεκανήσου εἶνε καταδικασμένη εἰς ἐξαφάνισιν...»

Ἐπισημωμένη ἀπάντησις. Αἱ ἀγγλικαὶ Ἀρχαὶ οὐδὲν ἀφίνουσιν ἀνανταπάντητον. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν, Ἄμερϋ, ἀπήντησεν εἰς τὸ ἄνω ὑπόμνημα τῆς Συνελεύσεως τὴν 1 Αὐγούστου 1929, λέγων, ὅτι «τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως ἔληξε τελειωτικῶς.»

Ἐκδίκησις. Ὁ Κυβερνήτης ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους εἶχε παραπέμψῃ εἰς ἐπιτροπὴν Βουλευτῶν τὴν μελέτην νομοσχεδίου νέου Ποινικοῦ Κώδικος. Ἡ ἐπιθυμία τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἐφαρμόσῃ νέον Ποινικὸν Κώδικα ἄρχεται ἀπὸ δεκαετηρίδων ἤδη. Τὰ αἰρετὰ μέλη ἠρνοῦντο διὰ τινὰς πιστικὰς διατάξεις, αἱ ὁποῖαι ἐπέμενον ἢ Κυβέρνησις πάντοτε νὰ περιληφθῶσιν. Ἡ ὡς ἄνω ἐπιτροπὴ ραθυμοῦσα εἰς οὐδεμίαν μελέτην προέβαιεν. Ἐπωφεληθεὶς τῆς βραδύτητος ταύτης ὁ Στόργος κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν νόμον τοῦτον διὰ βασιλικοῦ Διατάγματος τῆς 17 Ὀκτωβρίου 1928. Ἐξεδικεῖτο οὕτω σκληρῶς τὴν ἀντιταχθεῖσαν εἰς τὰς θελήσεις του Κύπρου.

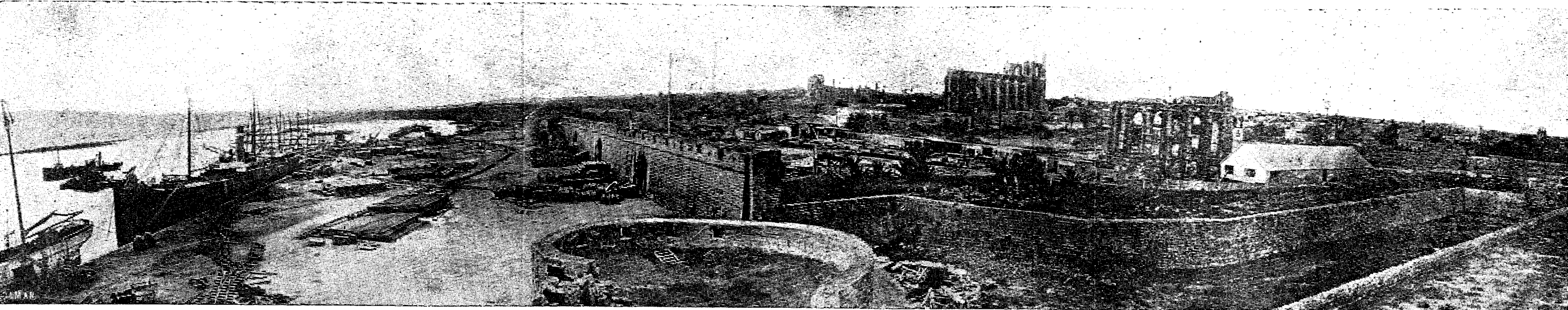
Ἐξέγερσις. Δὲν ἦτο μόνον τὸ ποῖον τοῦ Κώδικος, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐπεβλήθη, πρὸς μείωσιν τῶν ὀλίγων ἐλευθεριῶν τοῦ Νομοθετικοῦ, ὅστις ἔκαμε τοὺς Κυπρίους νὰ ἐξαναστῶσι γενικῶς μὲν ὄλους, ἀλλὰ πρὸ πάντων τοὺς πολιτευομένους καὶ τὸν νομικὸν κόσμον. Περιττὸν νὰ προστεθῆ, ὅτι πᾶσαι αἱ διαμαρτυρίαι ἀπέβησαν εἰς μάτην, τοῦ ὑπουργοῦ ἀπαντήσαντος τὴν 14 Ἰανουαρίου 1929, ὅτι «ἡ ἀπόφασις ἐλήφθη κατόπιν πληρεστίας μελέτης... καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται ν' ἀναθεωρηθῆ.» Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐξ ὀνόματος τῶν ἀποτελούντων τὴν Συνέλευσιν διεμαρτυ-

ρήθη, οἶονεὶ ἐγκαλῶν τὴν Κυβέρνησιν, εἰς τὰς ἀγγλικὰς βουλὰς, τονίζων αὐθις καὶ τὸ ἐνωτικὸν ζήτημα. Σιγὴ καὶ ἐκείθεν ἀπόλυτος!

Ἀποχώρησις. Ἡ ἀπὸ τῶν νέων ἰδεῶν ἐκπηγάσασα σύμπραξις μετὰ τῆς Κυβερνήσεως μετεβλήθη ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ βίας τῶν πραγμάτων εἰς διάστασιν, καὶ ταύτην ἀπὸ δξύτητος εἰς δξύτητα μεταπίπτουσαν. Διετέλει ἔξω ὁ λαὸς ἐν ἀναβρασμῷ, ὅτε οἱ Ἕλληνες Βουλευταὶ τὴν 3 Δεκεμβρίου 1928, εἰς ἔνδειξιν ἐντόνου διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ ἄνω αὐταρχικοῦ πραξικοπήματος προέτειναν καὶ πάλιν τὴν ἀπόρριψιν τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ἀποτυχόντες εἰς τοῦτο, ἀπεχώρησαν ἐν σώματι τῆς συνεδρίας, ἀφ' οὔ εἶπον, ὅτι «ἄφρινον ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην εἰς τοὺς Τούρκους συναδέλφους τῶν καὶ τοὺς ἐπισήμους ἠνέχθημεν ἐπ' ἄπειρον τὸ πρόσωπον τοῦ γελοίου καὶ δίδομεν πέρασ εἰς τὴν κατάστασιν, τούτου ἕνεκα ἀποχωροῦντες ἐκ τοῦ Συμβουλίου.» Εἰς ἐπακολουθήσασαν δὲ προκήρυξιν αὐτῶν πρὸς τὸν λαόν, ἀφ' οὔ ἐξέθησαν τοὺς λόγους τῆς ἀποχωρήσεως, προσέθησαν: «Ὡς ὑπεύθυνοι δὲν θὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν χειρονομίαν ταύτην, ἀλλὰ θὰ προβῶμεν καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐνδεικνύμενα διαβήματα.»

Δεσποτισμοὶ Ἀρμοστεύοντος. Ἄξιος ἀντικαταστάτης τοῦ εἰς ἀναρρωτικὴν ἄδειαν ἀπελθόντος Στόργος ἀνεδείχθη καὶ ὁ Ἀρμοστεύων ἀποικιακὸς Γραμματεὺς Νικόλσον. Τὴν 8ην Μαρτίου τοῦ 1929 ἀπηυθύνθη κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Βουλευτὴν καὶ μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σ. Σταυρινάκη, ἣτις ἔλεγεν: «Αἱ πολιτικαὶ βλέψεις καὶ πόθοι, ἃς ἔχετε ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἑλληνικῶν μελῶν τοῦ Ν. Συμβουλίου, εἶνε ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὴν πλήρη καὶ ἀδέσμευτον ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων, μεθ' ὧν εἶνε ἐπιφορτισμένον ἐν μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου, καὶ ὅτι ἡ δυσκολία, ἣτις ἐδημιουργήθη δι' ἀμφοτέρους, Κυβέρνησιν καὶ σᾶς, θὰ λυθῆ κάλλιστα διὰ τῆς παραιτήσεώς σας ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης». Ὁ Σταυρινάκης ὑπέβαλεν ἀμέσως παραίτησιν γράφας, ὅτι «αἱ πολιτικαὶ βλέψεις καὶ πόθοι, τὸσον τῶν ἑλληνικῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου, ὅσον καὶ τοῦ λαοῦ, ὃν ἀντιπροσωπεύουσιν, οὐδέποτε θὰ μεταβληθῶσι», καὶ ὅτι τὸ μόνον φάρμακον διὰ τὰς παρούσας δυσκολίας, μέχρι τῆς ἐνώσεως, εἶνε ἡ αὐτοδιοίκησις.

Καὶ ἄλλο. Τὴν 15ην Μαρτίου 1929 ἔνδεκα ἑλληνικὰ μέλη κατεψήφισαν ἐν νομοσχέδιον περὶ συντάξεων. Ὁ προεδρεύων Νικόλσον ἐν ὄργῃ εἶπε: «Δὲν δύναται ἡ Κυβέρνησις νὰ ἐργασθῆ διὰ τῆς καταψηφίσεως τῶν νομίμων μέτρων, ἢ ὁποῖα γίνεται διὰ πολιτικοὺς λόγους...» Εἰς διακοπὴν Βουλευτοῦ εἰπόντος, ὅτι οὐδεὶς πολιτικὸς λόγος ὑπῆρχεν, ὁ Νικόλσον εἶπεν: «Ἄναβάλλω τὸ Συμβούλιον, καὶ δὲν θὰ τὸ καλέσω, μέχρις οὔ βεβαιωθῶ, ὅτι τὰ ἔντιμα Μέλη ἔμαθον νὰ φέρωνται συμφώνως πρὸς τοὺς Κανονισμοὺς τοῦ Συμβουλίου». Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπήντησαν τὰ ἑλληνικὰ μέλη, δι' ἐγγράφου αὐτῶν ἐντόνως διαμαρτυρούμενα διὰ τὴν προσβλη-

Ἀμφίσσος

Κερίνεια

τουργείω. Ἡ ἐπίσημος συνέντευξις μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ Πά-
8

μοθετικοῦ προσοφθαλμοῦ, ὥστε νὰ παραμείνῃ τὸ Στέμμα. Κακίξεται ἡ Κυβέρνησις διὰ γενικὴν ἀνάγκην. Ἡ φορολογία ἀνερχομένη εἰς 20-25%, ἐπὶ τῆς ἀκαθαρίστου προσόδου εἶνε βαρύτερη διὰ πολλὰ λαοὶν. Αἱ πρόσοδοι διατίθενται ἀσπλάγγως καὶ ἀλογίστως εἰς πολυάριθμον καὶ ἀργόμισθον ὑπαλληλίαν. Εὐθέως ἀναλίετα τὸ ζήτημα τοῦ πλεονίσματος καὶ ἐπολογίζονται αἱ ἀπὸ τούτου ἀδικίαι. Διὰ πάντα ταῦτα καὶ πρὸς ἀνύψωσιν τῆς χώρας ζητεῖται αὐτοδιοικήσεις, καὶ ἀναγράφονται λεπτομέρειαι, ὡς πρὸς τὸ ὁποῖαν ἀξιοῦσιν αὐτήν οἱ ὑπομνηματισταί· ἐν τέλει ζητεῖται νὰ σταλῇ βασιλικὴ Ἐπιτροπὴ, ἵνα μελετήσῃ ἐπὶ τόπον τὰ πράγματα.

Ἐπικρίσεις. Τὸ Ὑπόμνημα δημοσιευθὲν ἐσχολιάσθη ζωηρῶς ὑπὸ μεγάλης μερίδος τοῦ τύπου, ὡς οὐσιαστικῶς ἐπιζητούντων αὐτοδιοικήσιν ἐπὶ παραγκωνίσει, προσωρινῶς ἔστω, τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἤρχισε στρεφόμενον ἀπὸ τινος καὶ τὸ δημόσιον φρόνημα, τοῦ λαοῦ ἀντιλαμβανομένου, ὅτι ματαίως ἐβάσισεν ἐλπίδας δι' αὐτοδιοικήσιν. Ἡ ἀνάληψις τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν Ἐργατικῶν συνετέλει πρὸς τὴν τοιαύτην μεταστροφὴν, ἢ δὲ περίφημος συνηγορία τοῦ Μακδόναϊ ὑπὲρ τῆς Αἰγύπτου ἐν Γενεύῃ, εἰπόντος μεταξὺ ἄλλων, ὅτι «δοφίλομεν νὰ παραχωρήσωμεν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὴν ἐλευθερίαν, τῆς ὁποίας ἡμεῖς ἀπολαύομεν... ὅτι ἡ ἐλευθερία (εἰς τοὺς παλαιοὺς αὐτοὺς λαοὺς τοὺς ἤδη ἀφυπνισθέντας) πρέπει νὰ παρέχῃται προθύμως καὶ οἰκαιοθελῶς...», ἐκραταίωσε τὰς λαϊκὰς ἐλπίδας ἐπὶ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Εἶνε ζήτημα, ἂν ἦτο πρακτικὸν νὰ σπεύσῃ ἡ Κύπρος εἰς τοιοῦτο διάβημα παρὰ τῇ Ἐργατικῇ Κυβερνήσει, προτοῦ αὕτη ἐδραιωθῇ καλῶς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν δυναμένην νὰ προβλεφθῇ ἄρνησίν της, διότι, καὶ ἂν αὕτη ἐνδομύχως ἤθελε, δὲν ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν Κύπρον, δι' ἀδυναμίαν κοιμητικὴν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ. Ἄλλ' ἡ ἀποκτηθεῖσα φορὰ ἐν τῇ νήσῳ ἦτο ἀκατάσχετος. Ἡ περίπτωσις δ' αὕτη ἀποδεικνύει πόσῳ χρήσιμος θὰ ἦτο ἡ ὑπαρξίς λαϊκῆς ὀργανώσεως, ἢ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ κρῖνῃ τὰ πράγματα ψυχραιμότερον καὶ θὰ εἶχε τὴν δύναμιν ν' ἀναλάβῃ εὐθύνας, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἐδίσταζον οἱ Βουλευταὶ μόνοι νὰ ὑποβληθῶσι. Τὰ πράγματα ἠκολούθησαν τὴν ὑπὸ τῶν Βουλευτῶν χαραχθεῖσαν πορείαν.

Ἡ Ἀποστολή. Αὕτη συνέστη ἐκ δύο Βουλευτῶν, τοῦ Νικοδήμου, Μητροπολίτου Κιτίου, τοῦ Σ. Σταυριγάκη καὶ τοῦ ἰδιώτου δικηγόρου, ἀρίστου δ' ἀγγλομαθοῦς, Ζήνωνος Γ. Ρωσσίδου ὡς Γραμματέως. Κατευωδόθη ἐν μέσῳ ἐνθουσιώδους συναγερομοῦ τοῦ λαοῦ, ζητούντος τὴν ἐπιδίωξιν μόνον τῆς ἐνώσεως. Ἡ Ἀποστολή προσηρομόσθη ἀναγκαίως πρὸς τὴν λαϊκὴν ταύτην ἀπαίτησιν. Διὸ μόλις ἔφθασεν εἰς Λονδίνον συνέταξε νέον, ἐνωτικὸν μόνον Ὑπόμνημα (7 Ὀκτωβρίου 1929), τὸ ὁποῖον ἐπέδωκε τὴν 11 Ὀκτωβρίου εἰς τὸν ὑφυπουργὸν Σιούκβουργ κατὰ τὴν προκαταρκτικὴν ταύτης ὑποδοχὴν ἐν τῷ ὑπουργείῳ. Ἡ ἐπίσημος συνέντευξις μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ Πά-

σφηλδ, περιστοιχιζομένοι και υπό άλλων ανωτέρων υπαλλήλων, εγένετο την 25^η Οκτωβρίου (1929). Τα αποτελέσματα της συνεντεύξεως ετηλεγραφήθησαν αμέσως, υπό μὲν τῆς Ἀποστολῆς εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, υπό δὲ τοῦ ὑπουργοῦ εἰς τὸν Κυβερνήτην. Ἡ Ἀποστολή ἔλεγεν, ὅτι «προφορικῶς ἀνεπύχθη τὸ αἴτημα τοῦ λαοῦ περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως... παρεμπιπτόντως δὲ ἐπεστήθη ἡ προσοχή τοῦ ὑπουργοῦ ἐπὶ τῆς ἀνωμάλου καὶ οὐχὶ εὐχαρίστου ἐσωτερικῆς καταστάσεως. Ὁ ὑπουργὸς ἀπήντησεν, ὅτι θὰ θέσῃ τὸ αἴτημα ἡμῶν πρὸς τῆς Κυβερνήσεως καὶ θ' ἀπαντήσῃ τὸ δυνατόν συντομώτερον.» Ἀλλ' ὁ ὑπουργὸς ἔλεγεν ἐξ ἀντιθέτου, ὅτι εἶπεν εἰς τὴν Ἀποστολήν, «ὅτι, ὡς πρὸς μὲν τὴν ἔνωσιν δὲν ὑπάρχει ἐλπίς, ὡς πρὸς δὲ τὰ λοιπὰ ἐπεφυλάσσετο ν' ἀπαντήσῃ».

Ἄλλη ἐξέγερσις. Ὁ Κυβερνήτης ἔσπευσε νὰ κοινοποιήσῃ εἰς τὸν λαὸν τὸ τηλεγράφημα, οὗτος δ' ἐξηγέρθη γενικῶς καὶ ἀπέστειλεν ἐντόνους διαμαρτυρίας καὶ ἐκκλήσεις ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως,

Ἐπάνοδος. Ἡ Ἀποστολή πράξασα ὅτι ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ὑπόθεσιν τῆς δι' ἐπικουρικῶν παραγόντων καὶ ἐπειγομένη νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ τὰς ἐργασίας τοῦ Νομοθετικοῦ, κατέλιπε, πλὴν τοῦ Γραμματέως, τὸ Λονδίνον, προτοῦ λάβῃ τὴν ὑπουργικὴν ἀπάντησιν. Ὁ λαὸς τὴν ὑπεδέχθη ἐν ἐθνικαῖς διαδηλώσεσιν, οἷονεὶ συνεχίζων δι' αὐτῶν τὰς ἐνεργείας του ὑπὲρ ἐπιτυχίας εὐνοϊκοῦ ἀποτελέσματος.

Ἀρνητικὴ τῶν πάντων ἀπάντησις. Τὴν ἀπάντησίν του (28 Νοεμβρίου 1929) ὁ ὑπουργὸς ἀπέστειλεν εἰς τὸν Κυβερνήτην εἶνε ἀπάντησις εἰς τὸ πρῶτον Ὑπόμνημα. Εἶνε ὡς ἐκεῖνο συζητητικὴ καὶ μακροσκελὴς. Τὸ ἐνωτικὸν ζήτημα, λέγει ξηρῶς καὶ ἀναιτιολογήτως, «ἔχει κλείσῃ ὀριστικῶς καὶ δὲν δύναται πλέον νὰ συζητηθῇ ἐπωφελῶς.» Τὸ ζήτημα τοῦ πλεονάσματος ἐπίσης θεωρεῖ ὁ ὑπουργὸς κλεισθὲν κατόπιν τῆς γνωστῆς ἀπαντήσεως τῶν Βουλευτῶν. Εἰσέρχεται ἐν τούτοις εἰς συζήτησιν ὡς πρὸς τὸ δίκαιον ἢ μὴ τῆς ἐπιβαρύνσεως τῆς Κύπρου δι' αὐτοῦ καὶ ὑποστηρίζει, ὅτι ἢ τῆς Συνθήκης διάταξις, ὅτι «ἢ Ἀγγλία θὰ καταβάλλῃ...» ἐννοεῖ. ὅτι ἢ Ἀγγλία συνεφώνησε, διὰ λογαριασμοῦ τῆς Κύπρου, ὡς καὶ ἐκ τῶν σχετικῶν διαπραγματεύσεων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου πνεύματος τῆς Συνθήκης καταφαίνεται. Ὡς πρὸς τὴν ζητουμένην αὐτοδιοίκησιν γνωματεύει, ὅτι «δὲν ἐπέστη εἰσέτι ὁ καιρὸς, ὁπότε θὰ ἦτο πρὸς γενικὴν ὠφέλειαν τοῦ λαοῦ, νὰ δοκιμάσῃ οὗτος ἐν τοιοῦτο συνταγματικὸν πείραμα.» Ὡς ἐπιχείρημα προσάγει τὸ ὅτι οἱ ἤδη ὀπωσδήποτε ὑπὸ τὸν λαϊκὸν ἔλεγχον ὄργανισμοὶ «δὲν ἔφθασαν εἰς τοιοῦτο λογικὸν ὕψος ἐπαρκείας, ἢ ὅποια ὀφείλει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει, προτοῦ ἐγκριθῇ ἢ ἐπέκτασις τῆς ἀρχῆς ταύτης.» Ἡ ἀποστολὴ βασιλικῆς Ἐπιτροπῆς «δὲν θὰ ἦτο πρὸς ἀληθῆ ὠφέλειαν τῆς Κύπρου. Θὰ ἀπέστρεφεν ἀπλῶς τὴν προσοχὴν ἀπὸ πρακτικῶν ζητημάτων...» Παραδέχεται, ὅτι ἢ ὕλικὴ προαγωγή τῆς νήσου ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν διοί-

κίαν δὲν ὑπῆρξε ταχῆα ὅσον ἠλπίζετο. Ἀποδίδει τοῦτο εἰς τὸ ἀβέβαιον τῆς θέσεως τῆς νήσου μέχρι τοῦ 1914 καὶ ἄλλα πνὰ τοπικὰ αἴτια, ἀπαριθμεῖ ὅμως τὰ ἐπιζητηθέντα οὔτως ἢ ἄλλως ἀγαθὰ. (Αὔξησης πληθυσμοῦ, ὁδοποιΐα, σιδηροδρομοί, νοσοκομεῖα, ἐνίσχυσις γεωργίας, παιδείας, κλπ.) καὶ ἐπιλέγει: Εἶνε ἐν τούτοις βεβαίωτατον, ὅτι, μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν, τὸ κῆριον ἔργον τῆς Κυβερνήσεως ἦτο οὐχὶ τόσοσιν ἢ ἀνάπτυξις τῆς χώρας δι' ἀμέσου διοικητικῆς ἐνεργείας, ὅσον ἢ δημιουργία συνθηκῶν ζώρας δι' ἀμέσου διοικητικῆς ἐνεργείας... Εἶμαι βέβαιος, ὅτι κατὰ τὰ ἐθνικοῦσιν τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν εὐημερίας... Εἶμαι βέβαιος, ὅτι κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη θὰ εἶνε δυνατὴ σημαντικὴ βελτίωσις ὡς πρὸς τὸν ἐφοδιασμὸν τῆς χώρας καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν πόρων αὐτῆς. Ἡ Κυβέρνησις δύναται νὰ πράξῃ πολλά, ὅπως βοηθήσῃ τὸν λαὸν νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῶν περιστάσεων, καὶ πιστεύω, ὅτι ἢ εἰλικρινῆς αὐτῆ ἀνταλλαγὴ γνώμων δύναται πῶς νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ ὑποβάλῃ τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας καὶ ἀμοιβαίας συνεννοήσεως, ἣτις εἶνε ποθητὸς ὄρος διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ. Ἐὰν τὸ πνεῦμα τοῦτο προβάλλῃ, θὰ συναντήσῃ γενναϊόφρονα ἀποκρίσιν.»

Εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς 5 Δεκεμβρίου (1929) ὁ Κυβερνήτης ἀνεκρίνωσεν, ὅτι τὴν παρελθούσαν ἐσπέραν ἦλθεν ἢ ὑπουργικὴ ἀπάντησις, δοθεῖσα πρὸς μετάφρασιν. «Ὡς πρὸς τὴν ἀπογοήτευσιν, εἶπε, τὴν ὅποιαν θὰ αἰσθανθῶσι τὰ αἰρετὰ μέλη δι' ὀρισμένα αἰτήματα των, ἔχω νὰ προσθέσω τὴν συμπάθειάν μου διὰ τὴν μὴ ἱκανοποίησιν αὐτῶν. Ὅφειλό δὲ νὰ ἐπιστήσω ἀπὸ τοῦδε τὴν προσοχὴν τῶν ἐντίμων μελῶν εἰς τὰς τελευταίας φράσεις τῆς ἀπαντήσεως καὶ νὰ προσθέσω, ὅτι τίθεμαι εἰς τὴν διάθεσίν των.»

Ἀντίθεσις λόγων καὶ ἔργων. Παρετέθη δλόκληρος ὁ καλοκάγαθος ἐπίλογος τοῦ ὑπουργοῦ, ὡς καὶ οἱ τρυφεροὶ λόγοι τοῦ Κυβερνήτου, ἵνα διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἀποδειχθῇ ἢ μεγάλη ἀντίθεσις τῶν λόγων πρὸς τὰ ἔργα, ἢ ὅποια χαρακτηρίζει κατὰ κανόνα τὴν ἐν γένει ἀγγλικὴν συμπεριφορὰν πρὸς τὴν Κύπρον.

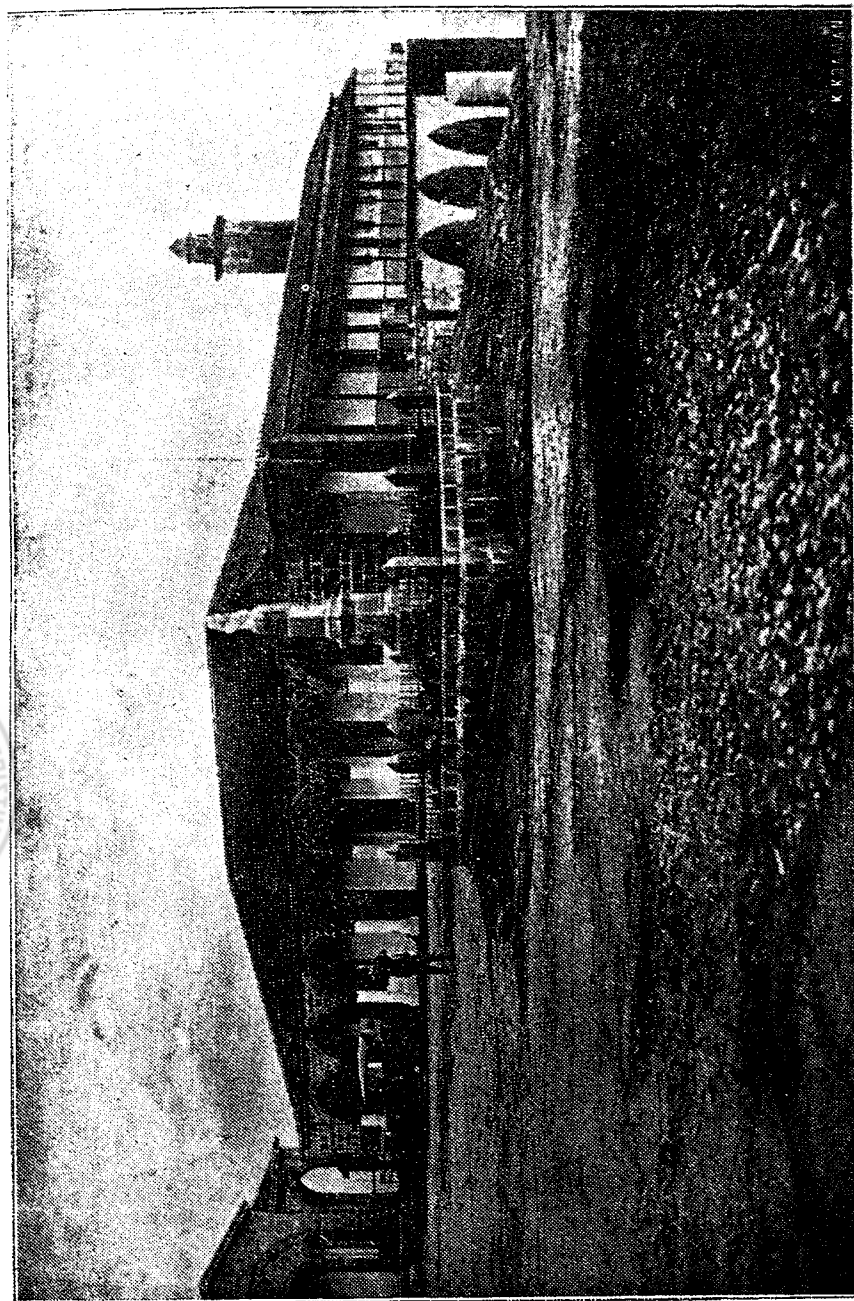
Εἶχεν ἤδη δημοσιευθῇ τὸ περὶ παιδείας σκανδαλῶδες νομοσχέδιον καὶ ὁ ἑλληνικὸς κόσμος ὅλος τὸ ἀπεδοκίμασεν. Ὁλόκληρος ὁ τύπος ζωηρότατα τὸ ἐσχολίαζε συνεχῶς. Ὁ Παγκύπριος Διδασκαλικὸς Σύνδεσμος διὰ ψηφίσματος του (1 Δεκεμβρίου 1929) «ἀποδοκιμάζει ἐντόνως τὸ ἀνελεύθερον τοῦτο ἐκπαιδευτικὸν νομοσχέδιον, δι' οὗ ὑποδουλοῦται κατ' οὐσίαν ἢ ἐθνικὴ παιδεία τοῦ τόπου...» Ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Στόρος;

Ποῖον τὸ ἐκπαιδευτικόν. Ἀλλ' ἵνα ὅμως τελείως κατανοηθῇ τὸ ἱστορικὸν καὶ ἢ σημασία τοῦ κυβερνητικοῦ τούτου πραξικοπήματος, ἀναγκαία παρίσταται μία βραχεῖα μὲν, ἀλλὰ γενικὴ ἀνασκόπησις τοῦ ζητήματος, ἀφ' οὗ μάλιστα σκοπίμως, ὡς προεδηλώθη, ἐπεφυλάχθη ἢ ἀνάλυσις του ἐνταῦθα.

Τὸ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ἐσυνεχίσθη καὶ ἐπὶ Ἀγγλοκρατίας. Προϊστάμενοι τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ὄργανισμοῦ ἦσαν οἱ Ἀρχι-

ρεῖς. Ἐκείνη Κοινότης ἐξέλεγε δι' ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα τὴν Σχολικὴν Ἐπιτροπείαν, ἢ ὁποῖα διώριζε τοὺς διδασκάλους καὶ ἐφρόντιζεν ἐν γένει διὰ τὴν καλὴν λειτουργίαν τοῦ Σχολείου, ἐφορεύουσα εἰς πάντα. Τὰ χορηματικὰ μέσα προήρχοντο ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἰδρυμάτων (Ἐκκλησιῶν πρὸ πάντων), διδάκτρων καὶ ἐκουσίων εἰσφορῶν ἢ δωρεῶν. Τοῦτο εἶνε τὸ τόσον ἐκτιμηθὲν καὶ ἐπαινεθὲν ὑπὸ τοῦ Κίμπερλεϋ σύστημα. Ἡ Κυβέρνησις ἤρχισε νὰ βοηθῇ μὲ πλεον ἢ γλίσχρους χορηγίας, ἀντιπαθητικὰς καὶ αὐτὰς, διότι συνεδυάζοντο μετὰ τῆς ἐποπτείας Ἰαγγλοῦ Ἐπόπτου, τοῦ ὁποῖου αἱ ὑπηρεσίαι ἦσαν πάντοτε λίαν ὑποπτοὶ διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Οὐχὶ δὲ ἀδίκως, ἀφ' οὗ ὡς γνωστὸν σοβαρῶς ἐμελετήθη ἡ ἀντικατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς διὰ τῆς Ἰαγγλικῆς, ἰδρῦετο δὲ καὶ ἰαγγλικὴ Σχολὴ μὲ προπαγανδιστικὸν σκοπὸν. Ἡ Κυβέρνησις δὲ πάντοτε δὲν ἀπέκρυπτε τὴν δυσφορίαν καὶ δυσμένειαν αὐτῆς πρὸς τοὺς διδασκάλους, ὡς ὄντας καὶ ἔθνηκοὺς παιδαγωγούς:

Μετὰ τὰς γνωστὰς συστάσεις τοῦ Κίμπερλεϋ ἡ κυβερνητικὴ χορηγία ἠῦξανε βαθμηδόν, ἀλλ' ὑπελείπετο τῶν ἰδιωτικῶν εἰσφορῶν. Τὰ Σχολεῖα βαθμηδόν ἐν τούτοις ἀνεπτύσσοντο εἰς ποσὸν καὶ ποιόν, ἀπαιτοῦντα καὶ μείζονας δαπάνας διὰ πληρέστερον καὶ ἀριώτερον προσωπικόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἴδρυσιν καταλλήλων σχολικῶν κτιρίων, ἀπόκτησιν ὀργάνων κ.τ.τ. Κατὰ κανόνα ἡ ἄμεσος φορολογία εἶνε πανταχοῦ λίαν ἀπεχθής. Ὅσῳ περισσότερον φορολογεῖται τὸ ἄτομον, τόσῳ καὶ ἡ δυστροπία αὐτοῦ μείζον. Αἱ Σχολικαὶ Ἐπιτροπαί, ἰδίᾳ εἰς τὴν ὑπαιθρον, ἐδυσκολεύοντο πολὺ εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, ἐπείγουσαι δὲ σχολικαὶ ἀνάγκαι δὲν ἠδύναντο νὰ ἱκανοποιηθῶσιν, ὡς ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τῶν καταβαλλόντων ἐκουσίως ἕως τότε τὰ δίδακτρα καὶ εἰσφορὰς. Ἐθεωρήθη συνεπῶς ἀναγκαῖον νὰ ἐπέμβῃ ὁ νόμος. Αἱ Σχολικαὶ Ἐπιτροπαὶ θὰ συνέτασσον τοὺς προϋπολογισμοὺς καὶ τοὺς καταλόγους τῶν ἐπιβαρύνσεων τῶν πολιτῶν, τὰς ὁποίας θὰ εἰσέπραττεν ὁ δημόσιος εἰσπράκτωρ. Ἡ Κυβέρνησις ἐδυστρόπει σκοπίμως, θέλουσα διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς ταύτην νὰ λάβῃ ὡς ἀντάλλαγμα ἐνεργόν τινα ἐπέμβασιν εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν ὀργανισμόν. Ἐν τέλει ἐψηφίσθη νόμος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἄνω ὀρχῶν, ἰσχύσας ἐπὶ τινα ἔτη εἰς τὴν ὑπαιθρον, ἐπεκταθεὶς ἔπειτα καὶ εἰς τὰς πόλεις, ὡς πρὸς τὴν κατωτέραν πάντοτε παιδείαν. Ἄλλ' εἰς τὴν τοιαύτην μεταβολὴν ἐθεωρήθη ἐπάναγκες νὰ ρυθμισθῇ διὰ τοῦ νόμου καὶ ὁ λειτουργικὸς ὀργανισμὸς. Ἄνεγνωρίσθησαν καὶ ἐκανονίσθησαν τὰ τῶν Σχολικῶν Ἐπιτροπειῶν, προσετέθησαν ὅμως καὶ αἱ Ἐπαρχιακαὶ καὶ ἐν Ἐκπαιδευτικῶν Συμβούλιον Ἰεραρχικῶς λειτουργοῦντα. Ἄλλ' εἰς τὰς Ἐπαρχιακὰς καὶ τὸ Ἐκπαιδευτικὸν ἀπώλεσαν οἱ Ἱεράρχαι τὴν προεδρείαν αὐτῶν διατηρήσαντες ἄπλοῦ μέλους θέσιν. Τῶν ἐπαρχιακῶν προήδρευον οἱ Διοικηταὶ καὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ ὁ Ἀρχιγραμματεὺς. Εἰς τὸ τελευταῖον εἰσηγητὴς ἦτο ὁ Ἰαγγλος Ἐπόπτης. Ταῦτα ἀπετέλεσαν τὴν

Ἄποστολος Ἀνδρέας, Καρπασία

πρώτην κυβερνητικὴν ἀνάμειξιν εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν Ὄργανισμόν, ἀλλ' ἀβλαβῆ μέχρι τοῦδε, διότι ἡ ἰσχὺς ἦτο εἰς τὰ μέλη. Ἦτο ὅμως μία ἀρχή, ἡ ὁποία ἐπέπρωτο νὰ ἔχη συνέχειαν καὶ ἐπέκτασιν λίαν λυπηράν. Χάρισε εἰς τὸν Ἄγγλον ἓνα πόδα καὶ πατίζει ἐν πλείστον.

Αἱ Σχολικαὶ Ἐπιτροπεῖαι, περιβληθεῖσαι διὰ τοῦ κύρους τοῦ νόμου, ἀπέβαινον θαρραλεώτεραι ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῶν Σχολείων, ἀλλὰ καὶ ἀναλόγως φορτικώτεραι διὰ τοὺς καταβάλλοντας. Νεαὶ σκέψεις, νεαὶ ἀποφάσεις. Ἡ σχολικὴ φορολογία πρέπει νὰ καταστῇ ἔμμεσος. Ἐν ἔτει 1923 ὁ Στήβενσον, ἔχων πειθήμεριον ἐντελῶς τὸ Νομοθετικόν, εἶρε τὴν περίστασιν νὰ εὐχαριστήσῃ δῆθεν τὸν λαόν, ὡς καὶ τὸν αἰετοπε, ἀλλὰ καὶ δικαίως παραπονούμενον δι' ἀνεπαρκῆ μισθοδοσίαν διδασκαλικὸν κόσμον, κατ' οὐσίαν ὅμως διὰ νὰ ἐπέμβῃ ἐνεργότερον, καὶ ἐψήφισε νόμον, ἐννάμει τοῦ ὁποίου ἐπεβλήθη εἰδικὴ ἔμμεσος φορολογία, ἀνάμικτος μὲ τὰς δημοσίας προσόδους, ἀπὸ τῶν ὁποίων θὰ ἐμισθοδοτοῦντο ἐφεξῆς οἱ διδάσκαλοι. Ἐμεινεν ἔξω μία μικρὰ φορολογία διὰ τὴν συντήρησιν τῶν σχολικῶν κτιρίων. Ταῦτοχρόνως ὅμως ἀφηρέθη ἀπὸ τῶν Σχολικῶν Ἐπιτροπεῶν τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν καὶ ἐποπτεύειν τοὺς διδασκάλους αὐτῶν, μεταβιβασθέντος τούτου εἰς τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Σύμβουλιον. Ἡ βίασις τοῦτέστι τοῦ παλαιοῦ συστήματος ἀνετράπη. Ἄλλ' ἔμεινεν ἀκόμη ὁποσδήποτε ἡ δύναμις τοῦ διορίζειν τοὺς διδασκάλους εἰς ἓν λαϊκὸν Σωματεῖον, τὸ Ἐκπαιδευτικόν.

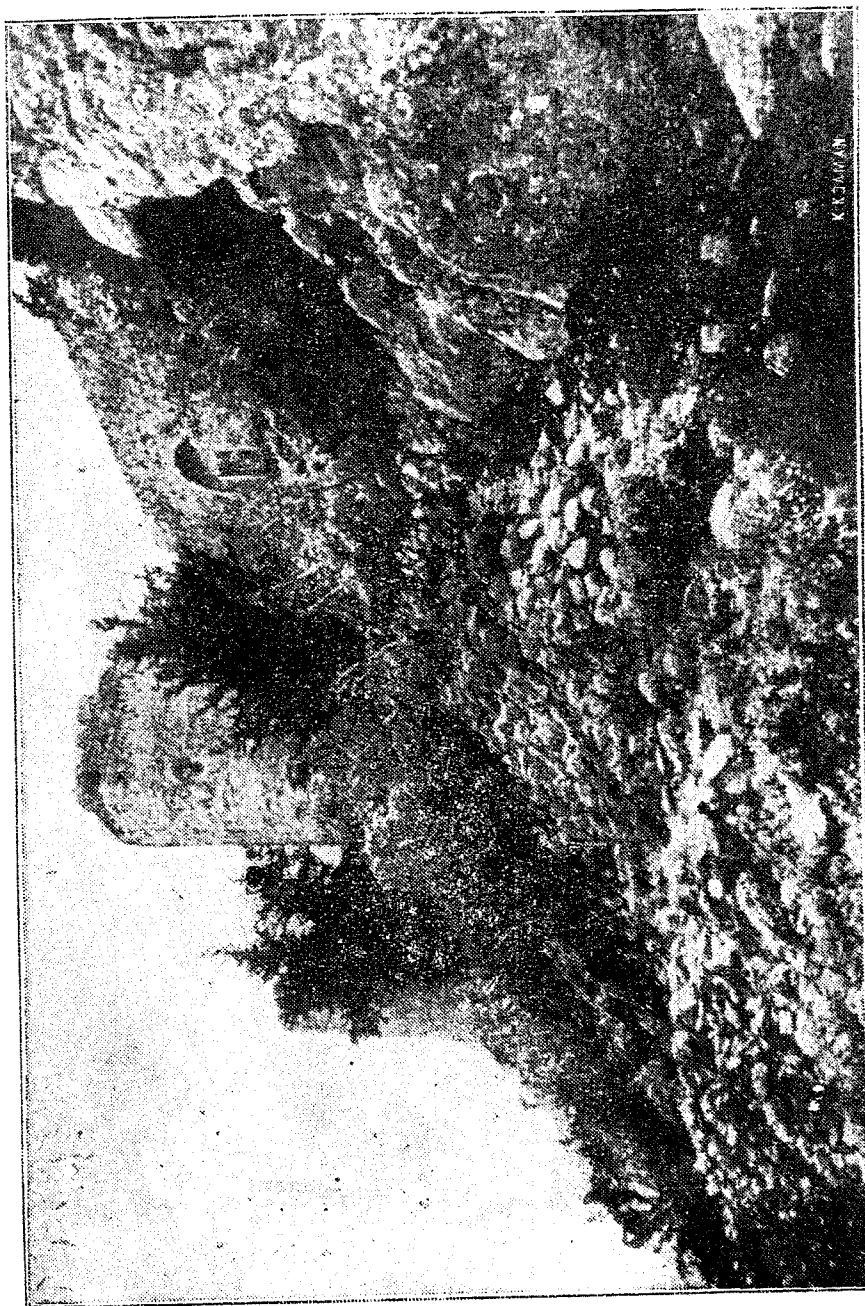
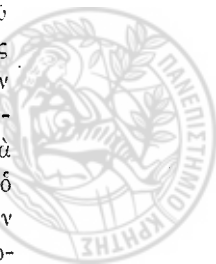
Ἄτυχῶς οἱ διδάσκαλοι καὶ ἀπὸ τὴν νέαν διαρρῦθμισιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον καὶ αὐτοὶ συντελέσῃ, δὲν ἔμειναν ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀμοιβῆς τῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ Ἐκπαιδευτικόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν μὴ ἔχον ἐπάρκειαν, ὡς ἐκ τῆς συνθέσεώς του ὑπὸ μὴ εἰδημόνων, ἐξ ἄλλου δὲ διὰ τὴν διείδυσιν εἰς αὐτὸ τοῦ κομματισμοῦ, ὡς ἐκ τῆς παρουσίας Βουλευτῶν ὡς μελῶν, συνετέλεν ὥστε νὰ ἐγερωθῶσι πόλλὰ παράπονα, ἐν μέρει τοῦλάχιστον δίκαια, κατ' αὐτοῦ ὑπὸ πολλῶν διδασκάλων, προσφυγόντων ἐν τῇ ἀπερισκεψία αὐτῶν καὶ πάλιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ ζητησάντων νὰ ἐξαρθῶσι μόνον ἀπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ δὲν ἤθελε καὶ ἄλλο καλλίτερον ὁ μηνύων Κυβερνήτης.

Νέα ἐκδίκησις—Ἐκπαιδευτικὴ δούλωσις. Ἀρνεῖσθε νὰ ἐορτάσῃτε τὴν πεντηκονταετηρίδα; σᾶς ἐπιβάλλω τὸν Ποινικὸν Κώδικα. Ζητεῖτε ἔνωσιν; στραγγαλίζω τὸ ἔθνικόν σας αἶσθημα κατὰ τὴν γένεσίν του. Τὴν 5 Δεκεμβρίου εἰσάγεται καὶ ἐπιψηφίζεται τὸ ἀπαίσιον νομοσχέδιον, οὐ μόνον διὰ τῶν ἀγγλο-τουρκικῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τριῶν ἀκόμη ἑλληνικῶν ψήφων. Κοινοὶ καὶ καὶ ἐπαρχιακαὶ ἐπιτροπεῖαι ἀχρηστεύονται τέλεον. Τὰ 6 μέλη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ θὰ διορίζωνται ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου, ἐκλέγοντος αὐτὰ ἐκ καταλόγου διπλῶν ὑποψηφίων (12), ὑποβαλλομένου ὑπὸ τῶν Βουλευτῶν. Ὁ Κυβερνήτης κατ' ἀπόλυτον δικαίωμα θὰ διορίξῃ, παύῃ, προάγῃ καὶ μεταθέτῃ τοὺς διδασκάλους. Ἐνὶ λόγῳ τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὸ προσωπικὸν τῆς κατωτέρας παιδείας περιήλθον ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῆς Κυ-

βεργήσεως. Υποτίθεται βεβαίως, ότι ως συνταγματικός Κυβερνήτης ούτος θα συμβουλευέται το Έκπαιδευτικόν, ότι εξ άλλου το Έκπαιδευτικόν κρατεί εισέτι εις χείρας αυτού τα σχολικά προγράμματα και την διδασκίαν ήλην. Τοῦτο εἶνε ὄντως σπουδαῖον. Ἄλλ' εἰς τὸ πρόην κοινοτικὸν καθεστὸς ἐπῆρξεν ἀνελλιπῶς πάντοτε ἐν ἄγραφον, ἀλλὰ σπουδαιότατον κεφάλαιον προγράμματος, ὡς ἐξυπακουομένη συμφωνία μεταξὺ Κοινότητος καὶ διδασκάλου, τὸ τῆς ἐθνικῆς διαπαιδαγωγίσεως. Καὶ τώρα διερωτᾶται ὁ λαός, ἂν, ὁ ἀπὸ τοῦ Κυβερνήτου οἰκονομικῶς καὶ ἠθικῶς ἐξαρτώμενος πτωχὸς διδάσκαλος θὰ ἔχη τὸ θάρρος ὑπὸ τὴν ἀπλήν συνοφρῶσιν τοῦ Διός-Κυρίου του νὰ εἶνε ὡς πρότερον ἐνθουσιώδης ἐθνικὸς παιδαγωγὸς καὶ κῆρυξ, ἂν θὰ ἔχη τὸν ἡρωϊσμὸν νὰ εἶνε καὶ ἐθνικὸς διδάσκαλος ὑπὸ τὸν κεραῦνιον κύριόν του. Ἐπὶ πλέον ποῖος θὰ κωλύσῃ τὸν οἰονδήποτε Κυβερνήτην τῆς αὔριου, ἂν οὐχὶ καὶ τὸν σημερινόν, ν' ἀπατήσῃ ἀπὸ τὸν ὑπάλληλόν του διδάσκαλον τὸν αὐστηρὸν αὐτοῦ περιορισμὸν ἐντὸς τῶν ὑποχρεώσεών του ὡς Βρεττανοῦ ὑπηκόου; Τότε;

Πρωτοφανῆς ἐξέγερσις. Εἰς τὰς ἐν τῷ Νομοθετικῷ συζητήσεσι ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου ἡ Κυβέρνησις μεταξὺ ἄλλων ἐπιχειρημάτων προέβαλε καὶ τὸν λόγον, ὅτι συνεμορφούτο πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς πλειονότητος τοῦ λαοῦ. Ὁ βουλευτὴς Κυριακὸς Π. Ρωσσίδης ὑπέβαλεν ἀμέσως παραίτησιν, ἵνα παρασχεθῇ εἰς τὸν λαὸν τοῦλάχιστον τοῦ διαμερισματοῦ τοῦ ἡ εὐκαιρία ν' ἀποφανθῇ περὶ τούτου. Ἡ ἀπόφασίς του ὑπῆρξεν ὄντως πανηγυρικὴ, διότι ὁ Ρωσσίδης ἐπανεξελέγη, χωρὶς νὰ παρουσιασθῇ καὶ ἀνθυποψήφιος. Ἄμα τῇ ἐπιψηφίσει τοῦ νομοσχεδίου οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων διέκοψαν τὰ μαθήματα αὐτῶν καὶ παρήλασαν μὲ μαύρας σημαίας ἀνὰ τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας. Οἱ μαθηταὶ μάλιστα τῆς Λεμεσοῦ, ὁπόθεν ὁ Κυβερνήτης ἐπεβιβάζετο δι' Αἴγυπτον, ὅπου θὰ διήρκετο τὰς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων, προσέβησαν εἰς ζωηρὰν ἀποδοκιμασίαν αὐτοῦ. Ἐν Ἀμμοχώστῳ, ἡ ἐλληνικὴ Κοινότης ἀπεφάσισε νὰ μὴ μετάσχῃ, καὶ δὲν μετέσχεν ἐπιδεικτικῶς, εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ πολλῆν σημασίαν δίδοντος εἰς τὰς ἐπιδείξεις Στόρρος. Ὁ Βουλευτὴς καὶ Δήμαρχος Βαρωσίων Γ. Ἐμφιετῆς ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ καὶ ἡρωτήθη, μετὰ παρεμβολῆς ἀπειλῶν τινῶν περὶ κινδύνων διὰ τὴν προκληθεῖσαν δυσμένειαν τοῦ Κυβερνήτου· εὐθαρσῶς ἐδήλωσεν, ὅτι συνεμορφώθη πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Κοινότητος, ἢν ἀντεπροσώπευεν, ὅτι δὲ ἡ στάσις τῆς αὐτῆ εἶχε τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποδοκιμασίας κατὰ τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὰ παρ' αὐτῆς ἐσχάτωςπραχθέντα. Ὀλίγω βραδύτερον ἡ Κυβέρνησις ἐπαυσε τὰς κοινοτικὰς Ἀρχὰς Αἰγιαλούσης, τὸν Μονκτάρην Δανιὴλ Παπαδόπουλον καὶ τοὺς Ἀζάδες Σάββαν Παντελῆ, Παν. Κ. Παναγίδην καὶ Κίμωνα Χριστοδουλίδην, διότι ἐκλείσαν τὰ σχολεῖα εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας. Μαθηταὶ ἤχθησαν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων διὰ παράβασιν νόμου περὶ παρελάσεων.

Φρούριον Καντάρας

Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἔτι προλάβῃ ὁ λαὸς νὰ ὁργανωθῇ εἰς διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ νόμου, ὅποτε ἤλθε καὶ ἡ ἄνω ὑπουργικὴ ἀπὸστομὴ. Ἡ ἀγανάκτησις ἐξοργισθῆ κατ' ἅπασαν τὴν νῆσον καὶ εἰς ὅλας τὰς τάξεις. Οὐδέποτε μέχρι τοῦδε παρατηρήθη τόσῳ γενικῇ, τόσῳ ἔντονος ἐξέγερσις, οὐδέποτε ἐστάλησαν τόσαι διαμαρτυρίαι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον. Αἱ διαμαρτυρίαι ἐγίνοντο γεωγραφικῶς, ἀλλ' ἐκ παραλλήλου καὶ διὰ τὰ δύο ζητήματα, ὧς καὶ αἱ ἀποδοκιμασίαι κατὰ τῶν τριῶν Βουλευτῶν τῶν ψηφισάντων τὸν νόμον. Εἶνε δ' οὗτοι: Νεόφυτος Νικολαΐδης, Π. Κακογιάννης καὶ Χατζηγεωργίου Χατζηπροζόπη.

Ἐπόμνημα. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ 8 Βουλευταὶ ἐπέβαλον τὴν 11 Δεκεμβρίου 1923) τηλεγραφικὴν εἰς τὸν Ὑπουργὸν διαμαρτυρίαν καὶ παράκλησιν νὰ μὴ κυρωθῇ ὁ νόμος, τὴν δὲ 17 μαζρὸν σχετικῶς ἐπόμνημα, ἔχον ἐν βραχυτάτῃ περιλήψει οὕτως: Κακίζεται «ἡ νιοθέτησις ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως μέτρον ἀντικειμένου πρὸς τὸ αἶσθημα τοῦ κοινοῦ» καὶ ὑποδεικνύονται αἱ θλιβεραὶ συνέπειαι ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως εἰς ζητήματα συνειδήσεως τοῦ λαοῦ. Ὁ κυπριακὸς λαὸς «ἀξιοὶ τὰ τέκνα του ἐκπαιδευόμενα... νὰ διαπλάττωνται εἰς καλοὺς καγαθοὺς πολίτας, κεκοσμημένους... καὶ διὰ τῶν ἀρετῶν τῆς φιλογενείας, φιλοπατρίας καὶ τῆς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἐφέσεως.» Κατὰ τὸ 1923 ἡ Κυβέρνησις, ἐπωφελομένη τῶν περιστάσεων, κατήργησε τὸ ἀρχαῖον δικαίωμα τῶν Κοινοτήτων νὰ διορίζωσι τοὺς διδασκάλους καὶ ἐποπτεύωσι τὴν ἐργασίαν των, ἀντικαταστήσασα τὸ δόκιμον ἐκτὸν ἀποκεντροτικὸν σύστημα διὰ συγκεντροτικοῦ, ἀφ' οὗ προῆλθον αἱ γνωσταὶ ἀνωμαλίαι μεταξὺ Κοινοτήτων καὶ διδασκάλων, δυσαρεστοιμένων ἀμφοτέρων, τῶν πρώτων ἀποκρουουσῶν συχνάκις τοὺς διοριζομένους διδασκάλους, τῶν δὲ δευτέρων μὴ μενόντων ἠδχαριστημένων συνήθως ἐκ τῶν διορισμῶν των εἰς ὀρισμένην θέσιν, προτιμώντων ἄλλην. Τὸ Ἐκπαιδευτικὸν κατέστη ἀνίκανον νὰ συμβιβάζῃ τὰ πράγματα. Ἴσως καὶ τοῦτο φέρει μερικὰς εὐθύναις δι' ἀστοχίας, ἀλλ' ἐπεύθυνος ἦτο ὁ νόμος τοῦ 1923, καὶ ἰδίᾳ ἡ Κυβέρνησις, ὧς ἀρνηθεῖσα ἐπὶ τετραετίαν νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸ Νομοθετικὸν σχετικὸν ψήφισμα προταθὲν ὑπὸ ἑλληνικοῦ μέλους. Ἐναντι τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων «πληθὺς διδασκάλων προωθίθη διὰ προπαρασκευασμένης προπαγάνδας ὑπὸ κυβερνητικῶν κύκλων, νὰ ζητήσῃ, ὅπως οἱ διδάσκαλοι διορίζωνται ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου μετὰ τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι θὰ ἐμισθοδοτοῦντο γενναίως ἀπὸ τὸν προϋπολογισμόν.» Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς αἰτήσεις αὐτῶν «ἐζήτησαν μισθὸν 100 λ. μετρίλιον ἑτησίαν αὔξησιν ἐκτὸς ἄλλων.» Δυστυχῶς ὁ νέος νόμος οὐδόλως αἶρει τὰ προϋφιστάμενα ἐλαττώματα. Οὔτε οἱ διδάσκαλοι ἱκανοποιοῦνται διὰ τῆς δεκαλίρου αὔξεσεως. Αἱ Κοινότητες θὰ εἶνε μᾶλλον δυσηρεστημένα ὡς στερηθεῖσαι τοῦ δικαιώματος συστάσεως διὰ τὸν διορισμὸν διδασκάλου, καὶ τῆς ἀναδείξεως ἐμμέσως τῶν μελῶν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, τοῦ ἔχοντος τέως τὸ

δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ διδασκάλου. Ἡ σπουδὴ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν τροποποίησιν τοῦ περὶ Παιδείας νόμου, χωρὶς νὰ συμβουλευθῆ κανένα τῶν ἐκτὸς τῆς Κυβερνήσεως ἀρμοδίων, ἐπόπτως ἀντιζητεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ θεωρεῖται ὡς ἔνδειξις τῶν σκοπῶν τῆς Κυβερνήσεως νὰ ὑποδουλώσῃ τὰ τῆς παιδείας του, κρατοῦσα εἰς χεῖρας αὐτῆς ἔσμαιον τὸν διδάσκαλον, τὴν ψυχὴν τῆς ἐθνικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν Ἑλληνοπαίδων. Ζητεῖται δ' ἐν τέλει καὶ ἡ ἀκύρωσις τοῦ Νόμου, ἡ ἀνάθεσις δὲ εἰς Ἐπιτροπεῖαν νὰ μελετηθῆ τὸ ζήτημα καὶ ὑποβάλλῃ τὰ πορίσματά της εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Ἐπιτροπικαὶ ἀπαντήσεις. Ὁ ἐν Λονδίῳ παραμείνας Γραμματεὺς τῆς Ἀποστολῆς καὶ κατ' ἐντολὴν ταύτης ἐπέβαλε τὴν 19 Δεκεμβρίου 1929 εἰς τὸν ὑπουργὸν ὑπόμνημα περὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ νομοσχεδίου, ὃ δὲ Πάσφρηλδ ἀπήντησε τὴν 11 Ἰανουαρίου 1930, «ὅτι ὁ νόμος, δι' οὗ ἐπὶ ἤλθον αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται, εἰσῆχθη εἰς τὸ Ν. Συμβούλιον τῆ ἐγκρίσει μου μετὰ λίαν ἐπισταμένην μελέτην, ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ὁποίας τὰ προβαλλόμενα ἐν τῇ ἐπιστολῇ σας σημεῖα ἐπιμελῶς ἐζητήσθησαν. Πιστεύεται, ὅτι ἤδη ὁ νόμος ἔχει ἐπιψηφισθῆ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου, καὶ δὲν αἰσθάνομαι, ὅτι θὰ ἐξυτηρέται οἰονδήποτε ἐπιβλαβὴ σκοπὸν ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ ν' ἀνοίξω συζήτησιν ἐπὶ τῆς ἀξίας του.» Εἰς δὲ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ὀκτῶ Βουλευτῶν ἐδόθη τὴν 10 Φεβρουαρίου 1930 ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ἢ ὑπουργικῆ ἀπάντησις, ὅτι «δὲν προτίθεται (ὁ ὑπουργὸς) νὰ συμβουλευθῆ τὴν Α. Μ. νὰ ἐξασκήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησιτικῆς τοῦ νόμου, ἢ νὰ ἐπιδοκιμάσῃ τὴν σύστασιν ἐπιτροπεῖας πρὸς ἐξέτασιν καὶ ἐκθεσιν ἐπὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ζητήματος ἐν Κύπρῳ».

Ἐθνικὴ ὁργάνωσις. Τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα καταδεικνύουσιν, ὅτι τὰ κυριακὰ πράγματα ἔφθασαν εἰς ὀξύ σημεῖον. Ἀπέναντι τῆς καταστάσεως ταύτης οἱ πάντες συνησθάνθησαν τὸ ἀπαραίτητον τῆς ὁργάνωσεως τῶν λαϊκῶν δυνάμεων. Μεγάλῃ Ἐθνικῇ Συνέλευσις διεσκέφθη ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ καὶ προέβη, τὴν 26 Ἰανουαρίου 1930, εἰς ψήφισιν τοῦ «Καταστατικοῦ τῆς Ἐθνικῆς ὁργάνωσεως τῆς Κύπρου». Σκοπὸς αὐτοῦ εἶνε «ἡ διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν διαθεσίμων δυνάμεων καὶ τοῦ συντονισμοῦ τῶν ἐπιβλαβῶν προσπαθειῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κύπρου ἐπίτευξις τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἀποκαταστάσεως διὰ τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Μητροῦς Ἑλλάδος, ἐπιδιωκομένης διὰ παντὸς μέσου κρινομένου ὑπὸ τῆς ὁργάνωσεως ὡς προσφόρου καὶ συντελεστικοῦ πρὸς τοῦτο. Μέλη αὐτῆς εἶνε πάντες οἱ ἐνήλικες ἄρρενες ἐν Κύπρῳ Ἕλληνες καὶ οἱ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἕλληνες Κύπριοι. «Αἱ ἀρχαὶ της δὲ εἶνε αἱ ἐξῆς: 1ον) Αἱ Ἐπαρχιακαὶ Ἐπιτροπεῖαι, ἔξ τὸν ἀριθμὸν, ἀποτελούμεναι ἐκ τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου, ὡς Προέδρου, ἐκ τῶν Ἡγουμένων τῶν Μονῶν, ὅπου ὑπάρχουσιν ἐν ἐνεργείᾳ τοιαῦται, καὶ ἐπτά τοῦλάχιστον πολιτικῶν μελῶν, ἐκλεγομένων ἀνὰ διετίαν ὑπὸ τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου. 2ον) Ἡ Συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἐθνικῆς ὁργάνωσεως, συνισταμένη ἐκ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὡς Προέδρου, τῶν τριῶν Μητροπολιτῶν, τοῦ Ἡγουμένου Κύπρου καὶ ἐνὸς ἀντιπροσώπου τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Μονῶν τῆς νήσου, ἐπ' αὐτῶν ἐποδεικνυομένων. Ἐκ τῶν ἐκαστοτε βουλευτῶν. Ἐκ 18 μελῶν, τριῶν ἐξ ἐκάστης ἐπαρχίας, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως, καὶ ἐνὸς ἀντιπροσώπου τῶν διευθυντῶν τῶν πολιτικῶν ἑφημερίδων. Μέλη ἐν ὄλῳ 37. Ἡ Συνέλευσις εἶνε ἡ ἀνωτέρα ἀρχὴ. 3ον) Ἡ Συνέλευσις ἐκλέγει τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἀρχήν, ἣτοι δύο μέλη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, καθισταμένην ὄττω τριμελῆ. Ἡ διάρκεια τῆς ἐπιτελείας της εἶνε διετής. 4ον) Εἰς ἔμμισθος Γραμματεὺς μετ' ἐπεύθυνον ἐκτέλουν τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνελεύσεως. Εἰς τοῦτον ἀνατίθεται «ἡ ὁργάνωσις τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ γραφείῳ, ἡ τίρησις τῆς ἀναγκαίας ἐπαφῆς μετὰ τῶν ἐπισταμένων ἀρχῶν καὶ εἰδικῶν ὁργανώσεων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Κύπρου καὶ ἡ ἐν γένει ἐμπύχωσις τοῦ ἀγῶνος διὰ παντὸς ἐπιβαλλομένου μέτρου.» Αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνελεύσεως ὡς καὶ τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἀρχῆς «εἶνε δεσμευτικαὶ καὶ ὑποχρεωτικαὶ διὰ πάντα τὰ μέλη τῆς ὁργάνωσεως, πλὴν τῶν κατὰ καιροὺς Ἑλλήνων Βουλευτῶν, δικαιουμένων νὰ τηρήσωσιν ἐλευθερίαν ἐνεργείας ἐν τῇ ἰδιότητί των ὡς Βουλευτῶν».

Τοιαῦτη, εἰς τὰ κύρια αὐτῆς στοιχεῖα ἡ ὁργάνωσις. Τὰ σπουδαιότερα καθήκοντα βαθμηδὸν συγκεντρῶνται εἰς τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἀρχήν καὶ εἰδικώτερον εἰς τὸν Γραμματέα. Ἡ δοῦσις, φυσικὰ, θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὴν ἱκανότητα καὶ τὸν ζῆλον τῶν ἐκαστοτε ὑπευθύνων καὶ τὴν προθυμίαν καὶ πειθαρχίαν τοῦ λαοῦ. Ἡ ἱστορία τῆς Κύπρου ἀξιῶ ἀμφότερα, τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς νήσου τὰ ἐπιβάλλει

Γ'. Ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ πρόοδος.

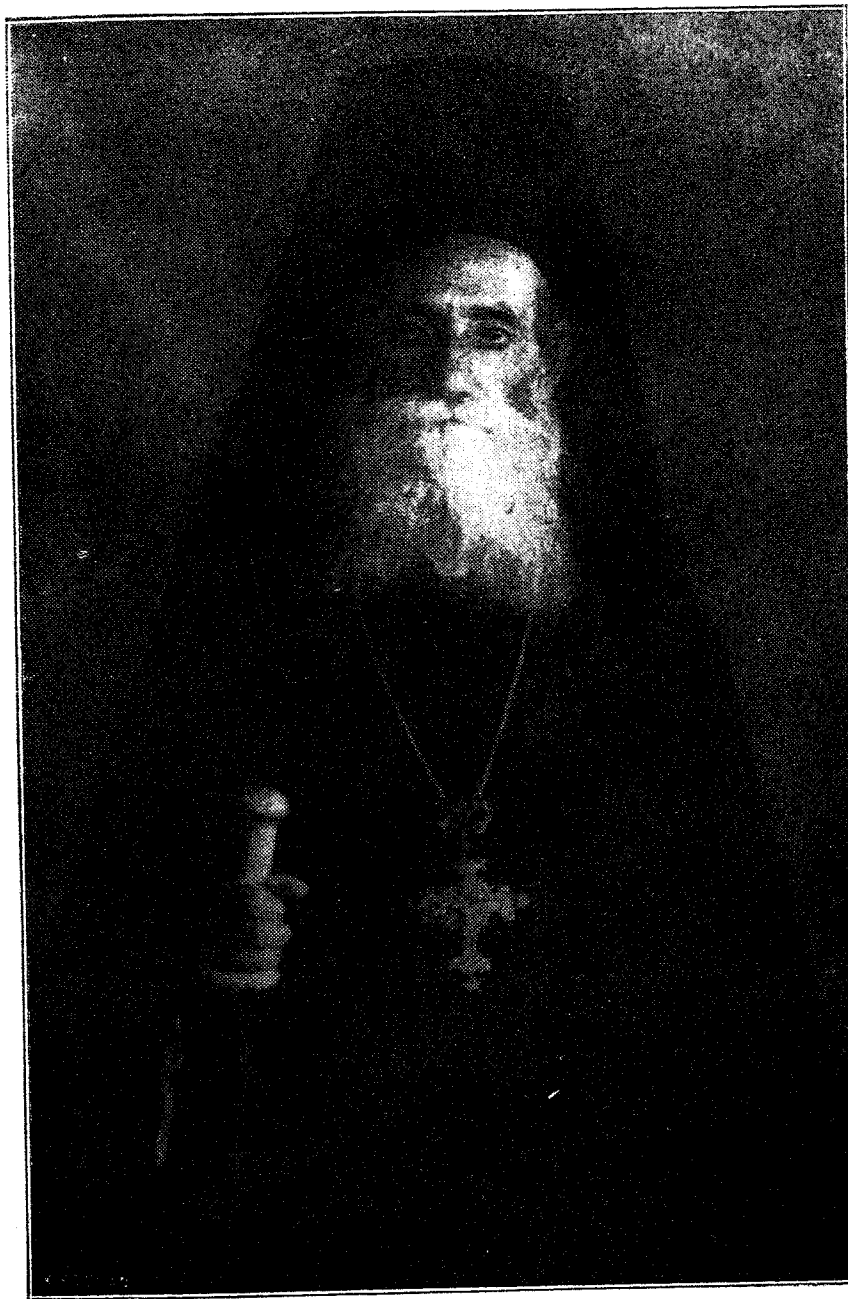
Ὁ ἀναγνώστης γινώσκει τὴν δυσάρεστον κατάστασιν τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, εἰς ἣν εὐρίσκετο οὗτος κατὰ τὴν τελευταίαν μεταπολίτευσιν ἔχει ἐπ' ὄψει τὸν ἀγωνιωδῶς ἀνήσυχον βίον, τὸν ὁποῖον διήλθεν ὑπὸ τὴν Ἀγγλοκρατίαν, τὴν ἐξαντλητικὴν φορολογίαν, τὴν ἀφαίμαξιν τῶν δημοσίων προσόδων αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐπιβαρύνσεως μέχρις ἐσχάτων τοῦ πλεονάσματος καὶ τῆς παχείας μισθοδοσίας τῶν Ἀγγλων ὑπαλλήλων, τὴν ἀρνητικὴν πολιτείαν τῆς Κυβερνήσεως, κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ τοῦ νῦν Ὑπουργοῦ τῶν Ἀποικιῶν. Γινώσκων δὲ πάντα ταῦτα, θὰ διερωτᾶται βεβαίως, ἂν ὑπὸ τοιαύτας δυσμενεῖς συνθήκας λαὸς μετ' ἀπημβλημένην τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐνεργητικότητα ἐκ τῆς μακρᾶς δουλείας, ἠδυνήθη, κατὰ τὸ μικρὸν σχετικῶς διὰ τὸν βίον τῶν λαῶν διάστημα τοῦτο, νὰ σημειώσῃ ἄξιαν λόγου πρόοδον εἰς τὴν πνευματικὴν, καὶ πρὸ παντὸς τὴν ἑλικὴν αὐτοῦ κατάστασιν. Καὶ ὅμως ὅ τι εἰς ἀμφότερα ἐπετελέσθη εἶνε ἀναμφιβόλως ἄξιον θαυμασμοῦ, καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν, ἀλλὰ κυρίως ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ τι

ἦτο κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Κατοχῆς καὶ τὴν σήμερον εἶνε, καὶ με ποίας μὴ-
στα ἀποκτηθεῖσας ὑπ' αὐτοῦ δυναμιζόμεναι διὰ τὸ μέλλον.

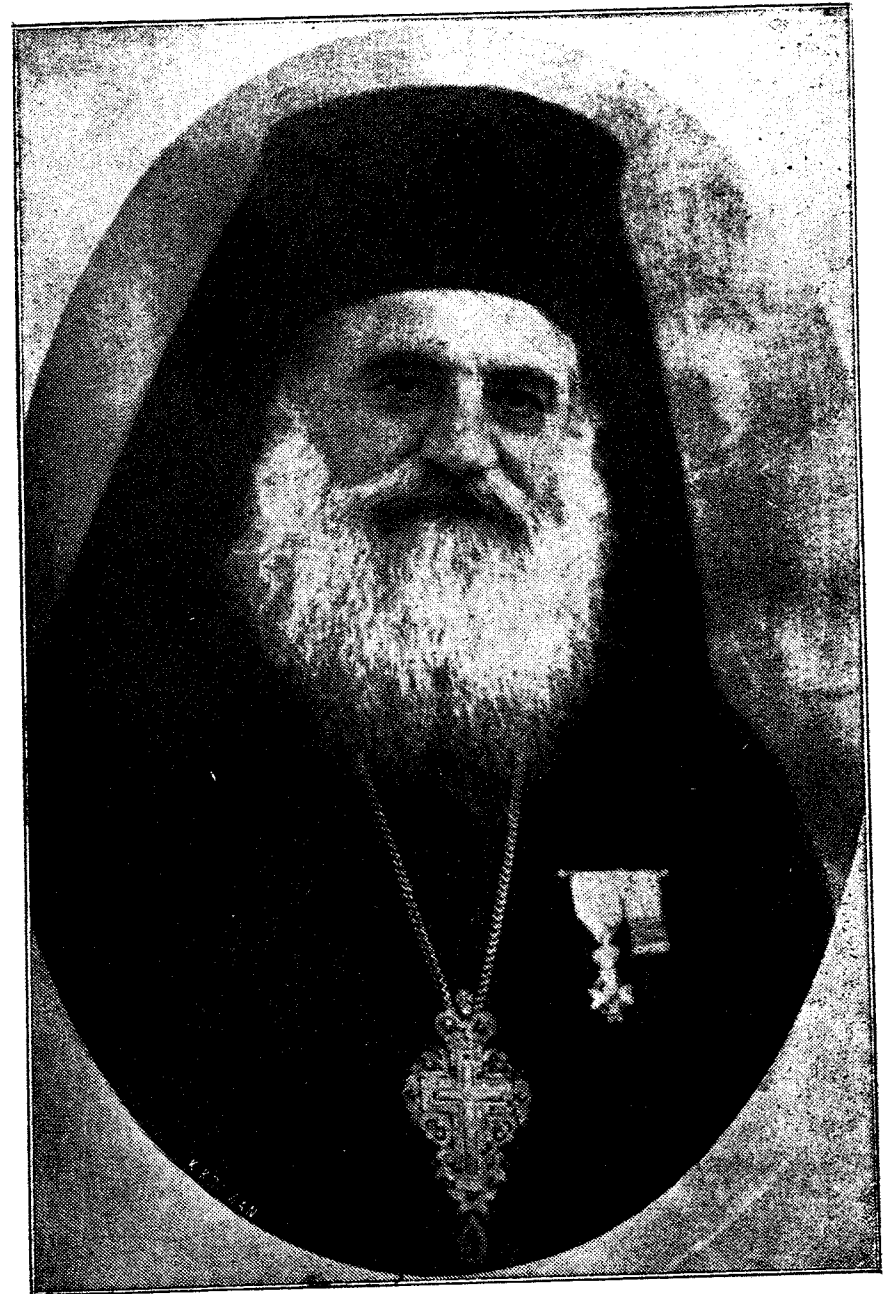
Ὡς ἐκ τῶν ἤδη ἐκτεθέντων καταφαίνεται, ὁ κυπριακὸς λαὸς πᾶν ὅ τι
ἐπετέλεσε τὸ θρεῖσαι εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ πρωτοβουλίαν, ἐνεργητικότητα
καὶ ἰδιοφυΐαν, κληρονομίας παλαιᾶς μὴ ἀποσβεσθείσας καὶ εὐχερῶς ἐπο-
μίνως ἀναβιωσίσας. Δέον ὅμως νὰ μὴ παροραθῶσι καὶ τινες εὐνοϊκοὶ συν-
τελεσταί, σπουδαίως ἐπικουρήσαντες. Πρώτιστος τούτων ὑπῆρξε βεβαίως
αὐτὴ ἡ παρασχεθεῖσα ἀπόλυτος ἐλευθερία τῆς ἀτομικῆς του πρωτοβου-
λίας καὶ ἡ εἰς ταύτην πρόωθσις του, ἔστω καὶ ἀρνητικῶς, ὑπὸ τῆς νέας
διοικήσεως. Δεύτερον αὐτὴ κατ' ἑαυτὴν ἡ καθίδρυσις πεπολιτισμένης καὶ
εὐθύθμου διοικητικῆς λειτουργίας, ὡς καὶ ἡ παρουσία καὶ διαβίωσις ἀνα-
μέσον αὐτοῦ, μικρᾶς ἔστω, ἀγγλικῆς παροικίας, ἐχρησίμευσαν εἰς πάντας
τοὺς Κυπρίους ὡς καλὰ παραδείγματα ἅμα καὶ ὑποδείγματα πρὸς μίμησιν
καὶ κάρπωσιν παντοειδῆ. Ἡ σταθερῶς προαγομένη Ἑλλάς, τὸ κύριον
τοῦτο κέντρον τῆς διαρκοῦς προσηλώσεως τοῦ Κυπρίου, μετέδιδε πᾶσαν
τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτῆς δύναμιν καὶ ἐπιρροίην. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀλ-
ματωδῶς προαγόμενος τῶν χρόνων τούτων εὐρωπαϊκὸς ἐν γένει πολιτι-
σμός, διευκολυνόμενος διὰ τῶν διηνεκῶς τελειοποιουμένων μέσων ἐπικοι-
νωνίας, ἐπέδρα εὐεργετικώτατα εἰς τὸν ἀφυπνισθέντα καὶ εἰς πρόοδον ὀρ-
γῶντα κυπριακὸν λαόν. Πολλοὶ Κύπριοι, εἴτε χάριν σπουδῶν, εἴτε πρὸς
ἐμπορίαν, ἢ καὶ ἀπλὴν ψυχαγωγίαν, ἤρξαντο στενωτέρου ἐπικοινωνοῦντες,
μετὰ τῆς Ἑλλάδος πρωτίστως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς Εὐρώπης ἐν γένει, πολ-
λαχῶς ἀναπτυσσόμενοι καὶ εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν μεταλαμπαδεύοντες τὰ
φῶτα τοῦ πολιτισμοῦ.

Περιγραφή πλήρης καὶ ἀπεικόνισις τελεία τῆς συντελεσθείσης πνευ-
ματικῆς καὶ ὕλικῆς προόδου τῆς νήσου ἐντὸς τῶν 52 τούτων ἐτῶν εἶνε
καὶ κατ' ἑαυτὴν μὲν δυσχερής, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄρα, ἐντὸς τῶν ὁποίων θρεῖ-
λει νὰ περιορισθῇ αὕτη ἐνταῦθα πολὺ στενά, διὸ καὶ δὲν ἐπιχειρεῖται κἄν
τοιοῦτό τι. Ἀπλὴ σκιαγραφία θὰ προβληθῇ ἐνταῦθα, μέλλουσα νὰ συμ-
πληρωθῇ διὰ τῶν λίαν παραστατικωτέρων καὶ πειστικωτέρων ἀριθμῶν τῶν
πινάκων, οἱ ὅποιοι προστίθενται εἰς τὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου τούτου.

Αἱ αὐξομειώσεις τοῦ πληθυσμοῦ χώρας τινὸς εἶνε κατὰ κανόνα τὸ
ἀσφαλέστερον μαρτύριον καὶ μέτρον τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς αὐτῆς. Ὁ πλη-
θυσμὸς τῆς Κύπρου ἀπὸ 180 χιλ. κατὰ τὴν κατοχὴν ἀνήλθεν εἰς 350 χιλ.
καὶ πλέον, κατ' ὃν χρόνον ἡ ἀναλογία τοῦ συνοίκου τουρκικοῦ στοιχείου
κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ τρίτου εἰς τὸ πέμπτον περίπου. Αἱ τέως πενιχραί, ἡμε-
λημένα καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον οὐχὶ λίαν καθαραὶ καὶ ὑγιεῖναι πό-
λεις μετεβλήθησαν εἰς καθαράς, ὑγιεινὰς καὶ κομψὰς μᾶλλον πόλεις, κο-
σμουμένας, ἐκτὸς τῶν κυβερνητικῶν καὶ με ὄρατα κοινοτικὰ κτίρια, Σχο-
λείων ἰδίᾳ καὶ Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ἰδιωτικῶν κατοικιῶν, βαθμηδὸν κα-

Ο ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ
(ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ)

ΜΑΚΑΡΙΟΣ - ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΕΡΗΝΕΙΑΣ

θισταμένων εὐπρεπεστέρων, ὑγιεινότερων καὶ ἀναπαυτικωτέρων. Ἡ ὤμη πλίνθος τῆς τοιχοποιίας καὶ ἡ πηλίνη ἐπικάλυψις τῆς στέγης βαθμηδὸν ἐξοβελίζονται. Τὰ μέσα τῆς κατ' οἶκον εὐμαρείας πολλαπλασιάζονται. Αἱ πλείσται τῶν μεγαλειτέρων πόλεων, καίπερ μὴ πολυανθρώπων ἀκόμη, ἠλεκτροφωτίζονται. Αἱ δενδροφυτεῖαι προάγονται. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν πόλις ἄνευ ἀστικῶν ἄλσων. Ἡ ἀσφαλτόστρωσις τῶν ὁδῶν ἄρχεται ἐσχάτως ἐφαρμοζομένη καὶ μετ' οὗ πολὺ θὰ εἶναι τελειοποιημένη. Ἀνάλογος πρόοδος σημειοῦται καὶ εἰς τὰς κώμας καὶ χωρία. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν χωρίον τὸ ὁποῖον νὰ μὴ συνδεθῆ δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ μετὰ τοῦ κρατικοῦ ὁδικοῦ δικτύου. Αἱ συνδέσεις γίνονται διὰ προσωπικῆς ἐργασίας τῶν οἰκείων κοινοτήτων. Δὲν ὑπάρχει χωρίον ἄνευ σχολικοῦ κτιρίου, πολλὰ τῶν ὁποίων εἶνε εὐπρεπέστατα. Οὔτε ἄνευ Ἐκκλησίας, παλαιᾶς ἢ νέας. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀτυχῶς ὕστερεῖ. Ἡ φραγκικὴ περίοδος καὶ ἀρχιτεκτονικὴ ἐπηρέασεν εἰς οἰκτρὰν διαστροφὴν. Ἀπὸ τινος ἢ Βυζαντινῆ Ἀρχιτεκτονικῆ ἀναβιοῖ εὐτυχῶς. Ὁ τύπος εἰσδύει μέχρι καὶ τοῦ μᾶλλον ἀποκέντρου καὶ μικροῦ χωρίου, ἀναγινωσκόμενος καὶ παρακολουθούμενος μετ' ἐνδιαφέροντος. Ἡ ἐκκλησία, ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ τύπος ἐκπολιτίζουσι καὶ ἐκλεπτύνουσι τὸν ἀγρότην, ὁ ὁποῖος μεταμορφοῦται ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἡ μεγάλη πλειονότης γνωρίζει γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν. Τὴν πρόοδον ταύτην παρακολουθεῖ ἐνζήλωσ καὶ τὸ γυναικεῖον φύλον. Τὸ νέον ἔνδυμα ἀντικαθιστᾷ τὸ παλαιὸν ἄχαρι.

Ὁ Κύπριος ἀγρότης μορφοῦμενος καθαρίζει βαθμηδὸν τὸ παλαιὸν γλωσσικόν του ἰδίωμα, ἀποβάλλει τὴν ἰδιάζουσαν βαρεῖαν προφορὰν προσαρμοζόμενος πρὸς τὴν σύγχρονον κοινὴν ἑλληνικὴν ὁμιλίαν, ὡς διὰ τῆς ἀλλαγῆς τῆς ἀμφιέσεως καὶ ἰδίᾳ τῆς βαρυτάτης ὑποδήσεως, ἀποβάλλει τὸ βαρὺ του βᾶδισμα, ἀποκτῶν τὸ χαρακτηριστικὸν ἐλαφρὸν ἑλληνικόν. Ὑπεδείχθη ἤδη ὁ λόγος τῆς προσοχῆς εἰς τὰς τοιαύτας λεπτομερείας. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις εἶνε κατὰ πολλὰ παραστάσις τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως. Ὁ γεωργὸς βαθμηδὸν εἰσάγει καὶ χρησιμοποιεῖ τὰ νεώτερα ὄργανα καὶ μέσα καλλιέργειας καὶ μορφώνεται καὶ καταρτίζεται εἰς τὴν ἐν γένει τελειότεραν καὶ καλλιτέραν ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς, καθ' ὅλους τοὺς σχετικούς κλάδους τῆς γεωπονίας, δενδροκομίας κ.τ.τ. Διὰ τῶν κήπων καὶ δένδρων του αὐξάνει μὲν τὰς προσόδους του ἀλλὰ καὶ καλλωπίζει τὴν ὑπαίθρον, ἐν τῇ ὁποῖα πρότερον ὑπῆρχον ἐκτάσεις μεγάλαι ἀκάλυπτοι, ἐντύπων ἀμμοδῶν ἐρήμων προξενούσαι. Ταῦτα ὁμοῦ μετὰ τῆς προόδου τῶν δασῶν φέρουν αἰσθητὴν κλιματολογικὴν μεταβολήν, ἀπὸ τε ἀπόψεως τέρψεως καὶ ὑγείας ἀλλὰ καὶ προσκλήσεως βροχῶν. Τραυματικὰ δ' ἀναγράφονται ἐν τῇ παλαιωτέρᾳ ἱστορίᾳ τῆς νήσου τὰ ἀποτελέσματα παρατεταμένων ἀνομβριῶν. Προάγει ἐπίσης τὴν κτηνοτροφίαν του ποιοτικῶς καὶ ποσοτικῶς.

Ἡ ἐμπορία προάγεται ἐπαισθητῶς καὶ δημιουργεῖται τάξις ἐμπορικῆ

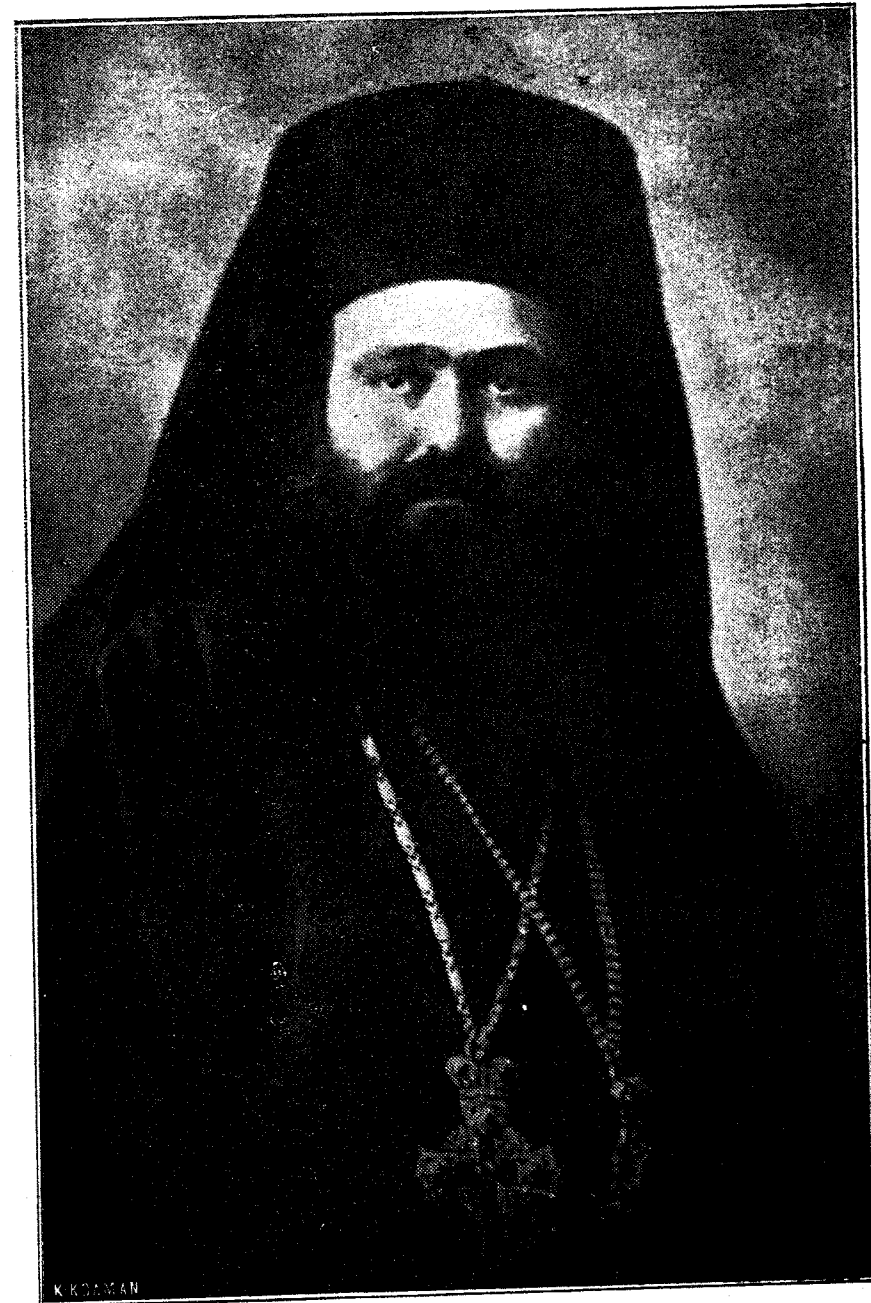
ως ισχυρός οικονομικός παράγοντας της χώρας. Ἡ κοινή τέχνη παρακολουθεῖ τὴν πρόοδον. Χειροτεχνία δὲ τινες προάγονται εἰς μεγάλην ἐπιχείρησιν. Τὰ Λευκαρίτικα λ. γ. κεντήματα περιάγει καὶ καταναλίσκει ὁ δαιμόνιος ἐμπορικὸς νοῦς τοῦ Λευκαρίτου ἀνὰ σύμπαντα τὸν παλαιὸν καὶ νέον κόσμον. Ἡ κατασκευὴ μεταξίνων καὶ βαμβακερῶν υφασμάτων ἀπασχολεῖ πολλὰς γυναικείας χεῖρας. Ἄλλὰ καὶ ἡ μεγαλειότερα βιομηχανία, ἀρξαιμένη ἀπὸ τῆς οἰνοπνευματοποιίας προβάλλει θαυραλέα καὶ εἰς ἄλλους κλάδους βιωσίμους ἐν Κύπρῳ (ἴδε σχετικὸν πίνακα). Μόνον ἀπὸ τῆς θαλάσσης μένει εἰσέτι ξένος ὁ Κύπριος.

Ὡς πρὸς τὴν ὁμαδικὴν διὰ ταμειυτηρίων, συνεργατισμῶν κ.λ.π. δραστηριότητα καὶ ἐπίδοσιν τοῦ λαοῦ, βλέπε τὸν σχετικὸν πίνακα. Ὁμιλεῖ εὐγλωττότερον πάσης περιγραφῆς.

Ἀπὸ ἀπόψεως ἐπιστημόνων ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἀπὸ ἐτῶν ἤδη παρατηρεῖται πλεονασμός.

Ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει σημαντικὴν βελτίωσιν πνευματικῶς καὶ ὕλικῶς. Πάντες οἱ ἱεράρχαι εἶνε πτυχιούχοι Πανεπιστημίου, τινὲς δὲ καὶ συνεπλήρωσαν σπουδὰς εἰς Εὐρώπην. Ἀρκετοὶ ἄλλοι κληρικοὶ ἔχουσιν ἀνωτέραν μόρφωσιν καὶ εἶνε καλῶς παρεσκευασμένοι νὰ ἀνέρχωνται εἰς τοὺς Ἀρχιερατικοὺς Θρόνους. Ὁ ἐν γένει κληρὸς ἔχει πλέον καλὴν μόρφωσιν, συντελοῦντος εἰς τοῦτο τοῦ ἱεροδιδασκαλείου, συντηρουμένου κυρίως ὑπὸ τῶν Μητροπόλεων. Αὗται ἔχουσιν οἰκονομικὴν ἐπάρκειαν καὶ συντηροῦνται ἀξιοπρεπῶς. Ἐπίσης αἱ διάφοροι Μοναὶ προάγονται κανονικῶς, προεξεχούσης πάντοτε τῆς περιωνύμου τοῦ Κύκκου. Αἱ ἐνοριακαὶ ἐκκλησίαι ἔχουσιν ἀυτάρκειαν, πολλὰ μάλιστα δύνανται νὰ λογισθῶσιν ὡς εὐποροί.

Ἐξ ὧων γενικῶς ἄνω ἐγράφησαν προκύπτει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῆς εὐζωίας ἐν Κύπρῳ ἀνῆλθε σημαντικῶς. Εἶνε δὲ τοῦτο σπουδαιότατον διὰ πάντα λαόν, ἐπομένως καὶ διὰ τὸν Κυπριακόν. Ἄλλ' εἶνε ἀνάλογος καὶ ἡ τῆς εὐημερίας; Τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἴσως θὰ φανῆ παράδοξον εἰς πολλούς, ἀλλὰ θὰ διευκρινισθῇ ἀμέσως, διότι ἡ εὐζωία δὲν δύναται νὰ εἶνε πάντοτε ταυτόσημος μετὰ τὴν εὐημερίαν. Προκαταρκτικῶς ἄς δηλωθῇ, ὅτι ἐν Κύπρῳ δὲν ὑπάρχει ἡ ἀνεχῆς ἐκείνη τάξις τῶν μεγάλων κέντρων, ἡ ὁποία προκαλεῖ τὸν οἴκτον παντὸς φιλανθρώπου. Ὁ λόγος τούτου εἶνε, ὅτι ἡ Κύπρος εἶνε κατ' ἐξοχὴν γεωργικὴ χώρα, ὅτι δὲν ἔχει εἰσέτι τόσοσιν πυκνὸν πληθυσμόν, ὥστε νὰ παρουσιάσῃ ἀνεπάρκειαν γῆς, καὶ ἐπομένως νὰ δημιουργῇ πολλοὺς ἀκτήμονας. Ἐξ ἄλλου τὸ φιλάλληλον αἴσθημα εἶνε βαθέως ἐκπαλαι ἐρριζωμένον, ὥστε νὰ μὴ ἐγκαταλείπωνται ἀνθρώπινοι ὑπάρξεις εἰς τὴν ἀθλιότητα. Ἄλλ' ἡ γενικὴ εὐημερία δὲν εἶνε τόση, ὅσην θὰ ἤγετό τις νὰ τὴν ὑποθέσῃ ἐκ τῶν προεκτεθέντων, διὰ τὸν ισχυρότατον λόγον τοῦ ὅτι ἡ παλαιὰ οἰκονομικὴ δυσχέρεια τοῦ ἀτόμου ἀπλῶς ἀνεβιβάσθη ἀπὸ χαμηλοτέρας εἰς ὑψηλοτέραν στάθμην βίου. Ὁ

ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ - ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΙΤΙΟΥ

Κύπριος ηὔξησε τὰς προσόδους του ἀναμφισβητήτως. Ἄλλ' ηὔξησε ταυτοχρόνως καὶ τὰς δαπάνας πρὸς ἀναβίβασιν τῆς εὐζωίας του. Αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἔφθασε τὰ ὅρια τῆς σπατάλης. Τρώγει καλλίτερα ἐνδύεται καλλίτερα, ἔχει οἶκον ἀναπαυτικώτερον, δαπανᾷ διὰ τὴν ἐκπαίδευσίν του, χρησιμοποιεῖ τὰ τελειότερα μέσα συγκοινωνίας, ὡς πᾶς ὁ μετρίας ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ βίου δικαιούμενος νὰ ἔχη σύγχρονος ἀνθρώπος. Ἄλλ' αἱ προσοδοὶ τοῦ Κυπρίου, ὄχι μόνον σταθερὰ πλεονάσματα δὲν παρουσιάζουσιν ὑπὲρ τὰς δαπάνας του, ἀλλὰ διαρκῶς κυμαίνονται περὶ τὴν μόλις ἐπάρκειαν, ὑπὸ τὰς καλὰς των συνθήκας, συχνότατα δ' ἀνατρέπεται δεινῶς τὸ ἰδιωτικὸν ἰσοζύγιον ἐν περιπτώσει δυσετηρίδων ἀλλὰ καὶ μὴ πλήρων ἀκόμη ἐσοδειῶν, ἢ ἐκπτώσεως τῆς τιμῆς ἐνὸς ἢ πλειόνων ἐκ τῶν προϊόντων τῆς χώρας. Ἐντεῦθεν ἡ διηλεκτικὴ οἰκονομικὴ ἀγωνία τοῦ Κυπρίου, ἀδελφουμένη μετὰ καὶ τῆς ἄλλης ἐκείνης πολιτικῆς ὁμοίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπιτρέπουσιν εἰς αὐτὸν νὰ ἔχη τὸ αἶσθημα τῆς εὐημερίας, ἀλλ' ἀδιαλείπτως νὰ σπεύδῃ ὀπισθεν ταύτης δίκην Σισύφου ἀποτυγχάνων ἀκόμη. Εἴθε ταχέως νὰ ἐπανίδῃ τὰς παλαιὰς ἡμέρας τῆς εὐκλείας καὶ εὐδαιμονίας, ὧν ἀξία τυγχάνει νὰ εἶνε καὶ σήμερον ἢ ἐν μαρτυρίοις ἡρωϊκωτάτῃ αὐτῇ Ἑλληνικῇ Μεγαλόνησος.

Ἐκκλησία.**Ἀρχιεπίσκοποι**

Ἰωακείμ	1821-24	Μακάριος	1854-65
Δαμασκηνὸς	1824-27	Σωφρόνιος	1865-90
Πανάρετος	1827-40	Κύριλλος Β' (πρόην Κερην. καὶ Κιτίου)	1910-16
Ἰωαννίκιος	1840-49	Κύριλλος Γ' (πρόην Κερηνίας)	1916 ἕως
Κύριλλος	1849-54		σήμερον.

Μητροπολίται

Πάφου.	Πανάρετος	1821-27	Ἐπιφάνιος	ἕως 1899
	Χαρίτων	1848	Ἰάκωβος (ἀπεβίωσεν)	1910-1929
	Νεόφυτος	1865-84		
Κιτίου.	Λεόντιος	1921	Χρῦσανθος	ἕως 1890
	Δαμασκηνὸς		Κύριλλος (πρόην Κερην.)	1898-1909
	Μελέτιος	1848	Μελέτιος (εἶτα Ἀθην.)	1910-
	Βαρθολομαῖος		Νικόδημος	1917 ἕως
	Κυπριανὸς	1868-86		σήμερον.
Κερηνίας.	Δαμασκηνὸς	1821	Χρῦσανθος	1888
	Χαράλαμπος	1837	Κύριλλος	1888
	Χαρίτων	1848	Κύριλλος (εἶτα Ἀρχιεπ.)	1895
	Μελέτιος	1865-74	Μακάριος	1917 ἕως
				σήμερον.

Ἐκκλησίαι—Μοναί.

Ἐνοριακοὶ ναοὶ	659
Μοναὶ κοινοβιακαί	11
» μὴ »	84

Παιδεία

Κατάλογος Σχολαρχῶν καὶ Διευθυντῶν Ἀστικῶν Σχολῶν (ἀπὸ 1821—78) συνταχθεὶς καὶ παραχωρηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Κτίματι κ. Λοῖζου Φιλίππου, δικηγόρου καὶ λογίου ἀνδρός.

Λευκοσίας. Σχολαρχεῖον

Ἐπαμ. Φραγκοῦδης	1827-40	Ἐπαμ. Φραγκοῦδης	1854-61
Λεόντιος	1840-45	Σωφρόνιος Φοινιεύς	1861-65
Ἰω. Παυλίδης	1845-48	Κυπριαν. Οἰκονομίδης	1865-68
Ἐπαμ. Φραγκοῦδης	1848-54	Γεώργ. Κάλβαρης	1868-78
Ἀστική.	Χαρίτων Ἱερομόναχ. 1844-52	Ἀριστείδης	1859

(τῆς μιᾶς Ἀστικῆς) Α. Βακιρτζίδης 1854-1878
 (τῆς ἐτέρας Ἀστικῆς) Κ. Παπαδόπουλος 1854-60 καὶ 1863-91

Παρθεναγωγεῖον

Ἐρατὸ Καρύκη 1859-63 Ἐὐπραγία Θεοχαρίδου 1872-76
 Καρολ. Σμόλιτς 1863-69 Τριανταφυλλιά 1876-78
 Ἄννα Ζουκούρη 1869-71 Λιβέριος Δ. Καρόνας 1878
 Ἀγάθη Φυσεντζίδου 1871-72

Δάναρος, Σχολαρχεῖον.

Δημήτριος Θεμιστοκλέους 1822-48 Δημήτριος Μιχαηλινός 1854-60
 Ἀθανάσιος Σακελλάριος 1849-54 Χρῦσανθος Ἰωαννίδης 1860-80

Ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχάλας.

Δαυὶδ Χριστοδουλίδης 1835-83

Παρθεναγωγεῖον Σχάλας.

Μαριγὼ Νικολαΐδου, Ἄννα Σωτηρίου καὶ Εὐθυμία Εὐστρατίου 1867-78

Ἀλληλοδιδασκτικὴ Λάρνακος.

Κυπριανὸς Παυλίδης 1843, Κωνσταντῖνος Βονιτσιάνος, Θεόδουλος Κων-
 σταντινίδης, Γεώργιος Εὐστρατίου.

Λεμεσοῦ, Σχολαρχεῖον.

Ἀρχιμανδρ. Νικηφόρος Εὐγενίδης 1848 Δημ. Βενετοκλῆς 1867-70
 Δημ. Λανίτης Νικολαΐδης 1848-65 Ἄνδρ. Θεμιστοκλέους 1870-93

Ἀστικὴ.

Γεώργιος Σαλουμίδης 1834 Μιχαὴλ Ἰωαννίδης 1848-50
 Χριστόδουλος Βασιλειάδης 1835-38 Γεώργιος Νικολαΐδης 1850-65 καὶ
 Μάρκος Ἀνδρεάδης 1838-41 1872-78
 Θεμιστοκλῆς Θεοχαρίδης Γεώργιος Μαληκίδης 1865-72

Παρθεναγωγεῖα.

Μαριγὼ Λαζαρίδου 1863-69 Ἐλένη Ἀντωνιάδου 1874-78
 Ἐλένη Καραγεωργιάδου 1869-74 Πολυξένη Λοϊζιάς 1878

Κτήματος - Πάφου Ἀστικὴ.

Ἱερομόναχος Ἰωακείμ 1840-57 Νικόλαος Τριανταφυλλίδης 1870-72
 καὶ 1860-66 Θεόδωρος Μακρίδης 1872-75
 Ἱεροδιάκονος Διονύσιος 1857-60 Χριστόδουλ. Παπαδόπουλος 1875-77
 Νικόλαος Πιττακίδης 1866-67 Βασίλειος Παπαδάτος 1877-78
 Διονύσιος Τάκας 1867-70

Βαρωσίων, Ἀστικὴ.

Λουκάς Παΐσιος 1870-94

Κεργηνεῖας, Ἀστικὴ.

Δημήτριος Μιχαηλίδης 1867-70 Νικόλαος Λυσανδρίδης
 Σοφοκλῆς Γεωργιάδης Γεώργιος Λοϊζίδης
 Μακάριος Σκλαβούνης Νικόλαος Καλλονᾶς
 Ἰωάννης Γεωργιάδης

Οἱ σημερινοὶ Διευθυνταὶ Σχολῶν τῶν πόλεων.

Ἄτυχῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ συνταχθῇ πλήρης κατάλογος αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 1878 ἕως σήμερον. Αἱ παλαιαὶ Σχολαὶ Μέσης Παιδείας τῆς Λευκοσίας, Λάρνακος καὶ Λεμεσοῦ, εἰς ἃς ἤρξαντο προστιθέμεναι καὶ ἄλλων πόλεων, διετήρησαν ἐπὶ πολὺ τὸν παλαιὸν τὸν τύπον. Ὀνομαστότεροι Διευθυνταὶ ὑπῆρξαν οἱ Κάλβαρης καὶ Εὐστ. Κωνσταντινίδης ἐν Λευκοσίᾳ, Νικόλαος Λατίνης ἐν Λάρνακι, Ἄνδρέας Θεμιστοκλέους ἐν Λεμεσοῦ καὶ Καλλονᾶς ἐν Πάφῳ, πολλὰς παρασχόντες ὑπηρεσίας μορφωτικᾶς ἐκπαιδευτικῶς καὶ ἐθνικῶς.

Βαθμηδὸν κατόπιν, τὰ ἐν γένει Σχολεῖα τῆς νήσου, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τῶν Ἀστικῶν, ἔλαβεν τὸν τύπον τῶν ἐν Ἑλλάδι ὁμοίων, ὧν τὰ προγράμματα ἐφαρμόζουσι σχεδὸν πιστῶς.

Ὁ ἐπόμενος Κατάλογος τῶν νῦν Διευθυντῶν ὀφείλεται εἰς τὸν ἐν Λευκοσίᾳ εὐπαιδευτὸν δικηγόρον Κον Ἀχιλλεᾶ Αἰμιλιανίδην, μόνον τοῦ ἐν Λευκοσίᾳ Γυμνασίου κατορθώσαντος νὰ συντάξῃ πλήρη κατάλογον τῶν κατὰ καιροὺς Διευθυντῶν.

Παγκύπριον Γυμνάσιον—Λευκοσίας.

Γυμνασιάρχαι.

Ἰωάννης Δέλλιος	1893-96	Μιχ. Μιχαηλίδης	1915-17
Μιχ. Βολονάκης	1896-908	Λέανδρος Παντάκης	1917-18
Ἀθαν. Φυλακτὸς	1908-11	Σπ. Σπυριδάκης ὀλίγους μῆν. τοῦ	1918
»	»	Σ. Δουκάκης	1918-22
Στίλπ. Κυριακίδης	1912-14	Κ. Κοσμίδης	1925-27
Γεώρ. Σακκάρης	1914-15	Ι. Γ. Ἰωαννίδης (ὁ νῦν)	1927

Παγκύπριον Διδασκαλεῖον Λευκοσίας.

Π. Παϊδούσης 1923-26

Οἱ νῦν Διευθύνται

Λευκοσίας

Παρθεναγωγεῖου καὶ Διδασκαλείου θηλέων	Ἐλένη Χρήστου
Βου	Ἰουλία Πικῆ
Ἀστικῆς Ἀγίου Σάββα	Χαράλαμ. Παπαδόπουλος

Ἀστικῆς Ἁγίου Ἀντωνίου
 » » Κασσιανοῦ
 Ἐμπορικῆς Σχολῆς καὶ Γλωσσῶν (ιδιωτικῆ)
 Ἑλληνικὸν Ὁδεῖον »
 Νυκτερικὴ Σχολὴ ἀπόρων

Δάναρχος

Παγκυπρίου Ἐμπορικοῦ Λυκείου
 » Ἱεροδιδασκαλείου
 Ἀνωτέρου Παρθεναγωγείου
 Εὐρυβιαδεῖου »
 Ἀστικῆς Λάρνακος
 » Σιάλας

Δεμεσοῦ

Γυμνασίου
 Αὐτ. Παρθεναγωγείου
 Βου »
 Αἰς Ἀστικῆς
 Βας »
 Γης »
 Ἰδιωτικῆς Σχολῆς θηλέων

Λέα Ταβελούδη καὶ Ἀθηναῖς Λανίτου.

Βαρωσίων

Γυμνασίου
 Ἀνωτ. Παρθεναγωγείου
 Αἰς Ἀστικῆς
 Βας »

Κτήματος (Πάφου)

Γυμνασίου
 Παρθεναγωγείου
 Ἀστικῆς

Κερηνείας

Γυμνασίου (5 τάξεων)
 Παρθεναγωγείου
 Ἀστικῆς

Διευθυνταὶ Ἀνωτέρων Ἑλληνικῶν Σχολῶν Κωμοπόλεων.

Μόρφου
 Εὐρύχους

Ν. Ἀργυρόπουλος
 Π. Τσικζίνης
 Κ. Σαμονίλ
 Ἑλένη Ἀναστασιάδου

Δ. Κουτουμάνος
 Γ. Ματσάκης
 Καραγεωργιάδου
 Παρασκευὴ Ἰωάννου
 Χριστόδουλος Ἰακωβίδης
 Κοσμᾶς Λυσιώτης

Ἀ. Δρουσιώτης
 Ἑλένη Αἰτονόμου
 Ἄγνῶ Καμινραῦ
 Χρ. Ἀποστολίδης
 Σωκρ. Μυριανθόπουλος
 Μιχ. Στεφανόπουλος

Ἰω. Καλαφατᾶς
 Ἑλένη Χριστοφόρου
 Πολύβιος Παπαδόπουλος
 Μιχ. Κούμας

Π. Πασχαλίδης
 Κατίνα Ἀντωνιάδου
 Λουκᾶς Λ. Λοϊζίδης

Θ. Σοφοκλέους
 Θ. Ἰωάννου
 Γ. Καραγιάννης

Ν. Ἀναστασιάδης

Λατιφῶν
 Λευκάρον

Κ. Α. Καπλάνης
 Χ. Παπαχωριάδης

Ἐν Πεδουλιᾷ λειτουργεῖ ἡ δαπάνη τοῦ Δημοσθένους Μισσηῖδου-
 θεῖσα καὶ συντηρουμένη Πρακτικὴ Ἑλληνικὴ Σχολή.

Ἐς τὰς πλείστας τῶν πόλεων λειτουργοῦσι καὶ νηπιαγωγεῖα.

Κατωτέρα Παιδεία

Ἔτος	Σχολεῖα	Μαθη- ται	Μαθή- τρια	Ὀλικὸν	Σχολεῖα Βοηθούμ.	Κυβερνη- τοχορηγία	Ἰδιωτικ. πόροι	ὅλ. λ.
1878- 80	76							
1899-900	243	10279	2649	13128	201	2214 λ.	3570 λ.	5814
1921- 8	695	23241	37786	37786				16630*

*Τὸ ποσὸν τοῦτο ἀντιπροσωπεύει τὴν ἠνωμένην σχολικὴν φορολογίαν
 καὶ τὴν Κυβερνητικὴν χορηγίαν μετὰ τὸν νόμον τοῦ 1923. Πλέον τούτου
 εἰσεπράχθη ὑπὸ τῶν κοινοτήτων, ἐξ ἀμέσου φορολογίας, τὸ ποσὸν 15197 λ.
 διὰ συντήρησιν τῶν Σχολείων.

Μέση Παιδεία

Ἔτος	Σχολεῖα	Μαθη- ται	Μαθή- τρια	Ὀλικ.	Δαπάνη
1927-28	Λευκοσίος Παγκύπριον Γυμνάσ.	532	5		
	» Θηλέων »		358	895	6110 λ.
	Λάρνακος Λύκειον	209	19		
	» Θηλέων		31	259	3945 λ.
	Δεμεσοῦ Γυμνάσιον	226	18		
	» Θηλέων		125	369	2812 λ.
	Κτήματος Γυμνάσιον	116	24	140	1494 λ.
	Βαρωσίων »	148	15		
	» Θηλέων		48	211	2908 λ.
	Κερηνείας Ἡμιγυμνάσιον	48	12	60	712 λ.
	Χωρίων Μ. Π. Σχολαὶ 7	294	13	307	1133 λ.

Σημ. Εἰς τὰ ἄνω ποσὰ τῶν δαπανῶν περιλαμβάνεται ἡ ἐκ 1958 λ.
 ἐν λόγῳ Κυβερνητικῆ χορηγία.

Ἐκτὸς τῶν ἄνω φαινομένων ἀριθμῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν δέον
 νὰ προστεθῇ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς ἰδιωτικὰς σχολὰς φοιτῶντων ἐπὶ τῶν
 ὁποίων δὲν ὑπάρχει στατιστικὴ.

Βουλευται

	1880	Θ. Περιστιάνης, Χρ. Π. Οικονομίδης, Ριχάρδος Ματέης
	1883	Θεόδ. Περιστιάνης Γ. Μαληκίδης Δημ. Λατίνης Νικολαΐδης Σωκρ. Ν. Φραγκούδης
Ι. Παυλίδης Πασχάλης Κωνσταντινίδης Ευστάθιος Κωνσταντινίδης Κυπριανός, Μητρ. Κιτίου Ζήνων Πιερίδης	1886	Σωτ. Έμφιετζής Γ. Μαληκίδης Σωκρ. Ν. Φραγκούδης Δημ. Λανίτης Νικολαΐδης
Ευστάθιος Κωνσταντινίδης Πασχάλης Κωνσταντινίδης Άχιλλεύς Λιασίδης Νικόλαος Ρώσσοσ Ί. Καρεμφυλάκης	1888	
Μιχ. Ήρ. Μιχαηλίδης	1889	
Κύριλλος Παπαδόπουλος (Μητρ. Κιτίου)	1890	
Περικλής Ν. Βονιτσιάνος, Άριστοτέλης Παλαιολόγος	1891	Γεώργιος Σιακαλλής Ίω. Κυριακίδης Α. Παλαιολόγος Σωκρ. Ν. Φραγκούδης
Πασχάλης Κωνσταντινίδης Κύριλλος Παπαδόπουλος Γεράσιμος, Ήγούμενος Κύκκου Νικ. Ρώσσοσ Άχιλλεύς Λιασίδης	1896	
Γεώργιος Παυλίδης Θεοφάνης Θεοδότου Πασχάλης Κωνσταντινίδης Γεράσιμος, Ήγ. Κύκκου Ίω. Οικονομίδης Άχ. Λιασίδης	1901	Ίω. Βονιτσιάνος Ίω. Κυριακίδης Χριστόδουλος Σῶζος Σωκρ. Φραγκούδης
Κύριλλος Παπαδόπουλος Θ. Θεοδότου Γεώργιος Σιακαλλής Νικόλαος Ρώσσοσ Φίλιος Ζαννέτος		Ί. Βοιτσιάνος Ίω. Κυριακίδης Χριστόδουλος Σῶζος Σωκρ. Φραγκούδης

	1904	Γεώρ. Δ. Πιερίδης
	1905	Γ. Δ. Ρωσσίδης
	1906	Κύριλλος Παπαδόπουλος Θ. Θεοδότου Άντώνιος Θεοδότου Λούης Ε. Λοΐζου Μ. Γ. Νικολαΐδης Ευάγ. Χατζηϊωάννου
	1911	Θ. Θεοδότου Πασχ. Κωνσταντινίδης Άχ. Λιασίδης Λούης Λοΐζου Ίω. Οικονομίδης
	1916	Δημοσθένης Σεβέρης Νεοπτόλεμος Πασχάλης Θ. Θεοδότου Γεώργ. Έμφιετζής Λούης Λοΐζου
	1925	Σ. Σταυρινάκης Γ. Χατζηπαύλου Χ΄ Εὐτύχιος Χ΄ Προκόπη Νικόδημος, Μητρ. Κιτίου Λουκής Ζ. Πιερίδης Νεόφυτος Νικολαΐδης
	1927	Δημ. Σεβέρης
		Ίω. Κυριακίδης Σπύρος Άραούζος Χριστ. Σῶζος
		Ε. Χατζηϊωάννου Ίω. Κυριακίδης Εὐγένιος Ζήνων Ν. Κλ. Λανίτης
		Φίλιος Ζαννέτος Νεόφυτος Νικολαΐδης Εὐγ. Ζήνων Ν. Κλ. Λανίτης
		Χρ. Φιερός Κυριάκος Π. Ρωσσίδης Γ. Έμφιετζής Μ. Η. Μιχαηλίδης Στ. Παυλίδης Ι. Ίωαννίδης

Δημαρχίαι πόλεων.**Λευκοσίας.**

Πόλις ηλεκτροφώτιστος—έσοδον 14000 λίραι.

Έπί έτη πολλά διηύθυνε Δημοτική Έπιτροπή. Πρώτος πρόεδρος υπήρξεν ο Χριστόδουλος Σεβέρης. Έπί πολλά έτη διετέλεσε τοιοῦτος ο Άχιλλεύς Λιασίδης. Αίρετοι Δήμαρχοι.

Ἀχιλλεύς Λιασίδης μέχρι 1923 Γεώργιος Μαρκίδης 1926-29
 Ἀντώνιος Θεοδότου (Δημαρχεύων) 1923-26 Θεμιστοκλῆς Δέρβης 1929-32

Λάρνακος

Πόλις ηλεκτροφώτιστος—ἔσοδον 13300 λίραι—Δήμαρχοι :

Φρειδερίκος Χείδενσταμ	1878-80	Ν. Δ. Θεμιστοκλέους	1908-14
Ζήνων Δ. Περίδης	1880-81	Ε. Χατζηιωάννου	1914-17
Κάρολος Ουόττινς	1881-84	Φίλιος Ζαννέτος	1917-22
Νικόλαος Ρώσος	1884-1908	Δ. Ν. Δημητρίου	1922-32

Κατὰ τὸ 1920 ὑπηρέτησεν ὡς ἀναπληρωτῆς ὁ Ν. Κυριαζής.

Δεμεσοῦ.

Πόλις ηλεκτροφώτιστος—ἔσοδον 11200 λίραι—Δήμαρχοι

Χριστόδουλος Καρύδης	1878-85	Μ. Η. Μιχαηλίδης	1913-14
Ἰω. Καραγεωργιάδης	1875-87	Σπύρος Ἀραοῦζος	1914-20
Δημοσθένης Χατζηπαύλου	1887-96	Ἀλέκος Ζήνων	1920-26
Ἰ. Καραγεωργιάδ. (ὡς Πρ. Δ. Επ.)	1896-908	Χριστ. Χατζηπαύλου	1926-27
Χριστόδουλος Σῶζος	1908-912	Ἀλέκος Ζήνων	1927-30

Ἀμμοχώστου-Βαρωσίων.

Πόλις ηλεκτροφώτιστος—ἔσοδον 7000 λίραι—Δήμαρχοι

Εὐάγγ. Λοΐζου	1879-82	Χρυσόστομος Λοΐζου	1887-93
Σωτ. Ἐμφιετζής	1882-86	Λούης Ε. Λοΐζου	1905-6
Λουκάς Γεωργίου	1886-87	Λουκάς Γεωργίου	1907-14
		Γ. Σ. Ἐμφιετζής	1914-32

Κατὰ μεταξὺ 1893—1905 διάστημα διήρθουν Δημ. Ἐπιτροπή.

Κτήματος—Πάφου.

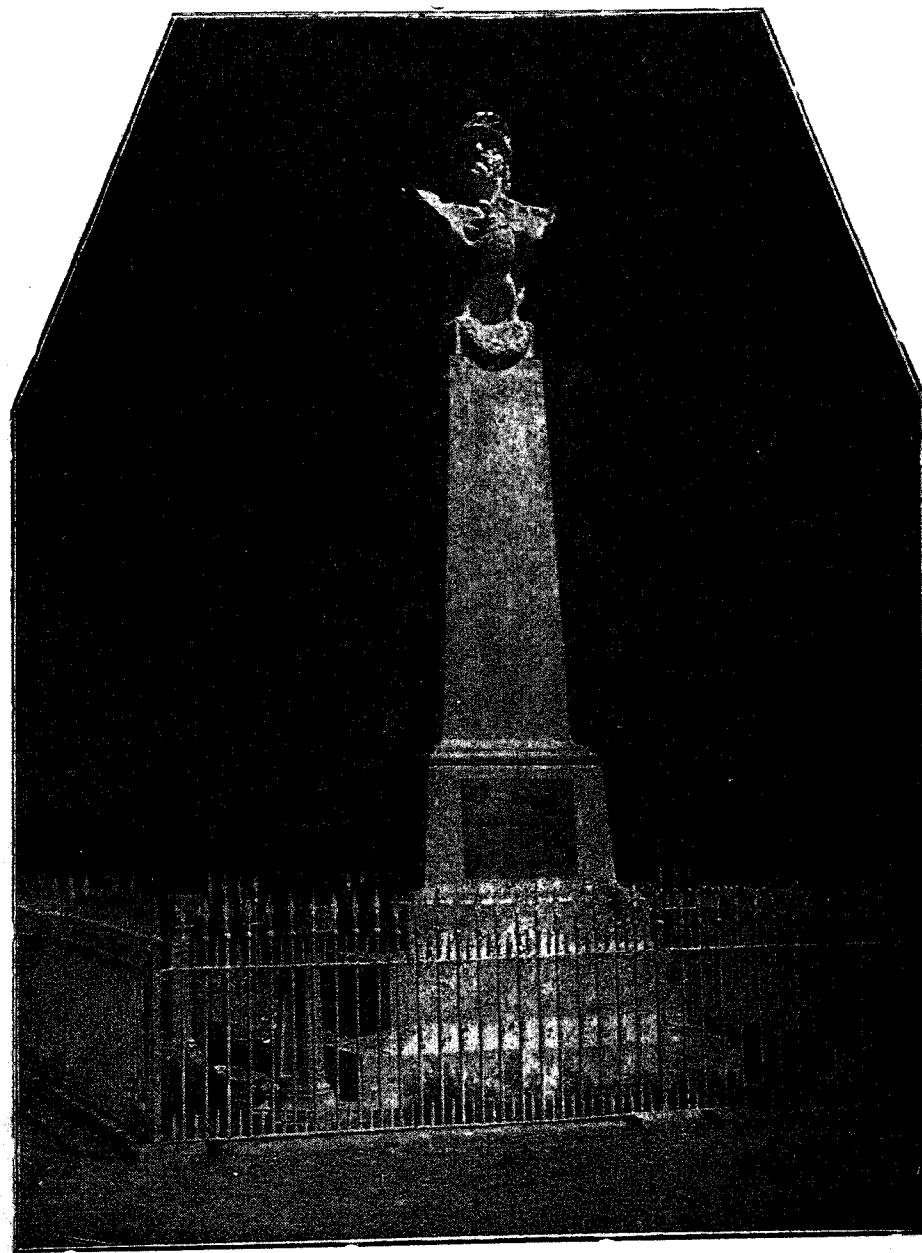
Πόλις ηλεκτροφώτιστος—ἔσοδον 5200—Δήμαρχοι :

Χασήπ Καπασιακαλλῆς	1878-80	Νεόφυτος Νικολαΐδης	1907-20
Μιχ. Χριστοδουλίδης	1880-87	Νικ. Ι. Νικολαΐδης	1920-32
Δημ. Ἐπ. Πρόεδρος Σ. Μαρκίδης	1889-91		
Σολομών Μαρκίδης	1891-92		
Δημ. Ἐπ. με Ἀγγλους Πρόεδρος	1895-907		

Κερηνείας.

Ἔσοδον 2000 λίραι. Δήμαρχοι (πληροφορία ἔλλειπει).

Ἰωάννης Δημητριάδης	1884-5	Δημ. Γρ. Δημητριάδης	1888-91
Χατζημουσταφάς Χουλούση	1885-6	Μιλτ. Μ. Σιακαλλῆς	1891-93
Γ. Μ. Σιακαλλῆς	1886-7	Χασάν Φάκη	1893-4
Γρηγόρης Δημητριάδης	1887-8	Χριστόδουλος Φιερός	1908-17
		Χαρίλ. Δ. Δημητριάδης	1917-32

Προτομή Κίμωνος — ἐν Λάρνακι

Κατὰ τὸ μεταξὺ 1894-1908 διέστημα διηύθυνεν Δημ. Ἐπιτροπὴ ὑπὸ διαφόρους ἄγγλους προέδρους.

Δημαρχία: κωμῶν

Μόρφου :	Ἔσοδον 1400 λίρ.	Ἄζανθοῦς.	Ἔσοδον 200 λίρ.
Λεύκας	» 300 »	Πόλης (Χρυσοχοῦς)	» 420 λίρ.
Κυθραίας	» 200 »	Λαπήθου	» 300 λίρ.
Λευκάρων	» 450 »	Καραβᾶ	» 120 λίρ.
Ἄθηαίνου	» 160 »		

Βιομηχανικά ἰδρύματα

Εἶδη βιομηχανίας	ἀριθ.	ἐργά- ται	ποσὸν παραγωγῆς	ἀξία παραγωγῆς
Πλινθο-κεραμουρgeia	16	267	6,020,000 τεμ.	12621
Χαρουπόμυλοι	1	30	1,450 τόν.	
Τυροκομεία	18	97	126,981 δκ.	18691
Χυμοῦ λεμον. ἐργοστάσια	1			
Ἐκκοκκιστήρια βάμβακος	60	121	885,487 δκ.	51088
Ἄλευρόμυλοι ἀτμοῦ	219			
» ὕδατος	292			
Χυτήρια (μετάλλων)	2	32		
Γυψοποιεῖα	35	198	15,952 τόν.	9617
Παγοποιεῖα	7	20	416,000 δκ.	2145
Γλυκοποιεῖα	2		1,537 δκ.	151
Μακαρονοποιεῖα	3	16	241,080 δκ.	6409
Ἀεριοῦχων ποτῶν ἐργοστ.	8	26	1,692,800 φιάλ.	4270
Ὀριγανελαιίου ἀποστακτῆρες	1		643 δκ.	322
Ἐργοστ. ἀγγειοπλαστικῆς	72	194	383 χ. τμ.	3200
Σχοινοποιεῖα	5	33	14,000 δκ.	1244
Μεταξουργεῖα	1	190	11,867 δκ.	26700
Σαπωνοποιεῖα	7	36	237,600 δκ.	12406
Νηματουργεῖα	1	67	57 τόν.	8450
Σουμακιοῦ ἐργοστάσια	1	6	400 τόν.	4800
Βυρσοδεψεῖα	5	173	147,760 δκ.	44810
Ἐργαστ. γῆς ἐργοστάσια	3	56	6,089 τόν.	9893
Καπνεργοστάσια	6	420	225,151 δκ.	211483
Οἶνοπνευματοποιεῖα	16	99	3,130,070 δκ.	52604

Ο τύπος του 1930

Τίτλος	Τόπος	Χρόνος έναρξης	Συντάκται	Είδος
Αλήθεια	Λεμεσός	1880	Άριστ. Παλαιολόγος έως 1897, Μενέλαος Φραγκούδης έκτοτε Νικόπουλος πρίν, νυν Κ. Κ. Παυλίδης	Εφημ. Πολ. εβδομαδιαία
Φωνή (Νέα Φωνή) της Κύπρου	Λευκωσία	1882	Κλ. Μεσολογγίτης	> > >
Νέον Έθνος	Λάρναξ	1893	Κύρος Σταυρινίδης	> > >
Έλευθερία	Λευκωσία	1906	Ιωάννης Περγίος	> > >
Μαστίγιον	>	1911		> > >
Απ. Βιγνόςβος	>	1918-23		> > >
Κυπριακά Χρονικά	Λάρναξ	και 1929	Όργανον της Έκ. Διάφοροι	Εκκλησιαστ. περιοδικόν
Νέος Κυπρ. Φύλαξ	Λευκωσία	1924	Κ.Α.Κωνσταντινίδης	Φιλολογικόν περιοδικόν
Χρόνος	Λεμεσός	1925	Δ. Μ. Δημητριάδης	Εφημ. Πολιτ. εβδομαδ.
Ίσότης	Λάρναξ	>	Εδάγ. Χατζηιωάννου	> > >
Νέο Λοϊκή	Λευκωσία	>	Δ. Χ. Κυριακίδης	> > >
Παρατηρητής	Λεμεσός	>	Π. Φασουλιώτης	> > >
Ρούβανος	>	>	Σ. Κουρτελίδης	> > >
Ανατολή	>	1926	Ε. Γ. Πιτσιλίδης	> > >
Γέλιο	>	1929	Γ. Φασουλιώτης	> > >
Πολ. Επιθεώρησις	>	>		> > >
Εκπαιδ. Σάλπιγξ	Λάρναξ	1930	Τό Ιεροδιδ λειον	> > >
Εφημ. Έμπορικου Λυκείου	>	>		> > >
Καιπάνια	Λεμεσός	1928	Μ. Χαπέσης	Εφημ. πολιτ. σατυρική

Εισαγωγή-Έξαγωγή (κατ' αξίαν)

Έτος	Εισαγωγή	Έξαγωγή	Όλικόν
1879	398056 λ.	307223 λ.	705279 λ.
1929	1983833	1635736	3619469

Προϋπολογισμός του 1929-30

Έτος	Έσοδα	Έξοδα
1879-89	148361 λ.	130530
1929-30	965513	926252

Από τών αριθμών αυτών, λείπει τοϋ πλεονάσματος ή επιβάρυνσις.

Τράπεζαι

Τράπεζα Κύπρου — Κεφάλ. 157863 λ. υπάρχουν και άλλαι Τράπεζαι εις άλλας πόλεις.

Συνεργατικαί

Συνεργατικαί πιστωτικαί εταιρειαι 281, Μέλη 11541, Κεφάλ. 647820 λ.

Έφημεριδες Διακοπέισαι

Τίτλος	Τόπος	Χρόνος	Συντάκται
Νέον Κίτιον	Λάρναξ	1879-84	
Στασίνοσ	>	1881-83	
Ένωσις	>	1885-922	Χριστ. Κουππάς
Κύπρος	>	1888-90	Γ. Σιακαλής
Ευαγόρασ	Λευκωσία	1890-915	Ν. Καταλάνοσ
Έθνοσ	Λάρναξ	1891-94	
Έκπαιδευσις	>	1888-90	
Κύπριοσ	Λευκωσία	1900-906	Φυλακτόσ
Εφημ. του Λαου	Λάρναξ	1906-13	Εϋ. Χατζηιωάννου
Κυπρ. Φύλαξ	Λευκωσία	1906-22	Ν. Καταλάνοσ
Πατρις	>	1917-23	Άχ. Λιασίδησ
Σαλαμίς	Βαρώσια	1908-9	
Ραγιάσ	Κερήνεια	1908-10	
Ζήνων	>	1908-10	
Φωσ	>	1910-11	
Ερμής	>	1910-12	
Χριστιανόσ	>	1910-11	
Έκκλ. Κήρυξ	Λάρναξ	1911-18	Μελ. Μεταξάκησ
Αϊών	Πάφοσ	1913-18	
Έχω	>	1913-14	
Αρμονία	>	1913-14	
Έστιάδεσ	Βαρώσια	1920-21	Περσ. Παπαδοπούλου
Κήρυξ	Λεμεσόσ	1913-14	Μυριανθάπουλοσ
Έχω της Κύπρου	Λάρναξ	1914-23	Μ. Νικολαΐδησ
Μικρούλα	Βαρώσια	1915-23	Α. Λουΐζου
Αγωγή	>	1915-20	
Κύπριοσ	>	1920-21-1924-26	
Πειρασμόσ	>	1920-21	
Κόπανοσ (εΐτα Έλ. Βήμα)	>	1921-24	
Πάφοσ	>	1922 εϋσ σήμερον	
	>	1922-23	

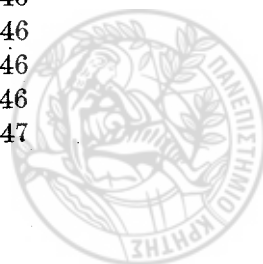
Δικαστήρια—Νομοθ. Συμβούλιον	Σελ.	49
Ἐνεπαρκῆς ἱκανοποίησις	»	50
Νέα προσαρμογή	»	51
Δράσις ἐν τῷ Νομοθετικῷ	»	52
Πλεόνασμα ἢ ὑποτελικὸς φόρος	»	52
Τὸ λαϊκὸν κίνημα τοῦ 1887—8	»	56
Ἡ Ἐποστολή τοῦ 1889	»	57
Ἀποτέλεσμα	»	57
Ἐπιδείνωσις οἰκονομική.—Νέα κινήσις	»	58
Συλλαλητήρια τοῦ 1895	»	58
Ἐντασις ἀξιώσεως ἐλευθεριῶν	»	61
Πρόκλήσις Τσάμπερλεϊν	»	62
Νέα κινήσις δι' ἐλευθερίας	»	65
Ἀνάπαυλα	»	76
Β'. Ἐθνικὴ δράσις	»	66
Προοίμια	»	67
Ἐθνικὴ ἀλληλεγγύη	»	68
Πρῶτα διαβήματα—πρῶται ἀπογοητεύσεις	»	68
Συνέχεια, ἀδιάπτωτος	»	71
Ἀνδρέας Θεμιστοκλέους	»	72
Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1895—6	»	72
Ἑλληνο-Τουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897	»	72
Ἀθλητισμὸς—Ἐθνισμὸς	»	75
Τὸ ἔθνικὸν ἐν τῷ Νομοθετικῷ	»	75
Ἐπὶ τῶν λεχθέντων τοῦ Τσάμπερλεϊν	»	66
Λάκκον ὄρυξε...	»	77
Πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Ὀλυμπον	»	78
Ὁ μέγας πόλεμος τοῦ 1914	»	78
Προσάρτησις—Προσαρμογή	»	81
Ἀρχὴ πικριῶν	»	82
Συνέχεια	»	83
Τὸ ἐνωτικὸν ἐν τῷ Νομοθετικῷ	»	83
Θνησιγενὴς παραχώρησις τοῦ 1915	»	84
Πικρόχολος Κυβερνητικὴ συμπεριφορὰ	»	87
Διωγμὸς σημαίας	»	87
» καὶ παρασήμων	»	87
Ἀναξωογόνησις	»	88
Πρεσβεία τοῦ 1918-20	»	88
Τελμάτωσις ἐξ ἀρχῆς	»	92

Τὸ ἀδιέξοδον	Σελ.	94
Ἐπάνοδος καὶ ἐπιστροφή	»	97
Ὀριστικὴ ἀποτυχία	»	97
Ὀδυνηρὰ ἀγανάκτησις	»	98
Ἀντίδρασις	»	98
Ἀρχὴ ἀποτυχιῶν	»	98
Ἐπικίνδυνοι προστριβαί	»	98
Ἀπέλασις Ν. Καταλάνου.	»	99
Καὶ στόλος	»	99
Καὶ δόλος	»	100
Ἐργατικὴ Κυβέρνησις	»	100
Ἀποικία	»	100
Ἐπερχόμενοι	»	103
Ἀποτελέσματα	»	103
Ἐπικράτησις νέων ἰδεῶν	»	103
Ἐποδοχὴ Στόρες	»	103
Πρωτόλεια αὐταρχικότητος	»	104
Βουλευτικὴ ἀπάντησις	»	104
Ἡ μετάνοια	»	104
Πεντηκονταετηρις τῆς Κατοχῆς.	»	107
Ζωηρὰ ἀντίδρασις	»	107
Βάνανσος ὀργή	»	108
Ἐργατικὴ ἀπάντησις	»	108
Ἐκδίκησις	»	108
Ἐξέγεσις	»	108
Ἀποχώρησις	»	109
Λεσποτισμὸς Ἀρμοστεύοντος (Νίκολσον)	»	109
Καὶ ἄλλο	»	109
Ἐκानτοετηρις ἰδρύσεως Ἑλλ. Κράτους	»	110
Νέα ἄνοδος τῶν Ἐργατικῶν εἰς τὴν Ἀρχὴν	»	110
Τὸ ὑπόμνημα	»	110
Ἐπικρίσεις	»	113
Ἡ Ἐποστολή	»	113
Ἄλλη ἐξέγεσις	»	114
Ἐπάνοδος	»	114
Ἀρνητικὴ τῶν πάντων ἀπάντησις.	»	114
Ἀντίθεσις λόγων καὶ ἔργων.	»	115
Ποῖον τὸ ἐκπαιδευτικόν.	»	115
Νέα ἐκδίκησις.—Ἐκπαιδευτικὴ δούλωσις	»	119
Πρωτοφανὴς ἐξέγεσις	»	120

Υπόμνημα.	Σελίς 123
Υπουργικαὶ ἀπαντήσεις.	» 124
Ἐθνικὴ δργάνωσις.	» 124
Γ'. Ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ πρόοδος.	» 125
Ἐκκλησία—Ἀρχιεπίσκοποι	» 137
Μητροπολίται	» 137
Ποσὸν Ἐκκλησιῶν καὶ Μονῶν	» 137
Παιδεία—Σχολάρχαι, Διευθυνταὶ 1821-28	» 137
Σήμερινοὶ Διευθυνταὶ σχολῶν πόλεων	» 139
» » » κωμοπόλεων	» 140
Κατωτέρα Παιδεία	» 141
Μέση Παιδεία	» 141
Βουλευταὶ	» 142
Δημαρχίαι πόλεων	» 143
» κωμῶν	» 145
Βιομηχανικὰ ἰδρύματα	» 145
Ὁ Τύπος τοῦ 1930	» 146
Εἰσαγωγή—Ἐξαγωγή	» 146
Προϋπολογισμὸς τοῦ 1929-30	» 146
Τράπεζαι	» 146
Συνεργατικαὶ	» 146
Ἐφημερίδες διακοπεῖσαι	» 147

Εἰκόνες

Ἐρεῖπια τοῦ ἐν Πάφῳ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης	Σελ. 7
» μιᾶς τῶν Ἀγορῶν τῆς Σαλαμίνας	» 11
Γραφικὴ παράστασις προνομίων τῆς Ἐκκλησίας	» 15
Κυπριακὸν Μουσεῖον ἐν Λευκωσίᾳ	» 23
Ἐκκλησία Ἀπ. Βαρνάβα	» 31
Ἀγ. Φανερωμένη—Λευκωσίας	» 35
Μπέλλα Παῖς—Κερύνεια	» 41
Μονὴ Ἀγ. Γεωργίου τοῦ Κοντοῦ—Λάρναξ	» 47
Ἐκκλησία Ἀγ. Λαζάρου—Λάρναξ	» 53
Ἀγία Σοφία—Λευκωσία	» 59
Ἀγ. Νικόλαος—Ἀμμοχώστος	» 63
Ἐθνικὴ διαδήλωσις	» 69
Πλάτραι	» 73
Ἀγ. Γεώργιος Ἀμμοχώστου	» 79
Ἀποψις Πάφου	» 83
Μονὴ Ἀχειποποιήτου—Λάπηθος	» 89
Ἅγιος Ἰλαρίων (φρούριον)	» 95
Στῆλαι ἐν Πάφῳ	» 101
Μονὴ Κύκκου	» 105
Ἀγρινὸν	» 111
Μονὴ Ἀπ. Ἀνδρέου—Καρπασία	» 117
Φρούριον Καρνάρας	» 121
Ὁ Κύπρου Κύριλλος Γ'	» 127
Μητροπολίτης Κερυνείας Μακάριος	» 127
» Κιτίου Νικόδημος	» 133
Προτομὴ Κίμωνος ἐν Λάρνακι	» 145

ΑΝΑΓΚΑΙΑΙ ΤΙΝΕΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Σελ.	10	στ.	27	Ἐφραίμ
»	13	»	13	1821—78
»	18	»	20	Πιεράκης
»	27	»	3	δεινῶς
»	40	»	34	Yourselves
»	43	»	3	N. Συμβούλιον
»	62	»	37	Harman
»	65	»	14	ἀναλήψεως
»	67	»	4	ἐθνικῆν
»	84	»	27	αὐτὰ
»	88			ἐν ὑποσημ. Ἐμφιετῆς
»	144	»	7	1883—4, μεταξύ 1881—3 δὲν φαίνεται ποῖος ἦτο Δύμαρχος
»	154	»	15	147
»	»	»	16	147
»	»	»	17	148
»	»	»	18	148
»	»	»	19	148
»	»	»	20	148
»	»	»	21	148
»	»	»	22	149

